รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน

SOCIAL CHANGE SINCE POSTWAR JAPAN

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

952.04
ศ463ก
2558

รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ของคณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประจำปีงบประมาณ 2558

บริจาค

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน

SOCIAL CHANGE SINCE POSTWAR JAPAN

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ของคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประจำปีงบประมาณ 2558

D A17163

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ของคณะสังคมศาสตร์

ประจำปีงบประมาณ 2558

ผู้วิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เลขที่ 114 สุขุมวิท 13 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพ 10110
โทรศัพท์ 0-2649-5160
โทรสาร 0-2649-5160

จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2559

บทคัดย่อ

ผู้วิจัย ศิริพร ดาบเพชร

ชื่อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ สังคมญี่ปุ่น, หลังสงครามโลกครั้งที่ 2, การเปลี่ยนแปลง

งานวิจัยนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน เพื่อเข้าใจแนวทางการพัฒนาประเทศ การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่น และศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จและปัญหาจากการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น เพื่อเป็นบทเรียนแก่ประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นมีพัฒนาการที่น่าสนใจ ช่วงแรกเป็นการวางรากฐานใหม่ให้สังคมญี่ปุ่นโดยสหรัฐอเมริกา ทำให้ญี่ปุ่นมีความเป็นประชาธิปไตยที่มั่นคงมาจนปัจจุบัน ช่วงที่ 2 ทศวรรษ 1950–1970 เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจได้รับการยอมรับในสังคมนานาชาติมากขึ้น ช่วงที่ 3 ทศวรรษ 1980-1990 เป็นช่วงที่สังคมมีความผกผันจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในยุค 1980 แต่มีปัญหาสังคมต่างๆ และเกิดคำถามถึงความเป็นญี่ปุ่นที่แท้จริง ทศวรรษ 1990 เป็นช่วงที่สังคมญี่ปุ่นเผชิญการเปลี่ยนแปลงทั้งจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ภัยธรรมชาติครั้งใหญ่ และลัทธิความเชื่อที่ทำลายชีวิตและความปลอดภัยในสังคม จนถึงยุคปัจจุบันคือทศวรรษ 2000 – 2010 ที่ญี่ปุ่นหันมาให้ความสำคัญกับการส่งออกวัฒนธรรม และการเพิ่มบทบาทของญี่ปุ่นในเวทีโลกมากขึ้นทั้งทางด้านการทหารและด้านสังคม

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่า สังคมญี่ปุ่นที่เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมีปัญหาในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ทั้งปัญหาความรุนแรงในสังคม ปัญหาการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ปัญหาความเครียดของผู้คน ซึ่งญี่ปุ่นจะต้องแก้ไขอย่างจริงจัง

Abstract

Researcher Siriporn Dabphet

Title Social Change since Postwar Japan

Keywords Japanese society, Postwar, Change

This research examined change in Japanese society since postwar Japan to the present. The purposes were to understand the development and social changes in Japan as well as to examine factors concerning the success of Japan's development and causes of problem in Japanese society.

The study found that the social changes which took place during the Occupation are important as Americans set the idea of democratic government and economic revival. These were the two main factors for Japan's growth. During 1950s-1970s, Japan became the economic power and to be accepted in the international arena. In 1980s-1990s, Japanese society faced many changes from the fall of economy, disaster, and crime that affected social order. In 2000s to the present, Japan has placed importance to promote the nation's creativity-based industries both at home and overseas. Also, Japan has attempted to increase its international role.

The study also found that although Japan become the economic and technological success, there are various serious social problems in the society. Some main problems include social violence, stress, and being the aging society that require urgent resolution.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน” นี้สำเร็จลงได้โดยการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพอาจารย์โดยจัดสรรทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ของคณะสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2558 ให้คณาจารย์และบุคลากรเพื่อทำงานวิจัย ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มูลศิลป์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำทั้งในด้านความถูกต้องของข้อมูล แนะนำหนังสือสำคัญๆ และให้ข้อชี้แนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์นี้มีความถูกต้อง ชัดเจน และให้ข้อมูลที่ทันสมัยมากที่สุด

ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นพิเศษแด่นิสิตวิชาเอกประวัติศาสตร์ ที่ได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่ และวิชาสัมมนาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกในปีการศึกษา 2558 และ 2559 ที่มีส่วนทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอยู่เสมอเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกสมัยใหม่ ไม่เพียงแต่ด้านประวัติศาสตร์เท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอภิปรายและนำเสนองานของนิสิตในหัวข้อวัฒนธรรมประชานิยม (pop culture) ของเอเชียตะวันออก ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่น่าตื่นตาตื่นใจเกี่ยวกับ J-pop K-pop ในประเด็นที่หลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ในงานวิจัยที่ศึกษาสังคมญี่ปุ่นนี้ งานวิจัยนี้จะได้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในวิชาเหล่านี้ต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	i
ประกาศคุณูปการ	ii
สารบัญ	iii
บัญชีตาราง	iv
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นจากนโยบายการยึดครองของสหรัฐอเมริกา หลังสงครามโลกครั้งที่ 2	13
2.1 สภาพของญี่ปุ่นหลังสงคราม	14
2.2 การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองช่วงแรก ค.ศ. 1945 – 1947	17
2.3 การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองช่วงที่ 2 ค.ศ. 1948 – 1952	33
2.3 สนธิสัญญาสันติภาพและเอกราชของญี่ปุ่น	35
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950-1970: จากการวางรากฐานเศรษฐกิจ การเมือง สู่ความมั่นคง	41
3.1 การเติบโตของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950-1960	42
3.2 การเคลื่อนไหวทางสังคมของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950-1960	48
3.3 การเมือง-เศรษฐกิจโลกและผลกระทบต่อญี่ปุ่นในทศวรรษ 1970	67
บทที่ 4 การปรับตัวของญี่ปุ่นในสังคมโลกในทศวรรษ 1980 – 1990	76
4.1 ญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980	77
4.2 ญี่ปุ่นในทศวรรษ 1990	95
บทที่ 5 ญี่ปุ่นตั้งแต่ทศวรรษ 2000 ถึงปัจจุบัน	105
5.1 สภาพการณ์ด้านต่างๆ ของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2000 และทศวรรษ 2010	105
5.2 ประเด็นสำคัญในสังคมญี่ปุ่น	107
บทที่ 6 บทสรุป	128
บรรณานุกรม	132
ประวัติย่อผู้วิจัย	139

บัญชีตาราง

ตารางที่ 1 รายชื่อนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน 10

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

มหาสงครามเอเชียบูรพา หรือ สงครามโลกครั้ง 2 สิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1945 ความปราชัยของฝ่ายอักษะต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ญี่ปุ่นในฐานะผู้พ่ายแพ้จำต้องยอมให้ฝ่ายผู้ชนะที่นำโดยสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นที่เสียหายจากภัยสงคราม ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะในเรื่องของเศรษฐกิจที่เจริญรุดหน้าอย่างก้าวกระโดดจนทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเหนือมหาอำนาจตะวันตก และกลายเป็นหนึ่งในมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญในศตวรรษที่ 21

การพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1939-1945) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากโดยทันทีพอๆ กับการเปลี่ยนแปลงในสมัยเมจิ (Meiji ค.ศ. 1868-1912) การรุกรานจีนในทศวรรษ 1930 และการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 การขยายอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ญี่ปุ่นทุ่มเททรัพยากรและกำลังทหารจำนวนมาก แต่ความพ่ายแพ้อย่างย่อยยับทำให้ญี่ปุ่นได้รับความบอบช้ำจากสงครามมากเมื่อสงครามสิ้นสุดลงโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การเมือง และญี่ปุ่นต้องถูกยึดครองโดยต่างชาติเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามและถูกยึดครองโดยสหรัฐอเมริการะหว่าง ค.ศ. 1945 - 1952 เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดอีกครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น และมีผลสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของญี่ปุ่นในปัจจุบัน ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม เพราะนโยบายการปกครองญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนญี่ปุ่นให้เป็นชาติที่เป็นประชาธิปไตย มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ และไม่มีกองทัพ รวมทั้งเปลี่ยนฐานะของสถาบันจักรพรรดิของญี่ปุ่นจากการเป็นสถาบันศักดิ์สิทธิ์ ให้กลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ของชาติ

ภายใต้การปกครองของสหรัฐอเมริการะหว่าง ค.ศ. 1945 – 1952 สหรัฐอเมริกาได้ฟื้นฟูญี่ปุ่นในหลายๆ ด้าน ตลอดระยะเวลา 7 ปีที่สหรัฐอเมริกาเข้ายึดครองญี่ปุ่นนั้น แบ่งลักษณะของการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นได้เป็นสองช่วง ระยะแรกคือระหว่าง ค.ศ. 1945-1947 ในช่วงนี้สหรัฐอเมริกามุ่งหวังที่จะล้มล้างระบบทหาร และเปลี่ยนญี่ปุ่นให้เป็นประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ใช้กำลังรุกรานความสงบสุขของชาวโลกอีก รวมทั้ง

เน้นปรับปรุง – เปลี่ยนแปลงให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รักสันติ เป็นประชาธิปไตย โดยมีนโยบายเร่งด่วน 2 ประการ คือ การกำจัดลัทธิทหารนิยมและโครงสร้างทางการทหารของญี่ปุ่น และการยกเลิกสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์ของจักรพรรดิญี่ปุ่น

การปฏิรูปในช่วงแรกนี้สหรัฐอเมริกาเริ่มดำเนินการสำคัญต่างๆ อย่างรวดเร็ว เช่น ยกเลิกพระราชกำหนดของจักรพรรดิเกี่ยวกับการศึกษาที่เป็นชนวนสำคัญในการปลุกปั่นชาตินิยมญี่ปุ่น ยกเลิกการอุปถัมภ์ลัทธิชินโตของรัฐ ปลดอาวุธและกำจัดสถาบันทางทหาร รวมไปถึงจัดการกับกลุ่มอำนาจเก่าโดยการนำตัวไปพิจารณาคดีในฐานะของอาชญากรสงคราม มีการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจที่เคยผูกขาดให้เป็นเสรีนิยมมากขึ้น และเอื้อกับความเป็นอยู่ของประชาชน เช่นการยกเลิกไซบะสึ[1] ทั้งนี้องค์จักรพรรดิและรัฐบาลญี่ปุ่นต้องฟังคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด คือ พลเอกแมคอาเธอร์ที่เป็นผู้วางนโยบายปฏิรูปต่างๆ เท่านั้น เนื่องจากจำเป็นต้องกำจัดปัจจัยต่างๆ ที่เคยเกื้อหนุนให้ระบบจักรวรรดินิยมเดินหน้า การสถาปนารัฐธรรมนูญโชวะ ฉบับ ปี 1946 แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างที่จะเปลี่ยนความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นให้ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป เมื่อองค์จักรพรรดิกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์และเอกภาพของประชาชนและค่อยๆ หมดบทบาททางด้านการเมืองลงโดยสิ้นเชิง ประชาชนกลายเป็นผู้ที่มีสิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ มีการประกันสิทธิมนุษยชน มีการตั้งระบบสภาแบบอังกฤษ และจัดการเลือกตั้งที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิ์ออกเสียงเท่าเทียมกัน

ส่วนการยึดครองในช่วงที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1948–1952 สหรัฐอเมริกาเน้นปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่น และฟื้นฟูญี่ปุ่นให้มั่นคงทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อให้ญี่ปุ่นมีพื้นฐานการเมืองแบบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง เพื่อให้ญี่ปุ่นเป็นปราการป้องกันคอมมิวนิสต์ในเอเชียในยุคสงครามเย็น สหรัฐอเมริกาเน้นรักษาอิทธิพลของค่ายเสรีประชาธิปไตยในญี่ปุ่น และมุ่งสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจร่วมกันกับญี่ปุ่นมากกว่าการปฏิรูประบบในช่วงแรก เนื่องจากอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์เริ่มขยายตัวเข้ามาในทวีปเอเชีย สงครามเย็นที่ปะทุขึ้นในยุโรปใน ค.ศ. 1947 ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์เหนือรัฐบาลกว๋อหมินตั๋งในจีนเมื่อ ค.ศ. 1949 รวมถึงสงครามเกาหลีที่เป็นสงครามตัวแทนระหว่างโลกคอมมิวนิสต์และโลกประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1950 ทำให้ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างสองขั้วอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเลวร้ายขึ้น ด้วยเหตุนี้สหรัฐอเมริกาจึงเล็งเห็นว่าญี่ปุ่นซึ่งค่อนข้างมีความ

---

[1] ไซบะสึ (Zaibatsu) คือ กลุ่มนายทุนที่ขยายอิทธิพลโดยใช้วิธีผูกขาดทางการค้าด้วยเครือข่ายในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นกลุ่มตระกูลใหญ่ที่มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระบบเครือญาติ และมีการเอื้อประโยชน์แก่กันกับนักการเมือง และนายธนาคาร ที่รู้จักกันดี คือ กลุ่มมิตซุย กลุ่มมิตซูบิชิ กลุ่มซูมิโตโมะ และกลุ่มยาซูดะ

มั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจในเกณฑ์ดีแล้ว จะเป็นปราการสำคัญที่จะใช้ต่อต้านการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในทวีปเอเชียได้ ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นพันธมิตรคนสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนและอำนวยประโยชน์ให้แก่กิจการของสหรัฐอเมริกาในการตอบโต้ คอมมิวนิสต์ เช่น การขอตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่เกาะโอกินาวา

กล่าวได้ว่า สมัยการยึดครองช่วงแรกและช่วงที่สอง มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในระยะแรกนั้น การปฏิรูปญี่ปุ่นนั้นอยู่ในกรอบที่วางไว้อย่างเข้มงวด ก่อนจะค่อยๆ ผ่อนคลายลงจนกลายเป็นเพียงการฟื้นฟูและบูรณะญี่ปุ่นเท่านั้น เหตุเพราะแผนการบูรณะญี่ปุ่นโดยอาศัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องถ่ายโอนอำนาจไปทางพรรคอนุรักษ์นิยมเพื่อความก้าวหน้า ซึ่งจะสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแบบอนุรักษ์นิยมของนายโยชิดะ ชิเงรุ (Yoshida Shigeru) [2] ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ถือเป็นการยอมร่วมมือกันครึ่งทางเพื่อความอยู่ตัวของระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ระบบประชาธิปไตยหลังสงครามจึงหมายถึงเพียงหลักการของสมัยยึดครองช่วงแรกเท่านั้น[3] แต่การวางรากฐานการปกครองและความพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยสหรัฐอเมริกานั้น มอบประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นในโลกหลังสมัยใหม่อย่างมหาศาล ระบบต่างๆ ของญี่ปุ่นที่ไม่เหมาะสมกับยุคเสรีถูกจัดการให้มีความเป็นระเบียบ ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังสงครามก็ถูกขจัดได้ภายในเวลาไม่นาน เอื้อให้ญี่ปุ่นต่อยอดพัฒนาประเทศไล่ตามมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอื่นๆ ไปได้อย่างก้าวกระโดดหลังจากได้รับอิสรภาพในการปกครองตนเองคืนจากสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา

การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของญี่ปุ่นทำให้ประเทศเกือบล่มสลาย แต่ญี่ปุ่นก็สามารถฟื้นตัวได้ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 และพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จเป็นชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจมาจนปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าการถูกปกครองโดยสหรัฐอเมริกาที่เน้นการฟื้นฟูญี่ปุ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมืองแบบประชาธิปไตย ทำให้ญี่ปุ่นฟื้นตัวได้เร็ว ประกอบกับคุณสมบัติของชาวญี่ปุ่นที่มีความอดทน มีวินัย ทำให้สามารถผ่านช่วงเวลาที่เลวร้ายมาได้ และพัฒนาจนกลายเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นอันดับต้นของโลกภายในเวลาไม่นาน

ช่วงระยะเวลาระหว่างทศวรรษที่ 1950-1970 จึงเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจสูงสุด นอกจากอุตสาหกรรมหนักประเภทเหล็กกล้า ต่อเรือยนต์ และเหมืองแร่แล้ว ยังเกิดอุตสาหกรรมขนาดเล็กลงมาขึ้นในช่วงนี้ เช่น อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์และ

---

[2] เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่.* (2527). หน้า 303.

[3] โฮะชะกะ มะชะยะชุ. (2544). *ญี่ปุ่นสมัยโชวะ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก.* แปลโดย สร้อยสุดา ณ ระนอง, ปราณี จงสุจริตธรรม. หน้า 127.

ต่อรถยนต์ แม้ในช่วงแรกสินค้าญี่ปุ่นจะมีคุณภาพด้อยกว่าของสหรัฐอเมริกา แต่ภายในเวลาไม่นานญี่ปุ่นก็เริ่มสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้าช่วย และมีการลงทุนที่สูงขึ้น จนทำให้สินค้าญี่ปุ่นสามารถครองตลาดได้ในที่สุด การมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ทำให้ญี่ปุ่นมีชัยในตลาดโลก ตลาดการค้าของญี่ปุ่นได้ขยายตัวไปยังทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป อเมริกาใต้ แอฟริกาและหมู่เกาะต่างๆ[4] ความเจริญอย่างก้าวกระโดดนี้กล่าวว่าเป็นปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจของประเทศที่เคยเสียหายจากสงครามอย่างรุนแรงก็ว่าได้

การเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมนำมาซึ่งความก้าวหน้าของระบบคมนาคม ที่พัฒนาเพื่อการขนส่งสินค้าและเชื่อมต่อเมืองการค้า ให้ไปมาระหว่างกันได้อย่างสะดวก รถไฟชินคันเซ็นเชื่อมระหว่างโตเกียวและโอซากาถูกสร้างขึ้นและเริ่มเปิดให้บริการใน ค.ศ. 1964 อีกทั้งกีฬาโอลิมปิกครั้งแรกในเอเชียที่ญี่ปุ่นได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพก็เกิดขึ้นในปีเดียวกัน พิธีเปิดกีฬาโอลิมปิกถูกจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่กลางสนามกีฬาแห่งชาติอย่างสมศักดิ์ศรีของประเทศผู้มีอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ การที่ญี่ปุ่นได้รับหน้าที่เป็นเจ้าภาพในครั้งนี้นอกจากจะทำให้เม็ดเงินในญี่ปุ่นไหลสะพัดแล้ว ยังเป็นการแสดงศักยภาพทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีให้ชาวโลกได้ชื่นชมว่าญี่ปุ่นสามารถพัฒนาได้ถึงเพียงนี้ภายในเวลาไม่กี่ปี และมีความพร้อมที่จะกลับเข้าสู่เครือข่ายนานาชาติอย่างน่านับถือ

ในทศวรรษ 1980 – 2000 เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ จากภาวะเศรษฐกิจรุ่งเรืองมากในทศวรรษ 1980 สู่ภาวะเศรษฐกิจชะงักงันจากเศรษฐกิจฟองสบู่ในต้นทศวรรษ 1990 และวิกฤติเศรษฐกิจเอเชียใน ค.ศ. 1997 วิกฤติเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ใน ค.ศ. 2008 ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นไม่สามารถเติบโตอย่างสูงได้เหมือนที่ผ่านมาและต้องใช้เวลานานในการฟื้นตัว

ในด้านการเมืองระหว่างประเทศ แม้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกาทำให้ญี่ปุ่นไม่มีกองทัพอีกต่อไปตามรัฐธรรมนูญ แต่ภาพลักษณ์ญี่ปุ่นในฐานะผู้กระหายสงครามและโหดร้ายยังคงอยู่ จนญี่ปุ่นหันมาเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นนโยบายหลักและแสดงให้นานาชาติเห็นว่าญี่ปุ่นไม่ปรารถนาจะยุ่งเกี่ยวกับสงครามอีก ภาพลบด้านการทหารของญี่ปุ่นจึงลดลงไป แต่ทุกครั้งที่โลกมีประเด็นทางทหาร เช่น การะสะสมอาวุธนิวเคลียร์ ญี่ปุ่นมักถูกจับตามองอยู่เสมอจนต้องประกาศเจตจำนงด้านความมั่นคงและอาวุธอย่างชัดเจน และมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ ความสำเร็จด้านเศรษฐกิจทำให้ภาพของญี่ปุ่นในสายตาต่างชาติเปลี่ยนไป

---

[4] บอร์ตัน, ฮิวจ์. (2526). *ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่นจากเปอร์รีถึงปัจจุบัน.* แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และคณะ. หน้า 602.

นานาชาติมองญี่ปุ่นเป็นผู้เอาเปรียบทางเศรษฐกิจจนเกิดการต่อต้านอย่างมากในทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายต่างประเทศและเศรษฐกิจขนานใหญ่

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศพัฒนาแล้ว และเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นประสบปัญหาจากการเติบโตของบ้านเมืองเช่นกัน เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาจากการที่ประชาชนรุ่นใหม่แต่งงานช้า ไม่นิยมมีบุตร มีบุตรช้า หรือมีบุตรน้อย จนทำให้ญี่ปุ่นเกิดวิกฤติด้านประชากรกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน และขาดแคลนแรงงานวัยทำงาน ซึ่งกำลังเป็นปัญหาสำคัญของญี่ปุ่นและหลายชาติในโลกรวมถึงประเทศไทยด้วย

ดังนั้นงานวิจัยนี้ที่จะศึกษาวิเคราะห์การฟื้นตัวและการเติบโตของญี่ปุ่นหลังสงครามจนถึงปัจจุบัน จึงมีความสำคัญเพราะเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นในช่วงเวลานี้เป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า ทำให้เห็นการปรับตัวของญี่ปุ่นในช่วงเวลาต่างๆ และการที่ญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยทั้งด้านเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้การเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือสิ่งที่เกิดกับญี่ปุ่นจึงมีผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศและปัญหาสังคมในปัจจุบันนับเป็นบทเรียนสำคัญที่เราควรจะได้เรียนรู้ เพราะสังคมไทยกำลังเดินตามญี่ปุ่นทั้งในด้านการเป็นสังคมเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการปัญหาระหว่างรับ เอกชน กับประชาชน ปัญหาขาดแคลนประชากรวัยทำงานและการเป็นสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเราควรที่จะได้ศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมของญี่ปุ่นเป็นบทเรียนและเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของประเทศไทย

1.2วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อเข้าใจแนวทางการพัฒนาประเทศและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จและปัญหาจากการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น เพื่อเป็นบทเรียนแก่ประเทศไทย

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน โดยเน้นประเด็นสำคัญคือการฟื้นฟูญี่ปุ่นหลังสงคราม การพัฒนา

เข้าสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่น รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข

1.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองในโลกวิชาการตะวันตกมีจำนวนมาก แต่ในวงวิชาการไทยแม้จะมีงานวิจัยในช่วงเวลานี้อยู่บ้าง แต่งานส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอยู่ในช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นถูกสหรัฐอเมริกายึดครองระหว่า ค.ศ. 1945 – 1952 จนถึงทศวรรษ 1970 เป็นหลัก ส่วนงานที่ศึกษาในทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาก็กล่าวถึงช่วงเวลานี้น้อยกว่าช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ข้อมูลการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นในสมัยหลังมักเป็นข้อมูลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และส่วนใหญ่เป็นบทความที่เป็นการรวบรวมข่าวสารในรอบปีที่พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเอเชียรายปี ของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่จะออกประจำทุกปี โดยเป็นเสมือนหนังสืออ้างอิงสำคัญ แต่ไม่ใช่งานวิจัย

ดังนั้นการศึกษาวิจัยในหัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน” นี้จะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ร่วมสมัยของญี่ปุ่น ซึ่งจะกล่าวถึงญี่ปุ่นในปัจจุบันด้วย งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับญี่ปุ่นยุคหลังสงครามในภาษาไทย เช่น

พวงทิพย์ เกียรติ์สหกุล. (2555). *ญี่ปุ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ.1945-1975.* นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร. งานนี้กล่าวถึงการปฏิรูปญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกา และการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 1970 งานชิ้นนี้ให้ข้อมูลที่ไม่แตกต่างจากหนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ผ่านๆ มา และจบการศึกษาที่ ค.ศ. 1975 ทำให้ไม่เห็นภาพการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงแนวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังจากเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันในกลางทศวรรษ 1970 งานชิ้นนี้ให้ข้อมูลที่มีประโยชน์คือ การเน้นประเด็นเศรษฐกิจเป็นหลักทำให้นำเสนอข้อมูลรายละเอียดได้มาก และมีตัวเลขข้อมูลทางเศรษฐกิจที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน

ฮอลลิเดย์, จอห์น และเกแวน แม็คคอร์แมค. (2518). *จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นปัจจุบัน : Japanese Imperialism Today.* เสน่ห์ จามริก แปล. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. งานชิ้นนี้กล่าวถึงการพัฒนาจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยเฉพาะตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงทศวรรษ 1970 งานนี้อธิบายในเชิงรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์เป็นหลัก โดยเฉพาะ

การเน้นข้อมูลตัวเลขทั้งอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาต่างๆ ตัวเลขผลผลิต ตัวเลขการค้า อย่างไรก็ตาม งานนี้ไม่ได้บอกเฉพาะข้อมูลทางสถิติ แต่ผู้เขียนได้วิเคราะห์และชี้ให้เห็นการเติบโตและขยายอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ควบคู่ไปกับพัฒนาการทางการเมืองที่นโยบายของพรรคการเมืองและรัฐบาลมีผลต่อเศรษฐกิจ รวมถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่น

ฟูกุดาเกะ, ทาดาชิ. (2538). *โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น.* บุญยง ชื่นสุวิมล ผู้แปล. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. งานนี้ศึกษาสังคมญี่ปุ่นโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ สมัยก่อนสงคราม หลังสงคราม และญี่ปุ่นปัจจุบัน (ซึ่งกล่าวมาถึงทศวรรษ 1980) การวิเคราะห์และแบ่งช่วงสมัยเช่นนี้ทำให้นำเสนอการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันของญี่ปุ่นได้อย่างชัดเจน และสามารถเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงหรือความแตกต่างของสังคมญี่ปุ่นในแต่ละสมัยได้ โดยเฉพาะผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลตัวเลขและตารางซึ่งทำให้เห็นภาพเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้งานนี้ได้วิเคราะห์หลากหลายประเด็น เช่น โครงสร้างสังคมญี่ปุ่นแต่ละสมัย พรรคการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ นโยบายด้านสังคมของรัฐบาล ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ มีงานวิจัยหรือวิชาการที่เน้นเรื่องเศรษฐกิจ-การเมืองญี่ปุ่นในสาขารัฐศาสตร์จำนวนมาก ที่สำคัญ เช่น ไชยวัฒน์ ค้ำชู (2550). *ระบบเศรษฐกิจการเมืองญี่ปุ่น :ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง.* กรุงเทพฯ : โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น. ศึกษาวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจการเมืองของญี่ปุ่นร่วมสมัย โดยตั้งแต่ทศวรรษ 1950 พรรคการเมืองที่ปกครองประเทศในระยะแรกหลังได้เอกราชเป็นการรวมกันของรัฐบาลผสม ต่อมาพรรคที่มีบทบาทในการบริหารประเทศมายาวนาน คือ พรรคเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีฐานเสียงอยู่ที่กลุ่มข้าราชการ นักธุรกิจชาวนา ภายใต้การบริหารของรับบาลญี่ปุ่นตลอดมาเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก สังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงมากอันเป็นผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ด้านการเมืองภายในนั้น ระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคง ด้านการต่างประเทศเน้นนโยบายเป็นมิตรกับนานาชาติ แต่มีความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา การมีฐานทัพสหรัฐอเมริกาอยู่ที่โอกินาวาทำให้เกิดการประท้วงต่อต้านอยู่เนื่องๆ รวมถึงด้านสถานภาพของคนในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไป เช่น ผู้หญิงเข้าทำงานในบริษัทต่างๆ มากขึ้นจากเดิมที่นิยมเป็นเพียงแม่บ้านและผู้ชายรับผิดชอบดูแลครอบครัว

งานทางรัฐศาสตร์ที่สำคัญอีกงานคือ *ญี่ปุ่น: การเมืองและนโยบายต่างประเทศ รวมบทความทางวิชาการของ รศ.ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์* (พ.ศ. 2542). บรรณาธิการโดย ศิริพร วัชชวัลคุ. กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หนังสือเล่มนี้เป็นงานที่รวบรวมบทความวิชาการของประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ อดีตรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครองของญี่ปุ่น เนื้อหาแบ่งเป็น

3 ส่วนสำคัญ คือ ด้านการเมืองการปกครอง ที่ศึกษาทั้งประเด็นการเมืองและการบริหารราชการทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสถาบันหลักๆ เช่น สถาบันจักรพรรดิ สภา และพรรคการเมือง โดยมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่สถาบันเหล่านี้ที่สามารถใช้เป็นบทเรียนสำหรับประเทศไทยได้ด้วย บทความด้านนโยบายต่างประเทศและความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับต่างประเทศโดยเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญของญี่ปุ่น เช่น นโยบายด้านสันติภาพและความมั่นคง นโยบายการทูต และบทความด้านความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยโดยเฉพาะ โดยเน้นประเด็นที่เป็นปัญหาความสัมพันธ์และมุมองของไทยต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของญี่ปุ่นที่ไทยได้รับผลกระทบ

หนังสือและงานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มักเน้นประเด็นด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลัก และส่วนใหญ่เป็นงานในสาขารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ดังนั้น งานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบันนี้ จะเน้นในประเด็นที่แตกต่าง คือ กล่าวถึงการฟื้นตัวและการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นจากยุคหลังสงครามโลกเป็นต้นมา โดยนำเสนอการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของสังคมของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงทศวรรษ 2000

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นในทุกบริบท ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นหนึ่งที่เด่นชัดของสังคมญี่ปุ่น งานวิจัยนี้จึงจะกล่าวถึงประเด็นด้านวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่มีความโดดเด่น คือ วัฒนธรรมประชานิยม หรือ pop culture ด้วยเพื่อให้เกิดความเข้าใจสังคมญี่ปุ่นในทุกบริบท งานวิจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ผ่านมามีทั้งงานในสาขาสังคมวิทยา สาขาวัฒนธรรม และสาขาด้านสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประชานิยม หรือ pop culture ของญี่ปุ่นทั้งการศึกษาสังคมญี่ปุ่นโดยเฉพาะและอิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่มีต่อภายนอก งานศึกษาที่ผ่านมาที่สำคัญ เช่น ชุตินันท์ ทักษิณาภินันท์. (2552). การเปลี่ยนแปลง Soft Power ของญี่ปุ่น : จากต้นแบบของการพัฒนาไปสู่การเป็นทูตวัฒนธรรม. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เป็นงานวิจัยที่ ศึกษาถึงพัฒนาการและลักษณะของ Soft Power ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 จนถึงปลายทศวรรษ 1990 ของญี่ปุ่น รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะของ Soft Power การวิจัยนี้ทำให้เข้าใจนโยบายการฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ และวิธีการที่ญี่ปุ่นใช้กลยุทธ์ Soft Power เผยแพร่วัฒนธรรมไปทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2559). พลวัตของการกลายเป็นท้องถิ่นของความเป็นญี่ปุ่นในประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2520. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*. 32(2): 27-46. ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 ผ่านแนวคิดวัฒนธรรมประชานิยม แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของประชาชนไทย และวิธีการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่น ที่สามารถทำให้วัฒนธรรมของตนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในสังคมไทยได้ และอธิบายถึงความเป็นญี่ปุ่นที่สังคมไทยเป็นผู้นิยามขึ้นมาใหม่

กรีน, สตีเวน เฮช. (2558). *The Soft Power of Cool: Economy, Culture and Foreign Policy in Japan.* โตเกียว: มหาวิทยาลัยโทโย. งานนี้ศึกษาอิทธิพลของนโยบาย Cool Japan ต่อนานาชาติ ที่ส่งผลให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นก้าวหน้า โดยศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจญี่ปุ่นเรื่อยมาตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจในทศวรรษ 1990 จนกระทั่งนโยบาย Cool Japan มีผลสำเร็จในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังอภิปรายถึงมุมมองของสังคมโลกที่มีต่อนโยบายด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่น

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัยและแหล่งค้นคว้า

งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้การวิจัยเอกสารข้อมูลเป็นหลัก ทั้งจากหนังสือ หนังสือพิมพ์ บทความ งานวิจัย และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ และนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา

สถานที่หลักในการเก็บข้อมูล คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัยด้านเอเชียที่สำคัญ เช่น สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งข้อมูลออนไลน์จากแหล่งต่างๆ

ตารางที่ 1 รายชื่อนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นยุคหลังสงครามถึงปัจจุบัน*

นายกรัฐมนตรี	ค.ศ.	ระยะเวลา	พรรคต้นสังกัด
โยชิดะ ชิเงรุ (Yoshida Shigeru)	1948 - 1954	6 ปี 1 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ฮาโตะยามะ อิชิโร (Hatoyama Ichirō)	1954 - 1956	2 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
อิชิบะชิ ทันชัน (Ishibashi Tanzan)	1956 - 1957	2 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
คิชิ โนะบุสุเกะ (Kishi Nobusuke)	1957 - 1960	3 ปี 4 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
อิเคดะ ฮายาโตะ (Ikeda Hayato)	1960 - 1964	4 ปี 3 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ซาโต เอซากุ (Satō Eisaku)	1964 - 1972	7 ปี 7 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ทะนะกะ คะกุเอะ (Tanaka Kakuei)	1972 - 1974	2 ปี 5 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ทะเคโอะ มิกิ (Takeo Miki)	1974 - 1976	2 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ฟุกุดะ ทะเคโอะ (Fukuda Takeo)	1976 - 1978	1 ปี 11 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
โอฮิระ มะซะโยะชิ (Ōhira Masayoshi)	1978 - 1980	1 ปี 6 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ซุซุกิ เซนโก (Suzuki Zenkō)	1980 - 1982	2 ปี 4 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)

* การเรียงชื่อสกุลของคนญี่ปุ่นใช้นามสกุลขึ้นก่อน ตามด้วยชื่อ เช่น โยชิดะ (นามสกุล) ชิเงรุ (ชื่อ) แต่การเขียนชื่อสกุลของคนญี่ปุ่นในภาษาอังกฤษ คนญี่ปุ่นใช้ชื่อก่อน ตามด้วยนามสกุล เช่น Shigeru Yoshida ในภาษาไทยพบการเรียกทั้งตามแบบญี่ปุ่นและแบบตะวันตกปนกันตามความคุ้นเคย ในงานวิจัยนี้จึงเรียกบุคคลตามที่คุ้นเคยกันในสื่อต่างๆ เช่นเรียกนายโยชิดะ ชิเงรุ แบบญี่ปุ่น แต่เรียกนายจุนอิจิโร โคะอิซุมิ แบบตะวันตก ส่วนในตารางที่ 1 เป็นการเรียงลำดับนามสกุลขึ้นก่อนแบบญี่ปุ่น การถ่ายเสียงเป็นภาษาไทยใช้ตามหลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาญี่ปุ่นของราชบัณฑิตยสภา

นะกะโซะเนะ ยะสุฮิโร (Nakasone Yasuhiro)	1982 - 1987	4 ปี 11 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ทะเคชิตะ โนะโบรุ (Takeshita Noboru)	1987 - 1989	1 ปี 6 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
อุโนะ โซสุเกะ (Uno Sōsuke)	1989	2 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ไคฟุ โทะชิกิ (Kaifu Toshiki)	1989 - 1991	2 ปี 2 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
มิยะซะวะ คิอีชิ (Miyazawa Kiichi)	1991 - 1993	1 ปี 9 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
โฮะโซกะวะ โมะริฮิโระ (Hosokawa Morihiro)	1993 - 1994	8 เดือน	ญี่ปุ่นใหม่ (Japan New party: JNP)
ฮะตะ สึโตะมุ (Hata Tsutomu)	1994	2 เดือน	ฟื้นฟูญี่ปุ่น (Japan Renewal Party: JRP)
มุระยามะ โทะมีชิ (Murayama Tomiichi)	1994 - 1996	1 ปี 6 เดือน	สังคมประชาธิปไตย (Japan Social Democratic Party: JSP)
ฮะชิโมะโตะ รีวทะโร (Hashimoto Ryūtarō)	1996 - 1998	2 ปี 6 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
โอะบุชิ เคอิโซ (Obuchi Keizō)	1998 - 2000	1 ปี 8 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
โมะริ โยะชิโร (Mori Yoshirō)	2000 - 2001	1 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
โคะอิซุมิ จุนอิจิโร (Koizumi Jun'ichirō)	2001 - 2006	5 ปี 5 เดือน	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
อะเบะ ชินโซ (Abe Shinzō)	2006 - 2007	1 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ฟุคุดะ ยาสุโอะ (Fukuda Yasuo)	2007-2008	1 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)

อาโซ ทาโร (Asō Tarō)	2008-2009	1 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)
ฮะโตะยะมะ ยูคิโอะ (Hatoyama Yukio)	2009-2012	9 เดือน	ประชาธิปไตยญี่ปุ่น (DPJ)
คัน นาโอโตะ (Kan Naoto)	2010-2011	1 ปี 3 เดือน	ประชาธิปไตยญี่ปุ่น (DPJ)
โนดะ โยชิฮิโกะ (Noda Yoshihiko)	2011-2012	1 ปี	ประชาธิปไตยญี่ปุ่น (DPJ)
อาเบะ ชินโซ	2012- ปัจจุบัน (2016)	4 ปี	เสรีประชาธิปไตย (LDP)

บทที่ 2
การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่น
จากนโยบายการยึดครองของสหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2*

การพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในญี่ปุ่น พอกับการเปลี่ยนแปลงในสมัยเมจิ การขยายลัทธิจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในจีนในทศวรรษ 1930 และการเข้าสู่สงครามมหาเอเชียบูรพาที่เป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้อย่างย่อยยับได้รับความบอบช้ำจากสงครามอย่างมาก ผลของการพ่ายแพ้นอกจากความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว ยังทำให้ญี่ปุ่นต้องถูกยึดครองโดยชาวต่างชาติเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ระหว่าง ค.ศ. 1945 - 1952 การยึดครองญี่ปุ่นดำเนินการโดยคณะกรรมาธิการตะวันออกไกลที่กรุงวอชิงตัน โดยมีตัวแทนจากประเทศที่ทำสงครามกับญี่ปุ่นเป็นสมาชิก แต่ในทางปฏิบัติการยึดครองและบริหารดำเนินการโดยสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตาม การปกครองญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกานี้เป็นไปด้วยความเป็นมิตร และมีหลักการสำคัญในการยึดครอง คือ มุ่งปฏิรูปญี่ปุ่น และเปลี่ยนญี่ปุ่นจากผู้ทำลายมาเป็นผู้สร้างสันติภาพ เพื่อทำลายระบบทหารของญี่ปุ่นและสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้ญี่ปุ่น[1] รวมทั้งเพื่อสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจให้ญี่ปุ่นด้วยการฟื้นฟูและปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่น เพื่อให้ญี่ปุ่นฟื้นตัวและดูแลตนเองได้โดยเร็วเพื่อลดภาระของสหรัฐอเมริกา และต่อมาเมื่อภาวะสงครามเย็นในเอเชียตึงเครียดขึ้น สหรัฐอเมริกาจึงเน้นพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้เข้มแข็งเพื่อให้ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาในการเป็นปราการป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชีย

บทนี้ศึกษาวิเคราะห์นโยบายการยึดครองและฟื้นฟูญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1945 - 1952) ปัจจัยที่มีผลต่อนโยบายปฏิรูปญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกาทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งผลของการยึดครองและการปฏิรูปญี่ปุ่นในช่วง 7 ปีนี้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นเจริญรุดหน้าอย่างก้าวกระโดด จนทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเหนือมหาอำนาจตะวันตก และกลายเป็นหนึ่งในมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญในศตวรรษที่ 21

---

* ปรับปรุงเพิ่มเติมจากงานของผู้เขียน เรื่อง *ญี่ปุ่นกับการสร้างจักรวรรดินิยม* (2559) บทที่ 8 การยึดครองและฟื้นฟูญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

[1] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 229.

2.1 สภาพของญี่ปุ่นหลังสงคราม

ในช่วงท้ายของสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นพยายามดิ้นรนต่อสู้กับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ผนึกกำลังกันเข้าโจมตีญี่ปุ่นอย่างหนักหน่วง ญี่ปุ่นในขณะนั้นตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบเพราะการทุ่มทำสงครามอย่างต่อเนื่องทำให้สูญเสียทรัพยากรและกำลังพลไปเป็นจำนวนมาก โดยที่ได้คืนมาเพียงความล้มเหลว ด้วยไม่อาจสู้พลังของเหล่ามหาอำนาจที่มีอาวุธยุทโธปกรณ์เหนือกว่าได้ อีกทั้งสหรัฐอเมริกาที่กระโจนเข้ามาร่วมสงครามในช่วงท้ายนี้ ยังไม่อ่อนกำลังลงง่ายๆ ความเพลี่ยงพล้ำของกองทัพญี่ปุ่นผลักให้ชัยชนะห่างออกไปไกลเกินเอื้อมถึง แม้แต่องค์สมเด็จพระจักรพรรดิเองยังมีพระราชดำริว่า ญี่ปุ่นคงหลีกหนีการแพ้สงครามไม่ได้แล้ว[2] ถึงกระนั้นญี่ปุ่นก็ยังพยายามรักษาแนวรบไว้อย่างสุดความสามารถ

จนกระทั่งในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1945 ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ร่วมหารือนโยบายการทำสงคราม มาตรการที่จะใช้จัดการกับประเทศผู้แพ้สงคราม และวิธีการที่จะทำให้ญี่ปุ่นยอมแพ้อย่างไร้เงื่อนไข โดยมีการประชุมที่เมืองปอร์ตสดัม (Potsdam) ประเทศเยอรมนี ในวันที่ 26 กรกฎาคม ค.ศ. 1945 ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ออก "คำประกาศปอร์ตสดัม" (Portsdam's Declaration) ที่ร่วมลงนามโดยประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี. รูสเวลท์แห่งสหรัฐอเมริกา นายกรัฐมนตรีวินส์ตัน เชอร์ชิลแห่งอังกฤษ และประธานาธิบดีเจียง ไคเชกแห่งสาธารณรัฐจีน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ญี่ปุ่นยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข สาระสำคัญของคำประกาศนี้ ได้แก่

1. ญี่ปุ่นควรได้รับโอกาสในการยุติสงคราม เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นตัดสินใจ
2. กองกำลังบก อากาศ ทะเลของสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร จีน และประเทศทางตะวันตก พร้อมเข้าโจมตีญี่ปุ่นจนกว่าญี่ปุ่นจะยุติสงคราม
3. อำนาจและอิทธิพลของบุคคลที่ชักนำญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามต้องถูกกำจัด และสร้างระเบียบใหม่ที่มีความยุติธรรม มั่นคง และมีสันติภาพ
4. ญี่ปุ่นจะถูกยึดครองจนกว่าสัมพันธมิตรจะแน่ใจว่าระเบียบใหม่จะเกิดขึ้นและอำนาจการทำสงครามของญี่ปุ่นจะหมดไป
5. เอกราชของญี่ปุ่นจำกัดอยู่ที่ 4 เกาะใหญ่ และเกาะเล็กน้อยตามที่กำหนด
6. กองกำลังญี่ปุ่นนอกประเทศ ได้รับอนุญาตให้กลับประเทศญี่ปุ่นได้และได้รับโอกาสที่จะใช้ชีวิตอย่างปกติสุข

---

[2] โฮะซะกะ มะซะยะซุ. (2544). *ญี่ปุ่นสมัยโชวะ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก.* แปลโดย สร้อยสุดา ณ ระนอง และ ปราณี จงสุจริตธรรม. หน้า 114.

7. ญี่ปุ่นจะไม่มีฐานะเป็นทาสหรือถูกทำลายทั้งชาติ แต่อาชญากรสงครามต้องถูกลงโทษ
8. รัฐบาลญี่ปุ่นต้องกำจัดอุปสรรคที่ขัดขวางการฟื้นฟูประชาธิปไตยในหมู่ชาวญี่ปุ่น เสรีภาพพื้นฐานและการเคารพสิทธิมนุษยชนจะได้รับการสถาปนา
9. ญี่ปุ่นได้รับอนุญาตให้ดำเนินอุตสาหกรรมต่อไป แต่ต้องไม่ใช่อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทหาร
10. กองกำลังของฝ่ายสัมพันธมิตรจะออกจากญี่ปุ่นทันทีที่บรรลุจุดประสงค์เหล่านี้ และญี่ปุ่นมีรัฐบาลที่รักสันติภาพ มีความรับผิดชอบ
11. ฝ่ายสัมพันธมิตรเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยอมแพ้อย่างไม่มีเงื่อนไขในทันที มิฉะนั้นญี่ปุ่นจะเกิดความพินาศ[3]

รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ยอมรับคำประกาศนี้ โดยหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นตีพิมพ์คำพูดของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นว่าคำประกาศนี้ไม่มีคุณค่าและจะเพิกเฉยต่อคำประกาศปอร์ตสดัมที่จะบังคับให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นประชาธิปไตยและยกเลิกความสำคัญขององค์จักรพรรดิ[4] ผู้นำญี่ปุ่นต่างไม่เห็นด้วยกับข้อตกลงนี้ โดยเฉพาะฝ่ายทหารในคณะรัฐมนตรีที่ปฏิเสธอย่างเด็ดขาด มิหนำซ้ำยังอบรมให้ชาวญี่ปุ่นเตรียมตัวสู้กับข้าศึก ประชาชนต่างได้รับคำสั่งให้สละชีวิตเป็นราชพลี และต่อสู้จนตัวตาย ดังนั้นเมื่อไม่สามารถจะยุติสงครามกับญี่ปุ่นได้ ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงตัดสินใจทิ้งระเบิดปรมาณูสองลูกลงที่เมืองฮิโรชิมะ และนางาซากิ ของญี่ปุ่น ในวันที่ 6 และ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ตามลำดับ อีกทั้งแมนจูเรียที่ญี่ปุ่นยึดครองถูกสหภาพโซเวียตโจมตีจนแพ้พ่ายในวันที่ 9 สิงหาคมนี้เช่นเดียวกัน ญี่ปุ่นต้องเร่งจัดการประชุมเพื่อแก้ไขสถานการณ์อย่างเร่งด่วน

ในตอนนี้ความเห็นในกลุ่มผู้นำญี่ปุ่นแตกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มรัฐบุรุษอาวุโสเห็นว่าญี่ปุ่นสมควรยอมแพ้ ส่วนนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศเห็นว่าไม่ควรยอมแพ้ แม้กลุ่มผู้นำในรัฐบาลจะมีความคิดเห็นไม่ตรงกันทั้งหมด แต่เพื่อชีวิตของประชาชนที่ยังเหลืออยู่และเพื่อรักษาบ้านเมืองไม่ให้ถูกทำลายย่อยยับไปมากกว่านี้ ในที่สุดญี่ปุ่นต้องประกาศยอมแพ้สงครามผ่านทางวิทยุกระจายเสียงสู่ประชาชน โดยสมเด็จพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตะถ่ายทอดกระแสพระราชดำรัสยอมรับเงื่อนไขต่างๆ จากคำประกาศแห่งปอร์ตสดัมด้วยพระองค์เอง ทรงกล่าวว่าระเบิดนิวเคลียร์เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ทรงตัดสินใจยอมแพ้ และทรงเน้นให้ชาว

---

[3] ฮิวจ์ บอร์ตัน (2526). *ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่น จากเปอรี่ถึงปัจจุบัน*. หน้า 520-521.

[4] *แหล่งเดิม*. หน้า 522.

ญี่ปุ่นยึดมั่นในความเข้มแข็งด้านจริยธรรมและจิตวิญญาณของญี่ปุ่น[5] "จงอดกลั้นกับสิ่งที่ยากจะอดกลั้นไว้ได้ และจงอดทนกับสิ่งที่ยากจะอดทน"[6] กระแสพระราชดำรัสนี้มีนัยว่า ให้ชาวญี่ปุ่นทั้งหมดวางอาวุธ และยอมรับในผลของสงครามแต่โดยดี

การที่ญี่ปุ่นตัดสินใจยอมแพ้สงครามนั้นเป็นผลดีต่อประเทศชาติและประชาชนญี่ปุ่นเอง เพราะหากดันทุรังทำสงครามต่อไปทั้งๆ ที่รู้แก่ใจว่าไม่มีทางเอาชนะได้ก็รังแต่จะสร้างความเสียหายที่ต้องใช้เวลามหาศาลเพื่อปรับปรุงประเทศให้กลับมาเข้ารูปเข้ารอยดังเก่า แต่หากผลของสงครามไม่ได้จบลงด้วยดีหรือยืดเยื้อยาวนานกว่านี้ ญี่ปุ่นอาจจะไม่สามารถกลับมาเจริญเท่าเดิมได้อีกตลอดกาล

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้รับความบอบช้ำจากสงครามมาก คนญี่ปุ่นรู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง ชิงชังสงคราม เมื่อสงครามสิ้นสุดลงญี่ปุ่นสูญเสียดินแดนอาณานิคมและอิทธิพลต่างๆ โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้หยุดชะงักงัน โรงงานและเครื่องจักรในเกาหลี และแมนจูเรียถูกยึดครองโดยสหภาพโซเวียต อุตสาหกรรมในประเทศเสียหายยับเยินจากภัยสงคราม ผลผลิตทางการเกษตรลดลงประมาณ 1 ใน 3 เนื่องจากขาดเครื่องมือใหม่ๆ ขาดปุ๋ย และขาดแรงงานเป็นเวลาหลายปีเนื่องจากไปทำสงคราม เมืองใหญ่ส่วนมากถูกทำลาย ชาวญี่ปุ่นประมาณ 7 แสน 5 หมื่นคน บาดเจ็บและเสียชีวิต บ้านเรือนกว่า 3 ล้านหลังถูกทำลาย[7] ประชาชนอยู่ในภาวะสิ้นหวัง สินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลน อาหารราคาแพง เศรษฐกิจได้รับการฟื้นฟูค่อนข้างช้า มีการละเมิดกฎหมายทำให้ปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้น ทหารญี่ปุ่นราว 2 ล้านคนในประเทศถูกปลดประจำการ ทหารและพลเรือนกว่า 3 ล้านคนในต่างประเทศถูกส่งกลับญี่ปุ่น[8] ทำให้อาหารขาดแคลนมากขึ้น สหรัฐอเมริกาต้องบริจาคอาหารและของใช้จำนวนมาก

ความกดดันต่างๆ ในสังคมญี่ปุ่นขณะนั้นทำให้ชาวญี่ปุ่นต้องการฟื้นฟูประเทศและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ทำให้การยึดครองของสหรัฐอเมริกาเป็นไปได้ง่ายขึ้น ประกอบกับสหรัฐอเมริกาส่งนายพลดักลาส แมคอาร์เธอร์ (Douglas MacArthur) มาเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร (The Supreme Commander for the Allied Powers หรือ SCAP) ในญี่ปุ่น มีหน้าที่ปกครองญี่ปุ่นหลังสงคราม แมคอาเธอร์เป็นผู้นำที่เด็ดเดี่ยว กระตือรือร้น แสดง

---

[5] คริสโตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา*. แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. หน้า 143.

[6] โฮะซะกะ มะซะยะซุ. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 116.

[7] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 534.

[8] ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. หน้า 426.

ความเห็นใจชาวญี่ปุ่นและเต็มใจช่วยเหลือญี่ปุ่น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ชาวญี่ปุ่นว่าสหรัฐอเมริกาเป็นมิตรและเข้ามาช่วยญี่ปุ่น[9]

ในส่วนของชาวญี่ปุ่นเอง สหรัฐอเมริกาเห็นว่าเป็นคนที่มีระเบียบวินัย มีการศึกษา อ่อนน้อม เต็มใจร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาเพื่อปฏิรูปประเทศ ด้วยลักษณะนิสัยของชาวญี่ปุ่นที่เชื่อฟังผู้นำ ทำให้ญี่ปุ่นยินดีร่วมมือกับผู้นำชาวญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา

2.2 การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองช่วงแรก ค.ศ. 1945 – 1947

หลังจากพิธีการประกาศยอมแพ้อย่างเป็นทางการของญี่ปุ่น ในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1945 ประชาชนญี่ปุ่นต่างตกอยู่ในความหวาดกลัวและสิ้นหวัง ด้วยคาดว่าบทลงโทษของผู้แพ้สงครามนั้นต้องโหดร้ายเพราะความเคียดแค้น สมกับบทบาทที่ญี่ปุ่นถูกมองว่าเป็นอาชญากรสงคราม แต่ความจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อสหรัฐอเมริกานำกองกำลังทหารภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการเอเชียตะวันออกไกล (Far Eastern Commission) เข้ามายึดครองประเทศและเริ่มต้นการปฏิรูประบบต่างๆ ของญี่ปุ่นให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยมีพลเอกดักลาส แมคอาเธอร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร (SCAP) เป็นผู้ควบคุมการปฏิรูปที่เป็นไปอย่างราบรื่น เพราะเน้นการสร้างขึ้นใหม่มากกว่าหวังทำลายประเทศ ดังนั้นชาวญี่ปุ่นที่ตระหนักในหน้าที่จึงให้ความร่วมมือกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้โดยดี เหตุผลหนึ่งอาจด้วยไร้ทางเลือก แต่อีกสิ่งหนึ่งที่ชาวญี่ปุ่นรับรู้ได้ชัดเจนมากกว่าคือ ประเทศของตนนั้นกำลังถูกเกลียดชังจากรอบด้าน ด้วยสภาวะจำยอมนี้ ทำให้การเข้ายึดครองญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกาไม่เกิดปัญหา และนับเป็นการยึดครองที่เรียบร้อยและสงบที่สุด ที่มหาอำนาจหนึ่งจะสามารถเข้าควบคุมมหาอำนาจอีกประเทศหนึ่งได้เท่าที่เคยมีมา[10] อีกทั้งการเข้ายึดครองโดยสหรัฐอเมริกาแทนที่จะเป็นสหภาพโซเวียต ยังทำให้ญี่ปุ่นรอดพ้นจากความเป็นคอมมิวนิสต์ได้อย่างหวุดหวิด

ฝ่ายสัมพันธมิตรได้วางนโยบายที่จะใช้ปกครองญี่ปุ่นขึ้นในปลายเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 นโยบายนี้ร่างโดยกระทรวงต่างประเทศสหรัฐอเมริกา หลักการส่วนใหญ่มาจากคำประกาศปอร์ตสดัมซึ่งมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อมุ่งปฏิรูปญี่ปุ่น จากผู้ทำลายมาเป็นผู้สร้างสันติภาพ ป้องกันญี่ปุ่นจากการที่จะเป็นอันตรายต่อสันติภาพของโลกในอนาคต คณะผู้ยึดครองได้ยึดนโยบาย

---

[9] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 534.

[10] เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่.* หน้า 285.

สำคัญประการหนึ่งจากคำประกาศปอร์ตสดัม คือ การกำจัดลัทธิทหารนิยม ดังข้อความในคำประกาศ ดังนี้

> เราขอย้ำว่าระเบียบใหม่ของสันติภาพ ความมั่นคงและความยุติธรรมจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้จนกว่าลัทธิทหารนิยมที่ขาดความรับผิดชอบจะถูกขจัดออกไปจากโลกเสียก่อน ...จนกว่าจะมีการก่อตั้งระเบียบใหม่ดังกล่าวขึ้นมาและจนกว่าจะมีข้อพิสูจน์ที่น่าเชื่อ ถือว่าอานุภาพทางสงครามของญี่ปุ่นได้ถูกทำลายไป ดินแดนของญี่ปุ่น...จะถูกยึดครองเพื่อเป็นการประกันความสำเร็จของวัตถุประสงค์พื้นฐานซึ่งเรากำหนดขึ้น...[11]

โครงร่างที่สัมพันธมิตรกำหนดใช้กับญี่ปุ่น ได้แก่

1) อำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นจำกัดอยู่เฉพาะ 4 เกาะ และเกาะเล็กน้อยที่กำหนดไว้
2) ต้องทำลายอำนาจทางทหารให้หมดไป และปลดอาวุธกองทัพญี่ปุ่น
3) พิจารณาโทษอาชญากรสงคราม
4) พัฒนาองค์กรแรงงานที่เป็นประชาธิปไตย
5) ส่งเสริมเสรีภาพส่วนบุคคล เคารพในหลักการสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน
6) ญี่ปุ่นจะได้รับโอกาสพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับนโยบายสันติภาพ ส่งเสริมการกินดีอยู่ดี[12]

ญี่ปุ่นต้องปฏิบัติตามนโยบายเหล่านี้ โดยขึ้นตรงต่อผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร คือ นายพลดักลาส แมคอาร์เธอร์ ซึ่งมีอิสระในการปฏิบัติงานและได้รับอำนาจหากมีกรณีฉุกเฉินทุกอย่าง การปกครองญี่ปุ่นของฝ่ายสัมพันธมิตรดำเนินไปภายใต้หน่วยงาน 2 หน่วย คือ

1. คณะกรรมาธิการแห่งตะวันออกไกล (Far Eastern Commission) ประกอบด้วยสมาชิก 13 ประเทศ ที่ร่วมรบต่อสู้กับญี่ปุ่น ทำหน้าที่ตัดสินนโยบายหลัก
2. สภาของฝ่ายสัมพันธมิตร (Allied Council For Japan) มี 4 มหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีน โซเวียต ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่นายพลดักลาส แมคอาเธอร์ ซึ่งเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร (SCAP) ที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานในญี่ปุ่น

---

[11] ฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *มหายุทธศาสตร์สำหรับการป้องกันประเทศของญี่ปุ่น.* แปลโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชู และกมล เพ็ญศรีนุกูร. หน้า 91.

[12] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 531 และ ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 426.

แต่ในทางปฏิบัติอำนาจส่วนใหญ่อยู่กับสหรัฐอเมริกา ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นว่าการกำจัดอิทธิพลทหารอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ญี่ปุ่นเป็นประชาธิปไตยได้ ต้องทำการปฏิรูปด้านอื่นด้วย การยึดครองช่วงแรกจึงเป็นระยะที่สหรัฐอเมริกาดำเนินการเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รักสันติ มีการปกครองแบบประชาธิปไตย มีการดำเนินการที่สำคัญๆ เช่น ยกเลิกรัฐธรรมนูญเมจิ ยกเลิกการกำหนดให้ศาสนาชินโตเป็นศาสนาประจำชาติ ยกเลิกกลุ่มธุรกิจหรือไซบะสึ เพราะสหรัฐอเมริกาเห็นว่าเป็นกลุ่มที่สนับสนุนให้รัฐบาลญี่ปุ่นก่อสงคราม

2.2.1 การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายปฏิรูปการเมืองเพื่อสร้างประชาธิปไตย

เป้าหมายหลักของสหรัฐอเมริกา คือ การทำลายลัทธิทหารนิยมญี่ปุ่นให้หมดไปและสร้างสังคมที่เป็นประชาธิปไตยในญี่ปุ่น จึงดำเนินการต่างๆ ดังนี้

การส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

สหรัฐอเมริกามีเป้าหมายเพื่อสร้างระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงในญี่ปุ่น ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1945 SCAP จึงได้ประกาศ “พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชนของญี่ปุ่น” เพื่อยกเลิกข้อจำกัดทางเสรีภาพ ยกเลิกกฎหมายที่จำกัดสิทธิมนุษยชน ปล่อยนักโทษการเมือง เช่น พวกที่มีแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์[13] ผลจากการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทำให้ต่อมามีการตั้งพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายขึ้น รวมถึงพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ประชาธิปไตย สังคมนิยม พรรคแรงงาน

การลงโทษอาชญากรสงคราม

ในกระบวนการสร้างระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นนั้น SCAP มีความเห็นว่าจำเป็นต้องทำลายระบบทหารของญี่ปุ่น โดยยึดกองกำลังทหาร ตำรวจลับ สั่งปิดฐานทัพ คลังสรรพาวุธ โรงงานสร้างอาวุธ จัดตั้ง “ศาลทหารระหว่างประเทศสำหรับภูมิภาคตะวันออกไกล” (The International Military Tribunal for the Far East) เพื่อไต่สวนคดีอาชญากรสงคราม ปรากฏว่ามีการตัดสินแขวนคอผู้นำญี่ปุ่น 7 คน รวมถึงนายพลโตโจ ฮิเดกิ จำคุก 18 คน แยกเป็นจำคุกตลอดชีวิต 16 คน จำคุก 20 ปี 1 คน และจำคุก 7 ปี อีก 1 คน และมีอาชญากรสงครามที่ทำทารุณต่อเชลยสงครามและชนพื้นเมือง 5,000 คน แต่ถูกประหารประมาณ 900 คน[14] ต่อมาบุคคลเหล่านี้ได้รับการจารึกชื่อที่วิหารยะสุคุนิ วิหารศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิชินโตที่กรุงโตเกียว ถือกันว่า

---

[13] *Ibid.* p. 230.

[14] Hugh Borton. (1970). *op.cit.* pp 474 – 476.

บุคคลที่ถูกจารึกชื่อที่วิหารแห่งนี้เป็น "กันชิน" หรือเทพแห่งสงคราม ผู้อุทิศตนรับใช้องค์จักรพรรดิ การที่ "อาชญากร" ในสายตาพันธมิตรได้รับการยกย่องจากทหารญี่ปุ่น อีกทั้งนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นยังไปเคารพดวงวิญญาณของ "กันชิน" เป็นประจำ จึงทำให้เกิดการประท้วงอย่างรุนแรงจากทั้งเกาหลีและจีนมาโดยตลอด

การปลดพวกหัวรุนแรงและฝ่ายขวาจัด

กองบัญชาการสูงสุดของฝ่ายพันธมิตรได้ปลดเจ้าหน้าที่ที่นิยมทหารออกจากตำแหน่งในระดับรัฐบาลท้องถิ่น วงการอุตสาหกรรมและการเงินขนาดใหญ่ ผู้มีอิทธิพลในฝ่ายสื่อสารมวลชน และรัฐบาลญี่ปุ่นมีคำสั่งปลดและกีดกันบุคคลที่เคยสนับสนุนพวกชาตินิยมหัวรุนแรงและสนับสนุนการทำสงคราม ออกจากตำแหน่งหน้าที่ในหน่วยงานระดับท้องถิ่น[15] สมาคมขวาจัดถูกสั่งยุบ เช่น ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1946 สั่งยุบ 27 สมาคม เดือนมกราคม ค.ศ. 1947 สั่งยุบ 145 สมาคม บุคคลที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตยถูกสั่งห้ามไม่ให้มีตำแหน่งใดๆ กว่าแสนคน เช่น ตั้งแต่ระยะแรกที่ถูกยึดครองถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1948 มีผู้ถูกสั่งห้ามราว 200,000 คน[16]

การกำจัดพวกชาตินิยมหัวรุนแรงด้านเศรษฐกิจมีมากกว่าบุคคลสาขาอื่นๆ เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายยึดครองมีความเห็นว่ากลุ่มไซบะสึต้องรับผิดชอบต่อการรุกรานต่างประเทศของทหารนิยมญี่ปุ่น ทำให้มีผู้ถูกปลดทั้งผู้บริหารระดับสูง ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่ที่มีอิทธิพลในบริษัทต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ บริษัทของรัฐบาล เช่น ธนาคารแห่งญี่ปุ่น บริษัทที่มีกิจการในดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครอง และบริษัทของกลุ่มผูกขาดหรือไซบะสึ รวมทั้งยึดทรัพย์สินต่างๆ ของบุคคลเหล่านี้[17] อย่างไรก็ตาม การกำจัดพวกชาตินิยมหัวรุนแรงของกองบัญชาการสูงสุดของฝ่ายพันธมิตรเป็นไปโดยฝ่ายญี่ปุ่นไม่ได้เห็นชอบด้วยทั้งหมด ทำให้เกิดปัญหาความยุ่งยาก ไม่ยุติธรรมแก่ผู้ถูกปลดจำนวนมาก ทำให้โครงการนี้ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ต่อมาจึงมีการลบรายชื่อผู้ถูกปลดออกเป็นจำนวนมาก

การเปลี่ยนแปลงสถานะของจักรพรรดิ

กองบัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรเรียกร้องให้ญี่ปุ่นร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย คือ สถาบันจักรพรรดิ กองบัญชาการสูงสุดฯ มีความเห็นว่าสถาบันจักรพรรดิเป็นสถาบันที่มีความสำคัญควบคู่กับการ

---

[15] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 239.

[16] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). ประชาธิปไตยในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น. ใน *รวมบทความทางวิชาการของ รศ.ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์.* บรรณาธิการโดย ศิริพร วัชชวัลคุ. หน้า หน้า 8.

[17] เอ็ดวิน โอ. ไรส์เชาเออร์. (2525). *เล่มเดิม.* หน้า 352.

ปกครองญี่ปุ่นมายาวนาน การเปลี่ยนแปลงใดๆ จึงต้องทำอย่างระมัดระวัง รอบคอบ และมีการสำรวจความเห็นของชาวอเมริกันว่าจะจัดการกับสถาบันจักรพรรดิอย่างไรในวันที่ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1946 ปรากฏว่าชาวอเมริกันเห็นว่าให้ประหารชีวิตร้อยละ 33 ให้ศาลตัดสินร้อยละ 17 จำคุกตลอดชีวิตร้อยละ 17 เนรเทศร้อยละ 9 ไม่ทำอะไรเพราะจักรพรรดิเป็นหัวโขนของผู้นำทหารร้อยละ 5 ใช้จักรพรรดิเป็นหุ่นเชิดในการปกครองญี่ปุ่นร้อยละ 3 ไม่มีความเห็น-ไม่ตอบร้อยละ 25[18]

จากการสำรวจพบว่าการต่อต้านจักรพรรดิญี่ปุ่นในสังคมอเมริกันมีความรุนแรงมาก มีการเรียกร้องให้ลงโทษจักรพรรดิในฐานะอาชญากรสงคราม เพราะมีความเข้าใจว่าจักรพรรดิเป็นผู้ส่งเสริมให้ก่อสงคราม แต่ความคิดนี้ถูกคัดค้านจากพวกอนุรักษ์นิยมในญี่ปุ่นและในต่างประเทศที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับญี่ปุ่นดีว่าสถาบันนี้มีความสำคัญมากในสังคมญี่ปุ่น และการที่ญี่ปุ่นประกาศสงครามเป็นเพราะได้รับการสนับสนุนจากที่ปรึกษาของจักรพรรดิ ไม่ใช่ความเห็นชอบหรือการตัดสินใจโดยลำพังของจักรพรรดิ นอกจากนี้นายพลแมคอาเธอร์ เห็นว่าสถาบันจักรพรรดิมีความจำเป็นต่อการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของญี่ปุ่นและสร้างความสะดวกในการปฏิรูป เพราะหากยกเลิกสถาบันหรือลงโทษจักรพรรดิ อาจถูกต่อต้านจากชาวญี่ปุ่นได้ เขาจึงเห็นว่าต้องรักษาสถาบันนี้ไว้ภายใต้รัฐธรรมนูญ และโน้มน้าวให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเห็นด้วย แต่ต้องปรับเปลี่ยนสถานะของจักรพรรดิ[19]

ในที่สุดในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1946 จักรพรรดิฮิโรฮิโตะประกาศสละสิทธิในสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ และประกาศถึงความเป็นมนุษย์ของพระองค์[20] จากคำประกาศนี้ทำให้สถานภาพจักรพรรดิสิ้นสุดสถานภาพสมมติเทพที่ถูกเน้นย้ำตั้งแต่สมัยเมจิ เป็นเพียงสัญลักษณ์ของประเทศ นอกจากกำหนดฐานะของจักรพรรดิไว้ว่าเป็นเพียงสัญลักษณ์ของรัฐแล้ว SCAP ยังกำหนดขอบเขตพระราชกรณียกิจของจักรพรรดิว่าต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี และสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่จักรพรรดิญี่ปุ่นด้วยการให้ปรากฏพระองค์และพระราชทานพระราโชวาทแก่ประชาชน เพื่อทำให้จักรพรรดิเป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีและให้ประชาชนรักและเลื่อมใสแทนความน่าเกรงขามอย่างสถานะของจักรพรรดิในอดีต[21]

---

[18] สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2543). *ญี่ปุ่นบนเส้นทางมหาอำนาจทางทหารสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ (ทศวรรษที่ 1860 – 1990).* หน้า 61.

[19] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 231.

[20] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). ประชาธิปไตยในญี่ปุ่น. ใน *เล่มเดิม.* หน้า 8.

[21] ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 432.

การดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

SCAP เห็นว่าญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญใหม่แทนรัฐธรรมนูญเมจิ (ค.ศ.1889) เพราะรัฐธรรมนูญเมจิเป็นรัฐธรรมนูญที่ขัดขวางการปกครองประชาธิปไตย กองบัญชาการสูงสุดโดยนายพลแมคอาเธอร์แจ้งแก่นายกรัฐมนตรีชิเดฮะระของญี่ปุ่นว่าการปฏิรูปรัฐธรรมนูญเป็นภาระสำคัญที่สุดประการหนึ่งที่รัฐบาลญี่ปุ่นควรปฏิบัติ

นายกรัฐมนตรีชิเดฮะระจึงตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้น มีนายมะซึโมโตะ โจจิ (Matsumoto Joji) ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายของญี่ปุ่นเป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการแก้ไขอยู่ราว 3 เดือน ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1946 คณะรัฐมนตรีได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อกองบัญชาการสูงสุด แต่ร่างรัฐธรรมนูญนี้ยังมีความเป็นอนุรักษ์นิยมอยู่มาก ไม่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญเมจินัก และจักรพรรดิยังดำรงฐานะสูงสุดทางการเมือง เนื้อหาของรัฐธรรมนูญตรงข้ามกับคำประกาศปอร์ตสดัม คือ สถาบันจักรพรรดิยังดำรงฐานะสำคัญทางการเมือง สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานยังไม่ได้รับการประกัน[22] เมื่อญี่ปุ่นร่างรัฐธรรมนูญออกมาเช่นนี้ นายพลแมคอาเธอร์จึงเข้าแทรกแซง เพราะเกรงจะไม่ทันต่อการเลือกตั้งในอีก 2 เดือน โดยตั้งคณะทำงานร่างรัฐธรรมนูญของกองบัญชาการขึ้นใหม่ภายใต้การนำของพลเอกคอทนีย์ วิทนีย์ (Courtney Whitney) นายพลแมคอาเธอร์เสนอว่าต้องคำนึงถึงพื้นฐาน 3 ประการในการร่างรัฐธรรมนูญ คือ[23]

1) จักรพรรดิเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ อำนาจของจักรพรรดิถูกจำกัดลงและดำรงอยู่ในฐานะประมุขประเทศ
2) ญี่ปุ่นจะต้องไม่ก่อหรือเข้าสู่สงครามในอนาคต ส่วนการตัดสินใจสละสิทธิ์ในการทำสงครามและการไม่มีกองทหารนั้นเกิดจากข้อเสนอของนายกรัฐมนตรีชิเดฮาระที่เสนอต่อนายพลแมคอาเธอร์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประเทศต่างๆ ในโลกรู้ว่าญี่ปุ่นไม่ประสงค์จะก่อสงครามอีก[24]
3) ญี่ปุ่นยกเลิกโครงสร้างระบบฟิวดัลทั้งหมด โดยจะไม่มีการแต่งตั้งขุนนางเพิ่ม และถ้ามีตำแหน่งอยู่ ให้ยกเลิกตำแหน่งเมื่อผู้ดำรงตนสิ้นชีวิตลง และบรรดาขุนนางเหล่านี้จะไม่มีอำนาจการเมือง

---

[22] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 537.

[23] *แหล่งเดิม.* หน้า 537 – 538.

[24] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 231 และเพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *เล่มเดิม.* หน้า 297.

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ร่างเสร็จภายในระยะเวลาสัปดาห์เศษ เสนอนายพลแมคอาเธอร์ให้ความเห็นชอบ และส่งให้ผู้แทนคณะรัฐมนตรีของญี่ปุ่นอีกครั้งเพื่อแก้ไข และมีการประชุมร่วมกันระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งผู้แทนคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นมีเวลาจำกัดในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ จึงกล่าวได้ว่าร่างรัฐธรรมนูญนี้เป็นไปตามความต้องการของนายพลแมคอาเธอร์ เมื่อคณะกรรมการทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้แล้วจึงมีการจัดทำรัฐธรรมนูญเป็นภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่น ให้จักรพรรดิลงพระนามและประกาศใช้ในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1946 และให้มีผลบังคับใช้ในวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1947

สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญโชวะ ประกอบด้วย 11 หมวด 103 มาตรา บทบัญญัติสำคัญ คือ

1) สถาบันจักรพรรดิเป็นเพียงสัญลักษณ์ของประเทศ (มาตรา 1)
2) ญี่ปุ่นจะเป็นชาติที่ไม่มีกองทัพบก เรือ อากาศ (มาตรา 9) โดยรัฐธรรมนูญระบุว่า "ประชาชนชาวญี่ปุ่นประกาศสละสิทธิการทำสงครามในฐานะเป็นสิทธิแห่งอำนาจอธิปไตยของชาติ" ซึ่งเป็นข้อความผูกมัดไม่ให้ญี่ปุ่นมีกองทัพ[25]
3) ประชาชนมีความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิการเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น การนับถือศาสนา การประกอบอาชีพ การชุมนุม[26]

รัฐธรรมนูญโชวะส่งผลให้พื้นฐานแนวคิดทางการเมืองของญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงจากสมัยที่ใช้รัฐธรรมนูญเมจิหลายประการ ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างรัฐธรรมนูญเมจิ ค.ศ.1889 กับรัฐธรรมนูญโชวะ ค.ศ. 1947 สรุปได้ดังนี้

สถาบันจักรพรรดิ

รัฐธรรมนูญเมจิ ระบุว่า "รัฐธรรมนูญให้อำนาจสิทธิ์ขาดไว้กับองค์จักรพรรดิ เนื่องจากทรงสืบเชื้อสายมาจากสุริยเทพ"

ส่วนรัฐธรรมนูญโชวะ ระบุว่า จักรพรรดิมีฐานะเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน "จักรพรรดิจะแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีตามความเห็นของสภา และจะแต่งตั้งหัวหน้าศาลสูงสุด ตามความเห็นของคณะรัฐมนตรี" แสดงให้เห็นว่าอำนาจการปกครองที่แท้จริงมาจากการเลือกตั้ง การปกครองในระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นไปแบบเสรีนิยม อำนาจในการปกครองเป็นของประชาชนส่วนใหญ่ รัฐสภาคือองค์กรสูงสุดของประเทศ[27]

---

[25] ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 439

[26] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *เล่มเดิม.* หน้า 294 – 295.

[27] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 545.

รัฐสภา

รัฐธรรมนูญเมจิมี 2 สภา คือ สภาสูง และ สภาผู้แทนราษฎร สมาชิกของสภาสูงมาจากสมาชิกของขุนนางราชสำนัก คณะผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งจากจักรพรรดิ

รัฐธรรมนูญโชวะ ระบุว่า รัฐสภาเป็นองค์กรสูงสุด อำนาจแห่งรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรบัญญัติกฎหมายแห่งเดียวของรัฐ รัฐสภาประกอบด้วย 2 สภา คือ สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ทั้ง 2 สภามาจากการเลือกตั้ง คุณสมบัติของสมาชิกทั้ง 2 สภา และคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งถูกกำหนดไว้ในกฎหมาย ผู้แทนอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี สภามีสิทธิยุบก่อน 4 ปี วุฒิสภา 6 ปี มีการเลือกตั้งครั้งหลังของสมาชิกทุก 3 ปี

อนึ่ง สำหรับการที่รัฐธรรมนูญโชวะกำหนดให้มี 2 สภา เช่นเดียวกับสมัยรัฐธรรมนูญเมจินี้ ในตอนแรกแมคอาเธอร์ต้องการให้ลดเหลือ 1 สภา แต่การที่ความคิดสังคมนิยมกำลังแพร่หลายจึงเกรงกันว่าจะมีฝ่ายสังคมนิยมขึ้นปกครองประเทศ ดังนั้นนักการเมืองญี่ปุ่นจึงต้องการให้มี 2 สภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง สภาผู้แทนราษฎรมีความสำคัญกว่าเพราะการร่างกฎหมายต่างๆ รวมทั้งร่างกฎหมายสัญญาระหว่างประเทศและกฎหมายงบประมาณต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ถ้าสภาผู้แทนราษฎรผ่านกฎหมายแล้วแม้ว่าสภาสูงจะไม่เห็นด้วย แต่ก็ถือว่ากฎหมายนั้นผ่าน ส่วนกรณีที่ต้องมีวุฒิสภาอยู่ด้วย เพราะวุฒิสภาสามารถยับยั้งร่างกฎหมายจากสภาผู้แทนได้ยกเว้นกฎหมายนั้นผ่านแล้ว

คณะรัฐมนตรี

รัฐธรรมนูญเมจิระบุว่าคณะรัฐมนตรีไม่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภา แต่รับผิดชอบต่อจักรพรรดิ

ส่วนรัฐธรรมนูญโชวะ ระบุว่า คณะรัฐมนตรีมีอำนาจสูงสุดทางการบริหาร ประกอบด้วยรัฐมนตรีเป็นหัวหน้า รัฐมนตรีต้องเป็นพลเรือน ในการใช้อำนาจบริหารให้คณะรัฐมนตรีรับผิดชอบร่วมกันนายกรัฐมนตรีได้รับเลือกจากสภา

ตุลาการ

รัฐธรรมนูญเมจิ อำนาจตุลาการมาจากจักรพรรดิ ส่วนรัฐธรรมนูญโชวะ ระบุว่าอำนาจตุลาการเป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร ศาลสูงมีสิทธิพิจารณาว่าร่างกฎหมายต่างๆ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญหรือไม่[28]

---

[28] *แหล่งเดิม.* หน้า 546.

การปกครองท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญเมจิไม่มีระบุไว้ ส่วนรัฐธรรมนูญโชวะระบุว่า รัฐบาลท้องถิ่นมีอำนาจและอิสระในการบริหารงาน การสร้างกฎเกณฑ์ในการบริหารงานท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป ความแตกต่างของรัฐธรรมนูญเมจิและรัฐธรรมนูญโชวะ ได้แก่ รัฐธรรมโชวะทำให้เกิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน จักรพรรดิเป็นเพียงสัญลักษณ์ อำนาจรัฐสภาเป็นสถาบันที่ทรงอำนาจสูงสุด นายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ลัทธิทหารนิยมและกองทัพถูกยกเลิก และเน้นการพัฒนาสังคมญี่ปุ่นให้เข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญโชวะยังเป็นสิ่งสะท้อนอุดมการณ์และหลักการทางศีลธรรมของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ทั้งแนวคิดเสรีนิยม อุดมการณ์ประชาธิปไตย หลักสิทธิมนุษยชน และประเด็นเกี่ยวกับสันติภาพ ดังข้อความอารัมภบทของรัฐธรรมนูญที่ระบุว่า

> เรา, ประชาชนญี่ปุ่น, ปรารถนาสันติภาพตลอดกาลและสำนึกต่ออุดมคติอันสูงส่งซึ่งควบคุมความสัมพันธ์ของมนุษย์ และเรามุ่งมั่นที่จะธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงและความดำรงอยู่ของเราโดยเชื่อมั่นในความยุติธรรมและศรัทธาของประชาชนผู้รักสันติภาพในโลก....
>
> ...มาตรา 9 โดยที่ปรารถนาอย่างจริงใจต่อสันติภาพระหว่างประเทศ อันมีพื้นฐานมาจากความยุติธรรมและกฎระเบียบ ชาวญี่ปุ่นสละสิทธิการทำสงคราม ในฐานะที่เป็นสิทธิทางอธิปไตยแห่งชาติ และการคุกคาม หรือการใช้กำลังเป็นเครื่องมือในการจัดการกับข้อพิพาทระหว่างประเทศ
>
> เพื่อบรรลุเป้าหมายในวรรคข้างต้น จะไม่มีการมีไว้ซึ่งกองกำลังทางบก ทางทะเล และทางอากาศหรือศักยภาพทางสงครามใดๆ สิทธิของรัฐในภาวะสงครามจะไม่ได้รับการยอมรับ[29]

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองช่วงแรกภายใต้รัฐธรรมนูญโชวะ

ภายใต้รัฐธรรมนูญโชวะและการส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกา พรรคการเมืองญี่ปุ่นกลายเป็นสถาบันที่มีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น

การดำเนินการเลือกตั้ง

การปฏิรูปการเมืองที่กองบัญชาการสูงสุดพยายามทำกับญี่ปุ่น คือ ผลักดันให้มีการเลือกตั้งขึ้น โดยเสนอให้รัฐสภาญี่ปุ่นออกกฎหมายเลือกตั้งใหม่ ให้สตรีมีสิทธิลงคะแนน และการที่

---

[29] ฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 90-91.

กองบัญชาการสูงสุดได้ออกพระราชบัญญัติประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนเมื่อตุลาคม ค.ศ. 1945 มีส่วนช่วยกระตุ้นกิจกรรมการเมือง มีพรรคการเมืองเข้ามาหาเสียงจากประชาชน เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ประกาศนโยบายแก้ปัญหาขาดแคลนอาหาร ควบคุมราคาสินค้า เพิ่มค่าจ้างแรงงาน ยึดอุตสาหกรรมพื้นฐานทั้งหมดที่เป็นของรัฐ และยกเลิกการยึดครองญี่ปุ่น พรรคเสรีประชาธิปไตย (LPD) มีนโยบายยึดธนาคารและอุตสาหกรรมต่างๆ เข้าเป็นของรัฐ แก้ปัญหาขาดอาหาร ควบคุมราคาสินค้า เพิ่มค่าแรง พรรคเสรีนิยมมีแนวอนุรักษ์นิยม เน้นเศรษฐกิจ เสรีนิยม ส่งเสริมให้สตรีมีสิทธิเลือกตั้ง

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 1 ถูกจัดขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1946 นายโยชิดะ ชิเงรุ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งรัฐบาลผสมระหว่างพรรคเสรีนิยมและพรรคก้าวหน้า ต่อมาในเมื่อรัฐธรรมนูญโชวะบังคับใช้ในวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1947 จึงได้จัดการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ขึ้น ซึ่งพรรคสังคมนิยมชนะการเลือกตั้ง แต่คะแนนเสียงไม่ขาด จึงมีการตั้งรัฐบาลผสม มีนายคะตะยะมะ เท็ตสึ เป็นนายกรัฐมนตรี 9 เดือน ใน ค.ศ. 1948 นายโยชิดะ ชิเงรุ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2

(3)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มแรงงาน

ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามที่เกิดขึ้นทำให้ปัญหาของกรรมกรมีมากขึ้น พรรคคอมมิวนิสต์จึงเป็นผู้นำเรียกร้องให้มีการกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ ให้ยกเว้นภาษีแก่ผู้มีรายได้ต่ำ และเพิ่มค่าแรงให้กรรมกร ต่อมากรรมกรประมาณแสนห้าหมื่นคนไปชุมนุมกันที่กรุงโตเกียว เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีโยชิดะลาออก และประกาศจะนัดหยุดงานทั่วประเทศในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1947 แต่ SCAP ได้เข้าแทรกแซงไม่ให้มีการนัดหยุดงาน และในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1948 SCAP ออกกฎห้ามข้าราชการพลเรือนหยุดงาน ในปีต่อมาได้แก้กฎหมายสหภาพแรงงานเพื่อจำกัดกิจกรรมทางการเมืองของสหภาพที่มีมากขึ้นและรื้อฟื้นข้อบังคับการกวาดล้างขึ้นมาใหม่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ SCAP ต้องการควบคุมไม่ให้สหภาพกรรมกรซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น ขยายบทบาททางการเมือง

การเติบโตของฝ่ายอนุรักษ์นิยมในญี่ปุ่น

หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นมีบทบาทน้อยลง เพราะความล้มเหลวจากแผนการนัดหยุดงานทั่วประเทศใน ค.ศ. 1947 และ SCAP มีมาตรการควบคุมการเคลื่อนไหวของกรรมกรมากขึ้น ทำให้ฝ่ายอนุรักษ์นิยมในญี่ปุ่นมีบทบาทมากขึ้น โดยที่ตัวแทนจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมพรรคต่างๆ ผลัดกันขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เช่น นายโยชิดะ ชิเงรุ และตั้งแต่ ค.ศ. 1950

SCAP ได้ลดการแทรกแซงทางการเมืองของญี่ปุ่นลงตามนโยบายของนายพลแมคอาเธอร์ที่ต้องการรัฐบาลให้ญี่ปุ่นบริหารประเทศด้วยตนเอง ทำให้การโจมตีรัฐบาลว่าถูก SCAP ควบคุมลดน้อยลงด้วย

พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นนั้นได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน และเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนเริ่มมีชัยชนะในหลายพื้นที่ตั้งแต่ ค.ศ. 1948 ก็มีส่วนส่งเสริมความมั่นคงของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นด้วย เห็นได้จากการเลือกตั้งเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1949 ตัวแทนพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นได้รับเลือกเข้ามาในสภาผู้แทนราษฎรถึง 35 คน จากสมาชิก 467 คน[30] แต่รัฐบาลอนุรักษ์นิยมได้พยายามควบคุมอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์โดยมี SCAP สนับสนุน รัฐบาลอนุรักษ์นิยมได้ออกมาตรการการใช้แรงงานใหม่โดยยึดตามมาตรฐานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ตั้งกระทรวงแรงงาน และกำจัดพวกคอมมิวนิสต์ที่ควบคุมฝ่ายบริหารของสหพันธ์แรงงานต่างๆ

ขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนประสบความสำเร็จในการปฏิวัติ แต่ในญี่ปุ่นพรรคคอมมิวนิสต์กลับมีบทบาทน้อยลง SCAP พยายามทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาในพรรคคอมมิวนิสต์ เช่น ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1950 นายพลแมคอาเธอร์สั่งให้รัฐบาลญี่ปุ่นห้ามสมาชิกคณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นและคณะกรรมการบริหารหนังสือพิมพ์รายวันของพรรคคอมมิวนิสต์เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ทั้งการพูด การเขียนในที่สาธารณะ การทำงานในหน่วยงานของรัฐบาล ทำให้พวกคอมมิวนิสต์ต้องหลบซ่อนตัวและถูกกันออกไปจากวงการเมือง

ความก้าวหน้าของประชาธิปไตยและพรรคการเมืองสำคัญ

รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1947 ให้ความสำคัญกับความเป็นประชาธิปไตย และสถาบันสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้กลายเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีอำนาจสูงสุด เพราะมีอำนาจในการกำหนดตัวบุคคลในการจัดตั้งรัฐบาล ทำให้ผู้ที่ต้องการเข้าบริหารประเทศได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น เพื่อนำไปสู่การเป็นรัฐบาล ในระยะแรกของการรณรงค์ประชาธิปไตยญี่ปุ่นมีพรรคการเมืองตั้งขึ้นกว่า 300 พรรค แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1950 หลายพรรคได้สลายตัวไป และบางพรรคยุบรวมกัน พรรคการเมืองสำคัญของญี่ปุ่น เช่น

1) พรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party – LDP) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1955 จากการรวมกันของพรรคเสรีนิยมและพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพรรคอนุรักษ์นิยม ตั้งแต่จัดตั้งขึ้นมาพรรคเสรีนิยมประชาธิปไตยได้เป็นพรรครัฐบาลเกือบทุกสมัย มีเพียงไม่กี่สมัยที่เป็นรัฐบาล

---

[30] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 551.

ผสม แต่ก็อยู่ได้ไม่นาน พรรคเสรีประชาธิปไตยก็กลับมาครองเสียงข้างมากเป็นรัฐบาลพรรคเดียว หรือบางครั้งก็เป็นรัฐบาลผสมที่พรรคเสรีประชาธิปไตยมีเสียงข้างมาก

พรรคเสรีประชาธิปไตยมีนโยบายอนุรักษ์นิยม ฐานเสียงคือข้าราชการ เกษตรกร เจ้าหน้าที่บริษัทอุตสาหกรรมและรัฐวิสาหกิจ นโยบายสำคัญของพรรค คือ การรักษาและพัฒนาประชาธิปไตย ระบอบรัฐสภา ต่อต้านเผด็จการ การเคารพและสนับสนุนสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและกฎของสังคม และการรักษาเอกราชอธิปไตยและส่งเสริมการเป็นรัฐสวัสดิการ

2) พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น (Japan Socialist Party) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1945 มีนโยบายเน้นเศรษฐกิจสังคมนิยม ไม่ต้องการทำสนธิสัญญาความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา ฐานเสียงสำคัญ คือ กรรมกรกับสหภาพ เดิมพรรคนี้ยึดนโยบายแน่วแน่ รุนแรง แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน จึงลดความรุนแรงลง และเปลี่ยนนโยบายให้ทันกับเหตุการณ์มากขึ้น

3) พรรคโคเมโตะ (Komeito Party) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1946 ผู้ก่อตั้งเป็นผู้นำของพุทธศาสนิกชนนิกายนิชิเรน ในนามสมาคมโซกะ งักไค (สมาคมสร้างสรรค์คุณธรรม) มีนโยบายสายกลาง นโยบายของพรรคโคเมโต คือ ให้มีรัฐบาลที่ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบต่อเยาวชน ส่งเสริมสันติภาพของโลกด้วยภราดรภาพ ไม่สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และให้ลดกำลังทหารของกองกำลังป้องกันตนเองลง พรรคนี้พยายามเผยแพร่นโยบายไปสู่ชนชั้นกลางและกรรมกร ซึ่งได้ผลดี โดยมีสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ใน ค.ศ. 1969 แยกตัวจากสมาคมและปรับนโยบายแยกจากศาสนาอย่างเด็ดขาด

4) พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น (Japan Communist Party) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1922 เดิมมีนโยบายปฏิวัติอย่างรุนแรง แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีนโยบายใหม่ คือ ปฏิวัติโดยสันติวิธี ตั้งแต่ ค.ศ. 1973 หลังวิกฤติการณ์น้ำมัน พรรคคอมมิวนิสต์หันมาใช้นโยบายเน้นการไม่พึ่งชาติอื่น แต่เป็นมิตรกับทุกชาติ และคัดค้านการขยายกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่น

ในบรรดาพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นนี้ ต่อมาพรรคเสรีประชาธิปไตย หรือ LDP ที่ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1955 มีความสำคัญมากขึ้น ในช่วงแรกญี่ปุ่นเริ่มมีการเมืองระบบ 2 พรรค คือ พรรคเสรีประชาธิปไตยและพรรคสังคมนิยม ต่อมาพรรคเสรีประชาธิปไตยได้จัดตั้งรัฐบาลมาโดยตลอดหลายสมัย จนเหมือนเป็นการบริหารประเทศเพียงพรรคเดียว

2.2.3 การเปลี่ยนปลงจากนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของญี่ปุ่นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประสบปัญหาชะงักงันอย่างรุนแรงจากผลกระทบของสงคราม โรงงานอุตสาหกรรมที่เคยสร้างกำไรหลักให้แก่ประเทศถูกทำลายและรื้อ

ถอนไปเป็นจำนวนมาก ประชาชนตกอยู่ในความลำบากและขาดแคลนทรัพยากรเพื่อดำรงชีวิต ญี่ปุ่นจำต้องรีบฟื้นฟูเศรษฐกิจของตนเองอย่างเร่งด่วน ปัญหาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ การขาดแคลนเครื่องอุปโภค เศรษฐกิจโดยรวมล้มละลายและเศรษฐกิจญี่ปุ่น พึ่งพาผลผลิตทางทหารอยู่มาก ไม่เป็นประชาธิปไตย กองบัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรจึงดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยการปฏิรูปที่สำคัญ คือ

การสลายกลุ่มไซบะสึ

การขยายตัวของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นที่รุกรานดินแดนต่างๆเพื่อครอบครองทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งจากการสนับสนุนของกลุ่มผูกขาดทางธุรกิจหรือ ไซบะสึ ที่สนับสนุนกองทัพญี่ปุ่นให้ขยายอำนาจเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเพื่อทำลายระบบทหารนิยมญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาจึงดำเนินการยกเลิกการรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจอย่างไซบะสึ เพื่อเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจให้มีความเสรีและเป็นทุนนิยมมากขึ้น ไม่จำกัดอิทธิพลอยู่แค่กับพวกใดพวกหนึ่งอีกต่อไป ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1945 กองบัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรสั่งอายัดทรัพย์สินของกลุ่มไซบะสึ 15 กลุ่ม ที่ครอบงำเศรษฐกิจญี่ปุ่น เช่น มิตซุย มิซูบิชิ ซึมิโมโตะ ยาซุดะ ในปีต่อมามีการจัดตั้งคณะกรรมการสลายบริษัทผู้ถือหุ้นเพื่อขจัดอิทธิพลไซบะสึ จำกัดบทบาทสมาชิกสำคัญตระกูลไซบะสึจำนวน 56 คน ยึดทรัพย์และขายทอดตลาด ใน ค.ศ. 1947 รัฐบาลออกกฎหมายห้ามผูกขาด ห้ามบริษัทต่างๆ รวมตัวหรือทำข้อตกลงที่จะเข้าไปควบคุมการค้า[31]

การปฏิรูปที่ดิน

ในยุคก่อนสงครามชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง ต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินสูง ทำให้ชาวนายากจนตกอยู่ในอิทธิพลของเจ้าของที่ดิน การปฏิรูปที่ดินนี้เป็นไปเพื่อกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และเป็นการล้มล้างระบบที่เอาเปรียบผู้เช่าที่ดิน คือ เหล่าชาวนาที่ต้องจ่ายค่าเช่าให้แก่เจ้าของที่ดินเป็นผลผลิตถึง 75%[32] ในขณะที่เจ้าของที่ดินได้รับกำไรโดยไม่ต้องลงแรงทำงาน กองบัญชาการสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรมีความเชื่อว่า ความวุ่นวายทางภาคเกษตรกรรมมีส่วนในการทำให้ลัทธิชาตินิยมมีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นของประชาชนผลักดันให้ต้องทำทุกอย่างเพื่อชีวิตที่ดีกว่าเดิม ชาวนาจำนวนมาก

---

[31] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 231.

[32] จอห์น เค. แฟร์แบงค์ และคณะ. (2550). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน เล่ม 2.* แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร และคณะ. หน้า 955.

ต้องหันไปรับจ้างเป็นกรรมกรได้รับค่าจ้างต่ำ ทำให้การซื้อในประเทศต่ำ ญี่ปุ่นจึงมุ่งขยายตลาดต่างประเทศ จนนำสู่การรุกราน กองบัญชาการสูงสุดจึงมุ่งปฏิรูปที่ดินเพื่อแก้ปัญหา ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1946 รัฐบาลสมัยนายโยชิดะ ชิเงรุ เสนอกฎหมายปฏิรูปที่ดินที่ทำขึ้นภายใต้การควบคุมของกองบัญชาการของฝ่ายสัมพันธมิตร โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวนามีที่ดินทำกินของตนเองและบังคับให้เจ้าของที่ดินที่ไม่ได้ทำการเกษตรเองขายที่ดินส่วนใหญ่ให้กับรัฐบาล

ข้อกำหนดสำคัญของกฎหมายปฏิรูปที่ดินมีดังนี้ ผู้ไม่ทำการเกษตรถือครองที่ดินได้เพียง 2.5 เอเคอร์ หรือ 6.25 ไร่ (1 เอเคอร์ เท่ากับ 2.5 ไร่) ผู้เช่าที่ดินทำการเกษตรมีสิทธิซื้อที่ดินโดยผ่านชำระ 30 งวดในอัตราดอกเบี้ยต่ำ คือ ร้อยละ 3.2 ต่อปี หรือผ่อนส่งภายใน 24 ปี เกษตรกรที่เช่าที่ดินจะเสียค่าเช่าที่ดินไม่เกินร้อยละ 25 ของผลผลิตที่ได้ ที่ดินที่รัฐบาลซื้อไว้จะจำหน่ายให้แก่ผู้เพาะปลูกในที่ดินนั้น การปฏิรูปเสร็จสิ้นใน ค.ศ. 1950 และมีผลน่าพอใจเพราะทำให้พื้นที่การเพาะปลูกแบบเช่าที่ลดลงมาก เกษตรกรมีที่ดินเพิ่มขึ้นร้อยละ 90[33] ชาวนาประมาณ 3 ล้านคน มีที่ดินเป็นของตนเอง[34] อีกทั้งทางการยังช่วยเหลือชาวนาด้วยการปล่อยเงินกู้ในเงื่อนไขง่ายๆ เพื่อให้ชาวนามีทุนไปทำการผลิตโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยสูง เมื่อชาวนามีที่ดินเป็นของตนเองแล้ว ผลผลิตจึงมีจำนวนมากขึ้นตาม ประกอบกับสภาวะขาดแคลนอาหารหลังสงคราม ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเป็นที่ต้องการมาก ชาวนาสามารถชำระหนี้คืนรัฐบาลได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว ปัญหาเรื่องการเช่าที่ดินและชนชั้นเจ้าที่ดินหมดไป

การปฏิรูปอุตสาหกรรม

กองบัญชาการของฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นว่ากลุ่มไซบะสึเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย จึงดำเนินการปฏิรูปด้วยการดำเนินการต่างๆ ได้แก่ การออกกฎหมายรองรับการเคลื่อนไหวของสหภาพแรงงาน ให้ความคุ้มครองแก่กรรมกรในเรื่องสิทธิการรวมตัว สิทธิต่อรองเป็นกลุ่ม สิทธิในการนัดหยุดงาน (ค.ศ.1945) การทำลายกลุ่มผูกขาดทางธุรกิจ โดยจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบผู้ถือหุ้นเพื่อสลายอิทธิพลของไซบะสึ (ค.ศ.1946) ยุบบริษัทถือหุ้น 10 แห่ง กลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ 26 แห่ง กระจายหุ้นประมาณ 600 แห่งให้ประชาชน และการออกกฎหมายต่อต้านการผูกขาด และกฎหมายขจัดการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจที่เกินควร (ค.ศ.1947)

กฎหมายมาตรฐานแรงงานถูกประกาศใช้ใน ค.ศ. 1947 โดยกำหนดเงื่อนไขขั้นต่ำของการทำงาน (8 ชั่วโมงต่อวัน) กำหนดให้ป้องกันความปลอดภัย สุขภาพอนามัย จ่ายค่าชดเชย ดูแล

---

[33] ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *เล่มเดิม*. หน้า 434.

[34] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม*, หน้า 556.

สภาพการทำงานของเด็กและสตรี ทำให้กรรมกรเข้าร่วมสหภาพจากร้อยละ 0 ใน ค.ศ. 1945 เป็นร้อยละ 50 - 60 ใน ค.ศ. 1948 -49 และกรรมกรได้ร่วมมือกับพรรคฝ่ายซ้ายพรรคสังคมนิยม และพรรคคอมมิวนิสต์ ระยะแรกกองบัญชาการสูงสุดสนับสนุนสหภาพแรงงาน แต่ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1947 มีการนัดหยุดงานทั่วประเทศ กองบัญชาการฯ จึงเข้าแทรกแซงและกดดันสหภาพ ออกกฎหมายห้ามลูกจ้างของรัฐนัดหยุดงาน ยอมให้มีการปลดคนงานโดยอาศัยเรื่องการเมือง ทำให้สหภาพกรรมกรที่อยู่ภายใต้การนำของฝ่ายซ้ายเสื่อมลง นอกจากนี้หลังจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีชัยชนะในสงครามกลางเมืองและได้ปกครองประเทศจีนใน ค.ศ. 1949 ทำให้สถานการณ์คอมมิวนิสต์แพร่ขยาย ดังนั้น SCAP จึงมุ่งปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่นมากขึ้น เพื่อหวังสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียต

แม้จะเกิดปัญหาเงินเฟ้อขึ้นในช่วงหนึ่งของการยึดครอง แต่การเข้ามาจัดระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นเสียใหม่โดย โจเซฟ ดอดจ์ นายกธนาคารและผู้บริหารบริษัทรถยนต์ชาวอเมริกัน ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นกลับมาเข้ารูปเข้ารอยอีกครั้ง โดยเฉพาะการตรึงอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินเยนกับดอลลาร์ไว้ที่ 1 ดอลลาร์สหรัฐ เท่ากับ 360 เยน[35] ทำให้เงินเยนมีมูลค่าต่ำกว่าความเป็นจริง มีส่วนช่วยอย่างมากในส่งเสริมให้ญี่ปุ่นได้รับกำไรเป็นจำนวนมากจากการส่งออก

ผลของการปฏิรูปทำให้วงการธุรกิจมีความเป็นประชาธิปไตยและมีเสรี และกองบัญชาการสูงสุดเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายเพราะสถานการณ์คอมมิวนิสต์แพร่ขยาย จึงมุ่งปฏิรูปญี่ปุ่นด้านเศรษฐกิจ เพื่อหวังสกัดกั้นโซเวียต นอกจากนี้การออกแถลงการณ์ร่วมกันระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นในสมัยของนายกรัฐมนตรีโยชิดะ ผู้มีประสงค์ให้การฟื้นฟูเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของชาติ ทำให้เป้าหมายของการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นมุ่งเน้นไปทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่ต้องใช้เงินจำนวนมากไปในด้านการทหาร ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นเติบโต

2.2.4 การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายการปฏิรูปสังคม

การปฏิรูปการศึกษา

สหรัฐอเมริกาปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นโดยมีการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงปรัชญาการศึกษาเพื่อรัฐ เป็นการศึกษาที่เยาวชนเลือกเรียนตามประสงค์ โดย SCAP สั่งการให้กระทรวงศึกษาธิการปรับวิธีการสอนและเนื้อหา เปลี่ยนแบบเรียนที่เน้นความจงรักภักดีและสังคมเพื่อจักรพรรดิและรัฐ มาเป็นการสอนเรื่องสันติภาพ ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน หนังสือ

---

[35] คริสโตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา.* แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. หน้า 158.

เรียนช่วงก่อนสงครามถูกยกเลิก รวมถึงยกเลิกวิชาเกี่ยวกับชาตินิยม การศึกษาวิชาทหารและความเชื่อที่สร้างชาตินิยมหัวรุนแรง เช่น ความเชื่อเรื่องความพิเศษของชนชาติญี่ปุ่น ความเป็นเทพเจ้าของจักรพรรดิ เพิ่มวิชาหน้าที่พลเมือง การเรียนในแต่ละวันไม่ต้องทำท่าการแสดงความเคารพจักรพรรดิ (บันไซ) เหมือนที่เคยทำมาตั้งแต่สมัยเมจิ

ใน ค.ศ. 1946 สหรัฐอเมริกาแนะนำให้ปรับระบบการศึกษาแบบสหรัฐอเมริกา คือ ให้ส่วนท้องถิ่นจัดการบริหารการศึกษาเอง ใน ค.ศ. 1947 ขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี มีระบบการศึกษาคือ ประถมศึกษา 6 ปี : มัธยมต้น 3 ปี : มัธยมปลาย 3 ปี : อุดมศึกษา 4 ปี ให้นักเรียนเลือกเรียนตามความต้องการ ระบบมหาวิทยาลัยขยายตัวมากขึ้นทั้งของรัฐบาลและเอกชน และเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยโดยตัดคำว่า Imperial ออกจากชื่อมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัย Tokyo Imperial เป็นมหาวิทยาลัย Tokyo รวมทั้งมีมหาวิทยาลัยสำหรับสตรีโดยเฉพาะด้วย[36] ทำให้การศึกษาของญี่ปุ่นที่มีพื้นฐานดีอยู่แล้วพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงด้านศาสนา

เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามาปกครองญี่ปุ่นได้ดำเนินการยกเลิกข้อกำหนดต่างๆ ทางศาสนาที่มีส่วนกระตุ้นความคิดชาตินิยม ทหารนิยม เช่น ยกเลิกการกำหนดให้ศาสนาชินโตเป็นศาสนาประจำชาติ ห้ามทางการอุดหนุนศาสนาเป็นพิเศษ ห้ามใช้ศาสนาชินโตปลุกระดมประชาชนให้รุกรานผู้อื่น ยกเลิกการสอนศาสนาชินโตในสถาบันในลักษณะการโฆษณาชวนเชื่อ ห้ามใช้ศาสนาในเรื่องการเมือง ทุกศาสนาเท่าเทียมกันทางกฎหมาย ห้ามตีพิมพ์จำหน่าย แจกจ่ายหนังสือหลักพื้นฐานโครงสร้างรัฐ เลิกใช้คำว่าโลกทั้งหมดภายใต้หลังคาเดียวกัน ยุติความเชื่อว่าจักรพรรดิญี่ปุ่นสูงส่งกว่าประมุขประเทศอื่น

การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรี

สหรัฐอเมริกาที่พยายามส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ทำให้ฐานะในสังคมของสตรีได้รับการยกย่องให้เท่าเทียมบุรุษ สตรีมีสิทธิเลือกตั้ง มีมหาวิทยาลัยสตรี มีกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางการเมือง และการตั้งองค์กรสตรีต่างๆ มากขึ้น

การให้สิทธิเสรีภาพสื่อมวลชน

ตั้งแต่ที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาปกครองญี่ปุ่นในระยะแรกๆ การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานถือเป็นเป้าหมายหลักของสหรัฐอเมริกาที่จะส่งเสริมให้มีขึ้นในญี่ปุ่น เพื่อเป็นพื้นฐานของความคิดประชาธิปไตย การเคารพสิทธิมนุษยชน และการมีเสรีภาพพื้นฐาน จึงส่งเสริมให้

---

[36] ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 436 และ Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 231

สื่อมวลชนมีเสรีภาพในการแสดงความเห็น การพิมพ์ แต่ระยะแรกสหรัฐอเมริกายังควบคุมในบางเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงอยู่

2.3 การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองช่วงที่ 2 ค.ศ. 1948 – 1952

ในช่วงแรกของการยึดครองช่วงที่ 2 นี้ สถานการณ์โลกและในเอเชียตะวันออกมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ ภาวะสงครามเย็นในเอเชียเพิ่มมากขึ้น หลังจากที่จีนแผ่นดินใหญ่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1949 และใน ค.ศ. 1950 เกิดสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950 – 1953) ในคาบสมุทรเกาหลีซึ่งถือเป็นสงครามตัวแทนครั้งแรกในช่วงสงครามเย็น ประกอบกับการเกิดภาวะเงินเฟ้อในญี่ปุ่น สาเหตุเหล่านี้ทำให้สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนนโยบายการปกครองญี่ปุ่นโดยมีเป้าหมายทำให้ญี่ปุ่นมั่นคงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อให้ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย

2.3.1 การขยายตัวของเศรษฐกิจญี่ปุ่นจากสงครามเกาหลี

ความสำคัญของญี่ปุ่นต่อสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเกาหลีมาจากการที่ญี่ปุ่นได้รับการปฏิรูปแล้ว และมีศักยภาพทางอุตสาหกรรมสูง ในช่วงสงครามญี่ปุ่นจึงมีความสำคัญต่อกองกำลังของสหประชาชาติในการรบที่เกาหลี เพราะญี่ปุ่นเป็นแหล่งผลิตสินค้ายุทธปัจจัยให้สหรัฐอเมริกา ในด้านยุทธศาสตร์ญี่ปุ่นมีความสำคัญด้านความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาในเอเชีย และญี่ปุ่นช่วยสร้างเสถียรภาพในแปซิฟิกด้านตะวันตก[37] ซึ่งความสำคัญเหล่านี้ของญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นพันธมิตรหลักของสหรัฐอเมริกาในเอเชีย แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะให้เงินช่วยเหลือแก่ญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากตั้งแต่ใน ค.ศ. 1947 ผ่านทางการขนส่งอาหารและวัตถุดิบสำคัญในดำรงชีวิต แต่เศรษฐกิจญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้เติบโตอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งเมื่อเกิดสงครามเกาหลีใน ค.ศ. 1950 ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจญี่ปุ่น

นับตั้งแต่การยึดครองช่วงแรก สหรัฐอเมริกาพยายามเปลี่ยนญี่ปุ่นเป็นฐานอุตสาหกรรม ทำให้การผลิตของญี่ปุ่นถูกกระตุ้นขึ้นอีกครั้ง โรงงานต่างๆ กลับมาได้รับการพัฒนา โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ช่วยเหลือทางเทคนิคและเครื่องจักร เช่น การกลั่นน้ำมัน และการถลุงเหล็ก เป็นต้น ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกามีในรูปของการจัดหาใบสั่งซื้อสินค้าสำหรับกองทหาร

---

[37] แมริอุส บี. แจนเสน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 138.

และฐานทัพในญี่ปุ่น[38] ขณะนั้นญี่ปุ่นจึงสามารถฟื้นฟูการผลิตได้จนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับสมัยก่อนสงคราม จนเมื่อสงครามเกาหลีเกิดขึ้น สหรัฐอเมริกาได้ใช้ญี่ปุ่นเป็นฐานในการผลิตสินค้ายุทธปัจจัยและว่าจ้างบริการต่างๆ จากญี่ปุ่นเพื่อการสงคราม ระหว่าง ค.ศ. 1951 – 1953 เงินที่สหรัฐอเมริกาใช้ในสงครามเกาหลีตกราว 2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 60 ของมูลค่าการส่งออกของญี่ปุ่น[39] ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างมาก การส่งออกและการผลิตเพิ่มขึ้น ยอดการสั่งซื้อสินค้าและอุปกรณ์สำหรับกองทัพสหประชาชาติพุ่งสูงขึ้นเป็น 4,000 ล้านดอลลาร์[40] ทำให้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 12 ต่อปี การที่ญี่ปุ่นได้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจากสงครามและโยชิดะเห็นการณ์ไกลด้านเศรษฐกิจ (เรียกการเติบโตทางเศรษฐกิจว่า "ของขวัญจากพระเจ้า" ("a gift of the gods") และนักธุรกิจญี่ปุ่นกล่าวถึงสงครามเกาหลีว่าเป็น "สายฝนจากสวรรค์" ("blessed rain from heaven")[41] ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลทางเศรษฐกิจของสงครามเกาหลีที่มีทำให้ญี่ปุ่นนอกจากฟื้นตัวทางเศรษฐกิจอย่างดีแล้วยังทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตอย่างมาก

ในทศวรรษ 1950 เศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ญี่ปุ่นซื้อเทคโนโลยีของสหรัฐอเมริกามาใช้ในภาคอุตสาหกรรมและซื้อวัตถุดิบราคาถูกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้สร้างประสบการณ์ที่เลวร้ายแก่ชนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาทำให้ญี่ปุ่นสามารถเข้าถึงทรัพยากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น[42] ประกอบกับการที่สหรัฐอเมริกาสนับสนุนให้ญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศต่างๆ ช่วยให้ญี่ปุ่นขยายตลาดทั้งในและนอกประเทศได้มากขึ้น

นอกจากนี้ กล่าวได้ว่าคุณลักษณะเฉพาะของชาวญี่ปุ่นถือเป็นปัจจัยภายในสำคัญที่มีส่วนทำให้การพัฒนาประสบผลสำเร็จ เนื่องจากประชากรญี่ปุ่นส่วนมากเป็นผู้ที่มีความรู้ กระตือรือร้นที่จะประสบความสำเร็จและขยันขันแข็ง จึงเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ การร่วมใจกันข้ามผ่านวิกฤตจากสงครามทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในกลุ่มองค์กรมีความเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น นโยบายจ้างงานตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นก็ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ในองค์กร เมื่อญี่ปุ่นกลับมาปรับปรุงอุตสาหกรรมซึ่งมีรากฐานดีแต่เดิมมาก่อนแล้ว จึงเหมือนเป็นการนำของเก่ามาต่อยอดให้

---

[38] จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. (2539). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่.* พิมพ์ครั้งที่ 3. หน้า 295.

[39] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 241.

[40] จอห์น เค. แฟร์แบงค์ และคณะ. (2550). หน้า 962.

[41] *Ibid.*

[42] แมริอุส บี. แจนเสน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 139.

ดียิ่งขึ้น อีกทั้งการลดค่าใช้จ่ายทางการทหารและนำมาลงทุนกับการทำกำไรให้แก่ประเทศแทน ยังส่งผลให้รัฐบาลมีเงินลงทุนทางอุตสาหกรรม รัฐบาลได้จัดตั้งกระทรวงที่จะรับผิดชอบงานทางด้านนี้โดยเฉพาะ คือ กระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry : MITI) ในช่วงกลางทศวรรษ 1950 เพื่อสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมและการค้า และยังจัดตั้งเคย์เรทสึ (Keiretsu)[43] ขึ้น แทนที่ไซบะสึที่ถูกยกเลิกไป คล้ายระบบเดิมที่เคยทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเฟื่องฟูขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงก่อนสงคราม

2.4 สนธิสัญญาสันติภาพและเอกราชของญี่ปุ่น

นโยบายของสหรัฐอเมริกาที่จะทำสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นมีขึ้นตั้งแต่ต้น ค.ศ. 1947 ตามที่นายพลแมคอาเธอร์ได้ประกาศว่าการยึดครองญี่ปุ่นมี 3 ขั้นตอน คือ ทางทหาร การเมือง และเศรษฐกิจ ในขณะนั้นการยึดครองทางทหารเสร็จสิ้นแล้ว และมีมาตรการป้องกันไม่ให้ญี่ปุ่นก่อสงครามอีกในอนาคต การฟื้นฟูการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยก็ดำเนินไปแล้ว ส่วนการปฏิรูปเศรษฐกิจอยู่ระหว่างดำเนินการ ดังนั้นจึงควรเลิกการยึดครองญี่ปุ่นด้วยการทำสนธิสัญญาสันติภาพและให้ญี่ปุ่นอยู่ภายใต้การดูแลขององค์การสหประชาชาติ[44] นายพลแมคอาเธอร์ย้ำว่าสนธิสัญญาสันติภาพจะต้องเป็นข้อตกลงที่ประกันสันติภาพ ไม่ใช่เป็นการลงโทษเหมือนสนธิสัญญาแวร์ซายส์ในสงครามโลกครั้งที่ 1 หลังจากนั้นจึงเริ่มการประชุมกับญี่ปุ่นเกี่ยวกับสนธิสัญญาสันติภาพตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1947

สหรัฐอเมริกาได้เชิญประเทศสมาชิกคณะกรรมการตะวันออกไกลมาร่วมประชุมด้วย แต่ผ่านไปเกือบ 6 เดือนก็ยังตกลงกันไม่ได้ ทำให้สหรัฐอเมริกาเห็นว่าต้องมีการดำเนินการเมื่อให้ชาติอื่นเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอิสระ มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อสร้างความมั่นคงให้ญี่ปุ่น ต่อมาใน ค.ศ. 1949 เมื่อสถานการณ์การเมืองระหว่างโลกคอมมิวนิสต์กับประชาธิปไตยรุนแรงขึ้นทั้งในเอเชียและยุโรป สหรัฐอเมริกาและอังกฤษจึงตกลงกันว่าจะต้องมีสนธิสัญญาสันติภาพแบบเสรีและต้องไม่ลงโทษญี่ปุ่น เพื่อให้ญี่ปุ่นเข้ามาเป็นพันธมิตรของฝ่ายประชาธิปไตยและเป็นปราการป้องกันการขยายตัวของสหภาพโซเวียตในเอเชีย โดยญี่ปุ่นอนุญาตให้สหรัฐอเมริกามีฐานทัพในญี่ปุ่น ส่วนสหรัฐอเมริกาจะป้องกันญี่ปุ่นเป็นการแลกเปลี่ยน

---

[43] เคย์เรทสึ (Keiretsu) เป็นการรวมตัวกันของบริษัทต่างๆ หลายประเภท เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า แตกต่างกับไซบะสึตรงที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่แค่กลุ่มธุรกิจเดียว แต่ละกลุ่มสามารถต่อรองเจรจาและให้ความช่วยเหลือต่อกันได้ ทั้งกับกลุ่มด้วยกันเองและกับรัฐบาล

[44] ฮิวจ์ บอร์ดัน. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 559.

เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างกันในต้น ค.ศ. 1950 และเกิดสงครามเกาหลีในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1950 ทำให้การทำสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นกลายเป็นเรื่องเร่งด่วนและจำเป็นมากขึ้น สหรัฐอเมริกาแต่งตั้ง นายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส (John Foster Dulles) ที่ปรึกษากระทรวงกรต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา เป็นตัวแทนไปเจรจากับประเทศพันธมิตรอื่นๆ ซึ่งมีบางประเด็นที่ยังตกลงกันไม่ได้ เช่น สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐจีน และประเทศในเครือจักรภพไม่เห็นด้วยกับการที่สหรัฐอเมริกาจะเข้าปกครองหมู่เกาะริวกิว ส่วนออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และสหภาพโซเวียตคัดค้านที่สหรัฐอเมริกาจะไม่เข้มงวดต่อการจัดตั้งกองทัพญี่ปุ่นขึ้นใหม่ในอนาคต[45] รวมทั้งสหภาพโซเวียตต้องการให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นตัวแทนของจีนไม่ใช่สาธารณรัฐจีน แต่สหรัฐอเมริกาปฏิเสธ

ระหว่างที่การเจรจาดำเนินอยู่นั้น ในวันที่ 11 เมษายน ค.ศ. 1951 นายพลแมคอาเธอร์ถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร โดยนายพลแมทธิว ริดจ์เวย์ (Matthew Ridgway) เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน นโยบายการให้เอกราชญี่ปุ่นยังคงดำเนินต่อไป ในการดำเนินการทำสนธิสัญญาสันติภาพนี้รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกาเจรจากับประเทศต่างๆ โดยสหรัฐอเมริกาเป็นเจ้าภาพ ณ เมืองซานฟรานซิสโก และมีการลงนามในวันที่ 8 กันยายน ค.ศ.1951 ประเทศพันธมิตร 55 ประเทศ ที่เคยประกาศสงครามกับญี่ปุ่นได้ร่วมประชุมสันติภาพที่เมืองซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียตไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญา จึงมีประเทศที่ลงนามรับรอง 48 ประเทศ สาระสำคัญของสนธิสัญญาสันติภาพ ได้แก่

1. ญี่ปุ่นจะสมัครเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ โดยจะปฏิบัติตามหลักการสหประชาชาติและยึดหลักสิทธิมนุษยชนและเสถียรภาพในรัฐธรรมนูญ
2. ฝ่ายพันธมิตรรับรองอธิปไตยของญี่ปุ่นและญี่ปุ่นได้ดินแดนตามที่ประกาศในคำประกาศปอร์ตสดัม
3. ญี่ปุ่นรับรองเอกราชของเกาหลี สละสิทธิในเกาะฟอร์โมซา เพสคาดอเรส คูริล สะขะลินใต้
4. ญี่ปุ่นยอมให้สหรัฐอเมริกาดูแลหมู่เกาะริวกิว โบนิน โวลคาโน
5. กองกำลังยึดครองญี่ปุ่นจะถอนออกไปภายใน 90 วัน หลังสนธิสัญญามีผลบังคับใช้

---

[45] *แหล่งเดิม*. หน้า 563.

6. รัฐบาลญี่ปุ่นยอมให้กองกำลังต่างชาติตั้งฐานทัพอยู่ในญี่ปุ่นได้ โดยจะมีสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยในตะวันออกไกล

เมื่อมีการให้สัตยาบันสนธิสัญญาสันติภาพในเดือนเมษายน ค.ศ. 1952 การยึดครองญี่ปุ่นจึงสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นกลับมาเป็นชาติเอกราชอีกครั้ง แต่ยังคงมีปัญหาตามมาเพราะมีสนธิสัญญาพิเศษระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น คือ สนธิสัญญาทางความมั่นคงร่วม (Treaty of Mutual Cooperation and Security between the United States and Japan หรือที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า Anpo) ซึ่งระบุว่ารัฐบาลญี่ปุ่นยอมให้มีกองทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น โดยมีฐานทัพใหญ่อยู่ที่เกาะโอกินาวาทางใต้ แม้ญี่ปุ่นจะได้เอกราช แต่การมีกองทัพต่างชาติภายในประเทศทำให้เกิดกระแสต่อต้าน ชาวญี่ปุ่นเห็นว่าการมีกองทัพต่างชาติอยู่ในประเทศทำให้ญี่ปุ่นไม่มีอธิปไตยอย่างแท้จริง และญี่ปุ่นอาจเสี่ยงจากการตกเป็นเป้าโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามสหรัฐอเมริกา ทำให้เกิดการต่อต้านสหรัฐอเมริกา และฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น

การทำสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นทำให้ชาวญี่ปุ่นต่อต้านอย่างหนัก เพราะสนธิสัญญานี้ไม่ได้ระบุวาระสิ้นสุด และชาวญี่ปุ่นเห็นว่าการมีกองทัพต่างชาติอยู่ในประเทศเท่ากับว่าญี่ปุ่นยังไม่มีอธิปไตยอย่างแท้จริง ดังนั้น หลังได้รับเอกราชเพียง 3 วัน กรรมกร นักศึกษา และสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ได้รวมตัวกันในกรุงโตเกียวเรียกร้องให้ทหารอเมริกันถอนออกจากญี่ปุ่น โจมตีนายกรัฐมนตรีโยชิดะที่ตกลงทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา รวมถึงเพื่อต่อต้านการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ การเดินขบวนมีขึ้นภายใต้การชี้นำขององค์การนักศึกษาที่มีพรรคคอมมิวนิสต์สนับสนุน และเกิดการปะทะกับตำรวจจนได้รับบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย ผู้นำในญี่ปุ่นหลายคนรวมถึงหนังสือพิมพ์ลงข่าวโจมตีพรรคคอมมิวนิสต์ บางฉบับเสนอให้ยุบพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาลจึงออกกฎหมายต่อต้านการบ่อนทำลายในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1952 ให้อำนาจคณะรัฐมนตรีที่จะห้ามกิจกรรมใดๆ ที่นำไปสู่การจลาจล ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองถูกควบคุมมากขึ้น และสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมนี้จะเป็นปัญหาในสังคมญี่ปุ่นต่อมา[46]

---

[46] ศิริพร ดาบเพชร. (2557, มกราคม-ธันวาคม). Anpo Protests: พัฒนาการของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในญี่ปุ่นยุคหลังสงคราม. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 17: 328-338.

สรุป

ภายใต้การปกครองของสหรัฐอเมริการะหว่าง ค.ศ. 1945 – 1952 สหรัฐอเมริกาได้ฟื้นฟูญี่ปุ่นในหลายด้าน โดยแบ่งลักษณะของการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นได้เป็นสองช่วง ระยะแรกคือระหว่าง ค.ศ. 1945-1947 ในช่วงนี้ สหรัฐอเมริกามุ่งหวังที่จะล้มล้างระบบทหาร และเปลี่ยนญี่ปุ่นให้เป็นประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ใช้กำลังรุกรานความสงบสุขของชาวโลกอีก

การปฏิรูปญี่ปุ่นในช่วงแรกเน้นเปลี่ยนแปลงให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รักสันติ เป็นประชาธิปไตย มีการดำเนินการที่สำคัญ เช่น ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ กำหนดสถานะของจักรพรรดิให้สอดคล้องกับที่เป็นจริงคือเป็นสัญลักษณ์ของรัฐและความสามัคคีของประชาชน[47] ทำลายระบบทหาร วางรากฐานเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน จัดตั้งระบบรัฐสภาตามแบบของอังกฤษ สละสิทธิการทำสงครามและการมีกองทัพของญี่ปุ่น ยกเลิกพระราชกำหนดของจักรพรรดิเกี่ยวกับการศึกษาที่เป็นชนวนสำคัญในการปลุกปั่นชาตินิยมญี่ปุ่น ยกเลิกการอุปถัมภ์ลัทธิชินโตของรัฐ รวมไปถึงจัดการกับกลุ่มอำนาจเก่าโดยการนำตัวไปพิจารณาคดีในฐานะของอาชญากรสงคราม

ผลจากนโยบายทางการเมืองการทหารของสหรัฐอเมริกาต่อญี่ปุ่นนี้ ทำให้ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ รัฐธรรมนูญโชวะทำให้สถานภาพของสถาบันจักรพรรดิที่ไม่มีบทบาททางการเมืองการปกครอง มีสถานะเป็นเพียงสัญลักษณ์และประมุขทางพิธีการ ไม่ได้รับการยกย่องในสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ ต่างจากก่อนสงครามโลกที่สถาบันจักรพรรดิมีสถานะที่ศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น มีการประกันสิทธิมนุษยชน ในด้านการทหาร ญี่ปุ่นไม่มีกองทัพอีกต่อไป มีเพียงหน่วยงานที่เรียกว่ากองกำลังป้องกันตนเองเพื่อรักษาความปลอดภัยแก่ประเทศ รวมทั้งแนวคิดชาตินิยมหัวรุนแรงและทหารนิยมถูกกำจัดไปจากสังคมญี่ปุ่น ด้านการเมือง มีการตั้งระบบสภาแบบอังกฤษ สมาชิกสภาและสภาสูงมาจากการเลือกตั้ง มีการจัดการเลือกตั้งที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิ์ออกเสียงเท่าเทียมกัน ศาลฎีกามีอำนาจสูงสุดในการตีความกฎหมายทำให้ตุลาการมีอำนาจถ่วงดุล ในด้านเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจที่เคยผูกขาดให้เป็นเสรีนิยมมากขึ้น และเอื้อกับความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น การยกเลิกไซบะสึ การปฏิรูปที่ดิน การตั้งสหภาพแรงงาน

---

[47] เอ็ดวิน โอ. ไรเชาเออร์, (2525). *นี่คือญี่ปุ่น.* หน้า 348.

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1947 คือ มาตรา 9 ที่ญี่ปุ่นสละสิทธิ์การมีกองทัพ และการเข้ายุ่งเกี่ยวกับสงคราม กล่าวได้ว่าสภาพการณ์ของญี่ปุ่นหลังสงครามมีผลโดยตรงต่อแนวคิดด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่น การที่สหรัฐอเมริกาเข้าปกครองญี่ปุ่นและการขยายอิทธิพลทางทหารของสหรัฐอเมริกาในเอเชียในช่วงสงครามเย็น ทำให้ญี่ปุ่นมีผู้คุ้มครองจนญี่ปุ่นไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีกองทัพ ประกอบกับความรู้สึกต่อต้านทหารของชาวญี่ปุ่นยุคหลังสงคราม เพราะมองว่าทหารเป็นผู้นำชาติไปสู่หายนะ ชาวญี่ปุ่นจึงมีความรู้สึกต่อต้านเกลียดชังสงครามและการทหาร จนเต็มใจที่ระบุเรื่องการสละสิทธิ์การมีกองทัพไว้ในรัฐธรรมนูญ[48]

ในระยะที่สองของการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองนั้น ภายใต้ภาวะสงครามเย็นที่ขยายตัวมากขึ้นสหรัฐอเมริกาจึงเน้นการรักษาอิทธิพลของค่ายเสรีประชาธิปไตยในญี่ปุ่นและฟื้นฟูญี่ปุ่นให้มั่นคงทั้งการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อให้ญี่ปุ่นมีพื้นฐานการเมืองแบบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง โดยการปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่นนั้นถือว่าเป็นการปฏิรูปที่มีผลระยะยาว สหรัฐอเมริกาหวังให้ญี่ปุ่นเป็นปราการป้องกันคอมมิวนิสต์ในเอเชีย และเห็นว่าญี่ปุ่นซึ่งค่อนข้างมีความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจในเกณฑ์ดีแล้ว จะเป็นปราการสำคัญที่จะใช้ต่อต้านการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในทวีปเอเชียได้ ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นพันธมิตรคนสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนและอำนวยประโยชน์ให้แก่กิจการของสหรัฐอเมริกาในการตอบโต้คอมมิวนิสต์ เช่น การขอเข้าไปฐานทัพเป็นป้อมปราการในโอกินาวา

กล่าวได้ว่า สมัยการยึดครองช่วงแรกและช่วงที่สอง มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในระยะแรกนั้น การปฏิรูปญี่ปุ่นนั้นอยู่ในกรอบที่วางไว้อย่างเข้มงวด ก่อนจะค่อยๆ ผ่อนคลายลงจนกลายเป็นเพียงการฟื้นฟูและบูรณะญี่ปุ่นเท่านั้น เหตุเพราะแผนการบูรณะญี่ปุ่นโดยอาศัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องถ่ายเอนอำนาจไปทางพรรคอนุรักษ์นิยมเพื่อความก้าวหน้า ซึ่งจะสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแบบอนุรักษ์นิยมของนายโยชิดะ ชิเงรุ[49] ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ถือเป็นการยอมร่วมมือกันครึ่งทางเพื่อความอยู่ตัวของระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ระบบประชาธิปไตยหลังสงครามจึงหมายถึงเพียงหลักการของสมัยยึดครองช่วงแรกเท่านั้น[50] แต่การวางรากฐานการปกครองและความพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยสหรัฐอเมริกานั้นมอบประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นในโลกหลังสมัยใหม่อย่างมหาศาล ระบบต่างๆ ของญี่ปุ่นที่ไม่เหมาะสม

---

[48] ฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 90.

[49] *แหล่งเดิม*. (2527). หน้า 303.

[50] โฮะซะกะ มะซะยะซุ. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 127.

กับยุคเสรีถูกจัดการให้มีความเป็นระเบียบ ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังสงครามก็ถูกขจัดได้ภายในเวลาไม่นาน เอื้อให้ญี่ปุ่นต่อยอดพัฒนาประเทศไล่ตามมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอื่นๆ ไปได้อย่างก้าวกระโดดหลังจากได้รับอิสรภาพในการปกครองตนเองคืนจากสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1952 แต่สนธิสัญญาทางความมั่นคงร่วมกันระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น ทำให้เกิดกระแสต่อต้านและเป็นปัญหามาจนปัจจุบัน

บทที่ 3
การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950-1970: จากการวางรากฐานเศรษฐกิจ การเมือง สู่ความมั่นคง

นโยบายการยึดครองและฟื้นฟูญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกาในระหว่าง ค.ศ. 1945 -1952 เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นเจริญรุดหน้าอย่างก้าวกระโดด ประกอบกับภาวะสงครามเย็นที่ขยายตัวเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกทั้งจากการที่จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1949 สงครามเกาหลีที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1950 และภาวะความตึงเครียดในช่วงสงครามเย็นตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ทำให้สหรัฐอเมริกาส่งเสริมให้ญี่ปุ่นที่เริ่มมีเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจแล้วเป็นปราการสำคัญของการป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค สงครามเกาหลีเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นขยายตัวอย่างมาก เพราะการที่ญี่ปุ่นเป็นฐานการผลิตสินค้ายุทธปัจจัยต่างๆ ของฝ่ายโลกเสรี ประกอบกับมาตรา 9 ในรัฐธรรมนูญโชวะ ทำให้ญี่ปุ่นไม่มีกองทัพ รวมถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศตามลัทธิโยชิดะที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักและไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จนเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจประเทศหนึ่งของโลก

บทนี้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นโดยเน้นช่วงเวลาระหว่างทศวรรษ 1950-1970 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเมือง เศรษฐกิจ และการต่างประเทศของญี่ปุ่นได้รับการวางรากฐานและกำหนดนโยบายที่ใช้เป็นแนวทางต่อมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 จนถึงทศวรรษ 1970 ซึ่งนโยบายหลักของญี่ปุ่นคือการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ จนทำให้ญี่ปุ่นพัฒนาอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่การที่เน้นเศรษฐกิจเป็นหลักทำให้ญี่ปุ่นเริ่มถูกต่อต้านจากหลายประเทศ ที่มองว่าญี่ปุ่นเอาเปรียบทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ส่วนในด้านการเมืองภายใน ญี่ปุ่นได้รับการวางรากฐานประชาธิปไตยจากสหรัฐอเมริกา ในช่วง 3 ทศวรรษนี้การเมืองแบบประชาธิปไตยของญี่ปุ่นมีเสถียรภาพมั่นคง พรรครัฐบาลที่ครองอำนาจยาวนานคือพรรคเสรีประชาธิปไตยมีบทบาทในการกำหนดแนวทางการบริหารประเทศและการ

ต่างประเทศ ส่วนสังคมญี่ปุ่นมีการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญๆ หลายกรณี เช่น การต่อต้านการมีฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น การต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ การขยายตัวของบทบาทสตรี เป็นต้น

3.1 การเติบโตของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950-1960

ประเด็นสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นหลังสงคราม คือ การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในทุกด้าน การเติบโตทางเศรษฐกิจเริ่มตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเกิดสงครามเกาหลีและการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาด้านความมั่นคง มีผลสำคัญอย่างยิ่งต่อการเติบโตของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950 และ 1960

3.1.1 สงครามเกาหลี ลัทธิโยชิดะ (Yoshida Doctrine) กับการเติบโตของเศรษฐกิจญี่ปุ่น

ในช่วงสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950-1953) นายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส ที่ปรึกษาของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา เรียกร้องให้ญี่ปุ่นติดอาวุธอีกครั้งเพื่อช่วยสหรัฐอเมริกา แต่นายโยชิดะ ชิเงรุ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นไม่เห็นด้วย เขายืนยันตามรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ที่ระบุว่าญี่ปุ่นจะไม่มีกองทัพ และยืนยันว่าญี่ปุ่นสามารถป้องกันประเทศได้ด้วยการเป็นประชาธิปไตยและรักสันติ นายโยชิดะให้เหตุผลต่อการยืนยันว่าจะไม่มีกองทัพดังนี้ ประการแรก เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังไม่มั่นคง การมีกำลังทหารจะทำให้ญี่ปุ่นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากที่ควรใช้พัฒนาเศรษฐกิจ และอาจทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมได้เพราะมีผู้ต่อต้านการมีกองทัพ ซึ่งพวกคอมมิวนิสต์อาจฉวยโอกาสแทรกแซงถ้าเกิดความวุ่นวาย ประการที่สอง รัฐธรรมนูญระบุว่าห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพ ประการที่สาม คนญี่ปุ่นจำนวนมากไม่ต้องการให้มีกองทัพเพราะเป็นต้นเหตุนำความสูญเสียมาสู่ประเทศจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และประการสุดท้าย การติดอาวุธอีกครั้งของญี่ปุ่นย่อมทำให้ประเทศเพื่อนบ้านหวาดระแวง จนอาจส่งผลเสียต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ[1]

นายพลแมคอาเธอร์ ผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร สนับสนุนแนวทางของโยชิดะเรื่องการไม่มีกำลังทหารของญี่ปุ่น ขณะเดียวกันก็เสนอให้ญี่ปุ่นช่วยฝ่ายสหรัฐอเมริกาด้วยการเป็น

---

[1] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, ม.ค.-มี.ค.). "แนวโน้มของนโยบายความมั่นคงและป้องกันประเทศของญี่ปุ่น" *เอเชียปริทัศน์*. ปีที่ 5 (1) หน้า 2-3.

แหล่งผลิตทางอุตสาหกรรมที่สนับสนุนกองทัพของโลกเสรีประชาธิปไตยในสงครามเกาหลี ซึ่งเป็นผลดีอย่างยิ่งต่อการเติบโตเศรษฐกิจญี่ปุ่น เพราะนอกจากญี่ปุ่นไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสงครามแล้ว เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการผลิตสินค้ายุทธปัจจัยขายให้แก่สหรัฐอเมริกา ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ว่า การที่สหรัฐอเมริกาให้ญี่ปุ่นเป็นฐานผลิตสินค้ายุทธปัจจัยและว่าจ้างการบริการต่างๆ จากญี่ปุ่นเพื่อการสงคราม เงินที่สหรัฐอเมริกาใช้ในสงครามระหว่าง ค.ศ. 1951 – 1953 ตกราว 2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 60 ของมูลค่าการส่งออกของญี่ปุ่น[2] ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว การส่งออกและการผลิตเพิ่มขึ้น ทำให้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 12 ต่อปี อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นขยายตัวอย่างรวดเร็ว งบประมาณของประเทศกลับเข้าสู่ดุลยภาพ ปัญหาเงินเฟ้อที่ดำเนินมาหลายปีหมดไป ดัชนีค่าแรงเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 50 ระหว่าง ค.ศ. 1950-1952 ญี่ปุ่นได้รับเงินตราต่างประเทศจากการส่งออกสินค้าเกือบ 1,000 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ดัชนีการผลิตในกิจการเหมืองแร่และอุตสาหกรรมสูงขึ้นจาก 100 ใน ค.ศ. 1950 เป็น 146.5 ใน ค.ศ. 1952[3]

การที่นายจอห์น ฟอสเตอร์ ดัสเลส พยายามชักจูงให้ญี่ปุ่นติดอาวุธอีกครั้งและเข้าร่วมสงครามเกาหลีนั้น แม้ญี่ปุ่นสามารถปฏิเสธได้ แต่ก็เป็นผลให้นายกรัฐมนตรีโยชิดะตกลงให้สหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพในญี่ปุ่นได้ รวมทั้งตกลงที่จะให้ญี่ปุ่นมีกองกำลังทหารในขนาดจำกัด อันเป็นผลจากการเจรจาใน ค.ศ. 1951 เพื่อทำสนธิสัญญาสันติภาพเพื่อให้เอกราชแก่ญี่ปุ่น ซึ่งสาระสำคัญของสนธิสัญญาสันติภาพข้อหนึ่ง คือ รัฐบาลญี่ปุ่นยอมให้กองกำลังต่างชาติตั้งฐานทัพอยู่ในญี่ปุ่นได้ โดยจะมีสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยในตะวันออกไกลและเป็นหลักประกันความปลอดภัยของญี่ปุ่น การที่ญี่ปุ่นได้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจากสงครามและโยชิดะเห็นการณ์ไกลด้านเศรษฐกิจ ทำให้ญี่ปุ่นตกลงให้สหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพในญี่ปุ่นต่อ ยินยอมให้ญี่ปุ่นมีกองกำลังทหารในขนาดจำกัดเพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้สหรัฐอเมริกาตกลงทำสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่น นอกจากนี้แม้ญี่ปุ่นจะมีกองกำลังขนาดย่อม แต่ญี่ปุ่นจะพึ่งพาสหรัฐอเมริกาในการป้องกันประเทศ โดยให้สหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพอากาศ เรือ บก เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงระยะยาวของญี่ปุ่น

ข้อตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาเรื่องความมั่นคงนี้ ต่อมากลายเป็นหลักการของนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ ลัทธิโยชิดะ ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ

---

[2] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 241.

[3] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 559.

1) การรักษาความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาเพื่อประกันความมั่นคงของญี่ปุ่น

2) เน้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเพื่อช่วยสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจภายในประเทศ

3) ญี่ปุ่นจะหลีกเลี่ยงการเข้าไปมีส่วนพัวพันปัญหายุทธศาสตร์ต่างประเทศ[4]

จะเห็นได้ว่า ลัทธิโยชิดะเน้นว่าการฟื้นฟูเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายหลักของประเทศ โดยญี่ปุ่นจะเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเพื่อผลประโยชน์และความมั่นคง แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีอาวุธและกำลังทหารขนาดจำกัดแต่จะเป็นไปเพื่อป้องกันตนเองเท่านั้น ญี่ปุ่นจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาระหว่างประเทศ ซึ่งจากหลักการนี้ทำให้ญี่ปุ่นสามารถทุ่มเทงบประมาณและกำลังคนในการพัฒนาเศรษฐกิจได้เต็มที่ รวมถึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งภายในประเทศด้วยเพราะมีประชาชนจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับการติดอาวุธอีกครั้งของญี่ปุ่น เพราะยังหวาดกลัวหายนะจากภัยสงคราม นอกจากนี้ญี่ปุ่นก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและยอมให้สหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพในญี่ปุ่น เพราะหากไม่ยินยอม ญี่ปุ่นก็จะถูกบีบให้ติดอาวุธเพื่อช่วยฝ่ายโลกเสรีในสงครามเกาหลีและเพื่อป้องกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออก ดังที่นายกรัฐมนตรีโยชิดะระบุไว้ว่า

> ในฐานะที่เป็นประเทศที่เป็นเกาะ ญี่ปุ่นไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากจะประกอบกิจการค้ากับต่างประเทศ หากญี่ปุ่นปรารถนาที่จะค้ำจุนประชากรจำนวน 90 ล้านของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ หุ้นส่วนที่สำคัญที่สุดของญี่ปุ่น ควรจะเป็นสหรัฐและอังกฤษ ซึ่งทั้งสองประเทศได้มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับญี่ปุ่นทั้งในด้านการค้าและด้านประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังเป็นประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี นี่หาใช่เป็นเรื่องยึดมั่น (dogma) หรือปรัชญาแต่อย่างใด และไม่จำเป็นว่าจะนำไปสู่ความสัมพันธ์แบบญี่ปุ่นเป็นเบี้ยล่าง หากแต่จะเป็นหนทางที่มีประสิทธิภาพและที่รวดเร็วที่สุด (จะว่าเป็นหนทางเดียวก็ว่าได้) ในการส่งเสริมให้ญี่ปุ่นมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป[5]

รัฐบาลต่อๆ มาที่ปกครองประเทศในทศวรรษ 1950-1960 ได้ยึดแนวทางของโยชิดะในการบริหารประเทศและในด้านความมั่นคงของประเทศ ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ในช่วงแรกของการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นได้ซื้อเทคโนโลยีของ

---

[4] David M. Potter. (2008). "Evolution of Japan's Postwar Foreign Policy". Online.

[5] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, ม.ค.-มี.ค.). *เล่มเดิม*. หน้า 3-4.

สหรัฐอเมริกามาใช้ในภาคอุตสาหกรรมและซื้อวัตถุดิบราคาถูกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้สร้างประสบการณ์ที่เลวร้ายแก่ชนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาทำให้ญี่ปุ่นสามารถเข้าถึงทรัพยากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น[6]

กล่าวได้ว่า สงครามเกาหลีเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว และลัทธิโยชิดะเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นขยายตัวอย่างมากต่อมา เพราะญี่ปุ่นได้ยึดมั่นในแนวทางของลัทธิโยชิดะอย่างจริงจังในเรื่องการไม่สร้างกำลังทางทหาร แต่ทุ่มเทงบประมาณและกำลังคนไปยังด้านเศรษฐกิจ

การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาทำให้ญี่ปุ่นได้ประโยชน์อย่างยิ่ง นอกจากการที่ญี่ปุ่นพึ่งพากองทัพของสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง ทำให้งบประมาณของญี่ปุ่นส่วนใหญ่นำไปใช้ในด้านการพัฒนาประเทศแล้ว ในทศวรรษ 1950-1960 ในช่วงที่ภาวะสงครามเย็นตึงเครียด สหรัฐอเมริกาช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น เพื่อทำให้ญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งและเป็นปราการป้องกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค สหรัฐอเมริกาจึงเปิดตลาดให้กับสินค้าญี่ปุ่นและสนับสนุนญี่ปุ่นให้เข้าเป็นสมาชิกองค์กรเศรษฐกิจต่างๆ ทำให้สินค้าญี่ปุ่นสามารถเข้าไปสู่ตลาดโลกได้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งญี่ปุ่นสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่ๆ จากสหรัฐอเมริกาได้ในราคาไม่แพง

นอกจากนี้ กระทรวงเศรษฐกิจที่ดูแลด้านการค้าต่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry หรือ MITI)* มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทาง นโยบาย การวางแผนเศรษฐกิจ และส่งเสริมการดำเนินการทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ดังความเห็นของนักสังเกตการณ์คนหนึ่งที่กล่าวว่า "ดูราวกับว่าสวรรค์ได้สร้างสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในทศวรรษ 1960 เพื่อสำหรับความเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยแท้ มิเช่นนั้นแล้ว การที่ผลผลิตรวมของชาติ

---

[6] แมริอุส บี. แจนเสน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 139

* กระทรวง MITI ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1949 ก่อนหน้านั้นญี่ปุ่นมีกระทรวงพาณิชย์-อุตสาหกรรมดูแลด้านเศรษฐกิจระหว่าง ค.ศ. 1925-1943 และกระทรวงยุทโปกรณ์ดูแลระหว่าง ค.ศ. 1943-1945 และกระทรวงพาณิชย์-อุตสาหกรรมกลับมาดูแลอีกครั้งระหว่าง ค.ศ. 1945-1949 ต่อมาใน ค.ศ. 1949 จึงพัฒนาเป็นกระทรวงการค้าต่างประเทศและอุตสาหกรรม (ดูเพิ่มเติมใน ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). "เหตุแห่งความเจริญทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น: บทบาทของกระทรวง MITI" ใน *ญี่ปุ่น: การเมืองและนโยบายต่างประเทศ รวมบทความทางวิชาการของ รศ.ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์.* บรรณาธิการโดย ศิริพร วัชชวัลคุ. หน้า 94-109.)

(GNP) ที่ได้เพิ่มขึ้นเป็น 4 เท่าตัวภายในช่วงเวลาทศวรรษเดียวเช่นนี้ คงจะเป็นเรื่องยากที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์โลก"[7]

ทศวรรษ 1950 และ 1960 ถือเป็นช่วงเวลาที่เรียกว่าญี่ปุ่นมีปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจด้วยปัจจัยเอื้ออำนวยหลายๆ ประการ อุปสงค์จากสงครามเกาหลีและนโยบายของรับบาลที่เน้นเศรษฐกิจเป็นหลักช่วยส่งเสริมการขยายตัวของเศรษฐกิจญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเติบโตและเป็นรายได้หลักของประเทศ เช่น อุตสาหกรรมเหล็กสร้างกำไรเป็นอันดับ 2 ของโลกใน ค.ศ. 1959 และส่งผลต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมหนักอื่นๆ โดยใน ค.ศ. 1960 ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้ผลิตเรือรายใหญ่ที่สุดของโลก[8] และใน ค.ศ. 1975 ร้อยละ 50 ของเรือใหม่ในโลกผลิตในญี่ปุ่น* อุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นเป็นอีกประเภทที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดในทศวรรษ 1960 อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่นิสสัน โตโยต้า และอิซุซุได้ผลิตพาหนะให้กองทัพสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเกาหลี จึงได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีมา

เมื่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นขยายตัวอย่างมากในทศวรรษ 1960 รายได้ของประชาชนสูงขึ้น ความต้องการรถภายในประเทศจึงเพิ่มสูงขึ้นไปด้วย ดังข้อมูลการผลิตรถยนต์สำหรับใช้ในประเทศใน ค.ศ. 1956 จำนวน 100,000 คัน เพิ่มเป็น 1 ล้านคันใน ค.ศ. 1963 และเพิ่มเป็น 4 ล้านคันในปลายทศวรรษ 1960 ทำให้ใน ค.ศ. 1967 ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้ผลิตรถยนต์ที่มีรายได้อันดับสองของโลก[9] นอกจากนี้ รายได้ที่เพิ่มขึ้นของประชาชนทำให้มีเงินจับจ่ายใช้สอยเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่งผลถึงการขยายตัวของอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เช่น เครื่องซักผ้า โทรทัศน์ ตู้เย็น และกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของญี่ปุ่น รายได้ประชาชาติ (GNP) ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น 3 เท่าระหว่าง ค.ศ. 1960 ถึง 1970 โดยมีอัตราการเติบโตรายปีเฉลี่ยร้อยละ 12.1 ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก[10]

---

[7] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, ม.ค.-มี.ค.). *เล่มเดิม*. หน้า 8-9.

[8] คริสโตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 163.

* ปัจจุบันอุตสาหกรรมต่อเรือของญี่ปุ่นมีคู่แข่งสำคัญ คือ บริษัทต่อเรือของเกาหลีใต้ ซึ่งมีส่วนแบ่งถึงร้อยละ 50.6 ของตลาดต่อเรือทั่วโลก มีบริษัทต่อเรือใหญ่ๆ เช่น Hyundai Heavy Industries, Samsung Heavy Industries, Daewoo Shipbuilding & Marine Engineering, and STX Offshore & Shipbuilding และมีคู่แข่งอย่างบริษัทต่อเรือของจีนที่บริษัทของจีนติดอันดับ Top 10 บริษัทต่อเรือชั้นนำของโลก 3 แห่ง ("อุตสาหกรรมหลักและภาพรวมด้านการตลาดของเกาหลีใต้" และ "บริษัทต่อเรือของจีนติดอันดับท็อป 10 บริษัทต่อเรือระดับโลก" (online)

[9] คริสโตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 164.

[10] *แหล่งเดิม*. หน้า 165.

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นฟื้นตัวได้เร็วมีหลายปัจจัย ดังนี้

1. สหรัฐอเมริกาเข้ามาวางรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ญี่ปุ่น เริ่มจากการปฏิรูปที่ดิน ที่ทำให้ชาวไร่ชาวนามีสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 90 การปฏิรูปอุตสาหกรรมด้วยการฟื้นฟูโครงสร้างอุตสาหกรรมญี่ปุ่นที่ถูกทำลายไปในช่วงสงคราม ทำให้การผลิตของญี่ปุ่นกลับมาเดินหน้าอีกครั้ง
2. สหรัฐอเมริการับภาระด้านการป้องกันประเทศเพราะญี่ปุ่นไม่มีกองทัพ ทำให้ญี่ปุ่นทุ่มเทการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียว
3. การปฏิรูปการศึกษาที่เปลี่ยนจากการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐทหารนิยมในช่วงก่อนสงคราม มาเป็นการศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน และระบบมหาวิทยาลัยขยายตัวมากขึ้นทั้งของรัฐบาลและเอกชน ทำให้การศึกษาของญี่ปุ่นที่ก้าวหน้าอยู่แล้วพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว สร้างประชากรที่มีคุณภาพเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ
4. บทบาทของระบบราชการที่ส่งเสริมเศรษฐกิจโดยเฉพาะกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม หรือ MITI ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่สุดในการช่วยฟื้นฟูและผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นไปสู่ยุคการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่าง ค.ศ. 1955-1975[11]
5. ระบบการเมืองที่รองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจ เห็นได้จากรัฐธรรมนูญโชวะที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง
6. การเมืองมีเสถียรภาพจากโครงสร้างพรรคการเมืองที่นับจาก ค.ศ. 1955 เป็นลักษณะการรวมตัวของพรรคอนุรักษ์นิยม 2 พรรค คือ พรรคเสรีประชาธิปไตยและพรรคสังคมนิยม และสามารถผูกขาดการตั้งรัฐบาลผสมสองพรรคหรือบางครั้งคือรัฐบาลพรรคเดียวของพรรคเสรีประชาธิปไตยได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 – ทศวรรษ 1980 ทำให้นโยบายต่างๆ มีความต่อเนื่องเป็นผลดีต่อการบริหารประเทศ
7. ลักษณะนิสัยของชาวญี่ปุ่นที่มีระเบียบวินัย ขยัน อดทน มีการศึกษา และเชื่อฟังผู้นำ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารและแรงงานมีความผูกพันกันเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะที่มีมาตั้งแต่อดีต ทำให้แรงงานชาวญี่ปุ่นทุ่มเททำงานหนักเพื่อความก้าวหน้าของบริษัท

---

[11] ประยูร เชี่ยววัฒนา และโนมิ. (พฤศจิกายน, 2552). "การพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น". คอลัมน์แกะรอยญี่ปุ่น. *TPA News.* (online).

3.2 การเคลื่อนไหวทางสังคมของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1950-1960

ทศวรรษ 1950 และ 1960 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นมีการเคลื่อนไหวในสังคมครั้งสำคัญๆ จากประเด็นต่างๆ ทั้งการต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา การต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ และการต่อต้านสงครามเวียดนาม โดยมีการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเดินขบวนประท้วง การจลาจล การแสดงออกทางสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ การ์ตูน ที่สะท้อนการต่อต้านนิวเคลียร์และสงคราม

3.2.1 การต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมและการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9*

ในต้นทศวรรษ 1950 ในสังคมญี่ปุ่นมีกระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์และทางการได้ดำเนินการปลดพวกแดง (The Red Purge) คือพวกที่มีแนวทางคอมมิวนิสต์หรือฝ่ายซ้าย สงครามเกาหลีที่เกิดขึ้นยังทำให้มีการอภิปรายเรื่องความปลอดภัยของญี่ปุ่น เรื่องการทหาร และความสำคัญของกองกำลังป้องกันตนเอง บรรดานักการเมืองมีทั้งสนับสนุนและคัดค้านการฟื้นฟูกองทัพ ส่วนนายกรัฐมนตรีโยชิดะ ชิเงรุ ไม่สนับสนุนการมี กองกำลังป้องกันตนเองอย่างเปิดเผย แต่ก็ไม่คัดค้าน

ในระหว่างที่สถานการณ์สงครามเย็นและในคาบสมุทรเกาหลีกำลังตึงเครียดนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรได้จัดการเจรจาเพื่อให้เอกราชแก่ญี่ปุ่นนั้น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษจึงตกลงกันว่าจะต้องมีสนธิสัญญาสันติภาพแบบเสรีและไม่มีการลงโทษญี่ปุ่น เพื่อให้ญี่ปุ่นเข้ามาเป็นฝ่ายประชาธิปไตย และควรให้ญี่ปุ่นเป็นปราการป้องกันการขยายตัวของสหภาพโซเวียต โดยญี่ปุ่นจะอนุญาตให้สหรัฐอเมริกามีฐานทัพในญี่ปุ่น ส่วนสหรัฐอเมริกาจะป้องกันญี่ปุ่นเป็นการแลกเปลี่ยน เพราะญี่ปุ่นไม่มีกองทัพป้องกันตนเองตามรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1947 ดังนั้น ในสนธิสัญญาสันติภาพที่ให้เอกราชญี่ปุ่นนั้น จึงมีการระบุว่า รัฐบาลญี่ปุ่นยอมให้กองกำลังต่างชาติตั้งฐานทัพอยู่ในญี่ปุ่นได้ โดยจะมีสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยในตะวันออกไกล ดังนั้นตามข้อตกลงในสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมที่ลงนามใน ค.ศ. 1951 แต่มีผลบังคับใช้ใน ค.ศ.1952 จึงมีกองทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น โดยมีฐานทัพใหญ่อยู่ที่เกาะโอกินาวาทางใต้สุดของประเทศ

---

* ปรับปรุงจากบทความของผู้เขียน เรื่อง Anpo Protests: พัฒนาการของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในญี่ปุ่นยุคหลังสงคราม, *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, พ.ศ. 2557 ปีที่ 17: 328-338.

ข้อความในสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมนี้สะท้อนถึงนโยบายการป้องกันประเทศของญี่ปุ่นอย่างชัดเจน ดังข้อความว่า

> ...เมื่อสนธิสัญญา (สันติภาพ) มีผลบังคับใช้ ญี่ปุ่นจะไม่มีวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการใช้สิทธิในการป้องกันตนเองที่พึงมีเพราะญี่ปุ่นได้ถูกปลดอาวุธ
>
> ภัยต่อญี่ปุ่นยังคงมีอยู่ในสถานการณ์เช่นนี้เพราะว่าลัทธิทหารนิยมที่ไร้ความรับผิดชอบยังมิได้ถูกขจัดไปจากโลก ดังนั้นญี่ปุ่นจึงปรารถนาให้มีสนธิสัญญาความมั่นคงกับสหรัฐฯ...[12]

ในสนธิสัญญาสันติภาพที่ให้เอกราชญี่ปุ่นระบุว่าญี่ปุ่นมีอำนาจอธิปไตยที่จะเข้าร่วมตกรงในการรักษาความมั่นคงร่วมกัน ซึ่งหมายความว่าญี่ปุ่นมีสิทธิปฏิเสธไม่ทำสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกับสหรัฐอเมริกาได้ แต่ฝ่ายญี่ปุ่นเห็นว่าญี่ปุ่นควรยึดมาตรา 9 ที่สละสิทธิ์การมีกองทัพ แต่อาจมีเพียง "การเตรียมการเฉพาะกาลด้านการป้องกันเพื่อป้องปรามการโจมตีด้วยกำลังติดอาวุธต่อญี่ปุ่น"[13] ส่วนสหรัฐอเมริกานั้นระบุถึงความเต็มใจที่จะคงกองกำลังติดอาวุธไว้ในและบริเวณรอบๆ ญี่ปุ่นเพื่อสันติภาพและความมั่นคง อย่างไรก็ตามสหรัฐอเมริกาแสดงความคาดหวังว่าในอนาคตญี่ปุ่นจะเพิ่มความรับผิดชอบในการป้องกันตนเองและไม่ติดอาวุธเพื่อการรุกราน[14]

การทำสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา หรือ Anpo ก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่างๆ ในสังคมญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากเห็นว่าแม้ญี่ปุ่นได้รับเอกราชตามสนธิสัญญาสันติภาพ แต่การมีสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมที่นำไปสู่การมีฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่โอกินาวา รวมถึงยังมีฐานทัพอากาศ ฐานทัพบก ฐานทัพเรือ และที่พักอาศัยของทหารอเมริกันอยู่ตามเมืองต่างๆ ในญี่ปุ่น ทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าเอกราชที่ได้มานั้นไม่สมบูรณ์ และเกิดความรู้สึกต่อต้านชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวอเมริกันมากขึ้น[15] นอกจากนี้การที่สนธิสัญญาความมั่นคงร่วมไม่มีการระบุวาระสิ้นสุดด้วย ดังนั้น หลังได้รับเอกราชเพียง 3 วัน กรรมกร นักศึกษา และสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ได้รวมตัวกันในกรุงโตเกียวเรียกร้องให้ทหารอเมริกันถอนออกจากญี่ปุ่น โจมตีนายกรัฐมนตรีโยชิดะ ชิเงรุ ที่ตกลงทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา การเดินขบวนมีขึ้นภายใต้การชี้นำของปัญญาชนและองค์การนักศึกษาในโตเกียว รวมถึงกลุ่มแรงงาน โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์สนับสนุน สหพันธ์นักศึกษาได้ร่วมกับฝ่ายกรรมกรจัดตั้งเป็นแนวร่วมคัดค้าน และสหพันธ์แรงงาน

---

[12] ฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 93.

[13] *แหล่งเดิม*.

[14] *แหล่งเดิม*.

[15] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 571.

วางแผนเดินขบวนครั้งใหญ่ในวันแรงงาน ค.ศ. 1952 โดยมีนักศึกษานับพันประกาศเข้าร่วมด้วย นักศึกษาที่เข้าร่วมเดินขบวนเหล่านี้ นอกจากเพื่อต่อต้านการมีฐานทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นแล้ว ยังรวมตัวกันเพื่อต่อต้านการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ การเดินขบวนในวันแรงงานที่กำหนดขึ้นมีคนเข้าร่วมกว่าสี่หมื่นคน[16] และเกิดการปะทะกับตำรวจจนได้รับบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย

ผู้นำในญี่ปุ่นหลายคนรวมถึงหนังสือพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์อาซาฮี ลงข่าวโจมตีพรรคคอมมิวนิสต์ที่เป็นผู้ปลุกระดมให้เกิดเหตุการณ์นี้ บางฉบับเสนอให้ยุบพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาลจึงออกกฎหมายต่อต้านการบ่อนทำลายในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1952 ให้อำนาจคณะรัฐมนตรีที่จะห้ามกิจกรรมใดๆ ที่นำไปสู่การจลาจล และการจลาจลที่เกิดขึ้นในวันแรงงานนี้ทำให้มีผู้สนับสนุนกฎหมายนี้มากขึ้น กฎหมายนี้ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองหลังจาก ค.ศ. 1952 ถูกควบคุมมากขึ้น

ประเด็นเรื่องการทหารกลับมาเป็นที่สนใจในสังคมญี่ปุ่นอีกครั้งเมื่อสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นได้ลงนามร่วมกันในข้อตกลงในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1954 ซึ่งระบุว่าสหรัฐอเมริกาจะให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ญี่ปุ่นในรูปสิ่งของเครื่องมือ การบริการ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน[17] จากนั้นในเดือนมิถุนายน นายกรัฐมนตรีโยชิดะ เสนอให้ออกกฎหมายจัดตั้งกองกำลังตำรวจแห่งชาติขึ้นใหม่ ซึ่งจะทำให้ข้อผูกพันของญี่ปุ่นภายใต้สนธิสัญญาความมั่นคงร่วมสมบูรณ์ขึ้น แม้จะถูกต่อต้านโดยพรรคสังคมนิยมในสภา แต่กฎหมายก็ผ่านออกมา ทำให้กองกำลังตำรวจสำรองเปลี่ยนมาเป็นกองกำลังรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ หรือกองกำลังป้องกันตนเอง (Self-Defense Force : SDF) และได้รับการติดอาวุธที่ทันสมัย กำหนดให้มีกองกำลัง 150,000 คน ผู้บัญชาการสูงสุดของกองกำลังเป็นพลเรือน ไม่มีสิทธิพิเศษ ทหารในกองกำลังมาจากอาสาสมัคร ทหารยศสูงกว่าพันเอกในกองทัพเดิมไม่มีสิทธิเข้าร่วมกองกำลัง

ต่อมาใน ค.ศ. 1957 นายคิชิ โนะบุสุเกะ นายกรัฐมนตรีจากพรรคเสรีประชาธิปไตย หรือ LDP เสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ที่ห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพ และต้องการให้ญี่ปุ่นติดอาวุธใหม่ แต่ถูกคัดค้าน แนวคิดนี้ทำให้เกิดความแตกแยกทางการเมืองและถูกต่อต้านจากสังคมญี่ปุ่น รัฐบาลคิชิได้อนุมัติ“นโยบายพื้นฐานสำหรับการป้องกันประเทศ” (Basic Policies for National Defense) ซึ่งมีนโยบายหลัก คือ ญี่ปุ่นจะพัฒนาอาวุธให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในขอบเขตที่จำเป็นสำหรับการป้องกันตนเอง และญี่ปุ่นจะจัดการกับการรุกรานบนพื้นฐานของสนธิสัญญาความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา[18] นโยบายนี้ยึดตามลัทธิโยชิดะ พรรคฝ่ายค้าน เช่น พรรคสังคม

---

[16] *แหล่งเดิม.* หน้า 572.

[17] *แหล่งเดิม.* หน้า 574.

[18] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, ม.ค.-มี.ค.). *เล่มเดิม.* หน้า 4.

นิยม ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมยืนยันว่าควรเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเพื่อตัดความคลุมเครือในสิทธิของญี่ปุ่นที่จะมีกองกำลังป้องกันตนเอง และเสนอให้ตั้งคณะกรรมาธิการพิเศษขึ้นพิจารณาปัญหาการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่การออกกฎหมายเพื่อก่อตั้งคณะกรรมาธิการพิเศษนี้ถูกคัดค้านอย่างหนักจากพรรคสังคมนิยม และการหยั่งเสียงประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ[19] ทั้งนี้ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยอมรับว่าการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกามีความจำเป็นและเป็นประโยชน์ แต่ไม่สบายใจที่ต้องเกี่ยวข้องกับสงครามเย็น และเห็นว่าญี่ปุ่นควรอยู่กลุ่มเป็นกลาง รวมทั้งมีความไม่พอใจ สหรัฐอเมริกาหวาดกลัวและต่อต้านการทดลองนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา

ปัญหาการแก้ไขรัฐธรรมนูญดำเนินมาหลายปีโดยไม่มีข้อยุติ เพราะรัฐบาลทราบดีว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญต้องได้คะแนนเสียง 2 ใน 3 ซึ่งเป็นไปได้ยาก จึงยังไม่มีการดำเนินการใดๆ ต่อ ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้ดำเนินนโยบายเป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกา พรรคสังคมนิยม พรรคคอมมิวนิสต์ และกลุ่มที่ต่อต้านการติดอาวุธและการผูกพันกับสหรัฐอเมริกาต่อต้านรัฐบาล ประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยอมรับว่าการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่น แต่ชาวญี่ปุ่นก็ไม่สบายใจที่ญี่ปุ่นถูกดึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับสงครามเย็น เพราะการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่อุดมการณ์รวมกลุ่มเอเชีย (Pan-Asianism) ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึกว่าญี่ปุ่นควรอยู่กลุ่มเดียวกับกลุ่มแอโฟร-เอเชีย ที่วางตัวเป็นกลาง และนำไปสู่ความรู้สึกชาตินิยมที่ทำให้เกิดความไม่พอใจที่ญี่ปุ่นต้องขึ้นอยู่กับสหรัฐอเมริกา รวมถึงความรู้สึกหวาดกลัวและต่อต้านการทดลองนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา ความรู้สึกเช่นนี้สั่งสมมานานและแสดงออกด้วยการต่อต้านเป็นระยะๆ เช่น ใน ค.ศ. 1956 ชาวบ้านที่หมู่บ้านซุนะงะวะ ซึ่งอยู่ชานเมืองโตเกียว เดินขบวนต่อต้านแผนขยายฐานทัพอากาศของสหรัฐฯ ที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน จนมีผู้บาดเจ็บหลายร้อยคน และใน ค.ศ. 1957 มีคดีทหารอเมริกันยิงสตรีญี่ปุ่นที่เข้าไปเก็บเศษโลหะในสนามบิน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีนี้มีทั้งว่าจะตัดสินคดีในศาลพลเรือนของญี่ปุ่น หรือศาลทหารของสหรัฐอเมริกา แม้ว่าต่อมาศาลญี่ปุ่นจะได้เป็นฝ่ายตัดสินคดี แต่จำเลยไม่ถูกลงโทษเพียงรอลงอาญา การกระทบกระทั่งเหล่านี้สร้างความไม่พอใจในหมู่ชาวญี่ปุ่นมาโดยตลอด

นายกรัฐมนตรีคิชิเริ่มเจรจาสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมฉบับใหม่กับสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. 1957 โดยขอให้สหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากญี่ปุ่น และขอคำสัญญาว่าสหรัฐอเมริกาจะช่วยป้องกันญี่ปุ่น ถ้าญี่ปุ่นถูกรุกราน การเจรจาดำเนินต่อมาถึง ค.ศ. 1959 โดยผู้นำในพรรคเสรีประชาธิปไตยให้นายคิชิเจรจากับสหรัฐอเมริกา โดยขอให้ญี่ปุ่นมีสิทธิควบคุมการบริหารประเทศ

---

[19] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 580.

อย่างเต็มที่ และให้ญี่ปุ่นเข้าไปเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาน้อยที่สุด และญี่ปุ่นยืนยันที่จะมีสิทธิยับยั้งการใช้กำลังทหารของสหรัฐอเมริกาที่ประจำอยู่ในญี่ปุ่นในการออกไปปฏิบัติการนอกประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งต้องยกเลิกข้อความในสนธิสัญญา ค.ศ. 1952 ที่กำหนดว่ากองทหารสหรัฐอเมริกาสามารถถูกเรียกมาปราบจลาจลในญี่ปุ่นได้[20]

ระหว่างการเจรจาปรับปรุงแก้ไขสนธิสัญญาอยู่นั้น ได้เกิดกระแสต่อต้านภายในประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1958 ต่อมาในปลาย ค.ศ. 1959 ในรัฐสภาจากพรรคสังคมนิยม พรรคคอมมิวนิสต์พยายามเปิดให้มีการลงคะแนนเสียงไม่ไว้วางใจนายคิชิ และมีการประท้วงบนท้องถนนจากองค์การนักศึกษาและประชาชนที่เดินขบวนคัดค้านในวันที่ 27 พฤศจิกายน และเข้ายื่นหนังสือต่อรัฐสภาเพื่อเรียกร้องให้นายคิชิลาออก กองกำลังขององค์การนักศึกษาที่เป็นพวกหัวรุนแรงได้ชักชวนสมัครพรรคพวกราว 12,000 คน ให้บุกเข้าสู่พื้นที่ของรัฐสภา และเกิดการปะทะกับตำรวจขึ้นจนต้องถอยออกมา[21] หลังจากนั้นยังมีการเดินขบวนประท้วงอีกหลายครั้งจนมีการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่สนธิสัญญาความมั่นคงร่วมฉบับใหม่ก็ได้รับการให้สัตยาบันในคืนวันที่ 19 พฤษภาคม ค.ศ. 1960 จากเดิมที่กำหนดไว้ในเดือนมิถุนายน สาระสำคัญของสนธิสัญญา ได้แก่ กองกำลังของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นจะไม่ถูกนำมาใช้ปราบจลาจลในญี่ปุ่น กองกำลังสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นจะไปปฏิบัติการนอกประเทศโดยญี่ปุ่นไม่เห็นชอบไม่ได้ และจะปรึกษาก่อนนำอาวุธนิวเคลียร์เข้ามาในญี่ปุ่น[22] สนธิสัญญานี้มีอายุ 10 ปี หลังจากนั้นสามารถยกเลิกได้ เท่ากับว่าจะยังคงมีฐานทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นไปถึง ค.ศ. 1970

หากวิเคราะห์ถึงสาระของสนธิสัญญาความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาฉบับที่ 2 ที่แก้ไขโดยรัฐบาลนายคิชินั้น ถือว่าสนธิสัญญาฉบับนี้เป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นมากกว่าฉบับ ค.ศ. 1952 เพราะฉบับแรกมีข้อตกลงที่ญี่ปุ่นเสียเปรียบมาก เช่น ไม่กำหนดวันหมดอายุ ไม่ระบุขอบเขตที่ชัดเจนในการป้องกันประเทศญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกา รวมถึงมีข้อกำหนดว่าญี่ปุ่นยอมให้กองกำลังสหรัฐอเมริกามีเสรีภาพในการกระทำทุกอย่างแม้บางอย่างขัดรัฐธรรมนูญ เช่น การปราบจลาจลและความไม่สงบในญี่ปุ่น และญี่ปุ่นยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพในญี่ปุ่นปฏิบัติการทางทหารกับประเทศอื่นๆ ได้ แม้ไม่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น ซึ่งข้อกำหนดเหล่านี้ทำให้ถูกโจมตีว่าทำให้ญี่ปุ่นไม่มีอธิปไตยอย่างแท้จริงและจะนำญี่ปุ่นเข้าสู่ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศ ส่วนสนธิสัญญาฉบับแก้ไข ค.ศ. 1960 ระบุว่าเมื่อครบ 10 ปี สามารถขอยกเลิกสนธิสัญญานี้ได้

---

[20] *แหล่งเดิม.* หน้า 590.

[21] Hasegawa. (2003). "In Search of a New Radical left: The Rise and Fall of the Anpo Bund, 1955 – 1960" *Stanford Journal of East Asian Affairs*, Vol 3 (no.1). p. 88

[22] เอ็ดวิน โอ ไรเชาเออร์. (2525). *เรื่องของชนชาติญี่ปุ่น.* แปลโดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์.หน้า 435.

คู่สัญญาต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ยกเลิกมาตราที่ให้สหรัฐอเมริกาปราบจลาจลในญี่ปุ่นได้ และระบุเพิ่มเติมว่าสหรัฐอเมริกาต้องปรึกษากับญี่ปุ่นก่อนเคลื่อนกำลังจากฐานทัพในญี่ปุ่นไปปฏิบัติการนอกญี่ปุ่นหรือก่อนที่สหรัฐอเมริกาจะนำอาวุธนิวเคลียร์เข้ามาในญี่ปุ่น[23]

หลังการแก้ไขสนธิสัญญาเรียบร้อย นายกรัฐมนตรีคิชิต้องเผชิญแรงกดดันเพิ่มมากขึ้นจากปัญหาการจลาจลหลายครั้งในประเทศ จากการถูกโจมตีจากกลุ่มที่ต้องการให้เลิกสนธิสัญญาจากหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์สนธิสัญญาฉบับใหม่อย่างรุนแรง และถูกโจมตีจากการให้สัตยาบันสนธิสัญญาโดยไม่มีการอภิปรายตามแบบประชาธิปไตย และผู้ชุมนุมประท้วงเพิ่มขึ้นเพราะมีความกังวลว่าสนธิสัญญา Anpo อาจนำญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามในภูมิภาคในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกา แรงกดดันเหล่านี้ทำให้คิชิลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 23 มิถุนายน ค.ศ. 1960

3.2.2 บทบาทของขบวนการนักศึกษาและฝ่ายซ้ายหัวรุนแรง

ก่อนการให้สัตยาบันสนธิสัญญา Anpo ในกรุงโตเกียวได้เกิดการประท้วงของนักศึกษาและประชาชนญี่ปุ่นที่ออกมาเดินขบวนประท้วงบนท้องถนนอย่างต่อเนื่องแทบทุกวันในช่วงเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน ค.ศ. 1960[24] การเดินครั้งใหญ่มีขึ้นในวันที่ 4 มิถุนายน สหภาพแรงงานโซเฮียวเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมสมาชิกสหภาพและกลุ่มอื่นๆ รวมถึงประชาชนทั่วไปรวมแล้วกว่า 5,600,000 คน เดินขบวนในกรุงโตเกียว และมีการนัดหยุดงาน การประท้วงครั้งนี้ถือเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนครั้งใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่นยุคหลังสงคราม[25] โดยนอกจากเพื่อต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมแล้ว ยังเป็นเพราะนักศึกษาประชาชนเกิดความกังวลต่อระบบประชาธิปไตยในญี่ปุ่น ผู้ประท้วงมองว่าการกระทำของรัฐบาลคิชิไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะรีบเร่งให้สัตยาบันสนธิสัญญาโดยเปลี่ยนจากเดือนมิถุนายน มาเป็นคืนวันที่ 19 ต่อเช้าวันที่ 20 พฤษภาคม เพื่อให้ทันต่อการมาเยือนญี่ปุ่นของนายดไวต์ ดี. ไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในวันที่ 19 มิถุนายน นายกรัฐมนตรีคิชิจึงเรียกประชุม

---

[23] ดับเบิลยู.จี. บิสลีย์, (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 456-457.

[24] Rikki Kerstern. (2009) . "The Intellectual Culture of Postwar Japan and the 1968-1969University of Tokyo Protests: Repositioning the Self in Postwar Thought, *Social Science Japan Journal,* 12, pp. 227-245.

[25] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2626). *เล่มเดิม.* หน้า 589.

สภาผู้แทนอย่างเร่งด่วนโดยหวังว่าจะให้สภาผู้แทนราษฎรลงสัตยาบัน ซึ่งจะทำให้สนธิสัญญามีผลบังคับใช้โดยอัตโนมัติใน 30 วัน

พรรคฝ่ายค้านและประชาชนที่ต่อต้านสนธิสัญญาวิจารณ์ว่านายคิชิกระทำการขัดรัฐธรรมนูญและไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะรวบรัดให้สัตยาบันท่ามกลางความวุ่นวายในรัฐสภา จากการที่สมาชิกพรรคฝ่ายค้านที่คัดค้านการต่ออายุสัญญาได้ถอนตัว (walk out) ออกจากที่ประชุม และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางส่วนรวมถึงลูกพรรคบางคนของคิชิในพรรคเสรีประชาธิปไตยได้ประกาศไม่ให้ความร่วมมือในการลงสัตยาบัน บางส่วนพยายามขัดขวางไม่ให้สภาลงสัตยาบัน จนฝ่ายรัฐบาลต้องนำกำลังตำรวจกว่า 500 นาย เข้ามาคุ้มครองในสภา นักศึกษาประชาชนจึงเห็นว่ารัฐบาลไม่เคารพหลักการประชาธิปไตย กีดกันการแสดงความคิดเห็นในระบบรัฐสภา ไม่ยอมรับฟังเสียงส่วนน้อย[26] และยังใช้กำลังตำรวจเข้ามาบังคับการลงมติในสภา ทำให้ประชาชนเพิ่มความไม่พอใจและโกรธแค้นรัฐบาลมากขึ้น และทำให้การต่อต้านสนธิสัญญา Anpo กลายเป็นวิกฤติของชาติ บรรดานักศึกษาประชาชนญี่ปุ่นออกมาประท้วงบนท้องถนนเพิ่มมากขึ้น โดยมีการประมาณว่ามีผู้ประท้วงกว่าสิบล้านคน

นอกจากนี้นักวิชาการบางคนเสนอความเห็นว่า ชาวญี่ปุ่นเห็นว่าเหตุการณ์นี้ทำให้ไม่สามารถเชื่อถือไว้ใจนักการเมืองได้ว่าจะเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างเต็มที่ ทำให้ประชาชนรวมตัวกันออกมาประท้วงบนท้องถนน เพื่อแสดงถึงสิทธิความเป็นพลเมืองของตน [27] เพื่อปกป้องประชาธิปไตย[28] และเรียกร้องความรับผิดชอบจากรัฐบาล จนกลายเป็นการประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่นหลังสงคราม ซึ่งการที่นายคิชิลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาไม่นานหลังการให้สัตยาบันสนธิสัญญา และการยกเลิกการเยือนญี่ปุ่นในนาทีสุดท้ายของนายไอเซนฮาวร์ ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา เพราะเห็นการประท้วงต่อต้านสหรัฐอเมริกาอย่างรุนแรง ถือเป็นความสำเร็จที่สำคัญในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา[29] แม้จะไม่สามารถขัดขวางการให้สัตยาบันสนธิสัญญา Anpo ได้ก็ตาม

การประท้วงต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกา-ญี่ปุ่น ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1952 นำโดยนักศึกษามหาวิทยาลัยในเซงงะกุเรง (Zengakuren) หรือองค์การ

---

[26] Rikki Kersten. (1996). *Democracy in Postwar Japan: Maruyama Masao and the Search for Autonomy.* p. 213.

[27] Hiroe Saruya (2012). "Protests and Democracy in Japan: The Development of Movement Fields and the 1960 Anpo Protests". p. 114. Online.

[28] Kenji Hasegawa. (2003). "In Search of a New Radical left: The Rise and Fall of the Anpo Bund, 1955 – 1960" *Stanford Journal of East Asian Affairs,* Vol 3 (no.1): 75.

[29] S. J. Dowsey. (ed.). (1970). *Zengakuren: Japan's Revolutionary Students*. p. 3. .

นักศึกษาแห่งชาติ (the national student organization) ที่ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1948 และกลายเป็นองค์กรกลางสำหรับการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยของนักศึกษา แต่เพราะในเวลาต่อมาแกนนำของเซงงะกุเรงเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น การเคลื่อนไหวขององค์การจึงเป็นไปเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ไปด้วย[30] การที่นักศึกษาทุกคนต้องเป็นสมาชิกองค์การเซงงะกุเรงโดยอัตโนมัติ ทำให้องค์การนี้มีสมาชิกจำนวนมากและมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวที่สำคัญทางการเมืองและสังคม เช่น การต่อต้านสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950-1953) และสหรัฐอเมริกาในการทำสงครามเกาหลี รวมถึงการต่อต้านการขยายฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่หมู่บ้านซุนะงะวะใน ค.ศ. 1956–1957 (Sunagawa Protests) นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ มีส่วนร่วมในการประท้วงต่อต้าน ซึ่งจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายต่อต้าน เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นยอมยกเลิกการขยายพื้นที่ฐานทัพสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตาม การประท้วงที่หมู่บ้านซุนะงะวะกลับกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้แกนนำนักศึกษาในเซงงะกุเรงมีความขัดแย้งทางแนวคิดและแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ชัดเจนขึ้น เช่น ทะคะโนะ ฮิเดโอะ (Takano Hideo) นักศึกษาที่สนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์จากมหาวิทยาลัยวาเซดะเห็นว่าการที่รัฐบาลญี่ปุ่นยกเลิกแผนการขยายพื้นที่ฐานทัพสหรัฐอเมริกาไม่ได้เกิดจากการประท้วงของกลุ่มนักศึกษา แต่เป็นเพราะความขัดแย้งทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นระหว่างทุนนิยมผูกขาดของญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา กระแสเรียกร้องสันติภาพของโลก และกระแสความคิดเห็นภายในประเทศที่คัดค้านการขยายพื้นที่ฐานทัพ ทะคะโนะ ฮิเดโอะจึงเสนอให้นักศึกษาให้ความสำคัญต่อประเด็นการต่อสู้ทางเศรษฐกิจมากกว่าการต่อสู้ทางการเมือง แต่แกนนำนักศึกษาคนอื่นๆ ในเซงงะกุเรงไม่เห็นด้วย และมองว่าเป็นความคิดไร้สาระ โดยนักศึกษากลุ่มนี้ยังมองว่าการต่อสู้ทางการเมืองเป็นประเด็นหลัก[31]

ในปลาย ค.ศ. 1958 การแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ของนักศึกษาที่มีแนวคิดทางการเมืองและสังคมที่แตกต่างกันเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น โดยมีทั้งพวกที่เป็นกลาง กลุ่มรักสันติ กลุ่มต่อต้านทุนนิยม กลุ่มสนับสนุนคอมมิวนิสต์ กลุ่มนิยมฝ่ายซ้าย และกลุ่มขวาจัด เป็นต้น แต่พวกที่มีบทบาทมากคือกลุ่มนักศึกษาหัวรุนแรงซึ่งได้ก่อตั้ง the Bund หรือ กลุ่มหัวรุนแรงฝ่ายซ้ายใหม่(a New Radical Left) ของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นขึ้น และเพิ่มบทบาทควบคุมการเคลื่อนไหวของเซงงะกุเรง และนักศึกษากลุ่มนี้มีบทบาทนำในการรณรงค์ต่อต้านสนธิสัญญา Anpo ตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1959 เป็นต้นมา

---

[30] Hiroe Saruya (2012). *op.cit.* p. 160; and Kenji Hasegawa. (2003). *op.cit.* p.76.

[31] Hiroe Saruya (2012). *op.cit.* pp. 166-167; and Kenji Hasegawa. (2003). *op.cit.* p. 80.

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าการเคลื่อนไหวของเซงงะกุเรงถูกโยงเข้ากับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น เพราะแกนนำส่วนใหญ่ของเซงงะกุเรงเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ในช่วงแรกของยุคหลังสงครามแนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นที่นิยมมากขึ้นในหมู่เยาวชนญี่ปุ่นจำนวนมาก นักศึกษาหัวรุนแรงในทศวรรษ 1960 หลายคนมีส่วนร่วมในองค์การต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกทางความคิดทางการเมืองตั้งแต่ในระดับมัธยม เช่น โคจิ อิคุตะ (Koji Ikuta) หนึ่งในแกนนำนักศึกษาฝ่ายซ้าย อิคุตะเป็นสมาชิกชมรมโต้วาทีของโรงเรียน ซึ่งชมรมนี้มีการอภิปรายเรื่องสงครามเกาหลี และมีแนวคิดต่อต้านการทำสงครามของสหรัฐอเมริกา การอภิปรายเกี่ยวกับแนวคิดของมาร์กซ์ – เลนินการเยี่ยมชมที่ทำการพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น และนักเรียนหลายคนเข้าร่วมกลุ่มเยาวชนพรรคคอมมิวนิสต์ ต่อมาอิคุตะเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ.1950 ขณะเรียนชั้นมัธยมปลาย[32] และเมื่อเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยโตเกียว หรือที่เรียกกันสั้นๆ ในภาษาญี่ปุ่นว่า โตได (Todai) ใน ค.ศ. 1952 อิคุตะกลายเป็นแกนนำคนหนึ่งขององค์กรทางทหารของพรรคคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาคนอื่นๆ อีกจำนวนมากที่เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์สาขามหาวิทยาลัยโตเกียว

กลุ่มฝ่ายซ้ายในเซงงะกุเรงออกปฏิบัติการเคลื่อนไหวต่อต้าน Anpo ครั้งแรกในวันที่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1959 ด้วยการนำมวลชนจำนวนมากเดินขบวนไปยังรัฐสภาเพื่อคัดค้านสนธิสัญญาและเพื่อขับไล่นายกรัฐมนตรีคิชิออกจากตำแหน่ง ในวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1960 คิชิมีกำหนดเดินทางไปสหรัฐอเมริกาเพื่อลงนามในสนธิสัญญาที่แก้ไขแล้ว เซงงะกุเรงได้ระดมนักศึกษาจำนวนมากไปยึดอาคารที่สนามบินฮาเนดะ เพื่อขัดขวางการเดินทางของคิชิ แต่ถูกตำรวจและหน่วยรักษาความปลอดภัยผลักดันออกมา แกนนำนักศึกษาและนักศึกษากว่า 70 คนถูกจับกุมและถูกตัดสินจำคุก รัฐบาลหวังว่าการจำกุมแกนนำจะทำให้ขบวนการนักศึกษาลดบทบาทลง แต่กลับกลายเป็นว่าการต่อต้านสนธิสัญญา Anpo กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสาธารณะมากยิ่งขึ้น

ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1960 นักศึกษาที่ถูกจับได้รับการปล่อยตัวและพบว่าการต่อต้าน Anpo กำลังเป็นที่สนใจในหมู่ประชาชนทั่วไปไม่เพียงแค่ในหมู่นักศึกษา นอกจากนี้การเคลื่อนไหวต่อต้าน Anpo ตั้งแต่เดือนเมษายนเพิ่มขึ้นมาก เพราะมีนักศึกษาปี 1 เข้าสู่ระบบมหาวิทยาลัยในเดือนนี้ และจำนวนนักศึกษาปี 1 กว่า 30,000 คน เข้าร่วมการประท้วงในวันที่ 26 เมษายน ซึ่งนับเป็นจำนวนมากที่สุดของผู้ประท้วงที่เป็นนักศึกษาตั้งแต่เริ่มมีการรณรงค์

---

[32] Kenji Hasegawa. (2003). *op.cit.* p. 76.

ต่อต้านสนธิสัญญา Anpo ตั้งแต่ ค.ศ. 1959 โดยในการประท้วงวันที่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1959 มีนักศึกษาเข้าร่วม 20,000 คน[33]

ในระหว่างเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ค.ศ. 1960 การประท้วงสนธิสัญญา Anpo ที่เริ่มจากการนัดหยุดงาน การนั่งประท้วง การเดินขบวนประท้วงไปตามท้องถนน เริ่มมีการเคลื่อนไหวที่รุนแรงขึ้นโดยการนำของนักศึกษาหัวรุนแรง เช่น มีการล้อมรถและพยายามคว่ำรถของนายเจมส์ ฮาเกอร์ตี้ (James Hagerty) เลขานุการของประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ที่เดินทางมาญี่ปุ่น เพื่อเตรียมรับการเดินทางของไอเซนฮาวร์ที่จะมาเยือนญี่ปุ่น มีการใช้อาวุธประเภทกระบอง ท่อนเหล็ก การปะทะกับเจ้าหน้าที่ และในวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ.1960 มีนักศึกษาหญิงเสียชีวิตในที่ชุมนุมหน้าตึกรัฐสภาจากการปะทะกันระหว่างผู้เดินขบวนกับตำรวจ ผู้ประท้วงโจมตีว่าเป็นเพราะการกระทำที่รุนแรงของเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่ตำรวจอ้างว่าผู้ตายถูกอาวุธของผู้ประท้วงเอง[34] ทำให้ผู้ประท้วงไม่พอใจและไม่มั่นใจในความปลอดภัย การประท้วงเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นการจลาจล แม้การต่อต้านสนธิสัญญา Anpo จะไม่ประสบความสำเร็จเพราะสนธิสัญญาได้รับการให้สัตยาบันและมีผลบังคับใช้ ฐานทัพของสหรัฐอเมริกายังคงอยู่ และญี่ปุ่นยังคงมีภาพของการเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของสหรัฐอเมริกา แต่บทบาทและการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเหตุการณ์นี้ถือว่ามีความสำคัญยิ่ง

ขบวนการนักศึกษายังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 1960 โดยเฉพาะการต่อต้านเรื่องความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและเรื่องสงครามเวียดนาม โดยดำเนินการในฐานะเท่าเทียวกับพรรคการเมืองและสหภาพแรงงาน รวมทั้งมีการเคลื่อนไหวต่อต้านลัทธิทุนนิยม แต่วิธีการต่อต้านรัฐของนักศึกษาในทศวรรษนี้มีความรุนแรงมากขึ้น เพราะเห็นว่าการทำตามกฎหมายและไม่ใช้ความรุนแรงไม่อาจขัดขวางการให้สัตยาบันสนธิสัญญา Anpo ได้ ดังนั้นจึงหันมาใช้ความรุนแรงในการประท้วง โดยคิดว่าอาจจะทำให้ได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองฝ่ายค้าน[35]

จนกระทั่งใน ค.ศ. 1969 ได้เกิดการแตกแยกต่อสู้กันเองระหว่างนักศึกษาหัวรุนแรงฝ่ายซ้ายกลุ่มต่างๆ เพื่อแย่งชิงบทบาทการนำและเพื่อแสวงหาอำนาจ ความเชื่อถือและเพื่อควบคุมขบวนการนักศึกษากลุ่มอื่นๆ จนลุกลามเป็นการปะทะกันอย่างรุนแรงด้วยอาวุธ จนทางการต้องปิดมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั่วประเทศในทศวรรษ 1960 รัฐบาลต้องใช้วิธีการต่างๆ ในการปราบปรามและลงโทษนักศึกษาที่ละเมิดกฎหมายห้ามก่อการจลาจลอย่างหนัก ผลคือทำให้

---

[33] *Ibid.* p. 89.

[34] Andrew Gordon. (2013). *op.cit.* p. 276.

[35] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 613.

บทบาทของขบวนการนักศึกษาและกลุ่มคอมมิวนิสต์อ่อนแอลง โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษานั้นหมดบทบาทการเคลื่อนไหวทางสังคมในญี่ปุ่นไปหลังจากถูกปราบปรามและควบคุมอย่างเข้มงวด ประกอบกับในทศวรรษ 1970 นักศึกษาส่วนใหญ่มีความกังวลเรื่องการหางานทำมากกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง[36] จึงทำให้บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาน้อยลง

3.2.3 พรรคเสรีประชาธิปไตยกับความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ

หลังจากคิชิลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1960 อิเคดะ ฮายาโต (Ikeda Hayato ค.ศ. 1960-1964) จากพรรคเสรีประชาธิปไตย ซึ่งเคยเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจและรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง กระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรมในรัฐบาลโยชิดะ ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมา อิเคดะมีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารประเทศอย่างดี ภายใต้การบริหารงานของอิเคดะ ญี่ปุ่นมีการเติบโตทั้งในด้านเศรษฐกิจ ชื่อเสียงในระดับนานาชาติ และมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่สำคัญ

ในด้านเศรษฐกิจ อิเคดะได้ประกาศนโยบายหลัก คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งกลายเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นตลอดทศวรรษ 1960 อิเคดะประกาศแผนการเพิ่มรายได้เป็นสองเท่า โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจและการส่งออกนอกประเทศ กำหนดให้ภายใน 10 ปี รายได้ประชาชาติของญี่ปุ่นจะเพิ่มเป็นสองเท่า[37] นโยบายนี้กำหนดเป้าหมายด้านต่างๆ ได้แก่ การสนับสนุนการออมทรัพย์ กระตุ้นการลงทุน คุ้มครองอุตสาหกรรมที่กำลังเติบโต และสนับสนุนการส่งออก[38] รัฐบาลจึงได้เร่งลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อส่งเสริมการลงทุนของเอกชน เช่น สร้างถนน ทางรถไฟ ท่าเรือ จัดตั้งเมืองอุตสาหกรรมขึ้นทั่วประเทศ และส่งเสริมให้เอกชนลงทุนหรือขยายการผลิต ออกกฎหมายป้องกันการผูกขาดเพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สนับสนุนการรวมตัวของบริษัทใหญ่ๆ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้บริษัทธุรกิจขนาดใหญ่ หรือ ไซบะสึ ขึ้นมามีบทบาทอีกครั้ง รวมทั้งหาตลาดต่างประเทศให้แก่บริษัทเอกชน เช่น เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลได้ซื้อสินค้าจากบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่ส่งมอบให้แก่ประเทศในเอเชีย

---

[36] ดับเบิลยู.จี. บิสลีย์, (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 487.

[37] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, ม.ค.-มี.ค.). *เล่มเดิม.* หน้า 5.

[38] แตงอ่อน มั่นใจตน. (2542). เศรษฐกิจญี่ปุ่น:หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 – ปัจจุบัน. ใน *รวมบทความญี่ปุ่นศึกษา.* หน้า 233.

ตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้บริษัทเหล่านี้มีตลาดที่กว้างขึ้นและขยายการผลิตได้มากขึ้น[39] แผนเพิ่มรายได้เป็นสองเท่าของอิเคดะประสบความสำเร็จ ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นขยายตัวอย่างมากและประชาชนมีรายได้สูงขึ้น

การที่ชาวญี่ปุ่นมีรายได้สูงขึ้นทำให้เกิดความต้องการบริโภคมากขึ้น ทำให้สินค้าทั้งภายในและสินค้าต่างประเทศเป็นที่นิยม การซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น เช่น อัตราการเป็นเจ้าของรถยนต์ส่วนตัวเพิ่มขึ้น มีการเดินทางเพื่อท่องเที่ยวพักผ่อนมากขึ้น ธุรกิจบันเทิงเช่นละคร ดนตรีและกีฬาเติบโตขึ้น ส่วนชาวนาที่ถือว่าเป็นฐานของสังคมญี่ปุ่นนั้นมีการเติบโตทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสินค้าเกษตรเป็นที่ต้องการในท้องตลาดอย่างมาก ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมภาคเกษตรกรรม ใช้เทคโนโลยีมาปรับปรุงการเกษตรทั้งปรับปรุงพันธุ์พืชและเครื่องทุ่นแรงต่างๆ ทำให้การเกษตรใช้แรงงานน้อยลงแต่ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เกษตรกรมีรายได้ในอัตราเพิ่มสูงขึ้นกว่าผู้ใช้แรงงานในเมือง[40] ซึ่งการส่งเสริมภาคเกษตรกรรมของรัฐบาลญี่ปุ่นทำให้ภาคเกษตรกรรมมีความเข้มแข็งและไม่เกิดปัญหาความแตกต่างทางรายได้ระหว่างภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม หรือสังคมเมืองกับสังคมชนบทเหมือนในหลายๆ ประเทศที่แรงงานในภาคเกษตรกรรมมีรายได้และคุณภาพชีวิตต่ำกว่าภาคอุตสาหกรรม จึงนับเป็นความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม การเติบโตของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1960 ส่งผลให้เมืองขยายตัวอย่างมากและมีประชากรหนาแน่น ใน ค.ศ. 1969 กรุงโตเกียว เมืองหลวงของญี่ปุ่นมีประชากรถึง 11 ล้านคน[41] มีทั้งคนรวย คนจน และมีมลภาวะสูงจากการขยายตัวของเมือง ของอุตสาหกรรม มีปัญหาการจราจรอย่างมากแม้จะมีระบบรถไฟใต้ดินที่กระจายไปทั่ว

ในทศวรรษ 1960 นี้ พรรคฝ่ายค้านของญี่ปุ่นทั้งฝ่ายสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ ที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมในต้นทศวรรษค่อยๆ อ่อนแอลงและไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฝ่ายสังคมนิยมที่มีบทบาทในการต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมและรัฐบาลคิชิอย่างแข็งขันมีความแตกแยกกันในด้านอุดมการณ์และการจัดตั้งทำให้ฐานคะแนนเสียงลดลงเรื่อยๆ ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนเฉพาะเขตโดยเฉพาะในเขตเมืองอุตสาหกรรม เพราะได้รับการสนับสนุนจากสหภาพแรงงาน แต่ได้คะแนนเสียงน้อยจากชนชั้นกลางซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ[42] ส่วนพรรคคอมมิวนิสต์แยกตัวโดดเดี่ยวและไม่มีฐานเสียงมากพอในการเลือกตั้ง นอกจากนี้การ

---

[39] ขุนทอง อินทร์ไทย. (2526). *รู้จักญี่ปุ่น: การเมือง*. หน้า 14.

[40] ฮิวจ์ บอร์ตัน. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 625.

[41] *แหล่งเดิม*.

[42] ดับเบิลยู.จี. บิสลีย์, (2543). *เล่มเดิม*. หน้า 478.

สนับสนุนการเคลื่อนไหวขององค์กรนักศึกษาหัวรุนแรงทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ถูกต่อต้านและจับตามอง

ส่วนพรรคเสรีประชาธิปไตยที่จัดตั้งรัฐบาลได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1955 มีความเป็นปึกแผ่นมากกว่าแม้ว่าภายในพรรคจะแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ประกอบกับความสำเร็จในการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการบริหารงานของรัฐบาลพรรคเสรีประชาธิปไตย ทำให้พรรคมีได้รับความนิยมและมีฐานเสียงมากขึ้น นอกจากนี้พรรคเสรีประชาธิปไตยใช้ความสัมพันธ์กับระบบเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นกลุ่มคนหัวกะทิ และใช้ความสัมพันธ์กับธุรกิจขนาดใหญ่ โดยเจ้าหน้าที่รัฐมีบทบาทในการร่างกฎหมายและการปรับปรุงแก้ไขนโยบายที่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจการธุรกิจ ระบบเจ้าหน้าที่รัฐถือเป็นตัวเชื่อมโยงทางสถาบันระหว่างนักการเมืองกับนักธุรกิจ ความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้มีเจ้าหน้ารัฐที่เกษียณแล้วจำนวนหนึ่งเข้าทำงานกับพรรคการเมืองหรือบริษัทใหญ่ๆ ที่คุ้นเคยมาก่อน หรือบางครั้งก็มีนักธุรกิจเข้าสู่แวดวงการเมือง เช่น นายทะนะกะ คากุเอะ นอกจากนี้ในสมัยรัฐบาลทะนะกะ คะกุเอะ นายกรัฐมนตรีจากพรรคเสรีประชาธิปไตย ที่เคยทำธุรกิจเหมางานโยธาของรัฐบาลมาก่อน[43] กลุ่มธุรกิจยังมีบทบาทสำคัญในการจัดหาเงินทุนสำหรับการดำเนินงานของพรรคการเมืองฝ่ายอนุรักษ์นิยม ซึ่งนิยมให้ในรูปเงินบริจาคให้แก่พรรค อย่างไรก็ตาม ฐานเสียงของพรรคเสรีประชาธิปไตยไม่ได้มีเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐหรือนักธุรกิจเท่านั้น แต่เขตเลือกตั้งในชนบทถือเป็นฐานเสียงสำคัญของพรรคไม่แพ้กัน

ในด้านชื่อเสียงในระดับนานาชาตินั้น ใน ค.ศ. 1964 ญี่ปุ่นได้รับเลือกเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกเป็นครั้งแรกของญี่ปุ่นและของเอเชีย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีเสถียรภาพของญี่ปุ่นในด้านการเมือง เศรษฐกิจและยังมีความสำคัญเพราะแสดงว่าญี่ปุ่นเป็นที่ยอมรับในเวทีโลก การเป็นเจ้าภาพกีฬาระดับโลกในครั้งนี้ส่งผลตามมาหลายประการ ทั้งเป็นการฟื้นฟูสถานะในเวทีโลกของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในชาติและความมั่นใจของชาวญี่ปุ่นให้กลับคืนมา และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเมืองครั้งสำคัญ[44] เพราะรัฐบาลได้พัฒนาโครงการสาธารณูปโภคพื้นฐานครั้งใหญ่เพื่อรองรับการเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิก เช่น การขยายและปรับปรุงระบบรถไฟใต้ดิน การสร้างถนนไฮเวย์ และการสร้างสนามกีฬาทันเงะ เคนโซ ซึ่งชาวญี่ปุ่นภาคภูมิใจมากเพราะมีความสวยงาม ทันสมัย

ในค.ศ. 1964 นี้ญี่ปุ่นได้เปิดการเดินรถไฟชิงกังเซนในวันที่ 1 ตุลาคม ซึ่งเป็นรถไฟที่วิ่งเร็วที่สุดในโลกในขณะนั้น ซึ่งแสดงถึงความสำเร็จของญี่ปุ่นในการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง

---

[43] *แหล่งเดิม.* หน้า 475.

[44] Marius B. Jansen. (2000). *op.cit*. p. 720.

นอกจากเป็นการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการคมนาคมที่สำคัญแล้ว ญี่ปุ่นได้พัฒนาการคมนาคมด้วยรถไฟขนานใหญ่ทั้งรถไฟวิ่งภายในเมืองที่มีหลากหลายบริษัท หลายเส้นทางเดินรถ และรถไฟวิ่งระหว่างจังหวัดและภูมิภาค การคมนาคมด้วยรถไฟของญี่ปุ่นกลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คน และทำให้การกระจายตัวของเมืองขยายตัวไปมากขึ้นตามเส้นทางรถไฟ ประกอบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้ผู้คนจากเมืองต่างๆ อพยพเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อประกอบอาชีพ โดยมีทั้งการเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองใหญ่หรือการนั่งรถไฟเข้ามาทำงานเป็นประจำทุกวัน ซึ่งการเดินทางด้วยรถไฟของคนส่วนใหญ่ยังส่งผลต่อด้านต่างๆ อีก เช่น การใช้เวลาเช้าเย็นบนรถไฟทำให้คนญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติที่คนมีการศึกษาและชอบอ่านหนังสือ ใช้เวลาว่างระหว่างเดินทางอ่านหนังสือประเภทต่างๆ โดยเฉพาะมังงะหรือการ์ตูนเล่ม ทำให้ธุรกิจสิ่งพิมพ์และที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนี้เติบโตขึ้น ทั้งการเพิ่มขึ้นของนักเขียนประเภทต่างๆ การขยายตัวของธุรกิจกระดาษ การขนส่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ในช่วงเวลาแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจนี้ สตรีญี่ปุ่นได้มีบทบาททางสังคมเพิ่มขึ้น มีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกับผู้ชายตามกฎหมาย และการส่งเสริมสิทธิสตรี สิทธิมนุษยชน ตลอดจนการขยายการศึกษา การมีมหาวิทยาลัยสตรี ทำให้มีสตรีออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นแม้ว่าส่วนใหญ่ยังนิยมเป็นแม่บ้านหลังจากสมรสแล้ว ส่วนใหญ่ทำงานเป็นแรงงานในโรงงานผลิตเครื่องไฟฟ้า งานสำนักงาน และในวงการเมืองบทบาทสตรีก็มีมากขึ้น ดังเห็นได้ว่าในสมัยรัฐบาลของนายอิเคดะ มีรัฐมนตรีเป็นผู้หญิงเป็นครั้งแรก คือ มาซะ นากายามา รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข[45] อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วในสังคมญี่ปุ่นยังมีความเหลื่อมล้ำและไม่เสมอภาคในสิทธิ ผู้หญิงมีความเท่าเทียมทางสังคมน้อยกว่าผู้ชายแม้ทางกฎหมายจะเท่าเทียมกันก็ตาม เพราะสังคมญี่ปุ่นยังมีค่านิยมแบบตะวันออกที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่า ส่วนคนชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมญี่ปุ่นมักถูกกีดกันทางสังคม เช่น ชาวเกาหลี ชาวไอนุ เพราะสังคมญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับกลุ่มมาก ผู้ที่เป็นคนส่วนน้อยหรือแตกต่างจากกลุ่มจึงมักถูกกีดกันหรือไม่ได้รับความสนใจ[46]

การขยายตัวของอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1950 ทำให้ญี่ปุ่นเริ่มเผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อม ป่าลดจำนวนลงจากการขยายตัวของเมืองและเขตอุตสาหกรรม การเติบโตของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดมลภาวะทั้งในน้ำ ดิน และอากาศ คนจำนวนมากได้รับผลกระทบจากพิษสารปรอทเรียกว่าโรคมินะมะตะ แต่ในทศวรรษ 1956 และ 1960 การจัดการเรื่องการ

---

[45] ขุนทอง อินทร์ไทย. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 15.

[46] สุริชัย. หวันแก้ว. (2530). "ความรู้เรื่องญี่ปุ่นในด้านสังคม" ใน *ญี่ปุ่นศึกษา*. บรรณาธิการโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชู.

ควบคุมมลพิษหรือสารพิษตกค้างจากโรงงานอุตสาหกรรมยังถูกละเลย รวมถึงการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบด้วย จนกระทั่งกลางทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นจึงหันมาใส่ใจด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง[47]

3.2.4 การเคลื่อนไหวต่อต้านนิวเคลียร์และสงครามเวียดนามในทศวรรษ 1960

ความสำเร็จของรัฐบาลอิเคดะในต้นทศวรรษ 1960 ทำให้พรรคเสรีประชาธิปไตยมีอำนาจทางการเมืองมั่นคงขึ้น เมื่ออิเคดะลาออกเพราะปัญหาสุขภาพใน ค.ศ. 1964 และเสียชีวิตในเวลาต่อมา นายซาโต เอซากุ ซึ่งใกล้ชิดและได้ศึกษางานบริหารประเทศจากนายโยชิดะอดีตนายกรัฐมนตรี เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมา และเป็นรัฐบาลที่อยู่ในตำแหน่งนานถึง 8 ปี (ค.ศ. 1964-1972) ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลชุดนี้ครองอำนาจนานที่สุดนับจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมีความมั่นคงและดำเนินไปอย่างราบรื่น รายได้ของประชาชนและมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นจากความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัฐบาลซาโตเป็นช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างประเทศหลายเหตุการณ์ ทั้งการต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่ดำเนินมานาน การเคลื่อนไหวต่อต้านนิวเคลียร์และการต่อต้านสงครามเวียดนาม รวมทั้งเป็นช่วงของการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโลกในช่วงสงครามเย็นด้วย

การต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกา

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญประการแรกที่รัฐบาลต้องเผชิญ คือ การต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่โอกินาวา ซึ่งชาวญี่ปุ่นมีความรู้สึกว่าการมีฐานทัพของต่างชาติอยู่ในญี่ปุ่นนั้นทำให้อธิปไตยของญี่ปุ่นไม่สมบูรณ์ เพราะที่ฐานทัพนี้อยู่ภายใต้กฎหมายสหรัฐอเมริกา ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการ ใช้เงินดอลลาร์สหรัฐ ดังนั้นจึงเสมือนว่าโอกินาวาเป็นอีกประเทศหนึ่ง ประกอบกับที่มาทางประวัติศาสตร์นั้นโอกินาวาเคยเป็นรัฐที่มีประมุขของตนปกครอง ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นมาแต่ดั้งเดิม ทำให้ในโอกินาวามีทั้งผู้ที่ต้องการอยู่รวมภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นกับผู้ที่ต้องการให้เป็นประเทศเอกราช ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวญี่ปุ่นจึงเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาคืนโอกินาวาให้ญี่ปุ่นโดยสมบูรณ์ และนับตั้งแต่ที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพที่โอกินาวาก็ได้มีการกระทบกระทั่งกันระหว่างชาวโอกินาวากับทหารสหรัฐฯ อยู่หลายครั้ง ตั้งแต่ค.ศ. 1952–1970 มีชาวญี่ปุ่นจำนวนมากเสียชีวิตหรือได้ผลกระทบจากปัญหาอาชญากรรม เช่น

---

[47] คริสโตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 169-170.

การฆาตกรรม การข่มขืน อุบัติเหตุทางรถยนต์ที่รถของทหารอเมริกันชนชาวบ้าน หรือการที่ชาวประมงที่โอกินาวาถูกจับกุมจากการเข้าไปทำประมงในเขตฐานทัพ หรือการที่ชาวบ้านถูกลงโทษจากการเข้าไปเก็บเศษเหล็กหรือของเก่าในบริเวณฐานทัพมากขาย ความขัดแย้งที่มีทั้งเรื่องเล็กๆ น้อยๆ และเรื่องใหญ่ๆ เหล่านี้สะสมมานาน และทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ชาวญี่ปุ่นมากขึ้น และเมื่อมีปัญหาระหว่างคู่กรณี ก็เกิดปัญหาว่าคดีจะถูกตัดสินคดีในศาลพลเรือนของญี่ปุ่นหรือศาลทหารของสหรัฐอเมริกา แม้ว่าต่อมาศาลญี่ปุ่นเป็นฝ่ายตัดสินคดี แต่จำเลยซึ่งเป็นทหารอเมริกันไม่ถูกลงโทษเพียงรอลงอาญา ทำให้ชาวญี่ปุ่นเกิดความรู้สึกว่าอำนาจอธิปไตยของตนถูกคุกคาม

การต่อต้านนิวเคลียร์

การถูกทิ้งระเบิดปรมาณูในสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลผลกระทบต่อชาวญี่ปุ่นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และเป็นสิ่งที่หลอกหลอนชาวญี่ปุ่นมาตลอด สร้างความหวาดกลัวสงครามและนิวเคลียร์ แต่ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับความหวาดระแวงว่าจะเกิดสงครามนิวเคลียร์ขึ้นและญี่ปุ่นอาจได้รับผลกระทบ เพราะญี่ปุ่นอยู่ในฐานะที่มีความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา มีฐานทัพสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่ในประเทศ และอยู่ในภูมิภาคที่มีความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองเช่นในคาบสมุทรเกาหลี

นอกจากนี้สถานการณ์การเมืองของโลกจากภาวะสงครามเย็นในปลายทศวรรษ 1950 และทศวรรษ 1960 ก็มีความตึงเครียดมากขึ้น หลายประเทศแข่งขันกันทดลองอาวุธนิวเคลียร์และเกิดการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง สหรัฐอเมริกาทุ่มเทในการพัฒนาอาวุธร้ายแรงเพิ่มขนาดขึ้นไปอีก เช่น ระเบิดไฮโดรเจน ระเบิดนิวเคลียร์ และระเบิดนิวตรอน เป็นต้น ในระยะแรกสหรัฐอเมริกาเป็นชาติเดียวที่ผูกขาดการเป็นเจ้าของระเบิดทั้งด้านความรู้และการผลิต และมีการทดลองระเบิดอย่างต่อเนื่อง เช่น ใน ค.ศ. 1946 และใน ค.ศ. 1954 ที่เรียกว่า The Lucky Dragon Incident ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่กองทัพสหรัฐฯ ได้ทำการทดสอบอาวุธคือระเบิดไฮโดรเจน ที่เกาะปะการังบิกินี ในหมู่เกาะมาร์แชลในมหาสมุทรแปซิฟิก ผลคือระเบิดมีประสิทธิภาพการทำลายล้างที่รุนแรงมาก ทำให้เกิดความหวั่นเกรงและความกังวลขึ้นโดยเฉพาะในหมู่ชาวญี่ปุ่นและนานาชาติ การทดสอบอาวุธนี้ไม่เพียงแต่สร้างความเสียหายต่อทรัพยากรทางทะเลที่ชาวประมงใช้เลี้ยงชีพ แต่ยังทำให้เกิดการแพร่กระจายของสารต่างๆ ที่เป็นพิษทั้งในน้ำและบนดิน สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศเสียหายอย่างหนัก จนต้องอพยพชาวเกาะที่มีราวพันกว่าคนออกไปอยู่ที่อื่น ใน ค.ศ. 1970 มีการสำรวจสารพิษตกค้างบนเกาะอีกครั้งและพบว่ายังมีสารพิษอยู่แม้ว่าจะลดลงก็ตาม

นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ชาติอื่น ๆ ได้พัฒนาศักยภาพในการสร้างอาวุธประเภทดังกล่าวนี้ได้เช่นเดียวกัน โดยใน ค.ศ. 1949 สหภาพโซเวียตมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นด้านนิวเคลียร์ ตามมาด้วยการเกิดสงครามเกาหลีในปีต่อมา สงครามเย็นเริ่มก่อตัวและตึงเครียดทั้งในยุโรปและเอเชีย ต่อมาใน ค.ศ. 1954 รัสเซียสามารถสร้างระเบิดไฮโดรเจนสำเร็จเช่นกัน จึงเท่ากับว่ารัสเซียไม่ได้เป็นรองสหรัฐอเมริกาอีกต่อไปแล้วในด้านการมีอาวุธที่มีอานุภาพร้ายแรงไว้ในครอบครอง แม้ว่าใน ค.ศ. 1956 นิกิตา ครุสชอฟ ผู้นำสหภาพโซเวียตได้ประกาศนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติ (Peaceful Co-existence Policy) ที่มีหลักว่าโลกเสรีและโลกคอมมิวนิสต์สามารถอยู่ร่วมกันโดยสันติได้โดยไม่ต้องทำสงคราม จากนั้นสหภาพโซเวียตผ่อนปรนความเข้มงวดในยุโรปตะวันออกและให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา เช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกาที่เปลี่ยนจากนโยบายต่างประเทศจากการทหารมาเป็นการทูต แต่สถานการณ์ขณะนั้นนับได้ว่าสงครามเย็นได้สร้างสภาพ “ดุลแห่งความหวาดระแวง” หรือ “ดุลแห่งความหวาดกลัว” (BALANCE OF TERROR) ให้เกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายอันเป็นผลจากการที่ต่างฝ่ายต่างมีอาวุธที่มีอานุภาพทำลายล้างสูงไว้ในครอบครอง และใน ค.ศ. 1957 สหภาพโซเวียตเป็นชาติแรกที่สามารถส่งดาวเทียมชื่อ สปุตนิก (Sputnik) เป็นดวงแรกของโลกขึ้นไปโคจรในอวกาศได้สำเร็จ ผลงานชิ้นนี้เท่ากับแสดงให้เห็นว่าสหภาพโซเวียตมีความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์อวกาศกว่าสหรัฐอเมริกา จากนั้นไม่นานสหภาพโซเวียตส่งนักบินอวกาศชื่อ ยูริ กาการิน (Yuri Gagarin) เดินทางโคจรในอวกาศเป็นคนแรกของโลกอีกเช่นกัน

ดังนั้นเมื่อมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1960 สถานการณ์จึงตกอยู่ในบรรยากาศที่หวั่นเกรงกันว่า โลกอาจเกิดสงครามนิวเคลียร์ขึ้นได้ โดยมีความเห็นกันว่าสหภาพโซเวียตน่าจะเป็นชาติที่ก่อเหตุก่อนเพราะมีการพัฒนาอย่างก้าวหน้าแทบจะทุกแขนง จนสามารถแซงหน้าฝ่ายตรงข้ามในสงครามเย็นได้สำเร็จ ใน ค.ศ. 1962 สถานการณ์การเมืองของโลกอยู่ในภาวะตึงเครียดมากเมื่อสหภาพโซเวียตสร้างฐานขีปนาวุธขึ้นที่ประเทศคิวบาซึ่งอยู่ทางใต้ของสหรัฐอเมริกาเพราะถือเป็นการคุกคามสหรัฐอเมริกาโดยตรง ประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ของสหรัฐอเมริกา ประกาศปิดล้อมคิวบาและประกาศต่อสหภาพโซเวียตว่าสหรัฐอเมริกาจะใช้อาวุธนิวเคลียร์ตอบโต้ พร้อมกับขอการสนับสนุนจากสหประชาชาติและประเทศพันธมิตร นิกิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) ผู้นำสหภาพโซเวียตยอมถอนขีปนาวุธออกจากคิวบา แลกกับการที่สหรัฐอเมริกาจะไม่บุกคิวบา ทำให้วิกฤติการณ์คิวบายุติลง

จากสถานการณ์โลกที่อยู่ในความหวาดกลัวเรื่องนิวเคลียร์ ทำให้ในญี่ปุ่นก็มีการเคลื่อนไหวในสังคมอย่างมากเช่นกันเพราะญี่ปุ่นเป็นชาติเดียวในโลกที่เคยได้รับผลกระทบโดยตรงจากนิวเคลียร์ สังคมญี่ปุ่นยังมีความหวาดกลัวภัยจากนิวเคลียร์อย่างมาก ประกอบกับการทดลอง

ระเบิดไฮโดรเจนของสหรัฐอเมริกา ดังนั้นในเดือนกันยายน ค.ศ. 1955 ในญี่ปุ่นจึงมีการตั้งองค์กรต่อต้านระเบิดนิวเคลียร์และระเบิดไฮโดรเจนขึ้น คือ Japan Council Against Atomic and Hydrogen Bombs หรือ Gensuikyo โดยมีองค์กรระดับชาติต่างๆ ในญี่ปุ่นกว่า 60 องค์กรเข้าร่วมด้วยทั้งองค์กรเยาวชน องค์กรสตรี องค์กรแรงงาน สถาบันการแพทย์ และอื่นๆ มีสมาชิก 2 ล้าน 5 แสนคน องค์กรย่อยของ Gensuikyo กระจายอยู่ในระดับเมืองและระดับท้องถิ่นรวมแล้ว 47 เขตทั่วญี่ปุ่น การรณรงค์ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง โดยชาวญี่ปุ่นกว่า 32 ล้านคนร่วมลงนามต่อต้านการมีอาวุธนิวเคลียร์ [48]

สังคมญี่ปุ่นยังได้สะท้อนความรู้สึกต่อความหวาดกลัวจากระเบิดนิวเคลียร์และระเบิดไฮโดรเจนผ่านภาพยนตร์เรื่อง *กำเนิดก็อตซิลา* (Godzilla) หรือ *The Birth of Gojira* ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นครั้งแรกใน ค.ศ. 1954* โดยนายอิชิโร ฮอนดะ เพื่อกระตุ้นให้สังคมเห็นอันตรายจากภัยของนิวเคลียร์ ก็อตซิลาเป็นเรื่องราวของสัตว์ประหลาดที่เกิดขึ้นจากการใช้นิวเคลียร์ (nuclear monster) จนทำให้สัตว์มีความผิดปกติกลายเป็นสัตว์ประหลาดตัวใหญ่ที่มีพละกำลังมาก แหล่งกำเนิดของก็อตซิลาในภาพยนตร์คือที่เกาะบิกินีซึ่งเป็นสถานที่ทดลองระเบิดของสหรัฐอเมริกานั่นเอง ภาพยนตร์เรื่องก็อตซิลาแสดงให้เห็นความหวาดกลัวว่าชาวญี่ปุ่นจำนวนมากจะเผชิญภัยจากนิวเคลียร์อีกครั้งเหมือนกับคราวที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิถูกระเบิดปรมาณูใน ค.ศ. 1945

การต่อต้านสงครามเวียดนามและการเรียกร้องสันติภาพ 1965-1970

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ชาติตะวันตกได้กลับเข้าไปปกครองอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งจนเกิดการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชของชนพื้นเมืองในหลายพื้นที่ ในเวียดนามเกิดการต่อสู้ระหว่างกองกำลังเวียดมินห์กับฝรั่งเศสตั้งแต่ ค.ศ.1946 ฝรั่งเศสขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา โดยอ้างว่าเวียดมินห์เป็นคอมมิวนิสต์และจะทำให้เวียดนามกลายเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งประเทศ สหรัฐอเมริกาช่วยฝรั่งเศสด้านการเงิน แต่ฝรั่งเศสไม่สามารถเอาชนะกองกำลังเวียดมินห์ที่ใช้ยุทธวิธีสงครามกองโจรได้ จนใน ค.ศ. 1954 เวียดมินห์มีชัยชนะในสมรภูมิที่เดียนเบียนฟู นำไปสู่การเจรจาสันติภาพที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยฝรั่งเศสยอมมอบเอกราชให้เวียดนาม ลาว และกัมพูชา และจะถอนทหารออกจากอินโดจีนทั้งหมด แต่ในเวลานั้นเวียดนามแบ่งเป็นเวียดนามเหนือ เวียดนามใต้ โดยเวียดนามเหนือเป็น

---

[48] http://www.antiatom.org/english/profile/

* ปัจจุบันมีภาพยนตร์ก็อตซิลารวม 29 ภาค โดยผู้สร้างทั้งในญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ภาคล่าสุดออกฉายในค.ศ. 2016

คอมมิวนิสต์ มีโฮจิมินห์เป็นประธานาธิบดี ส่วนเวียดนามใต้มีเบาได๋เป็นจักรพรรดิ และเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นสาธารณรัฐใน ค.ศ. 1955 มีนายโงดินห์เดียมเป็นประธานาธิบดี

ฝ่ายเวียดนามเหนือต้องการรวมชาติ ขณะที่ฝ่ายเวียดนามใต้มีสหรัฐอเมริกาสนับสนุนเพื่อป้องกันการขยายอำนาจของคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1954 ประธานาธิบดีดไวต์ ดี. ไอเซนฮาวร์ ของสหรัฐอเมริกา กล่าวถึงทฤษฎีโดมิโน (Domino Theory) โดยระบุว่าหากเวียดนามใต้ตกเป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ลัทธิคอมมิวนิสต์จะแพร่ต่อไปยังกัมพูชา ลาว และไทย สหรัฐอเมริกาจึงมีนโยบายสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเริ่มให้การสนับสนุนเวียดนามใต้ ใน ค.ศ.1957 ฝ่ายเวียดนามเหนือเริ่มทำสงครามกองโจรในเวียดนามใต้ ในสมัยประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี สหรัฐอเมริกาเพิ่มความช่วยเหลือพิเศษในเวียดนามใต้ และใน ค.ศ. 1961 เริ่มส่งทหาร US ไปเวียดนามใต้ 15,000 คน โดยใช้ข้ออ้างว่าสหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตรในองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ. หรือ ซีโต้) (อังกฤษ: Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) ใน ค.ศ. 1965 สหรัฐอเมริกาเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสงครามเวียดนามมากขึ้น ประธานาธิบดีลินดอน จอห์นสัน ได้เอกสิทธิ์ใช้ทหารเต็มที่ในอินโดจีน ทำให้มีทหารอเมริกันกว่า 700,000 คน รวมถึงทหารจากชาติพันธมิตร สงครามขยายไปยังลาวและกัมพูชา ที่ประกาศเป็นกลาง

ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960 ในสังคมอเมริกันได้เกิดกระแสต่อต้านสงครามเวียดนามไปทั่วโดยเฉพาะในหมู่คนหนุ่มสาวที่ออกมาเคลื่อนไหวเดินขบวนหลายต่อหลายครั้ง การต่อต้านสงครามเวียดนามและทำให้ใน ค.ศ. 1968 นายริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีเพราะนโยบายยุติสงคราม สหรัฐอเมริกาบีบให้เวียดนามเหนือเข้าสู่การเจรจาด้วยการทิ้งระเบิดอย่างหนัก

ในญี่ปุ่น กลุ่มนักเรียนนักศึกษาได้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านสงครามเวียดนามเช่นเดียวกัน ระหว่าง ค.ศ. 1965-1969 มีการเดินขบวนของนักเรียนนักศึกษาในญี่ปุ่นหลายครั้งเพื่อเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกายุติสงคราม ต่อต้านการทิ้งระเบิดขนานใหญ่ของสหรัฐอเมริกา รวมถึงต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่โอกินาวาด้วย ซึ่งใน ค.ศ. 1969 สหรัฐอเมริกาตกลงมอบโอกินาวาให้อยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น และในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1970 สหรัฐอเมริกาคืนโอกินาวาให้เป็นของญี่ปุ่น ซึ่งในปีนี้มีชาวญี่ปุ่นหลายล้านคนออกมาประท้วงสงครามสงครามและการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา รวมทั้งมีการอภิปรายเรื่องหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยญี่ปุ่นว่ามีลักษณะ pro-American

3.3 การเมือง-เศรษฐกิจโลกและผลกระทบต่อญี่ปุ่นในทศวรรษ 1970

ในต้นทศวรรษ 1970 การเมืองโลกมีการเปลี่ยนแปลงจากการเข้าสู่ยุคผ่อนคลายความตึงเครียดในช่วงสงครามเย็น ความหวาดกลัวว่าสงครามนิวเคลียร์จะเกิดขึ้นจากการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของประเทศต่างๆ นำไปสู่การเจรจาเพื่อจำกัดอาวุธ ในสมัยประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ของสหรัฐอเมริกาได้เปิดความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตเป็นครั้งแรกโดยมีการทำสนธิสัญญาลดอาวุธ และมีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างสหรัฐอเมริกากับโซเวียต รวมทั้งเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1972 ส่วนความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาจะสถาปนาขึ้นอีกครั้งใน ค.ศ. 1979 การผ่อนคลายความตึงเครียดเกิดจากความหวาดกลัวว่าโลกอาจเกิดสงครามนิวเคลียร์ เพราะนอกจาสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตแล้ว หลายประเทศได้ทดลองและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ ในช่วงนี้ได้มีการเจรจาจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ครั้งที่ 1 (The Strategic Arms Limitation Talks – SALT I) ใน ค.ศ. 1972 และมีกำหนดจะเจรจาจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ครั้งที่ 2 (SALT II) ใน ค.ศ. 1979 แต่สหภาพโซเวียตส่งทหารเข้าไปบุกอัฟกานิสถานในปลาย ค.ศ. 1979 และสนับสนุนรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์โปแลนด์ปราบปรามสหภาพแรงงานเสรี (Solidarity Labor Union) ในโปแลนด์ สหรัฐอเมริกาประท้วงโดยการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ และไม่ส่งนักกีฬาอเมริกันไปร่วมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกที่สหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1980 ทำให้ยุคผ่อนคลายความตึงเครียดยุติลง

ในญี่ปุ่นก็มีการเคลื่อนไหวเรื่องนี้เช่นกัน ลัทธินิกสันนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีน ซึ่งญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาต้องปรับนโยบายตามไปด้วย ส่วนในด้านเศรษฐกิจ ในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับปัญหาจากวิกฤติการณ์น้ำมันและจากการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในหลายประเทศ รวมทั้งถูกโจมตีว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจจากการได้เปรียบดุลการค้าของญี่ปุ่นในประเทศอื่นและการปลีกตัวไม่มีส่วนร่วมในการเมืองระหว่างประเทศด้วยข้ออ้างด้านนโยบายต่างประเทศของตน ทำให้ในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นต้องปรับตัวทั้งในทางการเมืองระหว่างประเทศเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และกำหนดแนวทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศใหม่

3.3.1 ความกังวลเรื่องอาวุธและนโยบายนิวเคลียร์ในทศวรรษ 1970

ในทศวรรษ 1960 – 1970 ซึ่งเป็นช่วงที่สงครามเย็นอยู่ในภาวะตึงเครียด นอกจากสงครามเวียดนามกำลังขยายตัวแล้ว ในคาบสมุทรเกาหลียังมีความขัดแย้งกันระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ส่วนจีนคอมมิวนิสต์ได้ทดลองอาวุธนิวเคลียร์ใน ค.ศ. 1967 ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่และ

ประเทศอื่นๆ ต่างกังวลว่าญี่ปุ่นจะสะสมอาวุธนิวเคลียร์ด้วย เพราะในช่วงทศวรรษ 1960 นักการเมืองญี่ปุ่นบางคนกล่าวเป็นนัยถึงการให้ญี่ปุ่นมีอาวุธนิวเคลียร์ และในปลายทศวรรษ 1960 เริ่มมีการเรียกร้องจากสหรัฐอเมริกาให้ญี่ปุ่นเพิ่มกำลังป้องกันตนเองนักกรเมืองบางกลุ่มน ในพรรคเสรีประชาธิปไตยเห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ จึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขมาตรา 9 เพื่อให้ญี่ปุ่นมีกองทัพอย่างเป็นทางการได้ แต่นักการเมืองอีกฝ่ายไม่เห็นด้วยกับการเพิ่มกำลังและการแก้ไขมาตรา 9 ประชาชนเองก็ไม่เห็นด้วยเพราะเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อญี่ปุ่น และจะทำให้สหรัฐอเมริกาชักจูงญี่ปุ่นเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสงครามในเอเชียทั้งในเวียดนามและคาบสมุทรเกาหลี[49]

กระแสต่างๆ เกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์และการเพิ่มกำลังทหารที่ได้รับการถกเถียงในสังคมญี่ปุ่นอย่างกว้างขวางทำให้ใน ค.ศ. 1967 นี้นายกรัฐมนตรีซาโต เอซากุ ต้องประกาศนโยบายเกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์ของญี่ปุ่น 3 ประการว่า ญี่ปุ่นจะไม่ผลิต ไม่ครอบครอง และไม่อนุญาตให้มีการนำเข้านิวเคลียร์ ส่งเสริมการลดอาวุธนิวเคลียร์ทั่วโลก ซึ่งต่อมาได้รับการรับรองโดยมติของสภาผู้แทนราษฎรใน ค.ศ. 1971 หลักการ 3 ข้อนี้ได้แก่ การไม่มีอาวุธนิวเคลียร์ไว้ในครอบครอง การไม่ผลิตอาวุธนิวเคลียร์ในญี่ปุ่น และการไม่นำอาวุธนิวเคลียร์เข้ามาในญี่ปุ่น[50] และนำมาสู่การลงนามในสนธิสัญญาไม่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ (Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons) ทำให้นายซาโตได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพใน ค.ศ. 1974 แต่ผู้ไม่เห็นด้วยบอกว่าซาโตได้สั่งอาวุธของสหรัฐอเมริกามาประจำกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่น รวมถึงสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนามจึงเท่ากับไม่ได้ส่งเสริมสันติภาพอย่างแท้จริง

ตั้งแต่ทศวรรษ 1960-1970 นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นหลายคนได้เสนอหลักการด้านนโยบายต่างประเทศ นโยบายความมั่นคงและการป้องกันประเทศเพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถคงบทบาทการเมืองที่สงวนตัวในสังคมระหว่างประเทศไว้ได้ โดยเน้นย้ำว่าอาวุธและกองกำลังป้องกันตนเองไม่มีสมรรถนะเพื่อนำไปใช้ในการรุกราน และจะไม่ถูกส่งไปยังต่างประเทศ แม้จะเป็นไปในรูปของคณะเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาความสงบของสหประชาชาติ ทำให้ที่ผ่านมาญี่ปุ่นไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ นอกจากนี้ญี่ปุ่นมีนโยบายด้านนิวเคลียร์ที่ยึดเป็นหลักการ คือ ญี่ปุ่นไม่มีอาวุธนิวเคลียร์แต่จะพึ่งพาอาวุธนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นจะยึดหลักการอาวุธนิวเคลียร์ 3 ประการ ญี่ปุ่นจะส่งเสริมการลดกำลังอาวุธทั่วโลก และญี่ปุ่นจะใช้พลังงานนิวเคลียร์ในทางสันติ[51] รัฐบาลญี่ปุ่นได้กำหนดข้อจำกัดหลายประการเกี่ยวกับการใช้พลังงานนิวเคลียร์ โดย

---

[49] เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่.* หน้า 321.

[50] ฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *เล่มเดิม.* หน้า 98.

[51] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, มกราคม-เมษายน). *เล่มเดิม.* หน้า 6.

ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกของประชาชนญี่ปุ่นที่มีความกลัวและรังเกียจนิวเคลียร์จากประสบการณ์ในอดีตของญี่ปุ่น โดยเน้นการใช้นิวเคลียร์เพื่อสันติภาพเป็นหลักและใน ค.ศ. 1976 ญี่ปุ่นได้ให้สัตยาบันสนธิสัญญาไม่เผยแพร่อาวุธนิวเคลียร์

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมีนโยบายควบคุมการส่งออกอาวุธยุทธภัณฑ์โดยใน ค.ศ. 1976 โดยห้ามการส่งออกอาวุธยุทธภัณฑ์ไปยังประเทศคอมมิวนิสต์ ประเทศที่สหประชาชาติมีมติห้ามขายอาวุธให้ และประเทศที่เกี่ยวข้องหรือมีท่าทีที่จะยุ่งเกี่ยวในความขัดแย้งระหว่างประเทศ รวมถึงละเว้นการส่งออกอาวุธไปยังบริเวณอื่นๆ และห้ามการส่งออกโรงงานเพื่อผลิตอาวุธ แต่ใน ค.ศ. 1983 มีการยกเว้นให้สำหรับการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีทางทหารระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา[52]

3.3.2 ลัทธินิกสันและการเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น

การเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงในทศวรรษ 1970 นี้มีผลต่อนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในทศวรรษนี้ เช่น ใน ค.ศ.1970 เกิดกรณีญี่ปุ่นเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาคืนเกาะโอกินาวาให้ญี่ปุ่น จนนำมาสู่การลงนามสนธิสัญญาระหว่างสองประเทศใน ค.ศ. 1971 โดยสหรัฐอเมริกาตกลงคืนเกาะโอกินาวาและเกาะอื่นๆ บริเวณหมู่เกาะริวกิวให้แก่ญี่ปุ่น สนธิสัญญานี้ได้รับสัตยาบันจากทั้งสองประเทศใน ค.ศ. 1972 ทำให้ญี่ปุ่นมีอธิปไตยเหนือดินแดนของตนอย่างแท้จริง แม้สหรัฐอเมริกาจะยังคงมีฐานทัพอยู่ที่โอกินาวา แต่สหรัฐอเมริกายอมรับข้อจำกัดสิทธิของสหรัฐฯ ในฐานทัพโอกินาวา เช่น การนำอาวุธเข้า-ออก

ต่อมาสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนนโยบายหันมาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน ใน ค.ศ. 1972 ประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน ของสหรัฐอเมริกาเดินทางเยือนทั้งสองประเทศ ทำให้สถานการณ์สงครามเย็นผ่อนคลายลง การเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและการเดินทางเยือนจีนของนิกสันนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้รับทราบมาก่อนทำให้รัฐบาลนายซาโตถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในฐานะที่ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดสหรัฐอเมริกา เหตุการณ์นี้ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นสมัยนายกรัฐมนตรีทะนะกะ คากุเอ ต้องเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศมาเปิดความสัมพันธ์กับจีนและสหภาพโซเวียตตามสหรัฐอเมริกาเช่นกัน ซึ่งส่งผลดีต่อญี่ปุ่นเพราะญี่ปุ่นต้องการเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับสองชาตินี้ ทะนะกะเดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อเปิดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการในวันที่ 25

---

[52] ฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *เล่มเดิม.* หน้า 99.

กันยายน ค.ศ. 1972 โดยรัฐบาลญี่ปุ่นยอมรับว่าไต้หวันเป็นดินแดนเดียวกับจีนแผ่นดินใหญ่[53] และความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับไต้หวันสิ้นสุดลงโดยปริยาย

3.3.3 ปัญหาเศรษฐกิจในทศวรรษ 1970 กับการปรับตัวของญี่ปุ่น

ต้นทศวรรษ 1970 เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังดำเนินไปด้วยดี ใน ค.ศ. 1970 ญี่ปุ่นได้เป็นเจ้าภาพจัดมหากรรมสินค้าโลก หรือ Expo 1970 ที่เมืองโอซากา ซึ่งญี่ปุ่นได้แสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีขั้นสูงต่างๆ ของญี่ปุ่น และเมื่อรัฐบาลทะนะกะ คากุเอ ขึ้นบริหารประเทศใน ค.ศ. 1972 ได้วางแผนพัฒนาเมืองใหญ่ทั่วประเทศ โดยรัฐบาลทุ่มงบประมาณสร้างเมืองขนาดย่อมขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อลดความแออัดของเมืองใหญ่และกระจายความเจริญออกไปสู่ภูมิภาค[54] และวางโครงการขยายเส้นทางรถไฟไปทั่วประเทศ ส่งผลให้มีการจัดสรรที่ดินและกระตุ้นการก่อสร้างขึ้นทั่วประเทศ ส่งผลให้ราคาที่ดินของญี่ปุ่นเพิ่มสูงขึ้น นับเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจทางหนึ่ง

ต่อมาญี่ปุ่นเริ่มประสบปัญหาเศรษฐกิจชะลอตัว สาเหตุประการแรกเกิดจากการที่นายกรัฐมนตรีทะนะกะวางแผนการสร้างเมืองทั่วเกาะญี่ปุ่น รัฐบาลได้ใช้วิธีระดมทุนจากการขายพันธบัตรและลดอัตราดอกเบี้ย แต่กลับทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น ประกอบกับใน ค.ศ. 1973 เกิดเหตุการณ์ที่ยิ่งซ้ำเติมเศรษฐกิจญี่ปุ่นอีก คือ การเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันจากภาวะสงครามในตะวันออกกลาง ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้รับความกระทบกระเทือน เพราะญี่ปุ่นพึ่งพาน้ำมันจากต่างประเทศจำนวนมากทั้งในการผลิตสินค้าและการคมนาคมขนส่ง ภาวะเงินเฟ้อรุนแรงขึ้น ราคาสินค้าขายปลีกสูงขึ้นร้อยละ 24.3 เศรษฐกิจตกต่ำ บริษัทจำนวนมากล้มละลาย คนตกงาน สินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันขาดตลาดทำให้ราคาสินค้ายิ่งสูงขึ้น ทำให้ความนิยมในรัฐบาลนายทะนะกะลดลงจนต้องลาออกจากตำแหน่งใน ค.ศ. 1974 สาเหตุการลาออกมาจากทั้งคะแนนนิยมตกต่ำลงจากปัญหาเศรษฐกิจและจากการถูกกล่าวหาในคดีรับสินบนจากบริษัทล็อคฮีดซึ่งเป็นบริษัทขายเครื่องบิน[55]

ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในต้นทศวรรษ 1970 และคดีทุจริตของทะนะกะทำให้ความนิยมในพรรคเสรีประชาธิปไตยลดลง ทำให้การเลือกตั้งใน ค.ศ. 1975 พรรคเสียที่นั่งในสภาไปหลายที่

---

[53] Marius B. Jansen. (2000). *op.cit.* p.754.

[54] ขุนทอง อินทร์ไทย. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 20.

[55] ดับเบิลยู จี. บิสลีย์. (2543). *เล่มเดิม.* หน้า 483. คดีล็อคฮีดได้รับการตัดสินใน ค.ศ. 1983 ผลคือทะนะกะถูกตัดสินจำคุก 5 ปี พรรคพวกถูกตัดสินจำคุก 1-3 ปี

อย่างไรก็ตาม นายกรัฐมนตรีทะเคโอะ แสดงความจริงใจในการสอบสวนคดีของทะนะกะโดยไม่เห็นแก่พรรคพวก และพยายามแก้ปัญหาเงินเฟ้อ แต่เมื่อผลการสอบสวนออกมาว่าเงินสินบนที่ทะนะกะได้รับส่วนหนึ่งถูกนำเข้ากองทุนการเมืองของพรรคเสรีประชาธิปไตยเอง ทำให้พรรคเสื่อมเสียชื่อเสียงมากจากวิธีการหาเงินเข้าพรรค[56] ทะเคโอะจึงลาออกจากตำแหน่งในปลาย ค.ศ. 1976

หลังจากเกิดปัญหาเศรษฐกิจทำให้ญี่ปุ่นหันมาใช้นโยบายต่างประเทศแบบเป็นมิตรรอบด้าน หรือ "การทูตแบบไม่ยึดค่านิยม" ("value-free diplomacy")[57] เพื่อรักษาแหล่งทรัพยากรด้านพลังงาน วัตถุดิบ และการมีความสัมพันธ์ทางการค้าที่ราบรื่นกับประเทศอื่น ยึดหลักแยกเศรษฐกิจออกจากการเมือง เพื่อหลีกเลี่ยงการเข้าไปมีส่วนพัวพันกับความขัดแย้งด้านอุดมการณ์การเมืองระหว่างประเทศ นอกจากนี้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1978 ในสมัยนายกรัฐมนตรีฟุกุดะ ทะเคโอะ สัญญาสันติภาพระหว่างจีนและญี่ปุ่นที่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลทะนะกะได้รับการให้สัตยาบันจากทั้งสองชาติ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างจีนและญี่ปุ่นมากขึ้น ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่จีนจะเริ่มนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจขนานใหญ่ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1978 ทำให้มีส่วนกระตุ้นเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้กลับฟื้นคืนอีกครั้ง นายกรัฐมนตรีฟุกุดะได้รับการยกย่องเรื่องความสามารถทางเศรษฐกิจ ได้รับฉายาว่า "พ่อมดเศรษฐกิจ" เขาเคยดำรงตำแหน่งสำคัญทางเศรษฐกิจหลายตำแหน่ง เช่น อธิบดีกรมการธนาคาร กรมงบประมาณ ต่อมาเข้าสู่วงการเมืองและได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง 3 สมัย ระหว่าง ค.ศ. 1965-1966, 1968-1971 และ 1973-1974[58] ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ในสมัยรัฐบาลฟุกุดะ ญี่ปุ่นได้ขยายความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นหลังจากมีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นเกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นเปลี่ยนจากการเน้นความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นหลักมาเป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น การตั้งกองทุนการศึกษาสำหรับนักศึกษาต่างชาติที่มาศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ญี่ปุ่น ตั้งสมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (JASCAA) การเข้าร่วมการประชุมสุดยอด

---

[56] *แหล่งเดิม.*

[57] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2527, มกราคม-เมษายน). *เล่มเดิม.* หน้า 7.

[58] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). "นโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น: ลัทธิฟุคุดะ" ใน *ญี่ปุ่น: การเมืองและนโยบายต่างประเทศ รวมบทความทางวิชาการของ รศ.ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์.* บรรณาธิการโดย ศิริพร วัชชวัลคุ. หน้า 185.

ของอาเซียนใน ค.ศ. 1977 และเยือนประเทศในอาเซียนอย่างเป็นทางการ ในครั้งนี้ฟุกุดะได้ประกาศนโยบายของญี่ปุ่นต่อเขียตะวันออกเฉียงใต้ เรียกกันว่า ลัทธิฟุกุดะ โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นมิตร ความมั่นใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกันภายใต้หลักความเข้าใจ "ใจต่อใจ" (mutual confidence and trust based on "heart - to - heart")[59] ยืนยันว่าญี่ปุ่นจะไม่เป็นมหาอำนาจทางทหารและจะช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่อาเซียน[60]

ลัทธิฟุกุดะสะท้อนนโยบายพื้นฐานของญี่ปุ่นที่เน้นแนวทางสันติภาพและแนวทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดของญี่ปุ่นในการสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ในด้านสันติภาพนั้น มีหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยังหวาดระแวงญี่ปุ่นจากการรุกรานทางทหารในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และจากการที่ญี่ปุ่นอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพในญี่ปุ่น ซึ่งอาจเป็นอันตรายด้านความมั่นคงของภูมิภาค ดังนั้นฟุกุดะจึงย้ำถึงการสร้างสันติภาพและจะไม่เป็นมหาอำนาจทางทหาร ส่วนด้านเศรษฐกิจนั้น ก่อนหน้านี้ญี่ปุ่นพบปัญหาจากการที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นพึ่งพาภายนอกเป็นหลักทั้งวัตถุดิบ ทรัพยากรเชื้อเพลิง และตลาดสินค้า ในต้นทศวรรษ 1970 ที่ญี่ปุ่นเผชิญปัญหาจากวิกฤตการณ์น้ำมันในตะวันออกกลางและการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศมาเป็นการเป็นมิตรรอบด้านและความสัมพันธ์แบบ "ใจต่อใจ" เพื่อให้เกิดการพึ่งพาและความร่วมมือกันทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของญี่ปุ่นทั้งในด้านการมีตลาดส่งออกสินค้า แหล่งวัตถุดิบ แหล่งเชื้อเพลิง ดังที่ฟุกุดะยอมรับว่า "ประเทศของข้าพเจ้าซึ่งมีประชากรหนาแน่น และทรัพยากรธรรมชาติอยู่น้อย ต้องพึ่งพาการติดต่อเสรีและความร่วมมือกับนอกประเทศ"[61]

ในสมัยรัฐบาลนายโอฮิระ มะซะโยะชิ รัฐบาลญี่ปุ่นขยายความสัมพันธ์ออกไปยังภูมิภาคอื่นอย่างเป็นทางการยิ่งขึ้น คือ เสนอแผนความร่วมมือในภาคพื้นแปซิฟิก และให้นักวิชาการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในภาคพื้นแปซิฟิกโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางอุดมการณ์การเมือง การใช้นโยบายต่างประเทศแบบเป็นมิตรรอบด้านในทศวรรษ 1970 และพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่างๆ ช่วยขยายการส่งออกของญี่ปุ่นได้มากขึ้น จนสามารถแก้ปัญหาเงินเฟ้อได้

---

[59] *แหล่งเดิม.* หน้า 191.

[60] *แหล่งเดิม.* หน้า 186 และขุนทอง อินทร์ไทย. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 26.

[61] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). "นโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น: ลัทธิฟูคูดะ" ใน *เล่มเดิม.* หน้า 192.

3.3.4 ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในสายตานานาชาติ

หลังจากประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสูง ทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากนานาชาติในฐานะชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและชาติที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติจากการเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกใน ค.ศ. 1964 และเจ้าภาพงาน Expo ใน ค.ศ. 1970 และใน ค.ศ. 1971 จักรพรรดิฮิโรฮิโตะและพระราชินีนะงะโกะเสด็จฯ เยือนประเทศอังกฤษอย่างเป็นทางการและปรากฏพระองค์คู่กับสมเด็จพระบรมราชินีนาถอลิซาเบธ นับเป็นกษัตริย์ญี่ปุ่นองค์แรกที่เสด็จเยือนต่างประเทศ และได้รับการถวายการต้อนรับอย่างเต็มที่ ทำให้ชาวญี่ปุ่นมีความปลาบปลื้มใจมาก

การที่ญี่ปุ่นมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นคู่ค้าสำคัญอันดับหนึ่งที่ญี่ปุ่นได้ดุลการค้าเป็นประจำ ทำให้ญี่ปุ่นขัดแย้งทางเศรษฐกิจกับสหรัฐอเมริกา เพราะสหรัฐอเมริกาขาดดุลมาก นอกจากนี้เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ได้ดุลการค้าประเทศคู่ค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้เกิดกระแสต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น เช่น ในประเทศไทยมีการเดินขบวนต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1972-1973

นอกจากนี้การที่ญี่ปุ่นยึดนโยบายไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ ด้วยการอ้างว่าประเทศญี่ปุ่นไม่มีกองทหารจึงไม่เคยส่งทหารออกไปปฏิบัติการนอกประเทศตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้จะเป็นภารกิจของกองกำลังสหประชาชาติก็ตาม แต่มักให้ความร่วมมือเป็นเงินช่วย ซึ่งถูกประเทศต่างๆ โจมตีว่าญี่ปุ่นเอาตัวรอดโดยให้ทหารชาติอื่นไปแทน ญี่ปุ่นพยายามชี้แจงมาตลอดว่าเป็นเพราะตนไม่มีกองทัพ แต่กระแสความไม่พอใจก็ยังคงอยู่ และทำให้มีเสียงวิจารณ์ญี่ปุ่นว่าเอาเปรียบ "โดยสารฟรี"[62] เพราะญี่ปุ่นไม่ต้องใช้งบประมาณด้านการทหาร จึงนำเงินมาพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ มีการเรียกญี่ปุ่นว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจ และเกิดการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นมากขึ้น ญี่ปุ่นพยายามลดความขัดแย้งเพราะกระทบต่อการค้าของตนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การนำเข้าสินค้าของสหรัฐอเมริกามากขึ้น การเพิ่มเงินช่วยเหลือในกิจกรรมระหว่างประเทศต่างๆ ของสหรัฐอเมริกา องค์การสหประชาชาติ และการช่วยเหลือประเทศคู่ค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในรูปของเงินตรา ทุนวิจัย และการอบรมให้ความรู้ทางการผลิตอุตสาหกรรม

ในทศวรรษ 1970 อิทธิพลทางทหารของสหรัฐอเมริกาเสื่อมลงจากการถอนทหารจากสงครามเวียดนามใน ค.ศ. 1975 และการพิจารณาถอนทหารจากคาบสมุทรเกาหลี (แต่ต่อมาระงับไว้) ขณะที่สหภาพโซเวียตผลิตอาวุธนิวเคลียร์ในระดับเท่าเทียมกับสหรัฐอเมริกาและขยาย

---

[62] ขุนทอง อินทร์ไทย. (2526). *เล่มเดิม.* หน้า 11.

อิทธิพลมากขึ้น รวมทั้งใน ค.ศ. 1979 สหภาพโซเวียตรุกรานอัฟกานิสถานและเวียดนามรุกรานกัมพูชาโดยสหภาพโซเวียตสนับสนุน ทำให้ภาวะผ่อนคลายความตึงเครียดสิ้นสุดลง เกิดปัญหาผู้อพยพในอินโดจีน และตามด้วยการโจมตีเวียดนามของจีน ปัญหาเหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นหวั่นเกรงเรื่องความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรและตลาดสินค้าของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงเริ่มปรับนโยบายด้านความมั่นคง แม้จะเน้นเศรษฐกิจเป็นอันดับหนึ่ง แต่ก็หันมาเพิ่มงบการทหารมากขึ้น

ในด้านของสหรัฐอเมริกานั้น ในทศวรรษ 1970 สหรัฐอเมริกาเพิ่มความสำคัญแก่ญี่ปุ่นมากขึ้น เพราะต้องการให้สหภาพโซเวียต จีน และญี่ปุ่น ถ่วงดุลอำนาจกันและกัน เพื่อลดการคุกคามของสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออก ต้องการให้ญี่ปุ่นเข้าแทนที่สหรัฐอเมริกาที่กำลังจะถอนตัวจากดินแดนต่างๆ ในเอเชีย จึงต้องการให้ญี่ปุ่นช่วยรับภาระทางการทหารในภูมิภาคนี้ให้มากขึ้น โดยเฉพาะการรับภาระป้องกันเกาหลีใต้แทนสหรัฐอเมริกา แต่ใน ค.ศ. 1975 ญี่ปุ่นเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาอยู่ในเอเชียและเกาหลีต่อไป เพื่อประกันความมั่นคงปลอดภัยของญี่ปุ่น นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังยืนยันว่าจะยึดมั่นในลัทธิโยชิดะและการไม่ยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศ แต่ผลที่สุดญี่ปุ่นก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเรียกร้องจากนานาชาติให้ญี่ปุ่นแสดงบทบาทด้านความมั่นคงได้ เพราะในทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายด้านความมั่นคงด้วยการส่งกองกำลังออกปฏิบัติการด้านสันติภาพในต่างประเทศเป็นครั้งแรกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

สรุป

ทศวรรษ 1950 – 1970 เป็นช่วงเวลาที่สำคัญในประวัติศาสตร์ยุคหลังสงครามของญี่ปุ่น เพราะสังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เริ่มจากการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1950 โดยมีผลจากสงครามเกาหลีและนโยบายทางการเมืองของนายกรัฐมนตรีโยชิดะที่ยืนยันในเรื่องการไม่มีกองทัพและเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายอันดับหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นหลักในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นต่อมาทุกรัฐบาล จนทำให้ญี่ปุ่นสามารถทุ่มเทงบประมาณส่วนใหญ่ไปในการพัฒนาประเทศ จนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงในทศวรรษ 1960 และกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจประเทศหนึ่งในทศวรรษ 1970

ในช่วงเวลานี้สังคมญี่ปุ่นมีการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ประชากรหลากหลายกลุ่มมีส่วนร่วม ทั้งการเคลื่อนไหวต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกา สนธิสัญญาความมั่นคงร่วม อาวุธนิวเคลียร์ และสงครามเวียดนาม การเคลื่อนไหวในสังคมช่วงนี้มีจุดเด่นคือเป็นการแสดงให้เห็นบทบาทของขบวนการนักศึกษาที่เป็นแกนหลักของการเคลื่อนไหวในทศวรรษ 1960 โดยได้รับการสนับสนุน

จากกลุ่มฝ่ายซ้ายหัวรุนแรง ซึ่งมีส่วนทำให้ขบวนการนักศึกษาที่ก่อการรุนแรงขึ้นถูกปราบปราม ทำให้บทบาทต่อสังคมของทั้งขบวนการนักศึกษาและฝ่ายซ้ายในสังคมญี่ปุ่นเสื่อมลง

นอกจากนี้ 3 ทศวรรษนี้เป็นช่วงเวลาที่สังคมญี่ปุ่นในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงมาก เศรษฐกิจที่ขยายตัวทำให้ชาวญี่ปุ่นมีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น สังคมเมืองขยายตัวและตามเมืองใหญ่มีประชากรหนาแน่น ส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางที่เป็นมนุษย์เงินเดือน สตรีมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ทั้งการที่ยังคงทำงานหลังแต่งงานแล้ว และการเข้าสู่วงการเมือง

ญี่ปุ่นกลับสู่เวทีนานาชาติ เริ่มจากการได้รับเอกราช การเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติและองค์กรระดับนานาชาติอื่นๆ การเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกในทศวรรษ 1960 และการขยายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่กว้างขวางขึ้นในทศวรรษ 1970 แต่ญี่ปุ่นก็ต้องเผชิญกับความไม่ไว้วางใจจากนานาชาติเช่นกัน ทั้งจากความหวาดระแวงว่าญี่ปุ่นจะติดอาวุธอีกครั้งและเรื่องเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นได้เปรียบทางเศรษฐกิจจากประเทศคู่ค้า ทำให้เกิดการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและทำให้เกิดภาพลักษณ์ด้านลบแก่ญี่ปุ่นในหลายประเทศ ซึ่งญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในทางการเมืองและการค้า

นโยบายด้านการต่างประเทศและความมั่นคงนี้ยังคงมีความสำคัญในทศวรรษต่อมา โดยเฉพาะเมื่อภาวะสงครามเย็นสิ้นสุดลง แต่ได้เกิดความขัดแย้งในภูมิภาคต่างๆ ขึ้น ทำให้สหรัฐอเมริกากลับมาเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเข้ามาช่วยรับผิดชอบภาระทางทหารมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวางในสังคมญี่ปุ่นที่มีทั้งฝ่ายที่ไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นเข้าไปยุ่งเกี่ยวด้านการทหาร ไม่ต้องการให้มีกองทัพ กับฝ่ายที่ต้องการให้ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทนำด้านความมั่นคงและสันติภาพในระดับนานาชาติ ทำให้กระแสเรื่องการแก้รัฐธรรมนูญมาตรา 9 กลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้งและเกิดความเห็นที่แตกต่างในสังคมญี่ปุ่น ประเด็นด้านการทหารของญี่ปุ่น การต่างประเทศ ภาพลักษณ์ญี่ปุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของญี่ปุ่นโดยเฉพาะต่อจีนและเกาหลีที่เคยมีความขัดแย้งในสมัยจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น รวมทั้งการเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจซบเซาที่ยาวนานของญี่ปุ่นจะได้รับการวิเคราะห์และอภิปรายในบทต่อไป

บทที่ 4
การปรับตัวของญี่ปุ่นในสังคมโลก
ในทศวรรษ 1980 – 1990

ทศวรรษ 1950 – 1970 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกและภาวะเงินเฟ้อในช่วงการยึดครอง มาเป็นการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจในช่วงสงครามเกาหลี และการขยายตัวทางเศรษฐกิจขนานใหญ่ในทศวรรษ 1960 ในทศวรรษนี้สังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เมืองขยายใหญ่ขึ้น คุณภาพชีวิตและมาตรฐานการครองชีพของประชาชนดีขึ้น ชาวญี่ปุ่นมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นปัญหาต่างๆ ของสังคมอย่างต่อเนื่อง และญี่ปุ่นได้รับการยอมรับในเวทีนานาชาติจากการเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิก ก่อนที่จะเผชิญปัญหาเศรษฐกิจจากวิกฤติการณ์น้ำมันใน ค.ศ. 1973 และเริ่มมีการต่อต้านการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในหลายประเทศ ประกอบกับสถานการณ์การเมืองโลกยุคสงครามเย็นผ่อนคลายลงจากลัทธินิกสัน ทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายเศรษฐกิจและการต่างประเทศเพื่อการอยู่รอดทางเศรษฐกิจและเปลี่ยนภาพลักษณ์ในเวทีโลก ในปลายทศวรรษ 1970 เศรษฐกิจญี่ปุ่นกลับมาเข้มแข็งอีก แต่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ญี่ปุ่นถูกโจมตีว่าเอาเปรียบชาติอื่นด้วยข้ออ้างจากการไม่มีกองทัพ และถูกสหรัฐอเมริกาเรียกร้องให้เพิ่มบทบาทด้านความมั่นคงและสันติภาพของโลก

ในทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก สังคมเมืองขยายตัว มีการแข่งขันกันในสังคมค่อนข้างสูง และเกิดปัญหาสังคมหลายประการจากการพัฒนาประเทศ ส่วนด้านการเมืองภายในประเทศนั้น พรรคเสรีประชาธิปไตยที่ครองอำนาจมายาวนานมีคะแนนนิยมลดลงจากคดีความทุจริตทางการเมือง ส่วนด้านการต่างประเทศ ญี่ปุ่นถูกกดดันจากสหรัฐอเมริกามากขึ้นให้เพิ่มความรับผิดชอบทางทหารและการมีกองทัพ จนเกิดกระแสทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในสังคมญี่ปุ่น นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มใช้นโยบายทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น เพื่อลดการต่อต้านการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ในทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ใน ค.ศ. 1991 และและยังไม่ทันที่ญี่ปุ่นจะฟื้นตัวกลับมาเข้มแข็งทางเศรษฐกิจเหมือนในทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นต้องเจอปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียใน ค.ศ. 1997 ที่ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยเป็นระยะเวลานาน ส่วนด้านการต่างประเทศ สงครามเย็นสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1991 และเกิดสงครามในหลายพื้นที่ของโลก

ที่สหประชาชาติต้องเข้าไปรักษาสันติภาพ ทำให้เกิดการถกเถียงอภิปรายด้านความมั่นคงและการทหารในสังคมญี่ปุ่นและกับนานาชาติมากขึ้น นอกจากกระแสเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเข้ามาร่วมรับผิดชอบด้านสันติภาพและความมั่นคงระดับโลก จนญี่ปุ่นเริ่มส่งกองกำลังออกปฏิบัติการนอกประเทศครั้งแรกในทศวรรษนี้ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในช่วง 2 ทศวรรษนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศที่เคยขัดแย้งกันในช่วงสงคราม คือ จีนและเกาหลี กลายเป็นประเด็นระหว่างประเทศอีกครั้ง อันเป็นผลจากการครบรอบ 50 ปีการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1995 และเรื่องความขัดแย้งเรื่องแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ซึ่งปัญหานี้กลายเป็นประเด็นที่กระทบความสัมพันธ์ระหว่างชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกมาอย่างต่อเนื่อง

บทนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของญี่ปุ่นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 – 1990 ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมืองภายในมีประเด็นสำคัญๆ ทั้งความรู้สึกของประชาชนต่อวงการเมือง นักการเมือง และประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความขัดแย้ง ซึ่งญี่ปุ่นพยายามแก้ปัญหาทั้งระหว่างญี่ปุ่นกับพันธมิตรทางความมั่นคงอย่างสหรัฐอเมริกา และระหว่างญี่ปุ่นกับจีนและเกาหลี นอกจากนี้ในช่วงนี้สังคมญี่ปุ่นมีปัญหาหลายประการจากการเติบโตของสังคมเมือง

4.1 ญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980

ในทศวรรษ 1980 เศรษฐกิจของญี่ปุ่นยังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมาตรฐานการครองชีพที่ดี เมืองใหญ่ๆ ของญี่ปุ่นมีประชากรหนาแน่น มีการแข่งขันในสังคมสูงตั้งแต่วัยเด็กที่แข่งขันกันเรียนโดยมีเป้าหมายเพื่อการเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เพื่อการได้เข้าทำงานในบริษัทที่มีชื่อเสียงและมีหน้าที่การงานดี และการทุ่มเททำงานหนักตามแบบวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น จนเกิดความเครียดมากขึ้นในสังคม และมีปัญหาสังคมหลายประการที่เห็นชัดเจนอันเป็นผลจากการพัฒนาประเทศ

ขณะเดียวกันสถานการณ์การเมืองของญี่ปุ่นที่เคยมั่นคงจากการครองอำนาจยาวนานของพรรคเสรีประชาธิปไตย ก็เริ่มมีความนิยมลดลงจากคดีทุจริตของอดีตนายกรัฐมนตรีทะนะกะ ทำให้พรรคเสรีประชาธิปไตยเสียที่นั่งที่เคยผูกขาดมานาน และประชาชนมีความเสื่อมศรัทธาต่อนักการเมืองมากขึ้น

ในด้านการต่างประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นต้องปรับตัวทั้งในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศและด้านความมั่นคง ในด้านความสัมพันธ์กับนานาชาตินั้น เมื่อญี่ปุ่นพัฒนาเศรษฐกิจจนประสบความสำเร็จกลายเป็นชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจแล้ว ญี่ปุ่นกลับได้รับสมญาว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจ[1] เพราะให้ความสนใจต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักและขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจไปยังประเทศต่างๆ ที่ส่วนใหญ่เสียเปรียบดุลการค้าต่อญี่ปุ่น ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นว่าจะเข้าครอบงำชาติอื่นอีกครั้ง ต่างกันที่ว่าในอดีตญี่ปุ่นใช้กำลังทหารเข้ายึดครองดินแดนต่างๆ แต่ในยุคปัจจุบันใช้อำนาจทางเศรษฐกิจ ทำให้ในต้นทศวรรษ 1970 มีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นจึงเปลี่ยนมาใช้นโยบายต่างประเทศแบบเป็นมิตรรอบด้าน และในทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นได้ใช้นโยบายทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นเพื่อลดความรู้สึกต่อต้านจากชาติต่างๆ

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกานั้นมีความตึงเครียดขึ้นทั้งในเรื่องเศรษฐกิจและความมั่นคง อันเป็นผลจากการที่ญี่ปุ่นได้เปรียบดุลการค้าฝ่ายเดียวมาโดยตลอด และจากการที่สหรัฐอเมริกาเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเข้ามารับผิดชอบทางความมั่นคงในภูมิภาคและในเวทีโลก แต่ญี่ปุ่นอ้างเรื่องมาตรา 9 ทั้งการไม่มีกองทัพและการไม่ส่งกองกำลังออกปฏิบัติการนอกประเทศมาโดยตลอด กระแสเรียกร้องให้ญี่ปุ่นติดอาวุธหรือเข้ามามีส่วนร่วมด้านสันติภาพของโลกมีมากขึ้น กระแสการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 เพื่อให้ญี่ปุ่นมีกองทัพอีกครั้งกลับมาเป็นที่โต้เถียงกันในสังคม

4.1.1 ประเด็นสำคัญด้านสังคมของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980

ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจทำให้ชาวญี่ปุ่นมีมาตรฐานการครองชีพที่ดี การแพทย์ทันสมัย ทำให้ประชากรมีอายุยืน จนเกิดความกังวลว่าสังคมญี่ปุ่นในอนาคตจะเป็นสังคมผู้สูงอายุ (aging society) นอกจากนี้การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้สังคมเมืองขยายตัว ชาวญี่ปุ่นมีการแข่งขันและการทุ่มเทสูงทั้งในการเรียนการทำงาน ทำให้เกิดความเครียดขึ้นในสังคม ประเด็นสำคัญด้านสังคมที่เริ่มเห็นได้ชัดเจนในทศวรรษ 1980 นี้ คือ พัฒนาการของสิทธิสตรี การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ปัญหาความรุนแรงในสังคม และปัญหามลภาวะ

---

[1] ไชยวัฒน์ ค้ำชู; และเขียน ธีระวิทย์. (2537, กันยายน – ธันวาคม). "ญี่ปุ่นในสังคมโลก" *วารสารเอเชียปริทัศน์.* 15 (3): 15.

พัฒนาการของสิทธิสตรี

ภายใต้การปกครองของสหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สตรีญี่ปุ่นได้รับสิทธิความเท่าเทียมในสังคมตามกฎหมาย มีการส่งเสริมการศึกษาและบทบาทในสังคมของสตรีมากขึ้นทั้งการทำงานในบริษัทหรือในแวดวงการเมือง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วสิทธิและความเสมอภาคในสังคมของสตรีญี่ปุ่นยังมีน้อยอยู่ สตรีญี่ปุ่นถูกกีดกันจากโอกาสการทำงานหรือมีความก้าวหน้าไม่เท่าผู้ชาย เหตุผลหนึ่งเป็นเพราะค่านิยมของญี่ปุ่นที่ส่งเสริมกันมากในยุคแห่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างสูงในทศวรรษ 1960 คือ ค่านิยมว่า "ผู้ชายทำงาน ผู้หญิงอยู่บ้าน) ค่านิยมนี้มีพื้นฐานส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมเก่าแก่ในสังคมญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าเป็นการแยกบทบาททางสังคมให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวทำงานรับผิดชอบดูแลครอบครัว ส่วนผู้หญิงดูแลบ้านและลูก แรงงานผู้หญิงมีโอกาสก้าวหน้าในงานน้อยกว่าและได้ค่าตอบแทนต่ำกว่าผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงไม่ค่อยทำงานประจำในบริษัท แต่เลือกเป็นแรงงานทำงานบางเวลา (part-time workers) และเป็นงานชั่วคราวเป็นส่วนใหญ่ ดังข้อมูลใน ค.ศ. 1984 ว่าแรงงานบางเวลาของญี่ปุ่น 2 ใน 3 เป็นผู้หญิง[2] และผู้หญิงส่วนใหญ่ลาออกจากงานเมื่อแต่งงาน ซึ่งการที่ผู้หญิงเป็นแรงงานบางเวลาและมักลาออกหลังแต่งงานนี้ ทำให้ในเวลาที่ยังทำงานอยู่นั้นผู้หญิงไม่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สำคัญในบริษัท ส่วนใหญ่ได้รับหน้าที่ให้ทำงานสำนักงานทั่วไป เช่น ถ่ายเอกสาร จัดประชุม ทำบัญชี ไม่ใช่ฝ่ายวางแผนหรือกำหนดนโยบาย

เมื่อสังคมขยายตัวจากการที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าขึ้น ทำให้มีผู้หญิงเข้ามาเป็นแรงงานในบริษัทต่างๆ มากขึ้น นำไปสู่การออกกฎหมายที่ส่งเสริมสวัสดิภาพและโอกาสของแรงงานสตรี เช่น กฎหมายสวัสดิการหญิงทำงาน ค.ศ. 1972 ต่อมาใน ค.ศ. 1985 ญี่ปุ่นได้รับรองอนุสัญญาว่าด้วยการยกเลิกการกีดกันสตรีซึ่งเป็นอนุสัญญาที่เป็นผลมาจากการประชุมระหว่างประเทศต่างๆ เพื่อการปลดปล่อยสตรีซึ่งจัดประชุมอย่างต่อเนื่องหลายครั้งในทศวรรษ 1970 อนุสัญญานี้ออกมาใน ค.ศ. 1979 แต่ญี่ปุ่นให้การรับรองใน ค.ศ. 1985 ซึ่งมีผลต่อเนื่องทำให้ญี่ปุ่นได้แก้ไขกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตรี เช่น ประมวลกฎหมายแพ่ง กฎหมายมรดก กฎหมายสัญชาติ ทั้งนี้รัฐบาลมองว่าผู้หญิงเป็นกำลังสำคัญและต้องสร้างแรงจูงใจให้ผู้หญิงเข้าสู่การทำงาน เนื่องจากที่ผ่านมาความก้าวหน้าในอาชีพของผู้หญิงญี่ปุ่นมีน้อยกว่าผู้ชาย รวมทั้ง

---

[2] สุริชัย หวันแก้ว. (2530). ปัญหาซึ่งท้าทายสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน ใน *ญี่ปุ่นศึกษา*. บรรณาธิการโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชู. หน้า 278.

ได้รับเงินเดือน สิทธิ สวัสดิการน้อยกว่า[3] รวมถึงค่านิยมในสังคมที่นิยมให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้านดูแลครอบครัวเป็นหลัก กฎหมายเหล่านี้จึงมีส่วนกระตุ้นให้ผู้หญิงเข้าสู่ตลาดแรงงานพร้อมๆ กับการทำหน้าที่แม่บ้านได้

กฎหมายต่างๆ ที่ออกมาเพื่อส่งเสริมสิทธิการทำงานของสตรีนั้นทำให้ใน ค.ศ. 1985 มีจำนวนสตรีที่ทำงานเพิ่มขึ้นเป็น 23,470,000 คน จากจำนวน 22,800,000 คนใน ค.ศ. 1984 โดยทำงานในภาคบริการถึงร้อยละ 67 แต่แรงงานหญิงยังได้ค่าจ้างน้อยกว่าผู้ชาย คือได้ค่าจ้างราว 2 ใน 5 ของค่าแรงผู้ชาย ดังตัวเลขความแตกต่างของค่าจ้างใน ค.ศ. 1976 คือ ผู้ชายได้ 100 ผู้หญิงได้ 56 ต่อหน่วยเวลาเท่ากัน ใน ค.ศ. 1984 ผู้ชายได้ 100 แต่ผู้หญิงได้ 52[4] ทำให้ใน ค.ศ. 1986 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายชื่อความเสมอภาคในการจ้างงานระหว่างหญิงและชาย อย่างไรก็ตาม ศูนย์จัดหางานแห่งญี่ปุ่นได้ทำการวิจัยศึกษาทัศนะของบริษัทและประชาชนในเขตเมืองโตเกียวและจังหวัดใกล้เคียงที่มีต่อกฎหมายฉบับนี้ พบว่า บริษัทร้อยละ 25 ยินดีจ้างผู้หญิงที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย แต่ร้อยละ 19 บอกว่าจะลดจำนวนการจ้างแรงงานผู้หญิงลง ร้อยละ 53 ระบุว่าจะไม่เปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับแรงงานผู้หญิงของบริษัท และร้อยละ 60 ของบริษัทที่ทำการสำรวจไม่มีการจ้างแรงงานผู้หญิงที่จบปริญญาตรีเลย และเห็นว่าเป็นความยุ่งยากที่จะจ้างแรงงานชาย-หญิงให้มีจำนวนเท่ากัน และร้อยละ 43 ของบริษัทเหล่านี้ยอมรับว่ามีระบบที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างแรงงานชาย-หญิง และเป็นการยากที่จะให้แรงงานผู้หญิงได้สิทธิเท่าเทียมแรงงานผู้ชาย แต่หากผู้หญิงทำงานได้มาตรฐานเดียวกับผู้ชายก็จะปรับปรุงสิทธิและสวัสดิการให้เท่าเทียมกัน[5]

กฎหมายความเสมอภาคในการจ้างงานระหว่างหญิงและชาย ค.ศ. 1986 ได้รับการแก้ไขใน ค.ศ. 1997 เพื่อปรับปรุงให้ผู้หญิงมีโอกาสในการจ้างงานที่เท่าเทียมกับผู้ชายอย่างแท้จริง และรัฐบาลยังได้ออกกฎหมายลาดูแลบุตรและครอบครัว ค.ศ. 1999 เพื่อให้ผู้หญิงไม่ต้องลาออกจากงานหลังจากมีบุตร ทั้งนี้ญี่ปุ่นเริ่มมีปัญหาประชากรวัยแรงงานลดลงและเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างชัดเจนในทศวรรษ 1990 ทำให้รัฐบาลหาทางส่งเสริมให้ผู้หญิงแต่งงานและมีบุตร และออกกฎหมายที่เอื้อต่อการดูแลครอบครัวของแรงงานผู้หญิง เพราะการที่สังคมญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้น คนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงแต่งงานช้าลงหรือไม่แต่งงาน หรือแต่งงานแล้วไม่นิยมมีลูกหรือมีลูกแค่ 1-2 คน ทำให้สัดส่วนประชากรญี่ปุ่นวัยเด็กและวัยหนุ่มสาวลดลงมาก ส่วน

---

[3] บารนี บุญทรง. (2547, กรกฎาคม-ธันวาคม). บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงทำงานในสังคมญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง. *วารสารศิลปศาสตร์*. 4(2): 46-47.

[4] สุริชัย หวันแก้ว. (2530). *เล่มเดิม*. หน้า 276 และ 278.

[5] *แหล่งเดิม*. หน้า 277.

ประชากรวัยกลางคนและวัยชราเพิ่มขึ้น ซึ่งกลุ่มวัยกลางคนในทศวรรษ 1980 และ 1990 นี้จะกลายเป็นประชากรวัยสูงอายุในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ญี่ปุ่นจะประสบปัญหาจากการเป็นสังคมผู้สูงอายุ ทั้งการที่ต้องขาดแคลนแรงงาน การที่รัฐต้องใช้เงินจำนวนมากดูแลประชากรสูงอายุที่กลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุกับการขาดแคลนแรงงานและปัญหาสังคม

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อัตราการเกิดและการตายของประชากรทั่วโลกอยู่ในภาวะต่ำอันเป็นผลจากการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยและการควบคุมอัตราประชากรในหลายประเทศ ในประเทศญี่ปุ่นนั้นหลังจากประเทศเข้าสู่ภาวะสงบสุขและเศรษฐกิจขยายตัวระหว่าง ค.ศ. 1955-1965 ทำให้มีการจ้างงานแรงงานอย่างเต็มที่ โดยบริษัทเอกชนญี่ปุ่นนั้นใช้ระบบการจ้างงานตลอดชีพ ระบบเงินเดือนตามอาวุโส และระบบการทำงานเป็นทีม ซึ่งระบบเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าเพราะความทุ่มเทของแรงงาน ความมั่นคงของแรงงานมีสูงเพราะเศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตอย่างต่อเนื่อง จนถึง ค.ศ. 1973 ญี่ปุ่นเผชิญวิกฤติเศรษฐกิจจากวิกฤติการณ์น้ำมัน ซึ่งส่งผลกระทบอย่างหนักจนหลายบริษัทต้องลดจำนวนแรงงานหรือปิดตัวลงไป อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นทุกปี นักศึกษาที่เพิ่งเรียนจบตกงานเป็นจำนวนมาก หลายบริษัทที่ต้องลดจำนวนแรงงานได้เลือกแรงงานในวัยกลางคน คือ 45 ปีขึ้นไป ออกก่อนเพื่อลดภาระการเงินของบริษัท เพราะเป็นกลุ่มที่ได้เงินเดือนสูงตามระบบเงินเดือนตามอาวุโส[6] แม้เศรษฐกิจญี่ปุ่นจะสามารถฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์น้ำมันได้ แต่วิกฤตินี้ส่งผลให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นชะลอตัวอย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งผลเป็นปัญหาสังคมเพราะการที่คนวัยกลางคนจำนวนมากต้องออกจากงานทำให้รัฐบาลต้องรับภาระเพิ่มขึ้น และการที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นไม่เติบโตอย่างรวดเร็วเหมือนทศวรรษ 1960 อีกก็ทำให้คนวัยกลางคนที่ได้กลับเข้าทำงานอีกครั้งมีเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น รวมทั้งคนเหล่านี้ที่เคยได้รับเงินเดือนสูงก่อนเกิดปัญหาเศรษฐกิจต้องยอมลดเงินเดือนของตนเองลงเพื่อให้มีงานทำ

ใน ค.ศ. 1985 ญี่ปุ่นมีการสำรวจสำมะโนประชากรพบว่าจำนวนประชากรวัยสูงอายุ คือ 65 ปีขึ้นไปมีประมาณ 12.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.3 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งเป็นอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยใน ค.ศ. 1976 ญี่ปุ่นมีประชากรสูงวัยร้อยละ 7 และเพิ่มเป็นร้อยละ 9.8 ใน ค.ศ. 1983 โดยสัดส่วนประชากรสูงอายุเพศหญิงมีมากกว่าเพศชายเกินครึ่ง คือ ใน ค.ศ.

---

[6] *แหล่งเดิม.* หน้า 287.

1985 ประชากรสูงวัยเพศหญิงมีจำนวน 7.32 ล้านคน ส่วนประชากรสูงวัยเพศชายมีจำนวน 3.08 ล้านคน และประชากรเพศหญิงมีอายุยืนกว่าเพศชาย ซึ่งหมายความว่าจำนวนประชากรสูงวัยของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1970 และ 1980 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นในทศวรรษต่อๆ ไป เพราะญี่ปุ่นมีมาตรฐานการครองชีพที่ดี มีการรักษาพยาบาลที่ก้าวหน้า ทำให้ประชากรมีอายุยืน[7] รวมทั้งคนญี่ปุ่นมีลูกช้าลงกว่าเมื่อก่อนเนื่องจากการเข้าสู่การศึกษาระดับสูงและการทำงาน รัฐบาลญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 ตระหนักดีว่าอนาคตสังคมญี่ปุ่นจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุที่ประชากรสูงวัยกลายเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมากสำหรับสังคมญี่ปุ่น เพราะจะไม่มีประชากรวัยแรงงานที่เพียงพอและประเทศจะมีภาระเรื่องสวัสดิการ รวมทั้งเป็นปัญหาสังคมด้วยเพราะการที่ญี่ปุ่นพัฒนาประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคม ทั้งการที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมที่คนรุ่นต่างๆ ในครอบครัวอยู่ร่วมกันมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่คนหนุ่มสาวอพยพไปทำงานในเมืองใหญ่หรือย้ายไปอยู่อาศัยในที่ต่างๆ และการที่โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวแบบสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกย่อมทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง [8]

ปัญหาความรุนแรงในสังคม

สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุข ผู้คนมีวินัยสูง เป็นสังคมต้นแบบที่หลายๆ ประเทศดูเป็นแบบอย่าง อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นมีปัญหาสังคมที่รุนแรงอยู่หลายประการท่ามกลางความสงบเรียบร้อยนี้ ปัญหาในสังคมญี่ปุ่นที่คุ้นเคยกันดี คือ ปัญหามาเฟียหรือที่รู้จักกันดีในชื่อ ยากูซ่า ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมต่างๆ เช่น การค้ายาเสพติด การเปิดบ่อนพนันผิดกฎหมาย การเรียกเก็บค่าคุ้มครองจากสถานบันเทิงหรือบุคคลมีชื่อเสียง และการค้ามนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้ในสังคมญี่ปุ่นยังมีปัญหาความรุนแรงในสังคมอันเป็นผลจากความกดดันต่างๆ ทั้งจากการแข่งขันกันสูงในทุกระดับไม่ว่าจะในวัยเรียนวัยทำงาน ปัญหาการครองชีพ ความกดดันในการทำงาน เป็นต้น

ปัญหาความรุนแรงในสังคมญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นจากความกดดันต่างๆ ในสังคม เช่น ปัญหาความรุนแรงในสถานศึกษา ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นได้รับการยอมรับว่ามีคุณภาพและมาตรฐานสูงมาก ในทศวรรษ 1980 นักเรียนเข้าเรียนต่อระดับมัธยมปลายเกือบร้อยละ 100 และเกินร้อย

---

[7] สมศักดิ์ ดำรงสุนทรชัย. (2548, พฤษภาคม). Aged Society. *ผู้จัดการ*. 22(260): 86.

[8] เบ็ญจา จิรภัทรพิมล. (2539). ผู้สูงอายุและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในญี่ปุ่น. ใน *ญี่ปุ่นศึกษา*. 1(1): 115.

ละ 50 เข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัย[9] แต่นายนะกะโซะเนะ ยะสุฮิโร นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1982-1987 เสนอให้มีการปฏิรูประบบการศึกษา เพราะเห็นว่าคนรุ่นใหม่ขาดคุณภาพและขาดจริยธรรม ส่วนคนรุ่นผู้ใหญ่ก็เห็นว่าเยาวชนญี่ปุ่นขาดจริยธรรม ขาดความขยันในการทำงานหนัก ไม่มีความเคารพผู้อาวุโส ขาดความคิดในการสร้างสรรค์เพราะใส่ใจแต่การท่องจำ รวมถึงให้ความสำคัญกับความสำเร็จทางการเรียนมากเกินไปจนทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ไปกับการเรียนกวดวิชา ซึ่งในทศวรรษ 1980 โรงเรียนกวดวิชากลายเป็นอุตสาหกรรมธุรกิจขนาดใหญ่ มีมากถึงราว 120,000 แห่ง[10] การไม่สนใจสังคมรอบตัวและเน้นแต่การแข่งขันทางการเรียนทำให้เยาวชนญี่ปุ่นส่วนหนึ่งขาดทักษะการใช้ชีวิตและมีความกดดันจนเกิดปัญหาเด็กวัยรุ่นประพฤติผิดและมีการกระทำที่รุนแรงขึ้น

การปฏิรูปประเทศในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) นั้น ญี่ปุ่นยึดหลักพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกแต่ยึดมั่นจริยธรรมแบบตะวันออก ซึ่งหมายถึงคุณธรรมในลัทธิขงจื่อ ลัทธิชินโตและลัทธิบูชิโด ที่หล่อหลอมให้คนญี่ปุ่นศึกษาหาความรู้แบบสมัยใหม่ แต่จงรักภักดีต่อชาติและจักรพรรดิ จนพัฒนาเป็นลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหารนิยมที่นำญี่ปุ่นเข้าสู่สงคราม หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามาปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นจึงยกเลิกรูปแบบการศึกษาและหลักการต่างๆ ที่จะนำไปสู่ชาตินิยมหัวรุนแรง เน้นการเรียนการสอนทางวิชาการเท่านั้น ประกอบกับสังคมญี่ปุ่นที่ขยายตัวอย่างมากทางเศรษฐกิจจนเกิดการแข่งขันกันเพื่อความก้าวหน้าในการงาน เด็กนักเรียนต่างสนใจกับการศึกษาและแข่งขันกันเพื่อสอบเข้าเรียนต่อในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงเพื่ออนาคตการงานที่ดี จนถูกวิจารณ์ว่าขาดคุณธรรมจริยธรรม ขาดทักษะการใช้ชีวิต และมีเยาวชนทำผิดมากขึ้นจนกลายเป็นปัญหาที่สังคมญี่ปุ่นให้ความสำคัญมากในทศวรรษ 1980

ตั้งแต่ ค.ศ. 1981 รัฐบาลและสื่อมวลชนให้ความสนใจกับประเด็นความรุนแรงของเด็กวัยรุ่นที่ก่ออาชญากรรมทั้งในและนอกโรงเรียนสูงถึงร้อยละ 43.9 โดยในปีนี้มีจำนวนเด็กวัยรุ่นถูกพิจารณาลงโทษจากการละเมิดกฎหมาย การใช้อาวุธปล้นและฆาตกรรมประมาณ 127,000 คน[11] ในทศวรรษ 1980 มีหลายเหตุการณ์ที่เป็นความรุนแรงในสถานศึกษา ทั้งปัญหาการข่มเหงรังแกในโรงเรียนกว่าร้อยละ 80 ในเขตกรุงโตเกียวใน ค.ศ. 1981[12] การที่เด็กนักเรียนมัธยมปลายทำร้ายครูในห้องเรียนจนเสียชีวิตใน ค.ศ. 1985 นักเรียนมัธยมปลายอาละวาดและทำร้ายครู

---

[9] สุริชัย หวันแก้ว. (2530). *เล่มเดิม.* หน้า 281.

[10] *แหล่งเดิม.* หน้า 282-283.

[11] เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่.* หน้า 340.

[12] สุริชัย หวันแก้ว. (2530). *เล่มเดิม.* หน้า 284.

บาดเจ็บกว่า 10 คน และยุติลงด้วยการที่ครูต้องคุกเข่าขอโทษนักเรียนใน ค.ศ. 1986 การฆ่าตัวตายของนักเรียนหญิงอายุ 13 ปี ที่ถูกเพื่อนทำร้ายและด่าว่าจนไม่อยากไปโรงเรียนใน ค.ศ. 1985 เป็นต้น[13] และการฆาตกรรมเพื่อนนักเรียนจนกลายเป็นข่าวใหญ่ใน ค.ศ. 1981 และ 1983 ที่สร้างความตื่นตะลึงในสังคมญี่ปุ่นและเกิดกระแสให้ผู้เกี่ยวข้องใส่ใจอบรมดูแลเด็กๆ ให้ดี คดีฆาตกรรมเพื่อนนักเรียนนี้เกิดจากปัญหาในโรงเรียนที่นักเรียนกลั่นแกล้งกัน หรือทำร้ายข่มขู่เพื่อนนักเรียนซึ่งเป็นคดีที่เกิดขึ้นมากที่สุดและส่งผลต่างๆ กันทั้งการที่เหยื่อฆ่าตัวตายหรือฆ่าผู้ทำร้ายตนเอง ดังข้อมูลว่าใน ค.ศ. 1986 มีการรายงานคดีการข่มเหงรังแกในโรงเรียนถึง 155,066 คดี[14]

ความรุนแรงในสถานศึกษาเป็นปัญหาใหญ่ เพราะสังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มและองค์กร คนที่แตกต่างจะถูกกีดกันออกไป และเมื่อคนส่วนใหญ่หรือคนที่มีอิทธิพลในกลุ่มหรือองค์กรแสดงความรังเกียจแล้ว คนที่ถูกกีดกันออกไปก็ถือว่าเป็นคนนอกกลุ่มซึ่งอาจไม่มีคนคบหาหรือถูกรังแก ซึ่งถือเป็นความรุนแรงในสังคมโรงเรียน เพราะเด็กที่มีปัญหาเช่นนี้มักไม่กล้าบอกครูหรือพ่อแม่ หรือมีกรณีที่บอกแล้วแต่ครูไม่สนใจเพราะคิดว่าเป็นเรื่องกลั่นแกล้งกันธรรมดาของนักเรียน จนทำให้มีนักเรียนบางคนฆ่าตัวตายหรือฆ่าผู้อื่น ปัญหานี้มีมาอย่างต่อเนื่องและหลายครั้งที่กลายเป็นคดีฆาตกรรมที่รุนแรงโดยเยาวชนเป็นผู้ก่อการ นับเป็นปัญหาสังคมของญี่ปุ่นที่แก้ไขได้ยากมาจนปัจจุบัน

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 ทั้งความรุนแรงในหมู่วัยรุ่น การเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การแข่งขันในสังคมในอาชีพการงาน การเคร่งเครียดกับชีวิตประจำวันและการงาน การถูกวิพากษ์ว่าคนรุ่นใหม่ละเลยเรื่องคุณธรรมจริยธรรมแบบตะวันออก และการถูกกดดันเรียกร้องจากสหรัฐอเมริกาให้มีส่วนร่วมทางทหารให้มากขึ้นในช่วงความตึงเครียดทางการเมืองในยุคสงครามเย็นที่ปะทุขึ้นอีกในทศวรรษนี้ ทำให้คนญี่ปุ่นโดยเฉพาะนักวิชาการ สื่อสารมวลชนต่างเสนอความคิดเห็นต่างๆ ทั้งประเด็นด้านสังคมและด้านนโยบายด้านการป้องกันประเทศของญี่ปุ่น โดยปัญญาชนเหล่านี้ได้ย้อนกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในทศวรรษ 1880 เมื่อญี่ปุ่นกำลังพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในสมัยเมจิ เพื่อเอาตัวรอดจากลัทธิจักรวรรดินิยมและสร้างญี่ปุ่นให้ก้าวหน้า เปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญในทศวรรษ 1980 การถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกในอดีตอาจเปรียบได้กับการกดดันจากสหรัฐอเมริกา และการปรับตัวของ

---

[13] Linda L. Arthur. (1991). Do or Die: School Violence, Teenage Suicide and Educational Pressure in Japan. Online.

[14] *Ibid.* p. 54.

สังคมญี่ปุ่นในอดีตเพื่อรักษาเอกลักษณ์และเอกราชของญี่ปุ่นเปรียบได้กับการที่คนยุคทศวรรษ 1980 ที่กำลังเกิดคำถามถึงความเป็นญี่ปุ่นที่แท้จริง เพราะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การปฏิรูปการศึกษาและศาสนาทำให้ลัทธิความเชื่อต่างๆ ของญี่ปุ่นที่เคยมีบทบาทในสังคมและสร้างชาตินิยมถูกยกเลิกไป คนรุ่นใหม่ที่เติบโตท่ามกลางเป้าหมายการขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น จึงถูกวิจารณ์จากนายนะกะโซะเนะ นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นว่าขาดคุณภาพและจริยธรรม และเสนอให้ปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้คนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ได้รู้จักและชื่นชมวัฒนธรรมดั้งเดิมและเชื่อมั่นในเอกลักษณ์ความเป็นชาติญี่ปุ่น[15]

ส่วนประเด็นการถูกกดดันให้เพิ่มกำลังทางทหารนั้น นักวิชาการได้อภิปรายโดยศึกษาแนวคิดของนักปราชญ์คนสำคัญของญี่ปุ่นในสมัยเมจิ คือ ฟุคุซาวา ยุกิชิ (Fukuzawa Yukichi ค.ศ. 1835-1901) และโทกุโตมิ โซโฮ (Tokutomi Soho ค.ศ. 1863-1957) ที่มีความเห็นต่างกันเรื่องอนาคตของญี่ปุ่น โดยฟุคุซาวา ยุกิชิเห็นว่าชนชั้นกลางหรือพวกที่มาจากอดีตซามูไรเป็นกำลังสำคัญในการสร้างชาติในด้านการค้าและอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้เพิ่มกำลังทางทหารเพื่อความเข้มแข็งของญี่ปุ่น ส่วนโทกุโตมิ โซโฮสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการทหาร[16] ปัญญาชนญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 ศึกษาแนวคิดของปัญญาชนในทศวรรษ 1880 เพื่อหาแนวทางด้านความมั่นคงสำหรับญี่ปุ่นในขณะนั้น และจะเห็นได้ว่านักการเมืองและคนในสังคมญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 ก็มีความเห็นเป็น 2 แนวทางเช่นกัน คือฝ่ายหนึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่เห็นด้วยกับการเพิ่มบทบาททางทหาร ขณะที่อีกฝ่ายเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อญี่ปุ่นจะได้มีกองทัพ โดยอ้างเหตุผลในด้านการป้องกันตนเองเป็นหลัก

ปัญหาสังคม: ลัทธิโอมชินริเกียว

ในวันที่ 20 มีนาคม ค.ศ. 1995 ได้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่สร้างความตื่นตกใจขึ้นในสังคมญี่ปุ่น จากการที่สมาชิกลัทธิโอมชินริเกียว (Aum Shinrikyo) ที่มีความเชื่อเรื่องโลกาวินาศนำแก๊สพิษซารินมาปล่อยในขบวนรถไฟใต้ดินที่ชินจุกุใจกลางกรุงโตเกียวในเช้าที่ผู้คนจำนวนมากกำลังเดินทางไปทำงาน ทำให้มีผู้เสียชีวิต 13 คน ทั้งพนักงานรถไฟและผู้โดยสาร รวมถึงมีผู้บาดเจ็บจากการสูดดมก๊าซพิษอีกราว 6,000 คน

เหตุการณ์นี้เกิดจากความศรัทธาจนถึงขั้นคลั่งไคล้ของสมาชิกลัทธิโอมชินริเกียว ซึ่งตั้งขึ้นโดยนายมัตสึโมโต จิซึโอะ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนายอะซะฮะระ โชโค ที่เริ่มจากการเปิดโรงฝึกสอน

---

[15] สุริชัย หวันแก้ว. (2530). *เล่มเดิม.* หน้า 282.

[16] เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *เล่มเดิม.* หน้า 339.

โยคะ "สมาคมโอม" ใน ค.ศ. 1984 เปลี่ยนชื่อเป็นโอมชินริเกียวเมื่อ ค.ศ. 1987 และจดทะเบียนอย่างถูกกฎหมายใน ค.ศ. 1989 ลัทธินี้นำคำสอนในศาสนาต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพุทธและฮินดูมาผสมกับความเชื่อเรื่องวันสิ้นโลก ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของคำสอนของลัทธิโอมชินริเกียว คือ การปลีกตัวจากโลกภายนอกและเอาชนะความอยากทั้งหลาย ลัทธินี้มีสาวกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หลังจากเจ้าลัทธิแสดงโชว์ปาฏิหาริย์หลายอย่าง เช่น การลอยตัวกกลางอากาศ การลอยสิ่งของ สาวกส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี

นอกจากการแสดงด้านอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว มีผู้วิเคราะห์ว่าการที่ลัทธิโอมชินริเกียวมีสาวกจำนวนมากอยู่ในวัยหนุ่มสาวเป็นเพราะสภาพสังคมญี่ปุ่นที่มีการแข่งขันสูงและเคร่งเครียด ทำให้คนที่รู้สึกสับสนและมีความกดดันในชีวิตจากการอยู่ในโลกที่การแข่งขันสูง หรือเป็นคนที่ไม่สามารถแข่งขันสู้คนอื่นได้ และมีความรู้สึกต่อต้านเกลียดชังสังคมเป็นทุนเดิม เข้าร่วมกับลัทธิโอมชินริเกียว

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนปัญหาในสังคมญี่ปุ่นที่ภายนอกดูเป็นสังคมที่สงบสุข ผู้คนอยู่ในระเบียบวินัย ขยันทำงานหนัก แต่ภายในมีปัญหาจากความกดดันและการแข่งขันกันอยู่ตลอด ทั้งจากวัยเด็กที่ต้องตั้งใจเรียนเพื่อการสอบเข้าโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง การทำงานที่มีความมั่นคง ความกดดันและเครียดจากการทำงาน ประกอบกับนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาญี่ปุ่นมีปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำจากภาวะฟองสบู่แตก ทำให้มีการปิดกิจการของบริษัทและโรงงาน การล้มละลายของนักธุรกิจ และการว่างงานของคนจำนวนมาก ความเครียดนี้ส่งผลกระทบทั้งต่อบุคคลนั้นๆ และครอบครัว ปัญหาเหล่านี้อาจทำให้คนญี่ปุ่นจำนวนมากที่ไม่นับถือศาสนาใดๆ เป็นหลักหันไปนิยมเชื่อถือลัทธิความเชื่อต่างๆ อย่างโอมชินริเกียว

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมประชานิยม

ในทศวรรษ 1980 เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังคงเติบโตอย่างต่อเนื่องด้วยอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ 5 ต่อปีและสร้างกำไรนำหน้าประเทศตะวันตกได้อย่างที่เคยคาดหวังมาโดยตลอด ตลาดหุ้นโตเกียวมีมูลค่าถึงร้อยละ 40 ของตลาดโลก ราคาที่ดินในญี่ปุ่นสูงขึ้นติดอันดับต้นๆ ของโลก[17] ความสำเร็จทางเศรษฐกิจนี้ส่งผลต่อญี่ปุ่นทั้งภายนอกและภายในประเทศ สำหรับภายนอกประเทศ ญี่ปุ่นยังคงถูกโจมตีว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่กำลังสร้างความเป็นมหาอำนาจอีกครั้ง แต่เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจด้วยการใช้เงินเยน (Yen) แทนอาวุธ ส่วนภายในประเทศนั้นความ

---

[17] คริสต์โตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 183-184.

เจริญทางเศรษฐกิจทำให้ปัญหาความสัมพันธ์ทางการทหารกับสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเด็นต่อต้านในสังคมญี่ปุ่นมาตลอดถูกมองข้ามไปบ้าง ปัญหาเรื่องมลพิษ ความแออัดของประชากรในเมือง และปัญหาเรื่องสวัสดิการของประชาชนได้รับความสนใจมากขึ้น รัฐบาลพยายามที่จะแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังด้วยความร่วมมือกับภาคเอกชนและบริษัท ทำให้บรรเทาความเดือดร้อนของผู้คนลงไปมาก[18] โดยเฉพาะคดีการฟ้องร้องของผู้ป่วยโรคมินามาตะได้รับการตัดสินหลายคดีในทศวรรษนี้ ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

การประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นยังทำให้เกิดแนวคิดชาตินิยมแบบใหม่จากความภาคภูมิใจที่สามารถพัฒนาญี่ปุ่นให้ก้าวหน้าได้ด้วยกำลังของตนเอง แม้สหรัฐอเมริกาจะมองว่าสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างกันมีส่วนช่วยอย่างมากต่อการพัฒนาของญี่ปุ่น ในช่วงเวลานี้ญี่ปุ่นเริ่มมีความคิดที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมของประเทศขึ้นมาแทนที่วัฒนธรรมตะวันตก เห็นภาพได้จากแนวคิดในงานเขียนของนักเขียนชื่อดังที่ปรากฏขึ้นตั้งแต่ในช่วงที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นเริ่มเดินหน้าอย่าง มิชิมะ ยุกิโอะ ซึ่งนำเสนอปัญหาที่ทำให้สังคมญี่ปุ่นมีสภาพถดถอย และมีความเชื่อว่า ชาวญี่ปุ่นกำลังสับสนในคุณค่าของตนเองเพราะวัฒนธรรมตะวันตกที่แทรกซึมเข้ามา แต่แนวคิดและการกระทำของมิชิมะนั้นสุดโต่งจนเกินไป แตกต่างจากนักเขียนในยุคเดียวกันอีกคน คือ คะวะบาตะ ยะสึนาริ ซึ่งสร้างงานเขียนที่นำความงดงามของญี่ปุ่นดั่งเดิมกลับมาแสดงให้เห็นอีกครั้งอย่างมีสุนทรียศาสตร์ แต่ทั้งสองต่างมีจุดร่วมเดียวกันคือต้องการนำเสนอถึงความภูมิใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่นเหนือตะวันตก[19]

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมอีกอย่างหนึ่งที่มีผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ คือ คนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ที่เกิดหลังสงครามมีความเป็นปัจเจกมากขึ้นเนื่องจากสภาพที่บีบคั้นทางเศรษฐกิจ ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการความดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด แต่กล่าวถึงความตรึงเครียดในระบบการแข่งขันเพื่อความก้าวหน้า เช่น ในสำนักงาน หรือ โรงเรียน คนรุ่นใหม่ถูกเรียกว่า “สายพันธุ์ใหม่” มีลักษณะมั่นใจและภาคภูมิใจในความมั่งคั่งของญี่ปุ่น ไม่รับรู้ความยากลำบากของคนรุ่นสงครามโลก คนสายพันธุ์ใหม่นี้ทุ่มเทกับการทำงานเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ เคร่งเครียดและบ่นเรื่องการทำงานหนักจนไม่มีเวลาแสวงหาความสุขจากความร่ำรวยทางเศรษฐกิจ และการเสียชีวิตจากการทำงานหนักกลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง[20] ความเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านี้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมย่อยในรูปแบบต่างๆ ขึ้น เช่น ความนิยมในการใช้บริการบาร์โฮสต์ (Host

---

[18] เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2527). *เล่มเดิม.* หน้า 329.

[19] คริสต์โตเฟอร์ โกโต-โจนส์. (2554). *เล่มเดิม.* หน้า 179.

[20] *แหล่งเดิม.* หน้า 185.

Club) เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ วัฒนธรรมการนัดบอด การรับจ้างเป็นเพื่อนเที่ยวของเด็กสาวเพื่อแลกกับสิ่งของ วัฒนธรรมโอตาคุ[21] และโรคหลีกเลี่ยงการเข้าสังคม[22] รวมไปถึงการเกิดลัทธิใหม่อย่างลัทธิโอมชินริเคียว[23]

นักวิชาการบางคนกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมญี่ปุ่นว่า "มักเห็นว่าวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนั้นมีความแปลกประหลาด ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาสำหรับการอยู่ร่วมกันกับสังคมนานาชาติ"[24] วัฒนธรรมญี่ปุ่นมีลักษณะเฉพาะตรงที่สามารถนำวัฒนธรรมที่เกิดแต่จารีตเดิม ตั้งแต่ครั้งก่อนสมัยสงครามมาผสมผสานรวมกับวัฒนธรรมใหม่โดยยังรักษาบางสิ่งซึ่งมีคุณค่าอยู่แล้วให้คงอยู่สืบไปได้ ตัวอย่างของลักษณะวัฒนธรรมแบบเก่าของญี่ปุ่น คือ การมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งภายในกลุ่ม และนิสัยที่เน้นหนักเรื่องความขยันและประหยัดอดออม คุณธรรมเกี่ยวกับหน้าที่ในการทำงานทำให้ชาวญี่ปุ่นพร้อมที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ โดยหวังผลประโยชน์ของตนเองเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับหน่วยงานหรือบริษัท ซึ่งลักษณะเหล่านี้ยังคงตกทอดมาถึงวัฒนธรรมญี่ปุ่นในปัจจุบัน นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังมีความสามารถในการแยกแยะและชิมชับเอาส่วนดีของวัฒนธรรมจากแหล่งอื่น มาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมของตนเอง เมื่อจำเป็นต้องพัฒนาประเทศให้เข้ากับความเป็นสากลตามอย่างโลกตะวันตก ญี่ปุ่นจึงพยายามที่จะเรียนรู้แม้อาจจะไม่สำเร็จได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว และในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ไม่เคยหยุดที่จะมองหาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองไปพร้อมๆ กัน

ในความคิดของชาวญี่ปุ่น สิ่งที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องทำมากที่สุดคือ การค้นให้พบธาตุแท้ของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอารยธรรมโลกในรูปแบบปัจจุบันจะทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับวัฒนธรรมของตนเองให้เข้ากับกระแสของโลกได้[25] จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และเข้าใจค่านิยมที่หลากหลายในวัฒนธรรมอื่นๆ ญี่ปุ่นจึงสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

---

[21] โอตาคุ (Otaku) คือ ผู้ที่คลั่งไคล้และหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างหนัก ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับเกม คอมพิวเตอร์ การ์ตูน และไอดอล

[22] โรคหลีกเลี่ยงการเข้าสังคม หรือ ฮิคิโคโมริ (Hikikomori) คือ ผู้ที่ปลีกตัวออกจากสังคมอย่างสุดโต่ง มีสาเหตุมาจากเรื่องราวส่วนบุคคลและเรื่องราวทางสังคมที่บุคคลนั้นๆ ประสบมา

[23] โอมชินริเคียว (Omu Shinrikyo) เป็นลัทธิที่ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1987 โดยนำหลักคำสอนของศาสนาพุทธและฮินดูมาผสมกัน และเชื่อในเรื่องของวันสิ้นโลก สาวกของลัทธิโอมชินริเคียวได้ก่อความวุ่นวายอย่างอุกอาจหลายครั้ง เหตุการณ์ที่ร้ายแรงที่สุดคือ การปล่อยแก๊สพิษซารินในรถไฟฟ้าใต้ดินเมื่อ ค.ศ. 1995 ที่ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก

[24] ยาซูสุเกะ มูราคามิ และยูตากะ โกโช. (ม.ป.ป.). *ญี่ปุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21.* แปลโดย เจตน์ เจริญโท และดำรงศักดิ์ จินดากุล. หน้า 41.

[25] *แหล่งเดิม.* หน้า 52.

ของตนเอง ทั้งจากที่รับมาและปรับให้เข้ากับชาวญี่ปุ่นแล้ว และวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นเนื้อแท้ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้กลมกลืนกับสังคมอื่นเหมือนอย่างที่วัฒนธรรมตะวันตกเคยทำสำเร็จมาแล้ว วัฒนธรรมสากลที่ตกผลึกแล้วได้ถูกหลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่น เกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่เริ่มเป็นที่แพร่หลายและมีอิทธิพลเข้าถึงประชาชนได้ทุกเพศทุกวัยเพราะมีหลากหลายลักษณะ และเข้ากับคนทุกระดับชั้นในสังคมได้เป็นอย่างดีจนกลายเป็นวัฒนธรรมมวลชน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ซึ่งแพร่หลายมากกว่าและคนทั่วไปชื่นชอบ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมมวลชน (Mass Culture) มักเกี่ยวกับความบันเทิง การกีฬา โทรทัศน์ ภาพยนตร์และเพลงสมัยใหม่ ซึ่งต่างกับวัฒนธรรมชั้นสูง(High Culture) ของคนที่มีการศึกษาสูง เช่น ดนตรีคลาสสิก นวนิยายแบบลึกซึ้ง กวีนิพนธ์ ฯลฯ[26]

วัฒนธรรมประชานิยมเป็นวัฒนธรรมที่มีความเรียบง่าย ไม่มีเอกลักษณ์ตายตัว เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย และเป็นวัฒนธรรมที่แพร่หลายร่วมกันของกลุ่มคนที่ไม่มีวันเลือนหาย เพราะแทรกซึมอยู่ในทุกสังคม จึงไม่จำเป็นต้องอนุรักษ์ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเรื่อยๆ เพื่อให้คนจำนวนมากชื่นชมได้ บางครั้งวัฒนธรรมประชานิยมคือการดึงความมีเอกลักษณ์มาผสมกับสิ่งอื่นๆ เข้าด้วยกัน เช่น การนำเสนอลักษณะเฉพาะของสังคมตนเองผ่านผลงานทางวัฒนธรรม เรียกได้ว่าการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมนี้นั้นขึ้นอยู่กับความนิยมส่วนมากของประชาชน และในแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมประชานิยมเป็นของตนเอง

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ หรืออินเตอร์เน็ต ทำให้วัฒนธรรมประชานิยมในรูปแบบของสื่อภาพยนตร์ วรรณกรรม เพลง แฟชั่น และสินค้าอุปโภคบริโภค แพร่ไปอย่างรวดเร็วและขยายอิทธิพลได้กว้างขวาง วัฒนธรรมประชานิยมที่แตกแขนงเป็นหลายรูปแบบได้รับความสนใจอย่างทั่วถึง ในทัศนะของนักประเพณีนิยมวัฒนธรรมประชานิยมเป็นวัฒนธรรมชั้นต่ำ แต่นักเสรีนิยมและกลุ่มหัวรุนแรงเห็นว่า วัฒนธรรมดังกล่าวสะท้อนรสนิยมที่แท้จริงของคนส่วนใหญ่[27] วัฒนธรรมประชานิยมยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสภาพความเป็นจริงของสังคมนั้นๆ

เมื่อวัฒนธรรมประชานิยมเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆ บางครั้งจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์เป็นนโยบายระหว่างประเทศ ที่เกื้อหนุนให้ประเทศใดประเทศหนึ่งขยายอิทธิพลเข้าไปมีส่วนร่วม

---

[26] สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2552). วัฒนธรรมประชานิยม. *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (ออนไลน์)

[27] *แหล่งเดิม.* (ออนไลน์)

ทางวัฒนธรรมกับสังคมอื่นได้อย่างแนบเนียน ดังเช่นญี่ปุ่นที่ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมประชานิยมในรูปแบบของพลังอำนาจอ่อน[28] (Soft Power) ด้วยเหตุนี้เราจึงพบเห็นวัฒนธรรมของญี่ปุ่นแทรกตัวอยู่ในหลายๆ สังคม

วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นมีความน่าสนใจตรงที่ไม่ได้จำกัดรูปแบบอยู่แค่ในสมัยใหม่เท่านั้น แต่กลับเป็นการดึงเอารูปแบบการผลิตมาจากศิลปะและประเพณีในสมัยเฮอัน (ค.ศ. 794 - 1185)[29] ซึ่งเป็นสมัยที่อารยธรรมญี่ปุ่นเริ่มพัฒนาเป็นรูปแบบของตนเอง เช่น การปรับปรุงตัวอักษรฮิระงะนะและคาตาคานะที่ได้รับต้นแบบมาจากจีน นำไปสู่การสร้างงานวรรณกรรมเก่าแก่อันมีชื่อเสียงอย่างตำนานเก็นจิ (Genji Monogatari) นับเป็นยุคทองที่ศิลปะและวัฒนธรรมรุ่งเรืองถึงขีดสุด จนกระทั่งอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และอิทธิพลจากความเป็นประเทศอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเอง วัฒนธรรมนี้จึงค่อยๆ พัฒนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมประชานิยมในปัจจุบัน

รูปแบบของวัฒนธรรมประชานิยมในสังคมญี่ปุ่นสมัยใหม่ เป็นการรวมตัวกันของอิทธิพลจาก ภาพยนตร์ โทรทัศน์ การ์ตูน และเพลงป๊อป ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในยุคหลังและเริ่มเคลื่อนย้ายอิทธิพลทางวัฒนธรรมออกสู่นานาประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1980-1990 วัฒนธรรมประชานิยมหลักๆ ของญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) ภาพยนตร์ และภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์ 2) หนังสือการ์ตูน (Manga) และภาพยนตร์การ์ตูน (Anime) 3) เพลง และนักร้อง 4) แฟชั่น และ 5) เกมประเภทต่างๆ[30]

ในทศวรรษ 1980 วัฒนธรรมประชานิยมหลักๆ ที่ญี่ปุ่นส่งออกไปยังต่างประเทศและประสบความสำเร็จได้รับความนิยมอย่างมาก คือ ภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์ หนังสือและภาพยนตร์การ์ตูน โดยภาพยนตร์โทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูง เช่น โอชิน (1983) และสิงห์สาวนักสืบ (1985) ส่วนหนังสือการ์ตูนและภาพยนตร์การ์ตูนที่เป็นที่นิยมแพร่หลายเช่น ภาพยนตร์การ์ตูนจากสตูดิโอจิบลิ (Ghibli) เจ้าหนูพลังปรมาณู ดราก้อนบอล กันดั้ม หน้ากากเสือ และเรื่องที่รู้จักกันดีและกล่าวได้ว่ามีชื่อเสียงที่สุดคือ หนังสือและภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องโดราเอมอน

---

[28] พลังอำนาจอ่อน (Soft Power) เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงความสามารถในการดึงดูด ชักจูง ปรับเปลี่ยน "ความคิด" หรือ "ความนิยม" ของคนอื่น โดยปราศจากการใช้กำลังไม่ว่าจะเป็นทางทหารหรือทางเศรษฐกิจ

[29] วิชวลเจแปน. (2551). *Japanese pop culture.* (ออนไลน์)

[30] ปัทมา จันทร์เจริญสุข. (2552). การ์ตูนญี่ปุ่น : Soft Power ของนโยบายด้านวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น. ใน *รายงานการประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 6.* หน้า 1487.

4.1.2 การปรับตัวของญี่ปุ่นด้านการต่างประเทศ

ทศวรรษ 1980 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นปรับตัวด้านการต่างประเทศทั้งการเปลี่ยนนโยบายจากการใช้เศรษฐกิจนำหน้ามาเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความรู้สึกใกล้ชิดเพื่อลดการต่อต้านจากการที่ญี่ปุ่นได้เปรียบทางเศรษฐกิจต่อนานาชาติ ในทศวรรษนี้ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกามีความตึงเครียดขึ้น ส่วนในด้านความมั่นคงประเด็นการติดอาวุธให้แก่กองกำลังป้องกันตนเองและการแก้ไขมาตรา 9 เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอีกครั้งเพราะสถานการณ์สงครามเย็นกลับมาตึงเครียดจากการที่สหภาพโซเวียตบุกอัฟกานิสถานใน ค.ศ. 1979 และสงครามในอินโดจีนที่ยังไม่ยุติ

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา

ญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันอย่างยิ่งนับตั้งแต่สหรัฐอเมริกาเข้ามาปกครองญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งการที่สหรัฐอเมริกาอยู่ในฐานะผู้ปกป้องทางทหารให้แก่ญี่ปุ่นและคู่ค้าอันดับหนึ่ง ในด้านการทหารนั้นแม้ที่ผ่านมาสหรัฐอเมริกาพยายามให้ญี่ปุ่นติดอาวุธและช่วยสหรัฐอเมริการับผิดชอบด้านความมั่นคงในภูมิภาค แต่ญี่ปุ่นปฏิเสธมาตลอดแลกกับการที่ให้สหรัฐอเมริกามีฐานทัพอยู่ในญี่ปุ่นที่โอกินาวาแม้ถูกชาวญี่ปุ่นต่อต้านมาโดยตลอด

ในด้านเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกาเป็นคู่ค้าอันดับหนึ่งของญี่ปุ่น แม้ว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้ดุลการค้าฝ่ายเดียวมาโดยตลอด แต่ญี่ปุ่นต้องพึ่งสหรัฐอเมริกาทั้งในด้านวัตถุดิบและตลาดมากทำให้สหรัฐอเมริกามีอำนาจต่อรองญี่ปุ่นมาก การที่สหรัฐอเมริกาขาดดุลการค้าญี่ปุ่นมาตลอดและขาดดุลเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้รัฐบาลอเมริกันขู่หรือนักการเมืองอเมริกันเคลื่อนไหวประท้วงญี่ปุ่นว่าจะออกกฎหมายกีดกันสินค้าญี่ปุ่นอยู่เรื่อยๆ ซึ่งทุกครั้งญี่ปุ่นก็แสดงการผ่อนปรนความตึงเครียดด้วยการเปิดตลาดสินค้าของตนให้สหรัฐอเมริกามากขึ้น[31]

ปลายทศวรรษ 1980 ความสัมพันธ์ทางการค้าของทั้งสองประเทศตึงเครียดเมื่อสหรัฐอเมริกากล่าวหาว่าญี่ปุ่นใช้วิธีการค้าที่ไม่เป็นธรรมต่อสหรัฐฯ คือ ใช้วิธีการทุ่มตลาดและขายในราคาที่ถูกเกินไปในตลาดต่างประเทศซึ่งผิดข้อตกลงที่ทำกันไว้ทำให้สหรัฐอเมริกาเสียประโยชน์ สหรัฐฯ จึงออกมาตรการลงโทษญี่ปุ่นโดยขึ้นอัตราภาษีร้อยละ 100 สำหรับสินค้าอิเลกทรอนิกส์ของญี่ปุ่น โดยต้องการเก็บภาษีสินค้านำเข้าจากญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นและเพื่อทำให้สินค้าญี่ปุ่นที่

---

[31] ไชยวัฒน์ ค้ำชู; และเขียน ธีระวิทย์. (2537, กันยายน-ธันวาคม). ญี่ปุ่นในสังคมโลก. *เอเชียปริทัศน์.* 15(3): 34.

ส่งมาขายยังสหรัฐฯ มีราคาสูงขึ้นเพื่อที่ผู้บริโภคจะซื้อน้อยลง เพื่อลดการขาดดุลของสหรัฐฯ ญี่ปุ่นพยายามเรียกร้องให้สหรัฐฯ ยกเลิกมาตรการลงโทษนี้โดยกล่าวว่าผิดข้อตกลงทางการค้าของ GATT หรือข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีและการค้า ซึ่งสหรัฐอเมริกาได้ยกเลิกหลังจากประกาศใช้ไม่กี่เดือน[32] กรณีนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า การตอบโต้ของสหรัฐอเมริกาไม่ได้มีเหตุผลเรื่องการค้าเพียงประการเดียว เพราะตลอดเวลาสหรัฐอเมริกาได้เรียกร้องญี่ปุ่นด้านการทหาร การเพิ่มเงินบริจาคให้องค์การสหประชาชาติหรือองค์กรชำนัญพิเศษต่างๆ ในสหประชาชาติเพื่อนำไปใช้ด้านสันติภาพ มนุษยชน ซึ่งเมื่อญี่ปุ่นตอบสนองโดยการเปิดตลาดภายในของญี่ปุ่นให้หรือบริจาคเงินเพิ่มให้ สหรัฐอเมริกาก็จะยกเลิกมาตรการกีดกันสินค้าญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดและซับซ้อน แม้มีความขัดแย้งกันอยู่บ้างแต่ทั้งสองฝ่ายต่างต้องพึ่งพากันและกันทั้งในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง ดังนั้นจึงยากที่ความขัดแย้งจะรุนแรงเกินไป

นโยบายทางวัฒนธรรมกับการต่างประเทศของญี่ปุ่น

การเติบโตด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่ทำให้ญี่ปุ่นกลายมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเทียบเคียงกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจของโลกได้ภายในระยะเวลาไม่นาน ความเจริญเหล่านี้ส่งผลให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศชั้นนำของทวีปเอเชียที่เข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม บทบาทของญี่ปุ่นต่อโลกจึงเพิ่มมากขึ้น พอๆ กับที่ต้องเผชิญปัญหาที่มีมากเนื่องจากความเจริญก้าวหน้า คือ ปัญหาเศรษฐกิจเรื้อรังที่ยากจะแก้ไข ปัญหาสังคมที่รอการปรับปรุง รวมไปถึงปัญหาธรรมชาติเรื่องภัยพิบัติที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงต้องรักษาและพัฒนาสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเก่า เช่น หาช่องทางสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าเดิม ไม่หยุดที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่มีความสำคัญอย่างมากในโลกปัจจุบัน

นอกจากนี้ การที่ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายมุ่งเศรษฐกิจและผลกำไรเป็นหลัก และได้เปรียบดุลการค้าประเทศต่างๆ มาโดยตลอด ทำให้เกิดกระแสต่อต้านทั้งในเอเชียและยุโรปที่มีความรู้สึกวิตกกังวลและไม่พอใจการหาผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวของญี่ปุ่น จนเกิดกระแสต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในหลายประเทศในทศวรรษ 1970 รัฐบาลญี่ปุ่นยอมรับว่าความประพฤติของนักธุรกิจญี่ปุ่นบางคนที่ไปลงทุนยังต่างประเทศนั้นไม่อาจยอมรับได้ เพราะเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ฝ่ายเดียวหรือเอาเปรียบคนท้องถิ่นที่เป็นแรงงานเกินไป รวมไปถึงการที่ญี่ปุ่นเข้าครอบงำทางเศรษฐกิจ ในการเดินทางเยือนประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของนายกรัฐมนตรีทะนะกะใน

---

[32] *แหล่งเดิม.*

ค.ศ. 1974 จึงนับเป็นการเปิดโลกทัศน์ในอีกแง่มุมให้ชาวญี่ปุ่นได้รับรู้ว่าภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในสายตาของนานาประเทศขณะนั้นย่ำแย่มากเพียงใด แม้ญี่ปุ่นจะเข้าใจดีว่าทั่วโลกเคยมีมุมมองต่อญี่ปุ่นในแง่ลบมาครั้งหนึ่งแล้วในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยความต้องการที่จะลบคำประณามว่าญี่ปุ่นเป็นชาติโหดร้ายจากเหตุการณ์ในอดีต ญี่ปุ่นจึงหันมาเน้นนโยบายเศรษฐกิจ แต่ความทะเยอทะยานในการมุ่งหาความสำเร็จจากผลกำไรอย่างเกินควรในครั้งนี้ ทำให้ญี่ปุ่นถูกมองว่าเห็นแก่ตัวและคิดถึงแต่ผลประโยชน์ของตนเอง ทั้งจากการเข้ามาแสวงหาทรัพยากรหรือวัตถุดิบราคาถูกและแรงงานราคาถูก และผูกขาดตลาดสินค้าอุตสาหกรรมในประเทศคู่ค้า

ดังนั้นในทศวรรษ 1970 รัฐบาลญี่ปุ่นได้เพิ่มความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการศึกษาแก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อแก้ไขภาพลักษณ์ด้านลบด้านเศรษฐกิจ เช่น การตั้งมูลนิธิ Japan Foundation ขึ้นในประเทศต่างๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการดำเนินงานแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศอื่นๆ อย่างเต็มรูปแบบ และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับองค์กรและบุคคลที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับด้านศิลปวัฒนธรรม[33] มูลนิธินี้มีบทบาทมาจนถึงปัจจุบัน และมีโครงการหลากหลายที่เกิดขึ้นเพื่อส่งออกวัฒนธรรมญี่ปุ่นในเชิงการทูต การดำเนินการเหล่านี้เป็นความพยายามของญี่ปุ่นที่จะทำให้ชาติอื่นมองญี่ปุ่นในแง่ดีขึ้น

หนังสือพิมพ์ชื่อดังฉบับหนึ่งในญี่ปุ่นกล่าวว่า การที่ญี่ปุ่นสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยแต่ฝ่ายเดียวโดยไม่แบ่งปันให้กับประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาได้มีโอกาสร่ำรวยบ้าง นับเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงของญี่ปุ่น[34] จะเห็นว่าชาวญี่ปุ่นรู้สึกตัวทันทีว่าความวุ่นวายต่างๆ หรือการต่อต้านญี่ปุ่นในต่างประเทศ เกิดขึ้นจากนโยบายมุ่งเศรษฐกิจที่แม้จะสร้างให้ญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้า แต่ก็มีผลในแง่ลบสะท้อนกลับอย่างรุนแรง และในครึ่งแรกของทศวรรษ 1980 ยังมีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นหลายครั้ง เช่น ค.ศ. 1983 ปลาย ค.ศ. 1984 และต้น ค.ศ. 1985 ตามลำดับ ซึ่งญี่ปุ่นถูกโจมตีว่าเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ และญี่ปุ่นไม่จริงใจในการถ่ายทอดเทคโนโลยี[35] ทำให้ญี่ปุ่นพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศเพื่อรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสร้างภาพลักษณ์ด้านดีของญี่ปุ่นให้เกิดขึ้น ญี่ปุ่นจึงทบทวนนโยบายต่างประเทศเสียใหม่ ทำให้นโยบายด้านวัฒนธรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทมากในปลายทศวรรษ 1980

การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศในทศวรรษ 1970 ที่เน้นการเป็นมิตรรอบด้านและให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่นานาประเทศ ทำให้ความรู้สึกด้านลบต่อญี่ปุ่นทั้งจากสาเหตุ

---

[33] เจแปนฟาวน์เดชั่น. (ม.ป.ป.). *เกี่ยวกับเจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ*. (ออนไลน์)

[34] สนิท เอกชัย. (2517). *ชำแหละญี่ปุ่น*. หน้า 161.

[35] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2533). *การเมืองและนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น*. หน้า 188.

ในประวัติศาสตร์และด้านเศรษฐกิจลดลง แต่ญี่ปุ่นยังคงมีภาพลักษณ์ในด้านลบว่าจะครอบงำเศรษฐกิจชาติอื่น ดังนั้นนโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 จึงเป็นไปเพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่แก่ญี่ปุ่น แทนภาพลักษณ์ "สัตว์เศรษฐกิจ" ที่ญี่ปุ่นถูกตั้งฉายาในทางลบเพราะที่ผ่านมาประเทศต่างๆ ขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงพยายามลดความรู้สึกต่อต้านสินค้าอุตสาหกรรมญี่ปุ่น ด้วยการใช้นโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมในทศวรรษ 1980 เน้นการสร้างอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม แทนสินค้าอุตสาหกรรมหนักอย่างแต่ก่อน

ญี่ปุ่นเริ่มส่งออกทางวัฒนธรรมตั้งแต่ครึ่งแรกของทศวรรษ 1980 โดยส่งออกรายการโทรทัศน์ทั้งละครและการ์ตูนไปยังประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียเป็นครั้งแรก ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1980 เกิดรายการช่อง 9 การ์ตูน ที่เน้นการแพร่ภาพภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่น รวมทั้งมีการแพร่ภาพการ์ตูนญี่ปุ่นทางช่อง 3 และช่อง 5 ทำให้ภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง เรื่องที่มีชื่อเสียง เช่น แคนดี้ แคนดี้ คินนิคุแมน อิกคิวซังเณรน้อยเจ้าปัญญา และโดราเอมอน ซึ่งสองเรื่องหลังยังคงได้รับความนิยมและออกอากาศมาจนปัจจุบัน ส่วนรายการละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมมากคือละครชุด โอชิน ที่เริ่มเข้ามาฉายในประเทศไทยครั้งแรกใน ค.ศ. 1984 ทางช่อง 5 จากนั้นมีละครโทรทัศน์ของญี่ปุ่นเข้ามาฉายอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการแพร่โฆษณาจากญี่ปุ่น เช่น ป๊อกกี้และโคลล่อน ตามด้วยการนำสินค้าต่างๆ ทางวัฒนธรรมเหล่านี้มาขาย เช่น กล่องดินสอ ปากกา ตุ๊กตา สติ๊กเกอร์ เสื้อผ้า สินค้าทางวัฒนธรรมญี่ปุ่นเหล่านี้ได้รับความนิยมมากและค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในชีวิตประจำวันของคนในประเทศต่างๆ โดยที่ไม่เกิดความรู้สึกต่อต้านเหมือนการต่อต้านสินค้าอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น[36]

ความสำเร็จจากการส่งออกทางวัฒนธรรมญี่ปุ่นนี้ ทำให้ใน ค.ศ. 1988 รัฐบาลญี่ปุ่นสมัยนายกรัฐมนตรีทะเคชิตะ โนะโบรุ กำหนดนโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเป็นนโยบายของรัฐบาล โดยเป็นนโยบายที่ส่งเสริมทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ญี่ปุ่น นโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมนี้ต่อมาขยายไปอย่างกว้างขวาง ทั้งการส่งออกอุตสาหกรรมหนังสือการ์ตูน ภาพยนตร์การ์ตูน ละครชุดทางโทรทัศน์ เพลง และเกมคอมพิวเตอร์ วิดีโอเกม เกมบอย และเกมออนไลน์

---

[36] อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2550, มีนาคม 21). Japanization กระแสญี่ปุ่นนิยมที่มากกว่าตัวและหัวใจ. Online http://www.manager.co.th/QoL/ViewNews.aspx?NewsID=9500000032417 อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2550, มีนาคม 21). *Japanization*. กรุงเทพฯ: Open Book. และ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2549) คลื่นวัฒนธรรมป๊อปเกาหลี โฉมหน้าทุนวัฒนธรรมเอเชีย. *เอกสารประกอบ การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 5 วัฒนธรรม บริโภค บริโภควัฒนธรรม*. หน้า 2-3.

จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 เป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นมีความมั่นคงและเติบโตอย่างต่อเนื่อง และขยายฐานเศรษฐกิจไปยังต่างแดน ประชากรมีรายได้สูง คุณภาพชีวิตดี มาตรฐานการครองชีพสูง ค่าใช้จ่ายในเมืองใหญ่ของญี่ปุ่นสูงติดอันดับโลก คนรุ่นใหม่ที่เกิดยุคหลังสงครามโลกมีความแตกต่างจากคนรุ่นก่อนทั้งในด้านของมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น มีความคิดอิสรเสรีมากขึ้น แต่ยังคงคุณลักษณะร่วมของชาวญี่ปุ่นคือ การให้ความสำคัญกับองค์กร การเป็นกลุ่ม และการทุ่มเททำงานหนัก จนเกิดความเครียดขึ้นในสังคมทั้งในหมู่คนทำงานและเด็กวัยรุ่น ทำให้ในทศวรรษ 1980 นี้ ความรุนแรงในสถานศึกษากลายเป็นปัญหาสำคัญของสังคมญี่ปุ่น ในด้านการเมืองภายในประเทศ พรรคเสรีประชาธิปไตยยังครองอำนาจอยู่แต่ในทศวรรษนี้มีคดีทุจริตของนักการเมืองสำคัญของพรรค คือ คดีสินบนล็อกฮีต ที่อดีตนายกรัฐมนตรีทะนะกะถูกฟ้องร้องตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 ถูกตัดสินว่ามีความผิดใน ค.ศ. 1985 และคดีทุจริตรีครูทใน ค.ศ. 1988 ส่งผลให้พรรคหล่นจากอำนาจชั่วคราวใน ค.ศ. 1993 นับเป็นครั้งแรกตั้งแต่ก่อตั้งพรรคใน ค.ศ. 1955

4.2 ญี่ปุ่นในทศวรรษ 1990

ในทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นเผชิญกับการท้าทายสำคัญที่กระทบต่อสังคมญี่ปุ่นอย่างมาก ในด้านเศรษฐกิจ ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจชะงักงันมากที่สุดในรอบ 10 ปี ในด้านการเมือง การทุจริตของนักการเมืองทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลพรรคเสรีประชาธิปไตยและข้าราชการ ในด้านสังคม การแพร่ขยายของลัทธิบริโภคนิยมที่ฝังรากลึกในสังคมญี่ปุ่นทำให้เกิดการแข่งขันดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้าวของเงินทองหรือสินค้าราคาแพง และเกิดวัฒนธรรมใหม่ของกลุ่มคนที่หมกมุ่นกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกินไป จนเกิดการหลีกเลี่ยงสังคม และเกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงในสังคม ในด้านการต่างประเทศ สถานการณ์การเมืองโลกเปลี่ยนไปจากการสิ้นสุดสงครามเย็น ญี่ปุ่นถูกกดดันมากขึ้นให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในด้านสันติภาพของโลกจนในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นได้ส่งกองกำลังออกไปปฏิบัติการนอกประเทศเป็นครั้งแรกตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 เป็นอีกประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงในสังคมในทศวรรษนี้

4.2.1 ภาวะเศรษฐกิจถดถอยกับผลกระทบต่อสังคมญี่ปุ่น

ในช่วงทศวรรษที่ 1960 - 1970 ตัวเลขทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะการเติบโตของอุตสาหกรรมเหล็ก ที่มีกำไรมากจนส่งผลต่อเนื่องให้อุตสาหกรรมอื่นๆ ในประเทศเติบโตขึ้นไปด้วย โดยเฉพาะอุตสาหกรรมต่อเรือและรถยนต์ และอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ จนกระทั่งเกิดวิกฤติค่าเงินเยนตั้งแต่ ค.ศ. 1987 เนื่องจากทั่วโลกไม่สามารถแก้ไขวิกฤติการณ์น้ำมันที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ได้[37] กระทบมาถึงเศรษฐกิจญี่ปุ่น ค่าเงินเยนที่สูงขึ้นทำให้ญี่ปุ่นเสียเปรียบทางการค้า และความต้องการสินค้าญี่ปุ่นของต่างประเทศมีปริมาณน้อยลง บริษัทญี่ปุ่นจำนวนมากย้ายฐานการผลิตไปสู่ต่างประเทศเพราะวิกฤติเงินเยนที่ทำให้ค่าใช้จ่ายและค่าแรงในประเทศสูงขึ้น ส่งผลให้ญี่ปุ่นเกิดภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ผลกำไรที่มากเกินไปจนเกิดสภาพคล่องทางการเงินที่เป็นการเปิดทางให้นักธุรกิจเข้ามาเก็งกำไร ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ใน ค.ศ. 1991 เศรษฐกิจญี่ปุ่นจึงเสียหายอย่างมหาศาลและมีปริมาณหนี้เสียจำนวนมาก

ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นชะงักงันและตกต่ำที่สุดในรอบ 10 ปี ดังตัวเลขอัตราการว่างงานใน ค.ศ. 1991 เฉลี่ยเดือนละ 2.2 หรือราว 14.2 ล้านคน สูงกว่าปีที่ผ่านมาร้อยละ 0.1[38] อย่างไรก็ตาม การค้าต่างประเทศของญี่ปุ่นยังมีมูลค่าสูง ในปีนี้การค้าต่างประเทศของญี่ปุ่นเกินดุลถึง 106.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ[39] สูงกว่าปีที่ผ่านมาถึงร้อยละ 38[40] หากดูเฉพาะตัวเลขเศรษฐกิจก็อาจเข้าใจได้ว่ามูลค่าการค้าต่างประเทศที่สูงจะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจภายในได้ แต่การได้ดุลการค้าต่างประเทศนี้กลับทำให้ญี่ปุ่นถูกกดดันจากประเทศคู่ค้าให้เปิดตลาดภายในของญี่ปุ่นให้สินค้าต่างชาติมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าเกษตรเช่นข้าว ข้อเรียกร้องของประเทศคู่ค้านี้ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในประเทศญี่ปุ่นโดยเฉพาะในหมู่ชาวนาที่เกรงว่าข้าวต่างประเทศที่มีราคาถูกกว่าข้าวญี่ปุ่นจะทำให้ข้าวญี่ปุ่นขายได้น้อยลง

รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีมิยะซะวะ คิอีชิ ได้รับคำวิจารณ์อย่างมากจากการแก้ปัญหาด้วยการเปิดตลาดสินค้าญี่ปุ่นนี้ แม้ว่ารัฐบาลจะออกนโยบายปฏิรูปการเงินเพื่อส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่คะแนนนิยมของรัฐบาลลดลงและต่อมานักการเมืองในกลุ่มของนายมิยะซะวะพัวพันกับคดีสินบน ทำให้รัฐสภามีมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลจนนายมิยะซะวะต้องลาออกจากตำแหน่ง

---

[37] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). *Japanization.* หน้า 51.

[38] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2536). ญี่ปุ่น. *เอเชียรายปี 1993/2536*. หน้า 221.

[39] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2537, ก.ย.- ธ.ค.). ญี่ปุ่นในสังคมโลก. *เอเชียปริทัศน์*. 15(3): 15.

[40] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2536). *เล่มเดิม*. หน้า 222.

นายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1993 และทำให้พรรคเสรีประชาธิปไตยที่เป็นพรรครัฐบาลมายาวนานตั้งแต่ ค.ศ. 1955 เสียอำนาจให้ฝ่ายค้าน เกิดเป็นรัฐบาลผสมขึ้นมีแกนนำคือพรรคญี่ปุ่นใหม่ที่นำโดยโฮโซกะวะ โมะริฮิโร โดยพรรคเสรีประชาธิปไตยเป็นฝ่ายค้าน

รัฐบาลผสมเผชิญปัญหาหลายประการ รวมถึงด้านการเมืองที่พรรคเสรีประชาธิปไตยยังมีความเข้มแข็งและประสบการณ์การเมืองมาก รัฐบาลผสมถูกโจมตีจากฝ่ายค้านคือพรรคเสรีประชาธิปไตยอย่างมากจนมีการเปลี่ยนรัฐบาลหลายครั้ง[41] พรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้งใน ค.ศ. 1996 การที่พรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาเป็นรัฐบาลได้เพราะประชาชนเห็นว่ารัฐบาลที่มาจากพรรคอื่นก็ไม่อาจแก้ปัญหาของประชาชนได้ดีพอ จึงทำให้พรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาเป็นรัฐบาลได้อีกครั้ง แต่เพราะประชาชนเสื่อมศรัทธานักการเมืองจากพรรคที่มีคดีความทุจริตหลายครั้ง ทำให้ไม่สามารถเป็นรัฐบาลพรรคเดียวได้โดยนำพรรคสังคมนิยมมาร่วมรัฐบาลด้วย ปัญหาการเมืองและการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้งจนการดำเนินนโยบายไม่ต่อเนื่องมีผลกระทบทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นอยู่ในภาวะชะลอตัว และมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่ำ และยังถูกซ้ำเติมด้วยการเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เมืองโกเบที่ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตผู้คนจำนวนมาก ตลอดจนทรัพย์สิน อาคารบ้านเรือน และระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ตามด้วยวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียหรือวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งใน ค.ศ. 1997 ที่กระทบเศรษฐกิจญี่ปุ่นครั้งใหญ่อีกระลอก ส่งผลให้ญี่ปุ่นเกิดภาวะเศรษฐกิจชะลอตัวมาตลอดทศวรรษ 1990 และต่อเนื่องมาถึงทศวรรษ 2000

4.2.2 การปรับตัวด้านความมั่นคงและการทหารของญี่ปุ่น

ประเด็นด้านความมั่นคงและการทหารของญี่ปุ่นเป็นเรื่องหนึ่งที่มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในทศวรรษ 1990 นี้ โดยมีประเด็นสำคัญ คือ ฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น และการเพิ่มกำลังทางทหารของญี่ปุ่น ตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1987 รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มปรับนโยบายด้านความมั่นคง โดยสมัยนายกรัฐมนตรีนะกะโซะเนะได้ยกเลิกนโยบายที่กำหนดไว้ตั้งแต่ ค.ศ. 1976 เกี่ยวกับงบประมาณด้านการทหารว่าต่ำกว่าร้อยละ 1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งด้านการทหารของญี่ปุ่นและเห็นว่าการกำหนดอัตราว่าไม่เกินร้อยละ 1 ของ GNP นี้ล้าสมัยแล้ว เพราะในทศวรรษ 1980 เศรษฐกิจญี่ปุ่นไม่ได้เติบโตสูงเหมือนเมื่อก่อน ทำให้

---

[41] จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. (2552). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่.* หน้า 500-503.

ในความเป็นจริงอัตรางบประมาณด้านการทหารที่ตั้งไว้ลดลงตามไปด้วย และเกรงว่าการจำกัดงบประมาณจะกระทบต่อการเสริมสร้างกำลังป้องกันประเทศของญี่ปุ่น[42]

ในทศวรรษนี้ปัจจัยที่ทำให้ประเด็นความมั่นคงและการทหารกลับมาเป็นที่ถกเถียงของสังคม คือ การสิ้นสุดสงครามเย็นในต้นทศวรรษ 1990 ทำให้เหตุผลด้านความมั่นคงที่สหรัฐอเมริกาต้องมีกองทัพอยู่ในญี่ปุ่นมีน้ำหนักลดลง และการที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับต้นๆ ของโลกทำให้สหรัฐอเมริกาและอีกหลายประเทศเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเพิ่มความรับผิดชอบด้านสันติภาพของโลกให้มากขึ้น โดยไม่ใช่เพียงแค่การบริจาคเงินให้สหประชาชาติหรือองค์กรอื่นๆ เหมือนที่ผ่านมาเท่านั้น

การเพิ่มกำลังทหารและการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถมีกองทัพได้ เป็นประเด็นที่ญี่ปุ่นถูกเรียกร้องมาโดยตลอดจากสหรัฐอเมริกาตั้งแต่เกิดสงครามเกาหลีขึ้นใน ค.ศ. 1950 แต่รัฐบาลญี่ปุ่นยืนยันโดยอ้างรัฐธรรมนูญว่าญี่ปุ่นไม่สามารถมีกองทัพได้ แม้มีนักการเมืองบางคนเห็นชอบกับการแก้รัฐธรรมนูญ แต่สังคมส่วนใหญ่ยังคัดค้าน การที่จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์และเกิดสงครามเกาหลีขึ้นทำให้สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นกังวลเรื่องอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ที่อาจจะแพร่เข้ามาในญี่ปุ่น จึงมีการตั้งกองกำลังจำนวน 75,000 คนขึ้นสำหรับการรักษาความปลอดภัยของญี่ปุ่น เรียกว่ากองกำลังตำรวจสำรองแห่งชาติ (National Police Reserve) และเปลี่ยนชื่อเป็น กองกำลังเพื่อความปลอดภัยแห่งชาติ (National Safety Force) เมื่อ ค.ศ. 1952 เพิ่มกำลังขึ้นเป็นแสนคน และมีกำลังทางเรือประมาณหนึ่งหมื่นคน ต่อมาใน ค.ศ. 1954 เปลี่ยนชื่อเป็นกองกำลังป้องกันตนเอง (Self-Defense Force) พร้อมกับมีกำลังทางอากาศด้วย กองกำลังนี้แม้ไม่ใช่กองทัพตามแบบสากล แต่มีลักษณะตามแบบกองทัพและมีอาวุธที่มีประสิทธิภาพ แต่กล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่สุดด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นคือการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่เกาะโอกินาวา

สถานการณ์การเมืองโลกมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ทั้งการสิ้นสุดสงครามเย็นตลอดจนการเกิดสงครามอ่าวเปอร์เซีย การสิ้นสุดสงครามกลางเมืองในกัมพูชา การเกิดสงครามกลางเมืองจากความขัดแย้งในหลายประเทศทั้งในตะวันออกกลาง ยุโรป และแอฟริกา ทำให้กองกำลังของสหประชาชาติต้องเข้าไปจัดการรักษาสันติภาพ หลายประเทศเรียกร้องให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมในปฏิบัติการทางสันติภาพเหล่านี้ เพราะที่ผ่านมาญี่ปุ่นใช้การบริจาคเงินให้สหประชาชาติและองค์กรต่างๆ ทำให้ถูกวิจารณ์ว่าญี่ปุ่นเอาเปรียบและส่งทหารชาติอื่นไปสู่สงครามแทน โดยเฉพาะเมื่อเกิดสงครามอ่าวเปอร์เซียใน ค.ศ. 1991 ญี่ปุ่นมอบเงินจำนวนมากถึง 11 ล้าน

---

[42] ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2537, ก.ย.- ธ.ค.). *เล่มเดิม.* หน้า 32 ; และฮิซาฮิโกะ โอกาซากิ. (2535). *เล่มเดิม.* หน้า 100.

ดอลลาร์สหรัฐฯ ให้กองกำลังนานาชาติ และให้เงินช่วยเหลือประเทศในพื้นที่อ่าวเปอร์เซียอีก 4 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และส่งคณะแพทย์ไปให้ความช่วยเหลือด้วย แต่นอกจาก "จ่ายมากแต่ไม่ได้รับการขอบคุณ" แล้ว ญี่ปุ่นกลับถูกคำวิจารณ์เพราะประเทศอื่นต้องการให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมด้านกำลังคนไม่ใช่ด้านการเงิน รวมถึงญี่ปุ่นมีผลประโยชน์จากทรัพยากรน้ำมันจากคูเวตและบริเวณตะวันออกกลาง จึงถูกมองว่าญี่ปุ่นควรมีส่วนร่วมทางทหารด้วย[43]

สถานะของญี่ปุ่นในเวทีโลกกลายเป็นที่อภิปรายทั้งในหมู่ชาวญี่ปุ่นและภายนอกประเทศ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าในเวลานี้ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ มีความมั่นคงและเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ ญี่ปุ่นควรแสดงบทบาทในระดับโลกมากขึ้น ผู้นำรัฐบาลบางคนต้องการให้ญี่ปุ่นมีบทบาทในเวทีสหประชาชาติมากขึ้น แต่อีกฝ่ายเห็นว่าการเพิ่มบทบาทของญี่ปุ่นในเวทีโลกมากขึ้น จะทำให้ญี่ปุ่นต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งของประเทศต่างๆ ญี่ปุ่นจึงเริ่มปรับนโยบายความมั่นคงโดยเพิ่มงบการทหารมากขึ้นเพื่อผ่อนคลายแรงกดดันเหล่านี้

ในด้านการประนีประนอมกับนานาชาติด้านสันติภาพนั้น ในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นเริ่มส่งกองกำลังป้องกันตนเอง (Self-Defense Force: SDF) ออกไปร่วมปฏิบัติการในนามขององค์การสหประชาชาติ ความกดดันจากการถูกวิจารณ์ในระดับนานาชาติจากกรณีการจ่ายเงินด้านการทหารเพียงอย่างเดียว ทำให้หลังจากสงครามอ่าวเปอร์เซียรัฐบาลญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายด้านการทหารใหม่ โดยออกพระราชบัญญัติความร่วมมือสันติภาพ (International Peace Cooperation Bill) เพื่อให้สามารถส่งทหารญี่ปุ่นไปร่วมปฏิบัติการเพื่อสันติภาพร่วมกับกองกำลังของสหประชาชาติ พระราชบัญญัตินี้ได้รับการอภิปรายในสภานานกว่า 9 เดือน เพราะมีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมากทั้งฝ่ายค้านและประชาชนในญี่ปุ่น แต่ในที่สุดพระราชบัญญัตินี้ผ่านสภาและมีผลบังคับใช้ใน ค.ศ. 1992[44]

การปฏิบัติการด้านสันติภาพครั้งแรกของกองกำลังป้องกันตนเองในนามสหประชาชาติ คือ การรักษาความสงบและจัดการเลือกตั้งในกัมพูชาในนามของสหประชาชาติใน ค.ศ. 1992 หลังสิ้นสุดสงครามกลางเมืองกัมพูชา ระหว่าง ค.ศ. 1992-1996 กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นออกปฏิบัติการนอกประเทศร่วมกับสหประชาชาติถึง 4 ครั้ง คือ ช่วยดูแลการเลือกตั้งที่ประเทศแองโกลาใน ค.ศ. 1992 ประเทศโมแซมบิกใน ค.ศ. 1993-1995 ประเทศเอลซาวาดอร์ใน ค.ศ. 1994 และเข้าร่วมสังเกตการณ์ที่ที่ราบสูงโกลันในพื้นที่ระหว่างอิสราเอลกับซีเรียใน ค.ศ.

---

[43] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). การส่งทหารออกนอกประเทศไปปฏิบัติการรักษาสันติภาพของญี่ปุ่น. ใน *เล่มเดิม.* หน้า 224 และ 237.

[44] *แหล่งเดิม.* หน้า 228.

1996[45] การเข้าร่วมกับสหประชาชาติในพื้นที่ต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มบทบาทที่สำคัญของญี่ปุ่นในระดับนานาชาติ และใน ค.ศ. 2004 ญี่ปุ่นส่งกองกำลังไปอิรักซึ่งถือเป็นการปฏิบัติการในสมรภูมิครั้งแรกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปฏิบัติการเหล่านี้ของกองกำลังป้องกันตนเองแสดงถึงการขยายบทบาทครั้งสำคัญของญี่ปุ่นในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

มีผู้วิเคราะห์ว่าการปรับนโยบายด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นที่ให้ส่งกองกำลังออกไปภายนอกได้นั้นเป็นไปตามแรงกดดันภายนอก ไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของญี่ปุ่น[46] เพราะจากการสำรวจประชามติในช่วงที่พระราชบัญญัติปฏิบัติการรักษาสันติภาพประกาศทั้ง 3 ครั้ง พบว่ามีผู้ไม่สนับสนุนมากกว่าผู้สนับสนุนพระราชบัญญัตินี้แม้สัดส่วนจะต่างกันไม่มากก็ตาม คือ 37 : 31, 47 : 41, 46 : 36 และ 36 : 36 แต่เมื่อมีการส่งทหารออกไปปฏิบัติครั้งแรกยังต่างประเทศจริงใน ค.ศ. 1992 – 1993 ประชามติที่สนับสนุนการปฏิบัติการทางสันติภาพทุกครั้งสูงกว่าการไม่สนับสนุนและสูงขึ้นเรื่อยๆ เช่น คราวส่งไปกัมพูชา ค.ศ. 1992 มีผู้สนับสนุนร้อยละ 59 ไม่สนับสนุนร้อยละ 36 ส่งไปโมแซมบิก ค.ศ. 1993 มีเสียงสนับสนุนร้อยละ 57 ไม่สนับสนุนร้อยละ 26 และเมื่อส่งทหารไปรวันดา ค.ศ. 1993 มีผู้สนับสนุนถึงร้อยละ 84 ไม่สนับสนุนเพียงร้อยละ 9 เท่านั้น[47]

จากตัวเลขประชามติเหล่านี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า ที่มีการสนับสนุนมากเพราะประชาชนญี่ปุ่นเห็นว่ากองกำลังญี่ปุ่นไปปฏิบัติการทางสันติภาพและมนุษยธรรมเช่น การรักษาความสงบ การฟื้นฟูสาธารณูปโภค ถนนหนทาง และการจัดการเลือกตั้ง และภารกิจด้านการส่งกำลังบำรุง เช่น การขนส่ง คมนาคม การรักษาพยาบาล ซึ่งสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ญี่ปุ่น ไม่ใช่การทำสงครามที่เป็นเรื่องที่สังคมญี่ปุ่นยังต่อต้าน

ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นหลายสมัยตั้งแต่ ค.ศ. 1994 พยายามเรียกร้องให้มีการปฏิรูปคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เพื่อที่ญี่ปุ่นจะได้เข้าเป็นสมาชิกคณะมนตรีฯ ประเภทถาวร เช่นเดียวกับสมาชิกถาวรอีก 5 ประเทศ โดยเฉพาะในสมัยนายกรัฐมนตรีโคะอิซุมิ นายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 2001 - 2006 พยายามผลักดันเรื่องนี้อย่างหนักในเวทีสหประชาชาติ แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ[48] อย่างไรก็ตาม ในญี่ปุ่นมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วย

---

[45] Andrew Gordon. (2003). *A Modern History of Japan*. p. 330.

[46] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). การส่งทหารออกนอกประเทศไปปฏิบัติการรักษาสันติภาพของญี่ปุ่น. ใน *เล่มเดิม*. หน้า 238.

[47] *แหล่งเดิม*. หน้า 238.

[48] Asahi Shimbun. (2004). Koizumi: No Shift in Article 9. Online. Retrieved February 20, 2016. Online.

และไม่เห็นด้วย เพราะการเป็นสมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงแบบถาวรย่อมหมายความว่าญี่ปุ่นต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ และมีความเป็นไปได้ว่าจะต้องส่งทหารเข้าร่วมในการระงับความขัดแย้งในพื้นที่ต่างๆ ของโลกซึ่งเป็นข้อห้ามในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น

ที่สำคัญเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงในต้นทศวรรษ 1990 ในญี่ปุ่นมีการอภิปรายถึงความจำเป็นของการมีอยู่ของฐานทัพสหรัฐอเมริกาในโอกินาวา และเกิดกระแสต่อต้านกองทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นขึ้นมาอีกครั้ง นอกจากนี้การมีอยู่ของฐานทัพสหรัฐอเมริกาบนแผ่นดินญี่ปุ่นยังทำให้เกิดเป็นประเด็นโต้แย้งกันเมื่อมีการเจรจาเพื่อสันติภาพในคาบสมุทรเกาหลีเกาหลี การประท้วงเพื่อให้สหรัฐอเมริกาถอนฐานทัพออกไปจากญี่ปุ่นเกิดขึ้นบ่อยครั้งและในหลายๆ พื้นที่ เพราะภาวะสงครามเย็นที่สิ้นสุดลงทำให้เหตุผลของการตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นมีน้ำหนักน้อยลง ภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์จีน เกาหลีเหนือ และสหภาพโซเวียตดังที่หวาดกลัวในทศวรรษ 1950 ไม่มีอีกแล้ว

การมีอยู่ของฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่โอกินาวาแม้ทำให้ญี่ปุ่นได้พึ่งพาในด้านความมั่นคง แต่ในทางการเมืองและสังคมแล้วฐานทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นแสดงถึงการไม่มีอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงของญี่ปุ่น ทำให้เกิดการต่อต้านทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นที่ยังยินยอมให้มีฐานทัพต่างชาติอยู่ในญี่ปุ่นและการต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเฉพาะหลายๆ ครั้งได้เกิดกรณีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านญี่ปุ่นกับทหารอเมริกันหรือเกิดคดีอาชญากรรมที่กระทบต่อความรู้สึกของคนญี่ปุ่น เช่น ใน ค.ศ. 1995 เกิดคดีอาชญากรรมร้ายแรงจากการที่ทหารอเมริกันที่โอกินาวา 3 นาย ลักพาตัวและข่มขืนเด็กหญิงญี่ปุ่นวัย 12 ปี เหตุการณ์นี้รวมถึงกรณีอื่นๆ ทำให้เกิดการประท้วงต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาในทศวรรษนี้หลายต่อหลายครั้งทั้งที่เกาะโอกินาวาและบนเกาะหลักอื่นๆ การประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในช่วงนี้มีประชาชนเข้าร่วมกว่า 85,000 คน การประท้วงเหล่านี้มีผลทำให้ทางการญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาตกลงที่จะลดระดับกองทัพที่โอกินาวาและส่งอาวุธยุทธภัณฑ์บางส่วนออกไปไว้ยังเกาะที่มีประชากรน้อย[49] ประเด็นยังคงได้รับการอภิปรายและสร้างความขัดแย้งในสังคมญี่ปุ่นต่อมา

---

[49] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 330.

4.2.3 ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน: ประวัติศาสตร์บาดแผลจากยุคจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น[50]

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 หลายประเทศที่เป็นคู่กรณีต่างเรียกร้องคำขอโทษอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลญี่ปุ่น เพราะที่ผ่านมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 รัฐบาลญี่ปุ่นหลายสมัยกล่าวเพียงการแสดงความเสียใจต่อการกระทำของทหารญี่ปุ่น แต่ไม่เคยกล่าวคำขอโทษแม้จะถูกเรียกร้องให้ขอโทษ เหตุผลที่ทางการญี่ปุ่นไม่กล่าวคำขอโทษเพราะการขอโทษเท่ากับการยอมรับในสิ่งที่ทหารญี่ปุ่นกระทำ ซึ่งญี่ปุ่นอาจมีความกังวลว่าประเทศที่เคยได้รับผลกระทบอาจใช้โอกาสที่ทางการญี่ปุ่นกล่าวคำขอโทษนี้ว่าเป็นการยอมรับผิดชอบตามกฎหมาย ซึ่งจะทำให้มีการเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าชดเชยตามมาอีกหลายประเทศ หรืออาจจะเป็นการเรียกร้องผลประโยชน์ทางธุรกิจหรือข้อตกลงทางการเมืองกับญี่ปุ่น[51] นอกจากนี้พวกชาตินิยมในญี่ปุ่นไม่ต้องการให้รัฐบาลนำเงินไปชดเชยค่าเสียหายและไม่ต้องการให้ยอมรับว่ามีการกระทำทารุณโดยกองทัพญี่ปุ่น ผู้นำญี่ปุ่นที่ผ่านมาจึงหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวคำขอโทษ แต่กล่าวแสดงความเสียใจทั้งต่อการปกครองที่กดขี่ในอาณานิคมและการกระทำต่อหญิงบริการชาติต่างๆ ทั้งชาวเกาหลี ไต้หวัน จีน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย โดยส่วนใหญ่เป็นสตรีชาวเกาหลี

ประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่เป็นความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ที่จีน เกาหลี และบางชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตำหนิญี่ปุ่นอย่างมาก คือ ในทศวรรษ 1990 มีคำอธิบายเกี่ยวกับการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นักประวัติศาสตร์ชาตินิยมในญี่ปุ่นกล่าวว่า การกระทำของญี่ปุ่นชาติอื่นๆ ในเอเชียในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นการ “ปลดปล่อย” ชาติเอเชียจากจักรวรรดินิยมตะวันตก และก่อให้เกิดผลดีต่อชาติต่าง ๆ มากกว่าผลเสีย รวมทั้งไม่ยอมรับว่าทหารญี่ปุ่นรุกรานและกระทำการโหดเหี้ยมรุนแรงต่อชาวจีนและเกาหลีอย่างที่ทั้งสองชาติกล่าวอ้าง เช่น กรณีเหตุการณ์ที่เมืองหนานจิงใน ค.ศ. 1937 หรือการปกครองเกาหลีอย่างกดขี่ และญี่ปุ่นไม่ยอมรับจำนวนผู้เสียชีวิตที่เกิดจากการกระทำของกองทัพญี่ปุ่นจำนวน 3 แสนคน ตามที่ทางการจีนประกาศออกมา ฝ่ายญี่ปุ่นกล่าวว่ามีการปล้น

---

[50] ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งในงานของผู้เขียน หัวข้อ ความขัดแย้งจากประวัติศาสตร์สมัยสงคราม ใน *ญี่ปุ่นกับการสร้างจักรวรรดินิยม.* (2559). หน้า 233-234.

[51] Kirk Spitzer . (2012). Why Japan Is Still Not Sorry Enough. Online.

และสังหารพลเรือนบ้าง แต่ไม่มากเท่าที่ทางการจีนอ้าง และไม่กล่าวถึงการข่มขืนและการทารุณกรรม[52]

ประเด็นการ "ปลดปล่อย" ชาติในเอเชียของญี่ปุ่นในช่วงสงครามนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ของนักเรียนญี่ปุ่นในทศวรรษ 1990 ด้วย ซึ่งกลุ่มชาตินิยมในญี่ปุ่นเห็นว่าควรสอนนักเรียนให้ภาคภูมิใจในความเป็นคนญี่ปุ่นที่ได้ช่วยปลดปล่อยชาวเอเชียจากจักรวรรดินิยมตะวันตก และเห็นว่าไม่ควรสอนนักเรียนเกี่ยวกับประเด็นหญิงบริการและการสังหารหมู่พลเรือน[53] ทำให้เกิดเป็นประเด็นขัดแย้งระหว่างประเทศขึ้น เพราะชาติที่ถูกญี่ปุ่นเข้าไปรุกรานไม่ยอมรับคำกล่าวอ้างนี้ของญี่ปุ่น เพราะเห็นว่าเป็นการรุกราน ไม่ใช่เป็นการ "ปลดปล่อย" ความเห็นของกลุ่มชาตินิยมในญี่ปุ่นและประเด็นในหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นทำให้เกิดการประท้วงญี่ปุ่นในจีนและเกาหลีอย่างรุนแรง ความขัดแย้งนี้ยังดำเนินต่อเนื่องมาในทศวรรษ 2000 และ 2010

สรุป

ทศวรรษ 1980 เป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นขยายตัวอย่างมาก สังคมเติบโตอย่างรวดเร็ว คนรุ่นหนุ่มสาวที่เติบโตมาหลังสงครามมีเป้าหมายในการทำงานหนักเพื่อสร้างฐานะความเป็นอยู่ การอุทิศตัวให้แก่องค์กรมีสูงจนเกิดความตึงเครียดในสังคมมากขึ้น การแข่งขันกันในสังคมค่อนข้างสูงทั้งในการเรียนและการทำงานทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการตามมา เช่น ความรุนแรงในสถานศึกษา การเสียชีวิตจากการทำงานหนัก ปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ญี่ปุ่นเริ่มเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

ในด้านการต่างประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มใช้นโยบายทางวัฒนธรรมในการสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศเพื่อลดการต่อต้านการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังจากมีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในหลายประเทศนับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ต่อเนื่องมาถึงต้นทศวรรษ 1980

ส่วนด้านการเมืองภายในประเทศ พรรคเสรีประชาธิปไตยที่ประสบปัญหาจากคดีทุจริตของนักการเมือง ทำให้คะแนนนิยมลดลงประกอบกับในต้นทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นเกิดปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่ที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่น และยังส่งผลให้พรรคเสรีประชาธิปไตย

---

[52] วุฒิชัย มูลศิลป์. (2551). เมื่อประวัติศาสตร์เป็นเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างชาติในเอเชีย. *ไทย จีน ญี่ปุ่นในยุคจักรวรรดินิยมใหม่*. หน้า 347.

[53] Andrew Gordon. (2003). *op.cit.* p. 332

เสียที่นั่งไม่ได้จัดตั้งรัฐบาลเป็นครั้งแรก ตามด้วยวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียใน ค.ศ. 1997 ที่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นถดถอยเป็นระยะเวลานาน

ในด้านการต่างประเทศ ทศวรรษ 1990 เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการเมืองโลก คือ การสิ้นสุดภาวะสงครามเย็นใน ค.ศ. 1991 ตามด้วยการเกิดสงครามในหลายพื้นที่ของโลกที่สหประชาชาติเข้าไปดูแล การที่ญี่ปุ่นมอบแต่เงินบริจาคให้แก่สหประชาชาติ ทำให้เกิดการวิจารณ์ญี่ปุ่นและมีการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นส่งกองกำลังเข้าร่วมด้านสันติภาพด้วย แรงกดดันต่างๆ ทำให้ญี่ปุ่นได้ส่งกองกำลังออกปฏิบัติการนอกประเทศครั้งแรกในทศวรรษนี้ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัญหาความขัดแย้งจากประวัติศาสตร์ที่ญี่ปุ่นขยายอำนาจเข้าไปในจีนและเกาหลีกลับมาเป็นที่ถกเถียงอย่างมากอีกครั้งในทศวรรษนี้ ทั้งกรณีการเยือนศาลเจ้ายาสุคุนิของฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่น เรื่องแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่จีนและเกาหลีมองว่าญี่ปุ่นบิดเบือนความจริง เรื่องการเรียกร้องคำขอโทษจากญี่ปุ่น ปัญหานี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของประเทศเหล่านี้มาอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5
ญี่ปุ่นตั้งแต่ทศวรรษ 2000 ถึงปัจจุบัน

ทศวรรษ 2000 และทศวรรษ 2010 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ตลอดทศวรรษ 2000 ญี่ปุ่นยังเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจซบเซาต่อเนื่องยาวนานมาจากทศวรรษ ด้านการเมืองภายในประเทศ พรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้ง แต่ไม่สามารถผูกขาดอำนาจได้เบ็ดเสร็จเหมือนในอดีต ส่วนความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ข้อพิพาทจากประวัติศาสตร์และเขตแดนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเพื่อนบ้าน คือ จีนและเกาหลีใต้ไม่ราบรื่นนัก โดยเฉพาะเมื่อครบรอบ 70 ปี การสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 2015 ประเด็นประวัติศาสตร์กลับมาเป็นที่อภิปรายกันอีกครั้ง ด้านสังคม รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจซบเซาด้วยการส่งออกสินค้าทางวัฒนธรรมมากขึ้นและจริงจังขึ้น และในทศวรรษนี้ปัญหาสำคัญที่เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจเริ่มคลี่คลายมากขึ้นโดยเฉพาะปัญหาโรคมินะมะตะ

บทนี้ศึกษาสภาพการณ์ด้านต่างๆ ของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2000 และ 2010 ในภาพรวม เพื่อให้เห็นประเด็นสำคัญที่จะวิเคราะห์ในรายละเอียด ทั้งด้านการต่างประเทศ ความมั่นคง และสังคม

5.1 สภาพการณ์ด้านต่างๆ ของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2000 และทศวรรษ 2010

ในทศวรรษ 2000 เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังคงชะลอตัวอย่างต่อเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจในทศวรรษ 1990 ในปีแรกของทศวรรษนี้เศรษฐกิจถดถอยมาก อัตราการว่างงานในปลาย ค.ศ. 2000 อยู่ที่ร้อยละ 4.8 และอัตราการล้มละลายของธุรกิจสูงขึ้นกว่าร้อยละ 50 แม้รัฐบาลพยายามดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ เช่น การลงทุนในโครงการสาธารณะในมูลค่าสูง แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในช่วงนี้ได้ จนสถาบันจัดอันดับความน่าเชื่อถือทางการเงินลดอันดับความน่าเชื่อถือของพันธบัตรญี่ปุ่นลง และรัฐบาลมีปัญหาหนี้สินสูงถึงร้อยละ 130 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นอยู่ในภาวะไม่สมดุล[1] ในปลาย ค.ศ. 2000 รัฐบาลออกมาตรการพิเศษอีกเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เรียกว่า นโยบายเพื่อการ

---

[1] ทรายแก้ว ทิพากร. (2544). ญี่ปุ่นในปี 2000. *วารสารเอเชียรายปี 2544/2001*. หน้า 220-221.

2

พัฒนาเศรษฐกิจใหม่สู่การเกิดใหม่ของญี่ปุ่น โดยการทุ่มเงินกว่า 11,000,000,000 ล้านเยน เพื่อการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ การปกป้องสิ่งแวดล้อม มาตรการเพื่อผู้สูงอายุ และการปรับโครงสร้างพื้นฐานสำหรับเมือง[2] โครงการนี้ทำให้เกิดความกังวลเรื่องหนี้สาธารณะของรัฐบาลมากขึ้น แต่รัฐบาลระบุว่าเป็นความจำเป็นที่ต้องกระตุ้นเศรษฐกิจ สาเหตุของการที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1997 ฟื้นตัวยากเพราะส่วนหนึ่งเกิดจากประเทศคู่ค้าหลักๆ ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเกาหลีประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งเช่นกัน บริษัทจำนวนมากประสบปัญหาขาดทุนอย่างหนักจนต้องปิดตัวหรือมีหนี้สิน ทำให้การค้าต่างประเทศและการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศเหล่านี้ชะงักงัน

นับตั้งแต่ ค.ศ. 2001 การเมืองญี่ปุ่นมีเสถียรภาพมาขึ้น เพราะคณะรัฐบาลไม่เปลี่ยนบ่อยเหมือนช่วงที่ผ่านมาก โดยนายจุนอิจิโร โคะอิซุมิ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง ค.ศ. 2001-2006 พรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาครองอำนาจทำให้มาตรการหรือนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าของญี่ปุ่นในเอเชียค่อยๆ ฟื้นตัว โดยเฉพาะจีนที่เป็นคู่ค้าอันดับต้นๆ ของญี่ปุ่นได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจน้อยจึงทำให้การส่งออกของญี่ปุ่นเริ่มดีขึ้น และการลงทุนในต่างแดนของญี่ปุ่นเริ่มฟื้นตัว โดยมีอัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในร้อยละ 2 ใน ค.ศ. 2002 -2007[3] ซึ่งยังอยู่ในเกณฑ์ดีเพราะไม่ติดลบ แต่ไม่สามารถเติบโตทางเศรษฐกิจได้เท่าก่อนทศวรรษ 1990

ในด้านการเมือง ในช่วงปีแรกของทศวรรษนี้ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลลดลง แต่ต่อมาพรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาครองอำนาจอีกครั้งเป็นระยะเวลานาน ปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 2000 มีสาเหตุหลักๆ คือ การแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ไม่ประสบความสำเร็จ และได้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองจากอาการป่วยกะทันหันด้วยโรคหัวใจของนายกรัฐมนตรีโอะบุชิ เคอิโซ ในต้น ค.ศ. 2000 และถึงแก่อสัญกรรมในเวลาเพียง 1 เดือนต่อมา ซึ่งส่งผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลทั้งจากการไม่มีผู้นำในการบริหารประเทศระหว่างนายโอบุชิรักษาอาการป่วย และจากการที่นายกรัฐมนตรีคนใหม่คือนายโมะริ โยะชิโร ไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ ค.ศ. 1997 ได้ นอกจากนี้มีความไม่พอใจนายโมะริมากขึ้นทั้งจากประชาชนและสมาชิกพรรคเสรีประชาธิปไตยเอง โดยมีข้อวิจารณ์ว่านายกรัฐมนตรีโมะริมักใช้คำพูดไม่เหมาะสมในโอกาสต่างๆ และรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลถูกข่าวลือว่าอาจมีความสัมพันธ์กับกลุ่มฝ่ายขวาหัวรุนแรง พรรคเสรีประชาธิปไตยเกิดความแตกแยกมากขึ้น นายโมะริเปลี่ยนคณะรัฐบาลถึง 3 ชุด ในเวลาเพียง 1 ปี

---

[2] *แหล่งเดิม.*

[3] Hugh Patrick. (2010, November 20). The Japanese economy's recovery. Online.

จนมีข่าวลือว่านายโมะริอาจลาออกจากตำแหน่ง ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 เกิดเหตุการณ์เรือดำน้ำ USS Greeneville ของสหรัฐอเมริกายิงพลาดไปโดนเรือประมงญี่ปุ่นจนจมทำให้มีนักเรียนและครูเสียชีวิตรวม 9 คน แต่มีรายงานเผยแพร่ออกมาว่าหลังจากทราบข่าวร้ายนี้นายโมะริยังคงเล่นกอล์ฟต่อไป ทำให้เขาถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก ปัญหาต่างๆ และคะแนนนิยมที่ต่ำลงทุกวันทำให้นายโมะริลาออกในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2001 โดยนายโคะอิซุมิชนะการเลือกตั้งภายในพรรคเสรีประชาธิปไตย ขึ้นเป็นผู้นำพรรคและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อมา

นายจุนอิจิโร โคะอิซุมิดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง ค.ศ. 2001 – 2006 รวมเวลา 5 ปี 5 เดือน นับเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกนับตั้งแต่ ค.ศ. 1972 -2001 ที่ดำรงตำแหน่งยาวนาน โดยระหว่าง 29 ปีนี้ ญี่ปุ่นมีนายกรัฐมนตรีมากถึง 17 คน มีเพียงนายกรัฐมนตรีนะกะโซะเนะ ยะสุฮิโร ที่ดำรงตำแหน่ง 4 ปี 11 เดือน (ระหว่าง ค.ศ. 1982-1987) มี 5 คนดำรงตำแหน่ง 2 ปีกว่า อีก 7 คนดำรงตำแหน่ง 1 ปีกว่า อีก 3 คนดำรงตำแหน่งน้อยกว่า 1 ปี และ 1 คนเป็นรักษาการนายกรัฐมนตรี 5 วัน[4] การที่นายโคะอิซุมิดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนานถึง 5 ปี ทำให้การเมืองมีเสถียรภาพมากขึ้น นโยบายของรัฐบาลได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจญี่ปุ่นค่อยๆ กระเตื้องขึ้น

5.2 ประเด็นสำคัญในสังคมญี่ปุ่น

5.2.1 ข้อถกเถียงเรื่องการแก้ไขมาตรา 9

ในทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาททางทหารของตนเองมากขึ้น ด้วยการเข้าร่วมงานด้านสันติภาพกับกองกำลังของสหประชาชาติ แต่ญี่ปุ่นยังถูกกดดันให้เพิ่มบทบาททางทหารให้มากขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นหลายชุดที่ผ่านมาตีความรัฐธรรมนูญมาตรา 9 แบบยืดหยุ่น คือ แม้ว่ามาตรา 9 ระบุชัดว่าห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพ แต่กองกำลังป้องกันตนเองที่มีทั้งกองกำลังทางบก เรือ อากาศ มีลักษณะเหมือนกองทัพโดยสมบูรณ์ บนแนวคิดว่ามีไว้เพื่อป้องกันตนเอง แต่นับตั้งแต่ทศวรรษ 1990 มีความพยายามทั้งจากภายนอกประเทศและภายในประเทศของนักการเมืองบางกลุ่มในพรรคเสรีประชาธิปไตย ที่สนับสนุนให้ญี่ปุ่นแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อจัดตั้งกองทัพ

ดังนั้นภายใต้การนำของพรรคเสรีประชาธิปไตยซึ่งเป็นพรรคอนุรักษ์นิยมและเป็นพรรคที่ได้จัดตั้งรัฐบาลมาเป็นส่วนใหญ่ จึงพยายามเคลื่อนไหวให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ญี่ปุ่นมี

---

[4] Post-war Prime Ministers of Japan. Online.

กองทัพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่สหรัฐอเมริกาเผชิญกับภัยก่อการร้ายที่รุนแรงขึ้นหลังเกิดเหตุการณ์ 9/11 เมื่อวันที่ 11 เดือนกันยายน ค.ศ. 2001 และการก่อการร้ายรูปแบบใหม่แพร่ไปทั่วโลก ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นผ่านกฎหมายต่อต้านการก่อการร้ายฉบับใหม่ที่อนุญาตให้กองกำลังป้องกันตนเองเข้าร่วมกับการปฏิบัติการของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถาน[5]

การปฏิบัติการในต่างประเทศของกองกำลังป้องกันตนเองแสดงถึงการขยายบทบาทครั้งสำคัญของญี่ปุ่นในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นหลายสมัยตั้งแต่ ค.ศ. 1994 พยายามเรียกร้องให้มีการปฏิรูปคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เพื่อที่ญี่ปุ่นจะได้เข้าเป็นสมาชิกคณะมนตรีฯ ประเภทถาวร เช่นเดียวกับสมาชิกถาวรอีก 5 ประเทศ โดยเฉพาะในสมัยนายกรัฐมนตรีโคะอิซุมิที่พยายามผลักดันให้สหประชาชาติพิจารณาเพิ่มจำนวนสมาชิกคณะมนตรีฯ ประเภทถาวร แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ในญี่ปุ่นมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เพราะการเป็นสมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงแบบถาวรย่อมหมายความว่าญี่ปุ่นต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ และมีความเป็นไปได้ว่าจะต้องส่งทหารเข้าร่วมในการระงับความขัดแย้งในพื้นที่ต่างๆ ของโลกซึ่งเป็นข้อห้ามในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น

ภายใต้การนำของพรรคเสรีประชาธิปไตย นโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นได้รับการอภิปรายหลายครั้งเพื่อแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเก่าและมีความพยายามให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ญี่ปุ่นมีกองทัพ นโยบายที่มีการแก้ไขปรับปรุง เช่น การปฏิรูปโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาของหน่วยงานด้านความมั่นคง การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบป้องกันภัยทางอากาศให้สูงขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเกาหลีเหนือมีท่าทีคุกคามด้านความมั่นคงของภูมิภาคมากขึ้นในทศวรรษ 2010

ในสมัยรัฐบาลนายโคะอิซุมิในต้นทศวรรษ 2000 และรัฐบาลนายอะเบะ ชินโซ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกใน ค.ศ. 2006 – 2007 และสมัยที่สอง ตั้งแต่ ค.ศ. 2012 ถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 2016) ได้ดำเนินการมาตลอดเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 แต่ถูกคัดค้านจากสมาชิกพรรคเสรีประชาธิปไตยเองที่มีทั้งฝ่ายที่สนับสนุนการแก้รัฐธรรมนูญเพื่อให้ญี่ปุ่นมีกองทัพและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ประชาชนและพรรคการเมืองอื่นๆ ที่ไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นติดอาวุธอีก และประเทศที่เคยถูกกองทัพญี่ปุ่นเข้าไปโจมตี เช่น จีน เกาหลีใต้ และประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการดำเนินการเพื่อแก้ไขมาตรา 9 ของรัฐบาลญี่ปุ่นนี้ทำให้เกิดความหวาดระแวงจากประเทศเหล่านี้

---

[5] Andrew Gordon. (2014). *op.cit.* p. 331.

นอกจากนี้ เอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีปัญหาความขัดแย้งที่กำลังเป็นประเด็นอยู่คือ ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ ที่เกิดจากการอ้างสิทธิเหนือหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratly Islands) และบริเวณใกล้เคียง ระหว่างประเทศจีน ไต้หวัน อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และเวียดนาม ซึ่งมีผลประโยชน์คือแหล่งน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ ประเทศเหล่านี้ต่างอ้างสิทธิด้วยการนำกองทหารไปตั้งคุมกัน ทำเครื่องหมายแสดงอธิปไตย กองทัพเรือ กองทัพอากาศลาดตระเวน จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจและมีกำลังทหารเข้มแข็งได้แสดงแสนยานุภาพทางทหารเพื่ออ้างสิทธิ์หลายครั้ง รวมทั้งการข่มขู่ด้วยกำลังอาวุธ ดังนั้นการที่ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกา การเพิ่มกำลังทางทหารของกองกำลังป้องกันตนเองหรือการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีกองทัพตามกฎหมายจึงเป็นประเด็นที่จีนมีความกังวลว่า กำลังทหารของญี่ปุ่นอาจจะช่วยเสริมกำลังของสหรัฐอเมริกาเพื่อคานอำนาจจีนในภูมิภาคนี้ก็เป็นได้ ดังนั้นการเพิ่มกำลังทางทหารของญี่ปุ่นหรือการแก้รัฐธรรมนูญเพื่อให้มีกองทัพของญี่ปุ่นจึงมีเสียงคัดค้านทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ ซึ่งหากรัฐบาลญี่ปุ่นชุดใดตัดสินใจให้มีกองทัพ ความขัดแย้งน่าจะเกิดขึ้นในสังคมญี่ปุ่น

5.2.2 โรคมินะมะตะปัญหามลพิษและประเด็นทางสังคม: อดีต-ปัจจุบัน

การเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วของญี่ปุ่นตั้งแต่ทศวรรษ 1950 นั้น ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอย่างรุนแรงและเกิดโรคภัยชนิดใหม่ที่ส่งผลร้ายแรงต่อชีวิตผู้คน คือ โรคมินะมะตะ (Minamata diseases) ซึ่งเป็นโรคที่เกิดจากสารปรอทที่เป็นพิษต่ออวัยวะสำคัญของร่างกาย ได้แก่ สมอง ไต ตับ ทำให้เกิดอาการเป็นพิษทั้งเฉียบพลันและเรื้อรัง จนถึงขั้นเสียชีวิตได้ สาเหตุเกิดจากโรงงานปล่อยน้ำเสียที่มีสารปรอทลงแหล่งน้ำโดยไม่มีการควบคุม โรคมินะมะตะมาจากชื่อของเมืองเล็กๆ แห่งหนึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณอ่าวมินะมะตะ (Minamata Bay) บนเกาะคิวชูทางใต้ของญี่ปุ่นซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมประมงที่สำคัญเขตหนึ่งของญี่ปุ่น ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำประมง และเป็นที่ตั้งของโรงงานผลิตปุ๋ยเคมีและสารเคมีชื่อว่า บริษัทนิปปอนชิสโสะ (the Chisso Corporation's chemical) ที่เปิดมาตั้งแต่ ค.ศ. 1908 เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอิทธิพลมากในท้องถิ่นเพราะทำรายได้ให้แก่ท้องถิ่นมากจากภาษี และชาวบ้านส่วนหนึ่งทำงานอยู่ในโรงงานนี้ ใน ค.ศ. 1932 โรงงานเริ่มผลิต acetaldehyde หรือเอทธานอล (ethanal) ซึ่งใช้เป็นสารกึ่งกลางของการผลิตสารเคมีอื่นหลายชนิด โดยในปีนี้ผลิตเอทธานอลได้ถึง 210 ตันต่อปี และใน ค.ศ. 1951 ผลผลิตเพิ่มขึ้นถึง 6,000 ตันต่อปี คิดเป็นมูลค่าผลผลิตมากกว่าร้อยละ 50 ของเอทธานอลรวมทั้ง

ประเทศ แต่การผลิตนี้ได้ปล่อยน้ำเสียที่มีสารปรอทลงสู่อ่าวมินะมะตะตั้งแต่ ค.ศ. 1932 - 1968[6] ซึ่งสารนี้เป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ เป็นอันตรายต่อแหล่งน้ำดื่มและมีผลให้เกิดการระคายเคืองต่อดวงตา ผิวหนัง และระบบทางเดินหายใจ ถ้าสูดดมเข้าไปปริมาณมากทำให้เกิดปอดบวมน้ำ กดการหายใจ และความดันสูงขึ้น

ใน ค.ศ. 1956 ได้เกิดโรคประหลาดขึ้นกับชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่เมืองมินะมะตะ จนกลายเป็นข่าวดังไปทั่วโลก เมื่อมีผู้ป่วยที่เป็นเด็กหญิงอายุ 3 และ 5 ขวบ มาพบแพทย์ด้วยอาการประหลาด ในรายงานของแพทย์ที่ระบุอาการของเด็กหญิงวัย 5 ขวบ ที่เป็นผู้ป่วยคนแรกว่า มีอาการกรีดร้อง นัยน์ตาดำขยายกว้างเล็กน้อย ลิ้นแห้ง มีการกระตุกเป็นบางครั้ง แขนขาเคลื่อนไหวลำบาก สายตามองได้ในมุมแคบลง แต่ไม่พบความผิดปกติภายในอย่างอื่น อาการเหล่านี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งแขนและขาบิดงออย่างรุนแรง[7] เพราะกล้ามเนื้อส่วนต่างๆของร่างกายทำงานไม่ประสานกัน แพทย์ไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ว่าเกิดจากสาเหตุใด จากนั้นไม่นานมีเด็กอีก 8 คน มีอาการป่วยแบบเดียวกัน แพทย์ที่โรงพยาบาลได้ออกสำรวจผู้ป่วยพบว่าอาการหลักที่สำคัญคือ มีการอักเสบบริเวณสมองหรือมีความผิดปกติอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นในระบบประสาทส่วนกลาง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลทำรายงานถึงสำนักงานสาธารณสุขของเมืองมินะมะตะเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม ว่า "เกิดโรคระบาดที่ไม่ทราบชื่อขึ้นชนิดหนึ่ง ซึ่งมีอาการต่อระบบประสาทส่วนกลาง" จึงนับว่าวันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ. 1956 เป็นวันค้นพบโรคมินะมะตะอย่างเป็นทางการ เด็กหญิงวัย 5 ขวบ ที่เป็นผู้ป่วยคนแรกเสียชีวิตใน ค.ศ. 1959 ส่วนคนที่สองยังมีชีวิตอยู่แต่มีสภาพพิการ ใน ค.ศ. 1956 พบผู้ป่วยจำนวน 55 คน และเสียชีวิต 17 คน[8] ต่อมาแพทย์ระบุว่าก่อนหน้านี้หลายปีได้มีผู้ป่วยที่มีอาการเช่นนี้มาก่อนแล้วแต่ไม่แพร่หลาย

คณะแพทย์ของมหาวิทยาลัยคุมะโมโตใช้เวลา 3 ปี ในการศึกษาค้นคว้าสาเหตุของโรคโดยพยายามค้นคว้าหาสาเหตุของโรคด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งการตรวจวิเคราะห์น้ำเสียและกากตะกอนที่เก็บจากจุดระบายและในอ่าวมินะมะตะ การเก็บตัวอย่างปลาและหอยจากทะเลมาวิเคราะห์ เก็บเครื่องปรุงและเครื่องประกอบอาหาร เช่น ซอสถั่วเหลือง และทำการชันสูตรศพ ใน ค.ศ. 1959 จึงประกาศว่าพบสาเหตุของโรคว่าเกิดจากน้ำเสียจากโรงงานของบริษัทชิสโสะ เพราะพบโลหะหนักหลายชนิดในอ่าวมินะมะตะและดินจากบริเวณที่ทิ้งน้ำเสียของโรงงาน คณะแพทย์เรียกโรคนี้ว่า โรคมินะมะตะ เป็นโรคที่เกิดจากการปนเปื้อนของสารปรอทบริเวณรอบ ๆ อ่าวมินะ

---

[6] Minamata Disease. Online.

[7] Noriyuki Hachiya. (2006). The History and the Present of Minamata Disease. *JMAJ.* 49(3): 112-118. 112.

[8] *Ibid.* p. 113.

มะตะ[9] ซึ่งทำให้ปลาและสัตว์น้ำได้รับสารปรอทเข้าไป เมื่อคนหรือสัตว์ที่กินปลาและสัตว์น้ำเข้าไปก็จะได้รับปรอทไปสะสมอยู่ในร่างกาย ซึ่งปรอททำลายสมองและไตทำให้พิการและเสียชีวิต โรคนี้รักษาให้หายขาดไม่ได้เพราะสารปรอททำลายระบบประสาทและสมอง และมีผลต่อทารกในครรภ์ที่มารดารับประทานอาหารทะเลที่ปนเปื้อนสารปรอทเข้าไป ทำให้เด็กที่เกิดมามีอาการพิการทางสมองตั้งแต่เกิด

ในช่วงปลาย ค.ศ. 1959 หลังจากที่คณะแพทย์ได้ข้อสรุปแล้วว่าน้ำเสียจากโรงงานที่ปล่อยลงสู่อ่าวมินะมะตะเป็นสาเหตุของโรคมินะมะตะ โรคมินะมะตะกลายเป็นประเด็นที่สนใจของสังคม สหกรณ์ประมงชายฝั่งทะเลบริเวณนั้นรวมตัวกันเรียกร้องให้บริษัทชิสโสะจ่ายค่าชดเชยแก่อุตสาหกรรมประมง ปิดทางระบายน้ำลงอ่าวและสร้างระบบป้องกันน้ำเสีย ในเดือนตุลาคม กระทรวงการค้าต่างประเทศและอุตสาหกรรมหรือ MITI สั่งให้บริษัทชิสโสะปรับปรุงการระบายน้ำเสียลงอ่าวมินะมะตะและสร้างระบบป้องกันการปล่อยน้ำเสียให้เสร็จภายในสิ้นปี ในเดือนพฤศจิกายน สมาชิกของสหกรณ์ประมงในพื้นที่อ่าวมินะมะตะกว่า 2,000 คนรวมตัวกันเพื่อร้องทุกข์ต้องคณะกรรมการตรวจสอบที่มายังเมืองมินะมะตะ ชาวประมงกว่า 1,000 คน พังประตูโรงงานเข้าไป จนเกิดจลาจลขึ้น ชาวประมงถูกจับกว่าร้อยคนและถูกตัดสินว่ามีความผิดในข้อหาบุกรุกและทำลายทรัพย์สิน ต่อมาในเดือนธันวาคม บริษัทชิสโสะทำข้อตกลงกับสหกรณ์ประมงจ่ายค่าชดเชยความเสียหายในการประมงในจำนวนที่ไม่มากนัก[10] จากนั้นผู้ป่วยจำนวนมากได้เรียกร้องค่าชดเชยจากบริษัทชิสโสะ แต่ไม่ได้รับความสนใจ และทางบริษัทจ้างนักวิทยาศาสตร์มาทำการทดลอง แม้ว่านักวิจัยที่บริษัทจ้างมาพยายามเบี่ยงเบนสาเหตุ แต่ยังมีแพทย์และนักวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งระบุว่าการปล่อยน้ำเสียของบริษัทชิสโสะเป็นสาเหตุของโรค[11]

ในวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1959 รัฐบาลจึงได้ตั้งสภาเพื่อการรับรองผู้ป่วยโรคมินะมะตะภายใต้การดูแลของกระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาและลงมติให้การรับรองผู้ป่วยอย่างเป็นทางการ สภาชุดนี้ประกอบด้วยคณะกรรมการที่เป็นข้าราชการทั้งหมด 8 คน ทำการชี้ขาดว่าใครเป็นผู้ป่วยหรือไม่เป็น ทำให้ถูกคัดค้านจากนายแพทย์มะซะซุมิ ฮะระดะ หนึ่งในคณะกรรมการแพทย์ที่ค้นพบโรคนี้ว่าไม่เป็นธรรมต่อผู้ป่วย ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัดคุมาโมโตไกล่เกลี่ยให้กลุ่มผู้ป่วยและครอบครัวยอมรับเงินค่าทำขวัญที่ทางโรงงานยินดีจ่ายให้ครอบครัวละ 100,000 เยน ต่อปี สำหรับผู้ป่วยที่เป็นผู้ใหญ่[12] ภายใต้เงื่อนไขว่าในอนาคตห้าม

---

[9] *Ibid.* pp. 113-114.

[10] *Ibid.* p. 114.

[11] เพ็ญโฉม ตั้ง. (2550). มินามาตะ เรื่องราวที่มากกว่าโรคร้าย. หน้า 4. (ออนไลน์).

[12] Noriyuki Hachiya. (2006). *op.cit.* p. 114.

เรียกร้องค่าชดเชยใดๆ อีก[13] ข้อตกลงนี้ทำให้ผู้ป่วยหยุดเคลื่อนไหวในปีถัดๆ มา ส่วนโรงงานยังคงปล่อยน้ำเสียต่อไป และทางโรงงานได้ใช้วิธีจ่ายเงินเพื่อให้ผู้ป่วยยอมความมาโดยตลอด

ทางบริษัทได้แสดงให้ประชาชนเห็นว่าได้ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยการติดตั้งอุปกรณ์บำบัดน้ำเสีย และจัดงานเปิดตัวอุปกรณ์ดังกล่าว โดยประธานบริษัทชิสโสะได้ดื่มน้ำที่ผ่านกระบวนการบำบัดนั้นต่อหน้าผู้ร่วมงานทั้งหมด แต่ความจริงได้รับการเปิดเผยใน 10 ปีต่อมาเมื่อมีการพิจารณาคดีเกี่ยวกับโรคมินะมะตะในศาลว่า น้ำที่ประธานบริษัทดื่มเป็นน้ำสะอาดที่ไม่ได้ผ่านขั้นตอนการผลิตใดๆ ของโรงงาน และผู้บริหารของบริษัทให้การต่อศาลว่า ระบบบำบัดน้ำเสียที่ติดตั้งขึ้นนั้นไม่สามารถจำกัดสารพิษได้[14] นอกจากนี้ยังพบว่าบริษัทได้ปิดบังข้อมูลมาตั้งแต่ต้น โดยหลังจากมีการประกาศว่าโรคมินะมะตะเกิดจากสารปรอทใน ค.ศ. 1959 นายแพทย์ฮาจิเมะ โฮโซคาวา ผู้อำนวยการโรงพยาบาลชิสโสะ ได้ทำการทดลองเพื่อหาสาเหตุของโรค ด้วยการให้อาหารที่เจือปนน้ำเสียของโรงงานแก่แมวหลายร้อยตัวทุกวัน เมื่อผ่านไปประมาณ 2 เดือนครึ่ง แมวแสดงกลุ่มอาการแบบเดียวกับโรคมินะมะตะออกมา แต่ผลการทดลองที่นายแพทย์ฮาจิเมะ โฮโซคาวาส่งต่อให้มหาวิทยาลัยโตเกียวสูญหาย รายงานที่ส่งให้บริษัทถูกเก็บเป็นความลับ บริษัทชิสโสะสั่งยกเลิกการทดลองและให้นักวิจัยออกจากโครงการ ข้อมูลนี้ถูกเก็บไว้นานกว่า 11 ปี จนใน ค.ศ. 1970 นายแพทย์ฮาจิเมะ โฮโซคาวาได้ให้การเป็นพยานในคดีที่ผู้ป่วยฟ้องบริษัทชิสโสะ ทำให้ข้อมูลได้รับการเปิดเผย บริษัทต้องยอมเปิดเผยข้อมูลการทดลองระหว่าง ค.ศ. 1960-1962[15]

ผู้ป่วยโรคมินะมะตะต้องเผชิญความกดดันทั้งจากอาการป่วยและการถูกต่อต้านจากสังคม ชาวเมืองมินะมะตะในหมู่บ้านอื่นๆ ไม่พอใจว่าทำให้เมืองเสียชื่อเสียง ส่วนผู้ป่วยหรือญาติก็ถูกรังเกียจ เช่น ไม่ยอมขายของให้ หรือไม่ยอมรับเงินจากมือของผู้ป่วยหรือญาติเพราะกลัวติดโรคแม้จะมีการเผยแพร่ว่าไม่ใช่โรคติดต่อก็ตาม และทางการให้ความสำคัญต่อผู้ป่วยหรือรักษาสิทธิของผู้ป่วยน้อยมาก นับจาก ค.ศ. 1959 ที่มีการจ่ายเงินค่าทำขวัญผู้ป่วยเป็นครั้งแรก และผู้ป่วยหยุดการเรียกร้องหรือประท้วงโรงงานใน ค.ศ. 1960 คณะแพทยศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยคุมะโมโตประกาศในปีถัดมาว่า โรคมินะมะตะหยุดระบาดแล้ว จำนวนผู้ป่วยเองก็ลดลงไปเรื่อยๆ แต่เหตุผลที่แท้จริงที่จำนวนผู้ป่วยลดลงเป็นเพราะผู้ป่วยจำนวนมากไม่กล้าเปิดเผยตัวจากการถูกแสดงอาการรังเกียจ และเป็นเพราะข้อตกลงด้านการชดเชยแก่ผู้ป่วยและการทำประมง แต่ไม่ได้หมายความว่าจำนวนผู้ป่วยลดลงจริง และทางบริษัทยังคงปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลโดยไม่มี

---

[13] เพ็ญโฉม ตั้ง. (2550). *เล่มเดิม.* หน้า 7.

[14] Noriyuki Hachiya. (2006). *op.cit.* p. 114.

[15] เพ็ญโฉม ตั้ง. (2550). *เล่มเดิม.* หน้า 5.

มาตรการป้องกันไม่ว่าจากภาครัฐหรือบริษัท[16] ตลอดเวลา 36 ปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1932 - 1968 ที่บริษัทชิสโสะทำการผลิตเอทธานอลที่เมืองมินะมะตะ มีรายงานอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับจำนวนผู้ป่วยจากโรคมินะมะตะ คือ 2,252 คน เสียชีวิต 1,043 คน[17]

ใน ค.ศ. 1965 โรคมินะมะตะกลายเป็นประเด็นใหญ่ในสังคมญี่ปุ่นอีกครั้งเพราะพบผู้ป่วยโรคมินะมะตะเกือบ 700 คน ที่เมืองนีกะตะ (Niigata) จากการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำของบริษัทโชวะอิเลกทริกที่ผลิตเคมีภัณฑ์ (the Showa Electrical Company) ลงในแม่น้ำอะกะโนที่หมู่บ้านคะโนเสะ ในเมืองนีกะตะ[18]

โรคมินะมะตะส่งผลกระทบทั้งต่อร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยและครอบครัวมายาวนาน นอกจากในระยะสิบปีแรกที่ทางการของญี่ปุ่นไม่ให้ความสำคัญต่อผู้ป่วยและการเอาจริงเอาจังในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ผู้ป่วยต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิและค่าชดเชยด้วยตนเอง เพราะคณะกรรมการต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยรัฐดูเหมือนจะไม่คำนึงถึงความเสียหายของผู้ป่วยมากเท่าที่ควร[19] ผู้ป่วยมีความรู้สึกว่าที่ผ่านมาการเยียวยาของรัฐไม่จริงใจ ไม่เห็นใจผู้ป่วยและใช้เวลานาน จนกระทั่งใน ค.ศ. 1968 รัฐบาลประกาศยอมรับว่าโรคมินะมะตะเป็นโรคมลพิษที่เกิดจากน้ำเสียของโรงงาน ทำให้กลุ่มผู้ป่วยที่เมืองมินะมะตะเริ่มกลับมาเรียกร้องค่าชดเชยการเจ็บป่วยจากบริษัทอีกครั้ง และในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1969 กลุ่มผู้ป่วยจำนวน 112 คน จาก 29 ครอบครัวในเมืองมินะมะตะ ตัดสินใจร่วมกันฟ้องศาลชั้นต้นเพื่อเรียกค่าชดเชยจากบริษัทชิสโสะ โดยไม่สนใจให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยค่าชดเชยโรคมินะมะตะของกระทรวงสาธารณสุขเป็นตัวกลางเจรจากับบริษัท เพราะเห็นความไม่จริงใจของทางการ โดยก่อนหน้านี้หนึ่งปีผู้ป่วยที่เมืองนีกะตะได้ฟ้องศาลไปแล้ว

การฟ้องร้องต่อศาลของผู้ป่วยที่เมืองมินะมะตะใน ค.ศ. 1969 นี้ได้รับการช่วยเหลือจากแพทย์ นักวิจัย นักกฎหมาย รวมถึงสหภาพแรงงานชิสโสะ ทำให้สื่อมวลชนให้ความสนใจนำเสนอข่าวอย่างละเอียดและต่อเนื่อง กลุ่มผู้สนับสนุนการต่อสู้ขยายวงกว้างขวางออกไปจนกลายเป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่มีพลังมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น[20] คดีนี้มีการตัดสินโดยศาลชั้นต้นใน ค.ศ. 1973 โดยโจทก์เป็นฝ่ายชนะ

---

[16] Noriyuki Hachiya. (2006). *op.cit.* p. 115.

[17] Harada M. (1995). Minamata disease: methylmercury poisoning in Japan caused by environmental pollution. *Critic Review Toxicol.* 25(1):1-24. Online.

[18] Rob Gilhooly. (2015 Jun 13). Mercury rising: Niigata struggles to bury its Minamata ghosts. The Japan Times. Online.

[19] เพ็ญโฉม ตั้ง. (2550). *เล่มเดิม.* หน้า 11.

[20] *แหล่งเดิม.* หน้า 8.

บริษัทต้องจ่ายเงินชดเชยความเสียหายให้ทั้งผู้ป่วยและครอบผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว และบริษัทต้องรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม ต่อมาจึงมีการฟ้องร้องบริษัทชิสโสะอีกหลายคดี เช่น ใน ค.ศ. 1982 ค.ศ. 1984 ค.ศ. 1985 และ ค.ศ.1988 เป็นต้น โดยมีโจทก์ยื่นฟ้องมากกว่า 2,000 คน ซึ่งคดีส่วนใหญ่สิ้นสุดด้วยการไกล่เกลี่ยของคณะอนุญาโตตุลาการโดยฝ่ายผู้ป่วยตกลงรับค่าชดเชยรายละ 2.6 ล้านเยน และรัฐบาลไม่ต้องแถลงยอมรับผิด

การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นที่เน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมหนักได้สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชีวิตมนุษย์อย่างรุนแรง ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 มลพิษทางอากาศและในน้ำของญี่ปุ่นมีความรุนแรงขึ้นและกลายเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ รวมทั้งเกิดผลทางลบต่อการเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์และอุตสาหกรรมหนัก กฎหมายสำหรับการควบคุมมลพิษทางสิ่งแวดล้อมออกมาใน ค.ศ. 1967 และยอมรับใน ค.ศ. 1968 ว่าการเกิดขึ้นของโรคมินะมะตะที่เมืองมินะมะตะและเมืองนีกะตะเกิดจากการปนเปื้อนของสารพิษจากโรงงานที่ปล่อยน้ำเสีย ซึ่งถือว่าความเห็นของรัฐบาลและกฎหมายสิ่งแวดล้อมออกมาช้ามากหากเทียบกับปัญหาที่เกิดขึ้นมากว่า 12 ปีแล้วนับตั้งแต่พบโรคมินะมะตะใน ค.ศ. 1956

นอกจากนี้การเยียวยาผู้ป่วยก็ล่าช้าและเต็มไปด้วยปัญหา จนผู้ป่วยส่วนใหญ่เพิกเฉยต่อกลไกของรัฐบาลที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อผู้ป่วย และตัดสินใจฟ้องร้องดำเนินคดีเอง ประเด็นหนึ่งที่สร้างความสะเทือนใจแก่ผู้ป่วยคือการที่รัฐบาลตั้งคณะกรรมการขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1959 เพื่อคัดกรองและได้รับรองแพทย์เพื่อยืนยันการเป็นผู้ป่วย ซึ่งคณะกรรมการมีเกณฑ์ที่ตายตัวโดยพิจารณาจากผู้ที่มีอาการหนักหรือเข้าข่าย ส่วนผู้ที่มีอาการเรื้อรังหรือมีอาการบางอย่างไม่ได้รับการรับรอง ทำให้สูญเสียสิทธิในการรักษาพยาบาลหรือเรียกร้องค่าชดเชย[21] ทำให้กว่า 40 ปีที่มีการตั้งคณะกรรมการนี้ขึ้นมาจนถึง ค.ศ. 2003 มีผู้ป่วยที่ได้รับใบรับรองแพทย์เพียง 2,265 คน จากจำนวนที่ยื่นขอมากกว่า 40,000 คน[22] ผู้ป่วยส่วนใหญ่เสียชีวิตก่อนที่จะได้รับการรับรอง

ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2001 มีรายงานจำนวนผู้ป่วยทั้งหมด 2,265 คน ในจำนวนนี้เสียชีวิต 1,784 คน และผู้ป่วยมากกว่า 10,000 คน ได้รับเงินชดเชยจากบริษัทชิสโสะ และใน ค.ศ. 2004 มีการตัดสินครั้งสำคัญ ของศาลฎีกาที่สั่งให้บริษัทชิสโสะจ่ายเงินชดเชยแก่เหยื่อโรคมินะมะตะจำนวน 86 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และให้บริษัทจัดการแก้ปัญหาการปนเปื้อนของสารพิษในน้ำ ที่สำคัญในคำตัดสินระบุว่าทั้งรัฐบาลล้มเหลวในการควบคุมปัญหามลพิษจนทำให้ปัญหา

---

[21] Noriyuki Hachiya. (2006). *op.cit.* p. 117.

[22] เพ็ญโฉม ตั้ง. (2550). *เล่มเดิม.* หน้า 10.

ลุกลาม รวมทั้งทางการยังปล่อยปละละเลยผู้ป่วยให้ได้รับความทุกข์โดยปราศจากความช่วยเหลือใดๆ ทางการจึงเป็นผู้ละเมิดสิทธิผู้ป่วย กระทรวงสิ่งแวดล้อมและรัฐบาลญี่ปุ่นได้แถลงคำขอโทษเพื่อแสดงความรับผิดชอบตามการตัดสินของศาล และในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2005 รัฐบาลจ่ายเงินค่าชดเชยตามคำตัดสิน แต่ยังคงไม่เปลี่ยนหลักเกณฑ์การรับรองผู้ป่วยตามที่กลุ่มผู้ป่วยได้เรียกร้องมาตลอด และเพิกเฉยต่อข้อเรียกร้องที่ขอให้มีการศึกษาทางระบาดวิทยาอย่างจริงจังเพื่อจะได้ทราบขอบเขตและระดับผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นวิชาการ[23]

อย่างไรก็ตาม คำตัดสินใน ค.ศ. 2004 ส่งผลให้มีผู้ป่วยยื่นขอใบรับรองแพทย์จากคณะกรรมการมากขึ้นเป็นจำนวนถึง 3,600 คน จากข้อมูลใน ค.ศ. 2005 จำนวนผู้ป่วยที่ได้รับใบรับรองแพทย์จากคณะกรรมการมีจำนวน 2,955 คน เป็นผู้ป่วยในเขตคุมะโมโต (เมืองมินะมะตะ) จำนวน 1,775 คน และคาโกชิมะจำนวน 490 คน สองเขตนี้อยู่ในพื้นที่ทะเลที่ได้รับสารปรอทจากโรงงานของบริษัทชิสโสะ และผู้ป่วยในเมืองนีกะตะจำนวน 690 คน[24] กระบวนการทางกฎหมายและการฟ้องร้องเพื่อเรียกร้องเงินชดเชยของผู้ป่วยยังดำเนินอยู่จนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันผู้ป่วยส่วนใหญ่มีอายุมากขึ้น ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 60 ปี เพราะเวลาผ่านมากว่า 60 ปีแล้วนับจากการพบโรคมินะมะตะเป็นครั้งแรก ทำให้ผู้ป่วยเหล่านี้มีความกังวลมากขึ้นเกี่ยวกับผลกระทบของโรคต่อปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุ

โรคมินะมะตะไม่ใช่แค่ปัญหาสุขภาพหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งหลายประการในสังคม ไม่เพียงแต่เฉพาะผู้ป่วยกับโรงงาน หรือกับรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดปัญหาความแตกแยกในชุมชนอย่างรุนแรง เพราะผู้ที่ไม่เจ็บป่วยบางคนมองว่าผู้ป่วยโรคมินะมะตะทำให้เมืองมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี ผู้ป่วยและครอบครัวถูกต่อต้านและได้รับความกดดันจากชุมชนหรือเพื่อนบ้าน สินค้าจากอุตสาหกรรมประมงจากเมืองมินะมะตะขายไม่ได้เพราะประชาชนญี่ปุ่นต่างหวาดกลัวการปนเปื้อนสารเคมี ทำให้ชาวเมืองบางส่วนมีความคิดว่าถึงขั้นเปลี่ยนชื่อเมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทางการต้องมีส่วนสำคัญในการแก้ไขเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันและเยียวยาผู้ป่วยที่ต่อสู้มานานกว่า 60 ปี

5.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออก

---

[23] *แหล่งเดิม.* หน้า 12 และ Noriyuki Hachiya. (2006). *op.cit.* p. 118.

[24] Noriyuki Hachiya. (2006). *op.cit.* pp. 117-118.

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออก คือ จีน และเกาหลีใต้นั้น เป็นไปทั้งในลักษณะการติดต่อทางเศรษฐกิจ ความมั่นคง และความขัดแย้ง ปัญหาความมั่นคงประการหนึ่งในภูมิภาคนี้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสงครามเย็นคือปัญหาในคาบสมุทรเกาหลีที่ยังคงมีอยู่มาโดยตลอด และมีหลายครั้งที่สร้างความกังวลแก่ประเทศในภูมิภาคเมื่อเกาหลีเหนือมีท่าทีก้าวร้าวและทำการซ้อมรบ ซึ่งนานาชาติต่างพยายามเข้ามาช่วยเจรจาความขัดแย้ง ส่วนปัญหาความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับเพื่อนบ้านอย่างจีนและเกาหลีที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง คือ ความขัดแย้งจากการขยายอำนาจทางทหารของญี่ปุ่นในอดีต และความขัดแย้งจากการอ้างสิทธิเหนือหมู่เกาะ

ประวัติศาสตร์บาดแผล: ความอ่อนไหวและความพยายามแก้ไข*

ใน ค.ศ. 2001 ความขัดแย้งจากประวัติศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนและเกาหลีเกิดขึ้นอีก เมื่อสมาคมเพื่อเขียนแบบเรียนใหม่ (Association to Write New Textbooks) เขียนแบบเรียนที่ใช้แนวคิดชาตินิยม กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่นบังคับให้คณะผู้เขียนแก้ไขข้อความเพื่อลดความขัดแย้งและให้แก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาดกว่าร้อยแห่ง แต่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้แบบเรียนนี้ในโรงเรียนได้หลังแก้ไขแล้ว ทำให้นักประวัติศาสตร์ ครูและประชาชนญี่ปุ่นจำนวนมาก รวมถึงรัฐบาลจีน รัฐบาลเกาหลีใต้ และประชาชนในสองประเทศนี้วิจารณ์การตัดสินใจของทางการญี่ปุ่นและแบบเรียนนี้อย่างหนัก แม้ว่ามีโรงเรียนระดับจังหวัดและเทศบาลเพียงร้อยละ 1 เท่านั้นที่เลือกใช้แบบเรียนเล่มนี้ แต่ประเด็นนี้ยังเป็นข้อถกเถียงกันมาจนปัจจุบันว่าจะสอนประวัติศาสตร์ช่วงนี้ต่อเยาวชนญี่ปุ่นอย่างไร[25]

การที่ญี่ปุ่นเห็นว่าการกระทำของญี่ปุ่นเป็นการช่วยปลดปล่อยชนพื้นเมืองเอเชียจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้นผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางทหารของญี่ปุ่นในสมัยนั้นจึงถือเป็น "วีรบุรุษ" ของชาติในสายตาของผู้นำและชาวญี่ปุ่น แม้บุคคลเหล่านั้นจะถูกลงโทษโดยศาลทหารระหว่างประเทศสำหรับภูมิภาคตะวันออกไกลใน ค.ศ. 1948 ที่ให้ลงโทษประหารชีวิต 7 คน จำคุกตลอดชีวิต 16 คน จำคุก 20 ปี 1 คน และจำคุก 7 ปี อีก 1 คน[26] บุคคลเหล่านี้ได้รับการจารึกชื่อและมีป้ายวิญญาณที่ศาลเจ้ายะสุคุนิที่กรุงโตเกียว

---

* ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งในงานของผู้เขียน หัวข้อ ความขัดแย้งจากประวัติศาสตร์สมัยสงคราม ใน *ญี่ปุ่นกับการสร้างจักรวรรดินิยม*. (2559). หน้า 234-242.

[25] *Ibid.*

[26] Hugh Borton. *Japan's Modern Century. From Perry to 1970.* pp. 474–476.

ศาลเจ้ายะสุคุนิได้รับการยกย่องเป็นวิหารศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิชินโต สร้างขึ้นในสมัยเมจิ เพื่อเชิดชูจักรพรรดิเมจิและนำป้ายวิญญาณของซามูไรที่เสียชีวิตจากการรบเพื่อจักรพรรดิมาไว้ที่นี่ ถือกันว่าบุคคลที่ถูกจารึกชื่อที่วิหารแห่งนี้เป็น "กันชิน" หรือเทพแห่งสงคราม ผู้อุทิศตนรับใช้องค์จักรพรรดิ ซึ่งแต่เดิมในลัทธิชินโตมีเฉพาะเทพเจ้าแห่งธรรมชาติเท่านั้น นอกจากนี้ศาลเจ้าอื่นๆ ในลัทธิชินโตหรือวัดพุทธอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย แต่ศาลเจ้ายาสุคุนิอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงทหารบก วันที่รำลึกศาลเจ้าผูกพันกับวันสำคัญทางทหาร เช่น วันที่ชนะสงครามกับจีนใน ค.ศ. 1895 ชนะสงครามกับรัสเซียใน ค.ศ. 1905

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ลัทธิทหารนิยมถูกกำจัด กองทัพถูกยกเลิกไป ศาลเจ้ายะสุคุนิหมดความสำคัญลง รูปปั้นทหารในที่ต่างๆ ถูกทำลายหรือโบกปูนทับ จนถึงทศวรรษ 1960 และ 1970 เมื่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมีความมั่นคง บรรดาญาติพี่น้องของอดีตทหาร สมาคมทหารผ่านศึก สมาคมญาติผู้เสียชีวิตในช่วงสงครามซึ่งมีอยู่ในทุกจังหวัดและเป็นฐานเสียงสำคัญของพรรคเสรีประชาธิปไตย หรือ LDP ที่เป็นแกนนำรัฐบาลและเป็นพรรคอนุรักษ์นิยม ได้เรียกร้องและกดดันให้พรรคฟื้นฟูความสำคัญและเกียรติยศของอดีตทหาร ให้ผู้นำรัฐบาลไปเคารพป้ายวิญญาณที่ศาลเจ้ายะสุคุนิ แต่ "กันชิน" เหล่านี้ถือเป็นอาชญากรในสายตาของชาติอื่น ใน ค.ศ. 1981 ศาลเจ้าได้รับการฟื้นฟูความสำคัญให้เป็นศาลเจ้าระดับ A (the Class-A war criminals) และอัญเชิญดวงวิญญาณอาชญากรสงครามสำคัญอย่างนายพลฮิเดกิ โตโจ มาที่ศาลเจ้า ทำให้จีนและเกาหลีประท้วงญี่ปุ่น[27] ต่อมาใน ค.ศ. 1985 นายนะกะโซะเนะ ยะสุฮิโร เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่เดินทางไปคารวะป้ายวิญญาณทหารที่ศาลเจ้า การที่อาชญากรสงครามได้รับการยกย่องรวมทั้งนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นหลายคนไปเคารพดวงวิญญาณของ "กันชิน" เป็นประจำ ทำให้เกิดการประท้วงจากทั้งเกาหลีและจีนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะทุกครั้งที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเดินทางไปเยือนศาลเจ้ายะสุคุนิอย่างเป็นทางการ เพราะถือว่าไปในนามของรัฐบาล เงินที่บริจาคให้ศาลเจ้าเป็นเงินของรัฐบาล นอกจากนี้ที่ศาลเจ้ายะสุคุนิยังมีป้ายวิญญาณของทหารชาวไต้หวันและเกาหลีที่เป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นและเข้าร่วมในกองทัพญี่ปุ่นด้วย ทำให้ญาติของทหารไต้หวันและเกาหลีไม่พอใจ ต้องการให้เชิญดวงวิญญาณญาติของตนออกมา

ประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ของญี่ปุ่นกับประเทศต่างๆ ทำให้ทางการญี่ปุ่นต้องกล่าวแสดงความเสียใจอยู่เสมอ เช่น ในต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 2005 นายจุนอิจิโร โคะอิซุมิ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น ต้องกล่าว "ยอมรับจากใจจริงถึงความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์นั้นอย่างสำนึกผิดและอยากขออภัยอยู่ตลอดเวลา" ต่อที่ประชุมผู้นำประเทศเอเชีย – แอฟริกา ที่เมืองบันดุง

---

[27] Toshiya Takahashi. (2014). Abe's Yasukuni visit: the view from Japan. Online.

ประเทศอินโดนีเซีย เมื่อวันที่ 22 เมษายน ค.ศ. 2005 เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของการประชุมดังกล่าว

ส่วนประเด็นหญิงบริการหรือ comfort women นั้นเป็นอีกประเด็นที่เป็นข้อขัดแย้งกันมายาวนาน หญิงบริการ หรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า lanfu (ฏิอันฟุ) มีทั้งผู้หญิงที่สมัครใจมาทำงานเพราะได้รับค่าตอบแทนที่ดีกว่าการเป็นแรงงาน กับกลุ่มที่ถูกหลอก ลักพาตัว หรือบังคับ มีการประมาณว่า ผู้หญิงเกาหลีจำนวน 100,000 - 200,000 คน ต้องกลายเป็นหญิงบริการ นอกจากผู้หญิงชาวเกาหลี ญี่ปุ่นยังได้นำผู้หญิงจีน ฟิลิปปินส์ ไปเป็นเป็นหญิงบริการทหารญี่ปุ่นในพื้นที่ต่างๆ ด้วย แต่มีจำนวนน้อยกว่า[28] โดยมี comfort station ในประเทศต่างๆประมาณ 2,000 แห่ง รวมถึงมีหญิงบริการที่เป็นชาวญี่ปุ่นเองด้วย ซึ่งกลุ่มนี้ได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าหญิงต่างชาติ

เรื่องของหญิงบริการเริ่มเป็นที่สนใจของสาธารณชนเมื่อมีการสร้างภาพยนตร์เรื่อง *หญิงชราในโอกินาวา: คำให้การของหญิงบริการ (An Old Lady in Okinawa: Testimony of a Military Comfort Women)* ใน ค.ศ.1979 ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่สร้างจากเรื่องราวของเพ พอง กี (Pae Pong Gi) หญิงบริการชาวเกาหลี ประเด็นโต้แย้งเกี่ยวกับหญิงบริการเริ่มเป็นที่สนใจอีกครั้งใน ค.ศ. 1991 เมื่อหญิงบริการชาวเกาหลีบอกเล่าเรื่องราวของตนต่อสาธารณชน ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นตัวอย่างการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงและเป็นการกระทำรุนแรงที่ไม่สามารถยอมรับได้ต่อสตรี สตรีเกาหลี 3 คนที่เคยเป็นหญิงบริการยื่นฟ้องรัฐบาลญี่ปุ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มส่งเสริมสิทธิสตรีในญี่ปุ่นเอง[29] ที่ผ่านมารัฐบาลญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามต่างปฏิเสธความเกี่ยวข้องของรัฐบาลญี่ปุ่นกับการจัดหาหญิงบริการในค่ายทหารที่เรียกกันว่า comfort station แต่ใน ค.ศ. 1992 นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นได้เปิดเผยหลักฐานที่ยืนยันว่ารัฐบาลสมัยสงครามเกี่ยวข้องโดยตรงกับการตั้ง comfort station และหญิงบริการถูกปฏิบัติเหมือนเป็นทาสมากกว่าเป็นโสเภณีธรรมดา[30]

ใน ค.ศ. 1992 นายมิยะซะวะ คิอีชิ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเดินทางเยือนกรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ ในครั้งนี้เขากล่าวคำขอโทษต่อหญิงบริการ และกล่าวแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งต่อผู้ได้รับความทุกข์ทรมานในช่วงเวลานั้น แต่ยังคงไม่กล่าวคำขอโทษต่อการกระทำทั้งหมดของกองทัพญี่ปุ่น จนกระทั่งในโอกาสครบรอบ 50 ปีของการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1995 นายกรัฐมนตรีมุระยะมะ โทะมิชิ ได้กล่าวแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งและพูดคำว่า “ขอ

---

[28] วุฒิชัย มูลศิลป์. (2548). *เล่มเดิม.* หน้า 338

[29] Andrew Gordon. (2003). *op.cit.* p. 331

[30] *Ibid.*

โทษจากใจ" ต่อความก้าวร้าวของญี่ปุ่นในอดีตและต่อการปกครองอาณานิคมของญี่ปุ่น[31] ซึ่งเป็นสาเหตุความทุกข์ทรมานของประชาชนในเอเชีย นับเป็นครั้งแรกที่ทางการญี่ปุ่นกล่าวขอโทษต่อเหตุการณ์ ไม่ใช่เพียงแค่กล่าวแสดงความเสียใจอย่างเดียวหรือกล่าวขอโทษเฉพาะหญิงบริการ และนายกรัฐมนตรีมุรายามะได้ก่อตั้งกองทุนสตรีแห่งเอเชียขึ้นในรูปแบบกองทุนเอกชน เพื่อดำเนินการจ่ายค่าชดเชยต่อผู้ที่เคยเป็นหญิงบริการ ใน 2-3 ประเทศในเอเชีย และจ่ายค่าชดเชยให้อดีตหญิงบริการราว 500 คน ก่อนที่กองทุนจะยุติไปใน ค.ศ. 2007 ความขัดแย้งระหว่างประเทศจากประเด็นนี้ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่อง

ในปลายทศวรรษ 1990 เรื่องของหญิงบริการถูกเขียนไว้ในหนังสือเรียนระดับชั้นมัธยมของญี่ปุ่น แต่พรรคอนุรักษ์นิยมให้นำเรื่องนี้ออกจากแบบเรียนในทศวรรษ 2000 ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากมีความเห็นในเรื่องหญิงบริการในช่วงสงครามแตกต่างกัน ใน ค.ศ. 2013 นายกเทศมนตรีเมืองโอซากาแสดงความเห็นว่า หญิงบริการเป็น "ความจำเป็น" ของกองทัพญี่ปุ่นในเวลานั้น ทำให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากแสดงความไม่เห็นด้วยกับความเห็นเช่นนี้[32]

ในโอกาสครบรอบ 70 ปีสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 2015 ประเด็นความขัดแย้งในประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้รับการอภิปรายกันอีกครั้ง ประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการรุกรานของญี่ปุ่นเรียกร้องคำขอโทษอีกครั้ง ซึ่งนายอะเบะ ชินโซ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้กล่าวคำขอโทษอีกครั้ง และกล่าวว่าต่อไปนี้นานาชาติควรจะมองไปข้างหน้า ต่อมาในวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ. 2015 รัฐบาลญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ทำข้อตกลงกันระบุว่า รัฐบาลญี่ปุ่นจะจ่ายเงินชดเชย 1 พันล้านเยน หรือ 8.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เข้ากองทุนเพื่อช่วยเหลืออดีตหญิงบริการ ที่ผ่านมาในการประชุมระดับนานาชาติแทบทุกเวทีโดยเฉพาะการประชุมสหประชาชาติ เกาหลีใต้มักยกกรณีที่ญี่ปุ่นรุกรานและทำทารุณกรรมในช่วงสงครามมากล่าวถึงเสมอ รวมถึงญี่ปุ่นยังถูกโจมตีจากองค์กรสิทธิมนุษยชนสากล องค์กรสิทธิสตรีในระดับต่างๆ อยู่เสมอ ทำให้เกิดผลกระทบด้านความสัมพันธ์ทางการทูตและความขัดแย้งจากประวัติศาสตร์นี้ยังส่งผลต่อความมั่นคงในภูมิภาคด้วย ดังนั้นรัฐบาลทั้งสองชาติจึงตกลงจะยุติการวิจารณ์และตำหนิกันในเวทีโลกและในที่ประชุม

---

[31] Carol Gluck; Ranna Mitter, and Charles K. Armstrong, (2015, August 3). The Seventieth Anniversary of World War II's End in Asia: Three Perspectives. *The Journal of Asian Studies.* 74: 532

[32] Carol Gluck and et.al. (2015 , August 3). *op.cit.* p. 532

สหประชาชาติ นายอะเบะกล่าวถึงข้อตกลงนี้ว่า รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำหน้าที่ต่อคนรุ่นปัจจุบันโดยหาทางแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีมายาวนานกว่า 70 ปี นับจากสิ้นสุดสงคราม[33]

อย่างไรก็ตาม ในเกาหลีใต้ยังมีข้อวิจารณ์ว่าเงินชดเลยที่อดีตหญิงบริการได้รับนั้นน้อยไป แต่ทางการเกาหลีใต้ให้เหตุผลว่าที่ต้องยอมรับเพราะทุกวันนี้อดีตหญิงบริการที่ปัจจุบันสูงอายุแล้วมีเหลืออยู่เพียง 40 กว่าคน หากไม่ตกลงรับข้อเสนอของญี่ปุ่นและเรียกร้องมากขึ้นซึ่งย่อมต้องใช้ระยะเวลาในการเจรจา อดีตหญิงบริการเหล่านี้อาจจะไม่ได้รับการชดเชยใดๆ เลยก่อนถึงแก่กรรม

นอกจากนี้ในเกาหลีใต้และในจีนมีข้อวิจารณ์ว่า แม้ญี่ปุ่นมีข้อตกลงที่จะชดเชยให้กับผู้เสียหาย แต่ข้อตกลงนี้ไม่ได้กล่าวถึงการค้นหาความจริงและการศึกษาประวัติศาสตร์ นักวิชาการด้านจีนศึกษาวิเคราะห์ว่าการที่เหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่ได้รับการอภิปรายอย่างเปิดกว้างนับจากสงครามสิ้นสุดลงนั้นเป็นเพราะภาวะสงครามเย็นที่เกิดขึ้นตามมา สถานการณ์การเมืองโลกต้องให้ความสนใจกับสงครามเย็นที่กำลังลุกลามในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะเมื่อจีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1949 ตามด้วยสงครามเกาหลีใน ค.ศ. 1950 - 1953 และการแบ่งแยกคาบสมุทรเกาหลี ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกจึงไม่มีโอกาสได้บอกเล่าความรู้สึกของพวกเขา ข้อตกลงอย่างเป็นทางการระหว่างประเทศหรือต่อผู้เสียหายไม่เคยเกิดขึ้น[34] ทำให้บาดแผลจากสงครามไม่เคยได้รับการแก้ไขอย่างเต็มที่ และการค้นหาความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่เคยเกิดขึ้น

ความขัดแย้งจากสาเหตุในประวัติศาสตร์เหล่านี้บ่อยครั้งจึงถูกนำมาปลุกเร้ากระแสชาตินิยมภายในประเทศจนทำให้สถานการณ์บานปลายและรุนแรง เช่น ในยามที่มีข้อขัดแย้งด้านเขตแดนระหว่างจีนกับญี่ปุ่นกรณีเกาะเตียวหยูในชื่อจีนหรือเกาะเซนกะกุในชื่อญี่ปุ่น หรือข้อขัดแย้งระหว่างเกาหลีกับญี่ปุ่นกรณีเกาะดอกโดในชื่อเกาหลีหรือเกาะทะเคชิมะในชื่อญี่ปุ่น หรือในยามที่จีนและเกาหลีประท้วงต่อต้านแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น นอกจากนี้การเมืองภายในประเทศยังมีส่วนส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมจากประวัติศาสตร์บาดแผลด้วย กล่าวคือ หลังเหตุการณ์การปราบปรามประชาชนที่จัตุรัสเทียนอานเหมินใน ค.ศ. 1989 ของรัฐบาลจีน ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ของจีนมีความไม่พอใจพรรคคอมมิวนิสต์ ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงใช้

---

[33] Holly Yan, KJ Kwon, Junko Ogura and Tiffany Ap. (2015, December 29). South Korea, Japan reach agreement on 'comfort women'. Online.

[34] Jaview C. Hernandez. (2015, November 12). Q. and A.: Ezra F. Vogel on China's Shifting Relations with Japan and Taiwan. Online.

ประโยชน์จากการต่อต้านญี่ปุ่นสร้างความรู้สึกชาตินิยมในชาติและการสนับสนุนรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีน

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาที่ส่งผลกระทบมาจนปัจจุบันนั้น สรุปได้ว่าเพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในภูมิภาค จะต้องมีการค้นหาความจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์และคนรุ่นปัจจุบันต้องยอมรับว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว ไม่ควรนำมาเป็นสาเหตุความขัดแย้งในปัจจุบัน แต่ควรนำมาใช้เป็นบทเรียนไม่ให้เกิดขึ้นอีก และสร้างความร่วมมือระหว่างกันแทนที่จะอยู่อย่างขัดแย้ง

ปัญหาเขตแดนทางทะเล: ญี่ปุ่นกับจีนกรณีเกาะเตียวหยูหรือเซนกะกุ*

เกาะเตียวหยู (Diaoyu) ในชื่อจีน หรือเซนกะกุ (Senkaku) ในชื่อญี่ปุ่นเป็นเกาะร้างไม่มีคนอาศัย จีน ญี่ปุ่นแข่งกันอ้างกรรมสิทธิ์มาตั้งแต่สงครามจีน-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1894-1895 ประเด็นพิพาทในปัจจุบันเกิดจากการที่รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศซื้อเกาะ 3 เกาะ จากเอกชนชาวญี่ปุ่นที่อ้างว่าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เหนือหมู่ ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2012 รัฐบาลจีนประท้วงและกล่าวหาว่าญี่ปุ่นละเมิดข้อตกลงร่วม ค.ศ.1978 ที่ให้ทั้งสองประเทศทำประมงในพื้นที่ และกำหนดให้ประเด็นกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่เหนือน่านน้ำบริเวณดังกล่าวเป็นการพิจารณาของคนรุ่นหลัง ความขัดแย้งขยายวงกว้างจากระดับรัฐบาลลงไปถึงระดับประชาชน มีการระงับการลงทุน การท่องเที่ยว ฯลฯ ระหว่างจีนและญี่ปุ่น การทำลายทรัพย์สิน บริษัท และร้านค้าสัญชาติญี่ปุ่นในจีน

ผลกระทบสำคัญต่อความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับจีน คือ ด้านเศรษฐกิจ เพราะความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจลำดับที่ 2 ของโลก กับญี่ปุ่นที่เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจลำดับที่ 3 การที่จีนตอบโต้ด้วยมาตรการทางเศรษฐกิจ เช่น ระงับการลงทุน การค้าและการท่องเที่ยวในญี่ปุ่น ทำให้สร้างแรงกดดันต่อการเมืองภายในญี่ปุ่น เพราะจีนเป็นตลาดส่งออกรายใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่น ส่วนญี่ปุ่นเป็นตลาดลำดับสามของจีน และญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้ดุลการค้ากับจีน ดังนั้นญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายเสียหายมากกว่าหากความขัดแย้งยังไม่ยุติ

ความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับจีนยังมีผลกระทบต่อสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นพันธมิตรทางทหารของญี่ปุ่นด้วย กล่าวคือ ข้อพิพาทส่งผลต่อการดำเนินนโยบายความเป็นพันธมิตรและยุทธศาสตร์ปรับสมดุลในเอเชียแปซิฟิกของสหรัฐอเมริกา เพราะเกิดคำถามว่าสหรัฐอเมริกาจะ

---

* หัวข้อปัญหาเขตแดนระหว่างญี่ปุ่นกับจีน และญี่ปุ่นกับเกาหลี เป็นส่วนหนึ่งของงานของผู้เขียน ใน *เอกสารคำสอนวิชา ปศ 331 ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่* (2559) บทที่ 16 เอเชียตะวันออกในปัจจุบัน หัวข้อที่ 3 ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของเอเชียตะวันออก หน้า 244-246.

ดำเนินนโยบายอย่างไร จึงจะสามารถคงความเป็นพันธมิตรที่ดีกับญี่ปุ่นและยึดมั่นในสนธิสัญญาต่างๆ ที่ผูกพันกับญี่ปุ่น โดยเฉพาะการให้ความคุ้มครองทางทหาร ในขณะที่มีประเด็นเกี่ยวพันกับจีน หากสหรัฐอเมริกาเอนเอียงเข้าข้างญี่ปุ่นมากเกินไป ย่อมจะไม่เป็นประโยชน์ และอาจส่งผลเสียต่อความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนได้

ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2013 รัฐบาลจีนประกาศเขตแสดงตนเพื่อการป้องกันภัยทางอากาศ (Air Defense Identification Zone หรือ ADIZ) เหนือน่านฟ้าทะเลจีนตะวันออก หรือการประกาศความเป็นเจ้าของเขตน่านฟ้า ซึ่งบางส่วนทับซ้อนเขตแสดงตนของเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และไต้หวัน ทั้งยังทับซ้อนเขตแสดงตนของญี่ปุ่นเหนือหมู่เกาะเตียวหยู/เซนกะกุ ความขัดแย้งระหว่างประเทศเหล่านี้ซึ่งเกี่ยวพันถึงสหรัฐอเมริกา ทำให้รองประธานาธิบดีโจ ไบเดน ของสหรัฐอเมริกา ต้องเดินทางมาพูดคุยกับรัฐบาลญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้ กล่าวได้ว่าการประกาศของจีนนี้เป็นทั้งการแสดงความก้าวร้าวด้านนโยบายต่างประเทศ ที่จีนอาจมั่นใจในความเป็นมหาอำนาจของตนมากขึ้น และเป็นทั้งชนวนที่ทำให้ความขัดแย้งภายในภูมิภาคปะทุขึ้นอีก จีนอ้างว่าที่ผ่านมาญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ภายใต้การปกป้องของสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศเขตแสดงตนและขอให้ประเทศอื่นปฏิบัติตาม ดังเช่น ใน ค.ศ. 1969 และ 1972 ญี่ปุ่นประกาศเขตแสดงตนและครั้งล่าสุดคือ ใน ค.ศ. 2010 ดังนั้นจีนจึงประกาศเขตแสดงตนบ้าง ซึ่งญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และสหรัฐอเมริกาควรจะยอมรับ อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นตอบโต้ว่าแม้ที่ผ่านมาญี่ปุ่นจะประกาศเขตแสดงตนของญี่ปุ่น แต่จีนไม่เคยยอมรับ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงไม่อาจยอมรับเขตแสดงตนของจีนได้[35]

ความขัดแย้งในพื้นที่นี้น่าจะยุติลงได้ยาก ความขัดแย้งที่ยุติลงชั่วคราวด้วยความรอมชอมกันทั้งสองประเทศ เพราะต่างก็ได้รับผลกระทบ แต่ก็ไม่มีหลักประกันที่แน่นอนว่าในอนาคตปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้นมาอีก และหากเกิดขึ้นปัญหาจะไม่ลุกลาม ทั้งนี้สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างสองชาติขยายตัวและประชาชนมีอารมณ์ร่วม ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ที่สองชาติมีต่อกัน

ปัญหาเขตแดนทางทะเล: ญี่ปุ่น-เกาหลีใต้กรณีหมู่เกาะทะเคชิมะ หรือ ดอคโก

ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ในปัจจุบันเป็นประเทศคู่ค้าทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อกัน แต่ทั้งสองประเทศมีความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์กันเมื่อญี่ปุ่นยึดครองเกาหลีเป็นอาณานิคม ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสองประเทศมายาวนาน นอกจากนี้ทั้งสองชาติยังมีข้อ

---

[35] ชาญชัย คุ้มปัญญา. "เผยธาตุแท้รัฐบาลจีน ญี่ปุ่นและสหรัฐ ผ่านการประกาศ ADIZ ของจีน" คอลัมน์ "สถานการณ์โลก" *ไทยโพสต์* ปีที่ 18 ฉบับที่ 6243, 8 ธันวาคม 2556.

พิพาทเรื่องสิทธิการครอบครองหมู่เกาะทะเคชิมะ (Takeshima) หรือที่เกาหลีเรียกว่า ดอคโด (Dokdo)

หมู่เกาะทะเคชิมะหรือดอคโดตั้งอยู่ในทะเลตะวันออกระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ เป็นหมู่เกาะที่ไม่มีคนอาศัยอยู่ แต่เป็นแหล่งทรัพยากรพลังงาน คือ ก๊าซธรรมชาติและประมงที่อุดมสมบูรณ์ เกาหลีใต้อ้างว่าหมู่เกาะนี้เป็นของตนมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 และเกาหลีได้ตรวจตราเกาะทุกๆ 3 ปี และใน ค.ศ. 1900 รัฐบาลเกาหลีออกกฎหมายกำหนดให้หมู่เกาะนี้ขึ้นกับเขตการปกครองเกาะ Ulung จนเกาหลีถูกญี่ปุ่นยึดครองใน ค.ศ. 1910 และเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกใน ค.ศ. 1945 เกาหลีได้เอกราชจากญี่ปุ่นและญี่ปุ่นต้องคืนดินแดนที่ยึดครองคืนให้ประเทศเจ้าของเดิม ดังนั้นเกาหลีจึงได้หมู่เกาะนี้คืน ส่วนญี่ปุ่นอ้างว่าตนอ้างสิทธิ์ครอบครองเกาะตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 และใน ค.ศ. 1905 ญี่ปุ่นผนวกเกาะทะเคชิมะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดชิมาเนะ (Shimane) หมู่เกาะนี้จึงเป็นของญี่ปุ่นมาก่อนการยึดเกาหลีเป็นอาณานิคม จึงไม่ต้องคืนให้เกาหลีเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม และใน ค.ศ. 1951 ข้อตกลงในสนธิสัญญาสันติภาพที่ซานฟรานซิสโก (San Francisco Peace Treaty) ที่สหรัฐอเมริกาให้เอกราชญี่ปุ่นนั้น สหรัฐฯ ปฏิเสธการอ้างสิทธิของเกาหลีบนหมู่เกาะบริเวณนี้ ทำให้ระหว่าง ค.ศ. 1952-1954 ทั้งสองชาติมีข้อพิพาทเรื่องหมู่เกาะนี้บ่อยครั้ง[36]

ใน ค.ศ. 1996 ทั้งสองชาติตกลงจะจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่ทับซ้อนร่วมกัน แต่ชาวเกาหลีใต้ประท้วงหน้าสถานทูตญี่ปุ่น เพราะเห็นว่าเกาหลีใต้เป็นเจ้าของหมู่เกาะ นอกจากนี้หนังสือเรียนประวัติศาสตร์ของนักเรียนญี่ปุ่นในทศวรรษ 1990 และที่เขียนใน ค.ศ. 2001 เป็นแบบเรียนที่มีแนวคิดชาตินิยมระบุว่า คนญี่ปุ่นได้ช่วยปลดปล่อยชาวเอเชียจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ไม่ใช่การรุกราน และใน ค.ศ. 2005 รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศว่าหมู่เกาะนี้เป็นของญี่ปุ่น รวมถึงระบุไว้ในหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นว่าญี่ปุ่นครอบครองหมู่เกาะนี้มาตั้งแต่อดีต ทำให้ชาวเกาหลีใต้ประท้วงอย่างรุนแรงหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในเกาหลีใต้ จากนั้นใน ค.ศ. 2006 รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศแผนสำรวจหมู่เกาะทะเคชิมะทำให้ทางเกาหลีใต้ไม่พอใจประกาศว่าจะใช้กำลังเข้าตอบโต้ ทำให้สถานการณ์ระหว่างประเทศตึงเครียด จนตัวแทนรัฐบาลทั้งสองประเทศต้องเจรจากันเพื่อยุติความขัดแย้ง แม้ยังไม่เกิดการปะทะกันทางทหารแต่กรณีพิพาทเหนือหมู่เกาะนี้ยังเป็นปัญหาของทั้งสองประเทศมาจนปัจจุบัน และกระทบทั้งต่อความมั่นคงและความสัมพันธ์ในภูมิภาค

---

[36] ส่วนเศรษฐกิจต่างประเทศ ฝ่ายวิชาการ. (2549). "หมู่เกาะทาเคชิมา...ความขัดแย้งสำคัญระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่น. (ออนไลน์).

5.2.4 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการส่งออกวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ในทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นเริ่มนโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเพื่อแก้ปัญหาความรู้สึกต่อต้านการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น แม้รัฐบาลในช่วงนี้กำหนดนโยบายเป็นนโยบายรับ แต่เป็นไปในแบบนโยบายเชิงรับ คือ ญี่ปุ่นถูกประเทศที่ด้อยพัฒนากว่ามองว่าญี่ปุ่นเป็นต้นแบบของความก้าวหน้าและควรเอาอย่างตาม อิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนี้เป็นอิทธิพลที่ญี่ปุ่นไม่ได้เป็นคนริเริ่มหรือลงทุนลงแรงไปอะไรมากนัก เพียงแต่ส่งเสริมไปตามน้ำ[37] แต่ในขณะที่การดำเนินธุรกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของญี่ปุ่นกำลังเดินหน้าไปได้ด้วยดี ได้เกิดวิกฤตการณ์ฟองสบู่แตกที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1991 ขณะที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังไม่ฟื้นตัวจากวิกฤติเศรษฐกิจภายในประเทศ ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจอีกครั้งคือวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในเอเชีย ค.ศ.1997 ซึ่งส่งผลกระทบรุนแรงต่อการค้าการลงทุนของญี่ปุ่นและทำให้ญี่ปุ่นประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว กระแสนิยมญี่ปุ่นผ่านวัฒนธรรมประชานิยมซึ่งเป็นอำนาจอย่างอ่อน หรือ Soft Power ในรูปแบบนี้จึงเริ่มหมดอิทธิพลลงไป

ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงต้องแสวงหานโยบายใหม่เพื่อนำอิทธิพลของตนกลับมาอีกครั้ง แม้จะค่อนข้างยาก เพราะในช่วงที่ความนิยมญี่ปุ่นซบเซาลงไป กระแสโลกที่ไม่เคยหยุดนิ่งก็นำความนิยมใหม่มาแทนที่ญี่ปุ่น และการที่คนในสังคมมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้นยังทำให้เกิดเสรีในการเลือกรับวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย ครั้งนี้ญี่ปุ่นจึงต้องหันมาใช้นโยบายการทูตเชิงวัฒนธรรม คือ เผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมอย่างจริงจังเพื่อฟื้นฟูกระแสนิยมญี่ปุ่นให้กลับมามีอิทธิพลอีกครั้ง Soft Power แบบเชิงรับนี้ จึงต้องเปลี่ยนแปลงให้เป็นลักษณะในเชิงรุกแทน

ดักลาส แมคเกรย์ (Douglas McGray) นักเขียนชาวอเมริกันผู้เขียนบทความเรื่องนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ลงในวารสาร Foreign Affairs เมื่อ ค.ศ. 2002 และเสนอถึง "ความเท่" ของญี่ปุ่นไว้ในบทความชื่อ Japan's Gross National Cool ว่า ญี่ปุ่นสามารถเรียกคืนความเป็นมหาอำนาจผ่านทางวัฒนธรรมที่แพร่ขยายไปทั่วโลกได้ แม้แต่ในเวลาที่ประเทศประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจและการเมือง[38] ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมประชานิยมนั้นเข้าถึงผู้คนได้ง่ายจึงค่อยๆ แทรกซึมเข้าสู่สังคมได้อย่างไม่ถูกต่อต้าน และแม้ว่าอิทธิพลทางวัฒนธรรม

---

[37] ชุตินันท์ ทักษิณาภินันท์. (2552). การเปลี่ยนแปลง Soft Power ของญี่ปุ่น : จากต้นแบบของการพัฒนาไปสู่การเป็นทูตวัฒนธรรม. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 2.* หน้า 85.

[38] Little Thoughts (นามแฝง). (2012). *ความเจ๋งมวลรวมประชาชาติ กับการเรียกคืนความแข็งแกร่งของญี่ปุ่น: COOL JAPAN.* หน้า 59.

ของญี่ปุ่นนั้นจะลดลงไปในหลายประเทศ แต่ภายในประเทศญี่ปุ่นนั้นวัฒนธรรมประชานิยมยังคงมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วจึงไม่ใช่เรื่องลำบากใดๆ ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงสนใจที่จะสนับสนุนการส่งออกทางวัฒนธรรมมากขึ้น โดยการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นมากมาย เช่น โครงการแลกเปลี่ยนอาเซียน-ญี่ปุ่น และงานเสวนาด้านวัฒนธรรมระดับโลกใน ค.ศ. 2003

นโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเป็นกระแสเรื่อยมาในสังคมญี่ปุ่น จนกระทั่งเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น (METI) ได้ผลักดันการส่งออกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 2010 และประกาศให้การส่งออกวัฒนธรรมป๊อปเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การเติบโตของญี่ปุ่นในอนาคต[39] โดยเรียกนโยบายนี้ว่า "คูลเจแปน" (Cool Japan) และจะส่งออก ภาพยนตร์ การ์ตูน ดนตรี เกม อาหาร และแฟชั่น เป็นโครงสร้างพื้นฐาน ใน ค.ศ. 2011 กระทรวงการค้าต่างประเทศและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น (MITI) ได้จัดตั้งหน่วยงาน Intellectual Property Strategy Headquarters Japan ขึ้น เพื่อดำเนินแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับ Cool Japan โดยมีเป้าหมายที่จะส่งออกสินค้าจากความสร้างสรรค์ของญี่ปุ่นให้ได้ 140 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ใน ค.ศ. 2020[40] และค้นหา สร้าง เผยแพร่ เสริมสร้างความนิยม เตรียมความพร้อมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับคูลเจแปนอย่างเป็นรูปธรรม

ในสมัยที่ 2 ของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีชินโซ อะเบะ (ดำรงตำแหน่งสมัยที่สอง ค.ศ. 2012- ปัจจุบัน) นโยบายคูลเจแปนกลายเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของนโยบาย Abenomics เพื่อฟื้นฟูและปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่น เนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นเล็งเห็นแล้วว่าในอนาคตตลาดสินค้าวัฒนธรรมจะขยายตัวกว้างและมีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมประชานิยมที่มีความคล้ายคลึงกันมากจากประเทศเกาหลีนั้นมีอิทธิพลขึ้นเรื่อยๆ แม้แต่ในประเทศญี่ปุ่นเอง จนเบียดบังความนิยมต่อวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้ลดลงไป ยุทธศาสตร์คลูเจแปนจึงเริ่มจากการส่งเสริมการ์ตูนซึ่งเป็นสื่ออันเข้มแข็งและเป็นภาพจำที่ทำให้นึกถึงญี่ปุ่นได้ชัดเจนที่สุดในสายตาชาวต่างชาติ โดยกระทรวงวัฒนธรรมญี่ปุ่นได้แต่งตั้งให้ "โดราเอมอน" ซึ่งเป็นทูตของการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นตั้งแต่ใน ค.ศ. 2008 รับหน้าที่เป็นทูตโอลิมปิกใน ค.ศ. 2020 ที่ญี่ปุ่นจะเป็นเจ้าภาพด้วยเช่นกัน

หลังจากนั้นรัฐบาลนายอะเบะได้ดำเนินการเผยแพร่วัฒนธรรมด้านอื่นๆ โดยจัดตั้งกองทุนคูลเจแปน (Cool Japan Fund) ขึ้นใน ค.ศ. 2013 เพื่อช่วยเหลือการลงทุนในธุรกิจที่อาจ

---

[39] *แหล่งเดิม.*

[40] สยามอินเทลลิเจนท์. (2555). *Cool Japan กรณีศึกษาการส่งออก "วัฒนธรรมและความสร้างสรรค์" ของญี่ปุ่น.* (ออนไลน์).

มีความเสี่ยงของภาคเอกชน โดยโครงการที่เอกชนจะลงทุนต้องเป็นโครงการที่ตรงกับนโยบายคลูเจแปนของรัฐบาล กลุ่มหลักๆ ที่ได้รับการสนับสนุนคือ ด้านสื่อบันเทิง อาหาร และแฟชั่น เป็นต้น กองทุนนี้เป็นการร่วมทุนระหว่างภาครัฐ คือกระทรวงเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรมกับเอกชน โดยโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้กองทุนจะทำหน้าที่สร้างพื้นฐานเพื่อการเผยแพร่ความนิยมญี่ปุ่นในต่างประเทศในส่วนที่ใหญ่เกินกว่าภาคเอกชนจะดำเนินการได้เอง เช่น การสร้าง Japan Mall หรือ Japan Street และการมีช่องโทรทัศน์ที่ออกอากาศรายการเกี่ยวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศ การสนับสนุนเงินทุนแก่ผู้ประกอบการและนักออกแบบที่มีความคิดสร้างสรรค์แต่ขาดแคลนแหล่งเงินทุน รวมไปถึงการให้ชาวต่างชาติที่มีชื่อเสียงมาเป็นทูตทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและกลับไปเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศของตน เช่น การเชิญดาราและศิลปินจากประเทศไทยไปเป็นทูตการท่องเที่ยว เป็นต้น[41] ซึ่งการดำเนินการนี้ทำให้ชาวต่างชาติเข้าถึงวัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นได้อย่างง่ายดายขึ้นผ่านทางรายการทีวีต่างๆ ที่พาผู้ชมไปเรียนรู้วัฒนธรรมมวลชนในประเทศอย่างใกล้ชิด เช่น รายการ Tokyo Kawaii TV ของช่อง NHK ที่เสนอวัฒนธรรมซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของวัยรุ่นญี่ปุ่นในปัจจุบันอย่างเจาะลึก และรายการคลูเจแปนที่นำเสนอเกี่ยวกับแฟชั่น อนิเมชั่น สถาปัตยกรรม อาหาร ฯลฯ ในด้านที่จะแสดงความเท่ของญี่ปุ่นออกมา เรียกได้ว่า การใช้ยุทธศาสตร์คลูเจแปนนั้นทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับนโยบายการทูตเชิงวัฒนธรรมของตนเองได้ทันยุคทันสมัย และสร้างจุดยืนให้แก่ญี่ปุ่นได้จากการเผยแพร่วัฒนธรรมอันเป็นตัวตนแบบญี่ปุ่นอย่างแท้จริง

สรุป

ทศวรรษ 2000 และทศวรรษ 2010 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ตลอดทศวรรษ 2000 ญี่ปุ่นยังเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจซบเซาต่อเนื่องยาวนานมาจากทศวรรษ และในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นต้องพบกับปัญหาเศรษฐกิจโลกอีกครั้ง คือ วิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ใน ค.ศ. 2008 ที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาและส่งผลไปทั่วโลก ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นชะลอตัวอีกครั้ง

ด้านการเมือง พรรคเสรีประชาธิปไตยกลับมาจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้ง แต่ไม่สามารถผูกขาดอำนาจได้เบ็ดเสร็จเหมือนในอดีต ด้านการต่างประเทศ ญี่ปุ่นมีความขัดแย้งหลายครั้งกับจีนและเกาหลีใต้จากปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์และการอ้างสิทธิเหนือหมู่เกาะ การประท้วง

---

[41] จับตาเอเชียตะวันออก. (2557). *ยุทธศาสตร์ "Cool Japan"*. (ออนไลน์)

ฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่โอกินาวายังเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ และความพยายามในการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 มีความจริงจังมากขึ้น

ด้านสังคม ในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นให้ความสำคัญมากขึ้นกับการส่งออกทางวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งเพื่อสร้างวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ อีกส่วนหนึ่งคือเหตุผลทางวัฒนธรรมเพื่อทำให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นเป็นที่รู้จักและทำให้ผู้รับวัฒนธรรมมีความรู้สึกใกล้ชิดกับญี่ปุ่นมากขึ้น นอกจากนี้ในบทนี้จะกล่าวถึงปัญหาสำคัญในสังคมญี่ปุ่นที่เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ทศวรรษ 1950 แต่ผลของปัญหามีมายาวนานจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 คือ โรคมินะมะตะที่เป็นเสมือนจุดด่างของการพัฒนาเศรษฐกิจและจุดด่างของระบบราชการญี่ปุ่นที่ผู้ป่วยไม่ได้รับความเป็นธรรม

บทที่ 6
บทสรุป

งานวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวทางการพัฒนาประเทศและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของญี่ปุ่น รวมถึงเพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จและปัญหาจากการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น เพื่อเป็นบทเรียนแก่ประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า การที่ญี่ปุ่นต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของต่างชาติเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นนั้นไม่ได้ส่งผลเสียต่อญี่ปุ่น ในทางตรงกันข้ามภายใต้การปกครองของสหรัฐอเมริการะหว่าง ค.ศ. 1945 – 1952 ญี่ปุ่นได้รับการฟื้นฟูอย่างรวดเร็วหลายด้าน เริ่มจากการทำลายระบบทหารและลัทธิชาตินิยมหัวรุนแรงที่นำไปสู่สงคราม และสร้างระบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในญี่ปุ่น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การทำให้สถาบันจักรพรรดิเป็นเพียงสัญลักษณ์และประมุขทางพิธีการ การยกเลิกกองทัพ การวางรากฐานเรื่องสิทธิมนุษยชน และปฏิรูปด้านเศรษฐกิจเพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถดูแลตนเองได้ ไม่เป็นภาระของสหรัฐอเมริกามากเกินไปและสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้มั่นคงเพื่อเป็นปราการป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์

กล่าวได้ว่า การวางรากฐานการเมืองแบบประชาธิปไตยและรากฐานทางเศรษฐกิจโดยสหรัฐอเมริกานั้น สร้างประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นอย่างมาก โดยเฉพาะสงครามเกาหลีที่เกิดขึ้นทำให้ญี่ปุ่นที่เป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมและยุทธปัจจัยให้สหรัฐอเมริกาจนเศรษฐกิจญี่ปุ่นฟื้นตัวและเติบโตอย่างก้าวกระโดด เมื่อญี่ปุ่นได้เอกราชใน ค.ศ. 1952 แต่สนธิสัญญาทางความมั่นคงร่วมกันระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น ทำให้เกิดกระแสต่อต้านการมีฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่โอกินาวา และเกิดคำถามถึงอธิปไตยที่แท้จริงของญี่ปุ่น รวมทั้งความกังวลจากการเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น ประเด็นฐานทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นยังคงเป็นปัญหามาจนปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่าทศวรรษ 1950 – 1970 เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ยุคหลังสงครามของญี่ปุ่น เพราะสังคมญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เริ่มจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1950 จากสงครามเกาหลีและนโยบายของนายกรัฐมนตรีโยชิดะที่เน้นเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของชาติ ทศวรรษ 1960 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่เวทีนานาชาติอย่างเต็มภาคภูมิอีกครั้ง เมื่อเศรษฐกิจเติบโตเป็นอันดับต้นๆ ของโลก

ญี่ปุ่นได้รับเลือกเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ด้านเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะการสร้างรถไฟความเร็วสูงได้สำเร็จ

ท่ามกลางความสำเร็จด้านเศรษฐกิจและชื่อเสียงในเวทีโลก สังคมญี่ปุ่นในทศวรรษ 1960 มีการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างมากเช่นกัน อันเป็นผลมาจากคนรุ่นใหม่ยุคหลังสงครามเติบโตเป็นวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว คนเหล่านี้เติบโตในสังคมที่ต่างจากคนรุ่นก่อน เพราะการเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นที่เน้นความเป็นประชาธิปไตย เสรีภาพ ปัจเจกชนแบบตะวันตก ทำให้คนรุ่นใหม่แสดงออกทางความคิดและมีส่วนร่วมในประเด็นทางสังคมมากขึ้น ดังจะเห็นว่าในทศวรรษนี้มีเคลื่อนไหวมีจุดเด่นคือเป็นการเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายซ้าย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ และสหภาพแรงงาน ประเด็นเคลื่อนไหวมีทั้งการต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาและสนธิสัญญาความมั่นคงร่วม ต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์และสงครามเวียดนาม

การขยายอำนาจทางเศรษฐกิจที่กว้างขวางขึ้นในทศวรรษ 1970 ทำให้ญี่ปุ่นถูกต่อต้าน มีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและญี่ปุ่นถูกโจมตีว่าเอาแต่ประโยชน์ เป็น “สัตว์เศรษฐกิจ” ทำให้เกิดภาพลักษณ์ด้านลบแก่ญี่ปุ่นจนต้องปรับนโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจครั้งใหญ่เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในทางการเมืองและการค้า โดยญี่ปุ่นหันมาเพิ่มความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและทางมนุษยธรรมมากขึ้น นโยบายต่างประเทศนี้มีความสำคัญในทศวรรษต่อมา และปลายในทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นกำหนดนโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเป็นนโยบายของรัฐบาลเป็นครั้งแรก โดยในช่วงนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นเป็นหลัก

สังคมญี่ปุ่นนับตั้งแต่ยุคหลังสงครามที่เน้นเศรษฐกิจเป็นหลักของประเทศและการอยู่ดีกินดีมีฐานะเป็นเป้าหมายหลักของประชาชน ทำให้คนรุ่นที่เติบโตมาหลังสงครามได้รับการปลูกฝังให้เรียนหนัก ทำงานหนักเพื่อความสำเร็จในชีวิต เพื่อสร้างฐานะความเป็นอยู่ การอุทิศตัวให้แก่องค์กรมีสูงจนเกิดความตึงเครียดในสังคมมากขึ้น การแข่งขันกันในสังคมค่อนข้างสูงทั้งในการเรียนและการทำงานทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการตามมา เช่น ความรุนแรงในสถานศึกษา การเสียชีวิตจากการทำงานหนัก นอกจากนี้ญี่ปุ่นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่รัฐบาลต้องใช้เงินจำนวนมากมารองรับ ทั้งเงินสวัสดิการ เงินค่ารักษาพยาบาล และเงินที่ใช้ในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่มีมาตรฐาน รัฐบาลญี่ปุ่นมีสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุอย่างดี แต่สิ่งที่รัฐบาลจัดหาให้ไม่ได้คือความเอาใจใส่ใกล้ชิดของลูกหลาน เพราะการเป็นสังคมเมือง การอพยพย้ายถิ่นทำงาน ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากมีชีวิตอย่างโดดเดี่ยว บางคนเสียชีวิตไปหลายปีโดยที่ไม่มีคนรับรู้ นอกจากนี้เงิน

สวัสดิการที่ผู้สูงอายุได้รับยังทำให้เกิดการทุจริตเมื่อลูกหลานไม่ยอมแจ้งทางการเมื่อผู้สูงอายุเสียชีวิตโดยหวังเงินสวัสดิการจากรัฐต่อไป

ทศวรรษ 1990 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นเริ่มประสบปัญหา เริ่มจากเศรษฐกิจตกต่ำจากภาวะฟองสบู่แตก ตามด้วยความรู้สึกเสื่อมศรัทธานักการเมืองจากคดีทุจริตของนักการเมืองระดับสูงระดับนายกรัฐมนตรี ส่งผลให้คะแนนนิยมของพรรคเสรีประชาธิปไตยที่ครองอำนาจมาตลอดนับตั้งแต่ ค.ศ. 1955 สิ้นสุดลง ในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นยังเผชิญวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียใน ค.ศ. 1997 ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นตกต่ำลงมา ในด้านการต่างประเทศ ญี่ปุ่นเข้าไปมีบทบาทด้านสันติภาพและความมั่นคงของโลกมากขึ้น โดยถูกแรงกดดันจากนานาชาติจนต้องส่งกองกำลังไปปฏิบัติการนอกประเทศครั้งแรก ตามด้วยการอภิปรายกันเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 เพื่อให้มีกองทัพและการเพิ่มงบประมาณด้านการทหาร นอกจากนี้ความขัดแย้งกับจีนและเกาหลีจากประวัติศาสตร์ยุคสงครามกลายเป็นประเด็นระหว่างประเทศ เมื่อรัฐบาลเข้าไปในกลับมาเป็นที่ถกเถียงอย่างมากอีกครั้ง ทั้งกระแสการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นกล่าวคำขอโทษ การเยือนศาลเจ้ายาสุคุนิของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น เรื่องเนื้อหาแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่ญี่ปุ่นถูกโจมตีว่าบิดเบือนความจริง และเรื่องการเรียกร้องค่าชดเชยให้แก่ผู้หญิงเกาหลี จีน และชาติอื่นๆ ที่ถูกทหารญี่ปุ่นบังคับข่มเหง หรือหญิงบริการ ปัญหานี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของประเทศเหล่านี้มาอย่างต่อเนื่อง

ทศวรรษ 2000 และทศวรรษ 2010 สังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ตลอดทศวรรษ 2000 ญี่ปุ่นยังเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจซบเซาต่อเนื่องยาวนาน แม้จะค่อยๆ ฟื้นตัวแต่ไม่เจริญเติบโตเท่าก่อนทศวรรษ 1990 อีก และในทศวรรษนี้ญี่ปุ่นต้องพบกับปัญหาเศรษฐกิจโลกอีกครั้ง คือ วิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ใน ค.ศ. 2008 ที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาและส่งผลไปทั่วโลก ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นชะลอตัวอีกครั้ง ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นหันมาให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับการสร้างวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ

กล่าวได้ว่า ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจนปัจจุบัน สังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุกด้าน โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงจากความตกต่ำที่สุดในประวัติศาสตร์มาเป็นการเติบโตทางเศรษฐกิจจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ แม้ว่าปัจจุบันญี่ปุ่นไม่มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างน่าตื่นตาตื่นใจเหมือนทศวรรษก่อนๆ แต่ญี่ปุ่นยังประคองตัวทางเศรษฐกิจไว้ได้ ส่วนด้านสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน จากสังคมชาตินิยมสุดโต่ง ยกย่องทหาร จักรพรรดิ มาเป็นสังคมประชาธิปไตย เน้นเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคมเมืองสมัยใหม่ที่มีปัญหาสังคมหลายประการแฝงอยู่และหลายครั้งได้เกิดความรุนแรงขึ้นอย่างน่าตกใจ เช่น การ

แพร่แก๊สพิษของกลุ่มลัทธิโอมชินริเคียวในทศวรรษ 1990 และความรุนแรงในสถานศึกษาเช่นการทำร้ายหรือฆาตกรรมในเพื่อนนักเรียน ครู เป็นต้น

ความสำเร็จของญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมและควรนำเป็นแบบอย่าง ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศควรนำมาศึกษาเรียนรู้เพื่อนำมาเป็นบทเรียนสำคัญต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความภาษาไทย

กฤษฎา บุญชัย. (2539). พลวัตประชาสังคม บทเรียนจากญี่ปุ่นต่อสังคมไทย. ใน *ญี่ปุ่นศึกษา* 2: 81-87.

กรีน, สตีเวน เฮช. (2558). *The Soft Power of Cool: Economy, Culture and Foreign Policy in Japan.* โตเกียว: มหาวิทยาลัยโทโย.

กิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2559). พลวัตของการกลายเป็นท้องถิ่นของความเป็นญี่ปุ่นในประเทศไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2520. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา.* 32(2): 27-46.

โกโต-โจนส์, คริสโตเฟอร์. (2554). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา.* แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ : โอเพ่นเวิลด์ส.

ขุนทอง อินทร์ไทย. (2526). *รู้จักญี่ปุ่น: การเมือง.* กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

แจนเสน, แมริอุส บี. (2526). *โลกทัศน์ญี่ปุ่น.*บรรณาธิการแปลโดยวุฒิชัย มูลศิลป์.กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. (2539). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชาญชัย คุ้มปัญญา. "เผยธาตุแท้รัฐบาลจีน ญี่ปุ่นและสหรัฐ ผ่านการประกาศ ADIZ ของจีน" คอลัมน์ "สถานการณ์โลก" *ไทยโพสต์* ปีที่ 18 ฉบับที่ 6243, 8 ธันวาคม 2556.

ชุตินันท์ ทักษิณาภินันท์. (2552). การเปลี่ยนแปลง Soft Power ของญี่ปุ่น : จากต้นแบบของการพัฒนาไปสู่การเป็นทูตวัฒนธรรม. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 2.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวัฒน์ ค้ำชู (2550). *ระบบเศรษฐกิจการเมืองญี่ปุ่น :ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง.* กรุงเทพฯ : โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น.

_____. (2543, ม.ค.-มิ.ย.). ระบบเศรษฐกิจการเมืองญี่ปุ่นยุคหลังเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. *วารสารสังคมศาสตร์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).* 31(1): 47-86

_____. (2540, พ.ค.-ส.ค.). บทบาทของญี่ปุ่นทางการเมืองและความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียในศตวรรษที่ 21. *วารสารเอเชียปริทัศน์.* 18(2): 16-36

_____. (2543, ม.ค.-มิ.ย.). การคอร์รัปชันในประเทศญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง. *สังคมศาสตร์ปริทัศน์.* 44(1): 35-43

_____. (2527, ม.ค.-มี.ค.). "แนวโน้มของนโยบายความมั่นคงและป้องกันประเทศของญี่ปุ่น" *เอเชียปริทัศน์.* 5(1): 1-57.

ไชยวัฒน์ ค้ำชู; และเขียน ธีระวิทย์. (2537, ก.ย.-ธ.ค.). ญี่ปุ่นในสังคมโลก. *วารสารเอเชียปริทัศน์* 15(3) : 13-50

แตงอ่อน มั่นใจตน. (2542). เศรษฐกิจญี่ปุ่น:หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 – ปัจจุบัน. ใน *รวมบทความญี่ปุ่นศึกษา*. โครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทรายแก้ว ทิพากร. (2544). ญี่ปุ่นในปี 2000. *วารสารเอเชียรายปี 2544/2001*. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอร์แมน, อี เอช. (2526). *ญี่ปุ่นการก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่*. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บอร์ตัน, ฮิวจ์. (2526). *ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่น: จากเปอรี่ถึงปัจจุบัน*. บรรณาธิการแปลโดย วุฒิชัย มูลศิลป์ และสุภัทรา นีลวัชระ. กรุงเทพฯ : แสงรุ้งการพิมพ์.

บิสลีย์, ดับเบิลยู.จี. (2543). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ.

บารนี บุญทรง. (2547, กรกฎาคม-ธันวาคม). บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงทำงานในสังคมญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง. *วารสารศิลปศาสตร์*. 4(2): 46-47.

เบ็ญจา จิรภัทรพิมล. (2539). ผู้สูงอายุและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในญี่ปุ่น. ใน *ญี่ปุ่นศึกษา*. 1(1): 115.

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2542). *รวมบทความทางวิชาการของ รศ.ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์*. บรรณาธิการโดย ศิริพร วัชชวัลคุ. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2526). *ญี่ปุ่น: การแสวงหาฐานะเท่าเทียม*. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปัทมา จันทร์เจริญสุข. (2552). การ์ตูนญี่ปุ่น : Soft Power ของนโยบายด้านวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น.*รายงานการประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 6.*

พวงทิพย์ เกียรติ์สหกุล. (2555). *ญี่ปุ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ. 1945-1975*. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เพ็ญศรี กาญจโนมัย. (2538). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพ : เนติกุลการพิมพ์.

ฟูกุดาเกะ, ทาดาชิ, (2538). *โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น*. แปลโดย บุญยง ชื่นสุวิมล. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

แฟร์แบงค์, จอห์น เค. และคณะ. (2550). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน เล่ม 2*. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

มณฑา พิมพ์ทอง. 2547. *ปัญหาของสตรีญี่ปุ่น: ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไรเชาเออร์, เอ็ดวิน โอ. (2525ก). *เรื่องของชนชาติญี่ปุ่น.* แปลโดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์.กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไรเชาเออร์, เอ็ดวิน โอ. (2525ข). *นี่คือญี่ปุ่น.* แปลโดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. กรุงเทพ ฯ : กราฟฟิคอาร์ต.

_____. (2524). *ญี่ปุ่น.* บรรณาธิการแปลโดย วุฒิชัย มูลศิลป์ และสุภัทรา นีลวัชระ. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2551). เมื่อประวัติศาสตร์เป็นเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างชาติในเอเชีย. *ไทย จีน ญี่ปุ่น ในยุคจักรวรรดินิยมใหม่ วิเคราะห์ เปรียบเทียบ.* กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

สมศักดิ์ ดำรงสุนทรชัย. (2548, พฤษภาคม). Aged Society. *ผู้จัดการ.* 22(260): 86.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2543). *ญี่ปุ่น: บนเส้นทางมหาอำนาจทางทหารสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ (ทศวรรษที่ 1860-1990).* กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริชัย. หวันแก้ว. (2530). "ความรู้เรื่องญี่ปุ่นในด้านสังคม" ใน *ญี่ปุ่นศึกษา.* บรรณาธิการโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชู. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). *Japanization.* กรุงเทพฯ : openbook.

มะซะยะซุ, โฮะซะกะ (2544). *ญี่ปุ่นสมัยโชวะ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก.* แปลโดย สร้อยสุดา ณ ระนอง, ปราณี จงสุจริตธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มูราคามิ, ยาซูสุเกะ และยูตากะ โกโซ. (2534). *ญี่ปุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21.* แปลและเรียบเรียงโดย เจตน์ เจริญโท และ ดำรงศักดิ์ จินดากุล ; บรรณาธิการโดย สันติ ตั้งรพีพากร. กรุงเทพฯ : โกเบิ้ล เบรน.

ศิริพร ดาบเพชร. (2559ก). *ญี่ปุ่นกับการสร้างจักรวรรดินิยม.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

_____. (2559ข). *เอกสารคำสอนวิชา ปศ 331 ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มศว. ถ่ายเอกสาร

_____. (2557). "Anpo Protests: พัฒนาการของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในญี่ปุ่นยุคหลังสงคราม", *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,* 17: 328-338.

_____. (2556). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่: จากปลายสมัยโทกุงาวะถึงการสิ้นสุดจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น.* กรุงเทพฯ: เลย์ปรินส์การพิมพ์.

สตอรี่, ริชาร์ด. (2528). *ญี่ปุ่นกับความเสื่อมของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเอเชีย 1894 - 1943.* บรรณาธิการแปลโดย วุฒิชัย มูลศิลป์ และ สุภัทรา นีลวัชระ. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.

สนิท เอกชัย. (2517). *ชำแหละญี่ปุ่น.* กรุงเทพฯ : แหล่งพิมพ์เรือใบ.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2551). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

_____. (2543). *ญี่ปุ่นบนเส้นทางมหาอำนาจทางทหารสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ (ทศวรรษที่ 1860 – 1990).* กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริชัย หวันแก้ว. (2530ก). ความรู้เรื่องญี่ปุ่นในด้านสังคม ใน *ญี่ปุ่นศึกษา.* บรรณาธิการโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชู. หน้า 184-190 กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2530ข). ปัญหาซึ่งท้าทายสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน ใน *ญี่ปุ่นศึกษา.* บรรณาธิการโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชู. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 267-288.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2549) คลื่นวัฒนธรรมป๊อปเกาหลี โฉมหน้าทุนวัฒนธรรมเอเชีย. *เอกสารประกอบ การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 5 วัฒนธรรม บริโภค บริโภควัฒนธรรม.*

โอกาซากิ, ฮิซาฮิโกะ (2535). *มหายุทธศาสตร์สำหรับการป้องกันประเทศของญี่ปุ่น.* แปลโดย ไชยวัฒน์ ค้ำชูและกมล เพ็ญศรีนุกูร. กรุงเทพฯ: ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฮอลลิเดย์, จอห์น และเกแวน แม็คคอร์แมค. (2518). *จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นปัจจุบัน.* แปลโดย เสน่ห์ จามริก. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Little Thoughts (นามแฝง). (2012). *ความเจ๋งมวลรวมประชาชาติ กับการเรียกคืนความแข็งแกร่งของญี่ปุ่น: COOL JAPAN.* กรุงเทพฯ: ลิตเติ้ลธอทส์.

หนังสือและบทความภาษาอังกฤษ

Beasley, W.G. (2000). *The Rise of Modern Japan: Political, Economic and Social Change since 1850.* 3rd Edition. London: Palgrave Macmillan

Borton, Hugh. (1970) *Japan's modern Century: From Perry to 1970.* New York: The Ronald Press Co.

Caprio, Mark (2009). *Japanese Assimilation Policies in Colonial Korea, 1910-1945.* Washington: University of Washington Press.

Delury, John; Smith, Sheila A.; Maria Repnikova and Srinath Raghavan. (2015). Looking Back on the Seventieth Anniversary of Japan's Surrender. *The Journal of Asian Studies.* 74 (4, November): 797-820 ·

Dowsey, S. J. (ed.). *Zengakuren: Japan's Revolutionary Students.* California, Berkely: Ishi Press. 1970.

Duus, Peter. (1976). *The Rise of Modern Japan.* Boston: Hougton Muffin.

Gluck, Carol; Mitter, Ranna and Armstrong, Charles K. (2015). The Seventieth Anniversary of World War II's End in Asia: Three Perspectives. *The Journal of Asian Studies.* 74, (3, August): 531 – 537.

Gordon, Andrew (2014). *A Modern History of Japan: from Tokugawa Times to the Present.* Oxford: Oxford University Press.

_____. (2003). *A Modern History of Japan: from Tokugawa Times to the Present.* Oxford: Oxford University Press.

Hachiya, Noriyuki. (2006). The History and the Present of Minamata Disease. *JMAJ.* 49(3): 112-118.

Hasegawa, Kenji. (2003). "In Search of a New Radical left: The Rise and Fall of the Anpo Bund, 1955 – 1960" *Stanford Journal of East Asian Affairs,* Vol 3 (no.1): 75 – 92.

Jansen, Marius B. (2000). *The Making of Modern Japan*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Kerstern, Rikki. (2009). The Intellectual Culture of Postwar Japan and the 1968-1969 University of Tokyo Protests: Repositioning the Self in Postwar Thought, *Social Science Japan Journal,* 12: 227-245.

_____. (1996). *Democracy in Postwar Japan: Maruyama Masao and the Search for Autonomy.* London: Routledge.

Reischauer, Edwin O. (1977). *The Japanese.* Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Reischauer, Edwin O. and Craig, Albert M. (1978). *Japan Tradition & Transformation.* Boston: Houghton Mifflin Company.

Tipton, Elise. (2002). *Modern Japan: A Social and Political History.* London: Routledge.

Totman, Conrad. (2005). *A History of Japan*. Malden, Mass.: Blackwell.

ข้อมูลออนไลน์

เจแปนฟาวน์เดชั่น. (ม.ป.ป.). *เกี่ยวกับเจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ*. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 20 กันยายน 2559 จาก www.jfbkk.or.th/index_th.php

ประยูร เชี่ยววัฒนา และโนมิ. (พฤศจิกายน, 2552). "การพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น". คอลัมน์แกะรอยญี่ปุ่น. *TPA News.* เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 1 ตุลาคม 2559 จาก www.tpa.or.th/tpanews/upload/mag_content/.../ContentFile356.pdf

เพ็ญโฉม ตั้ง. (2550). มินามาตะ เรื่องราวที่มากกว่าโรคร้าย. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 1 ตุลาคม 2559 จาก http://www.jfbkk.or.th/images/japanintellectual/pdf/minamata_gwm.pdf

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2552). วัฒนธรรมประชานิยม. *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ–ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 20 กันยายน 2559 จาก http://www.royin.go.th/?knowledge

ส่วนเศรษฐกิจต่างประเทศ ฝ่ายวิชาการ. (2549). "หมู่เกาะทาเคชิมา...ความขัดแย้งสำคัญระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่น. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 24 ธันวาคม 2558 จาก http://www.exim.go.th/doc/research/foreign_weekly_movement/5887.pdf.

สยามอินเทลลิเจนท์. (2555). *Cool Japan กรณีศึกษาการส่งออก "วัฒนธรรมและความสร้างสรรค์" ของญี่ปุ่น*. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 2 กันยายน 2559 *www.siamintelligence.com/cool-japan*

จับตาเอเชียตะวันออก. (2557). *ยุทธศาสตร์ "Cool Japan"*. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 2 กันยายน 2559 http://www.eastasiawatch.in.th/article.php?print=1477

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2550, มีนาคม 21). Japanization กระแสญี่ปุ่นนิยมที่มากกว่าตัวและหัวใจ. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 2 กันยายน 2559 จาก http://www.manager.co.th/QoL/ViewNews.aspx?NewsID=9500000032417

Asahi Shimbun. (2004). Koizumi: No Shift in Article 9. Retrieved February 20, 2016. From https://www.globalpolicy.org/the-dark-side-of-natural-resources-st/water-in-conflict/41183.html

Linda L. Arthur. (1991). Do or Die: School Violence, Teenage Suicide and Educational Pressure in Japan. Retrieved February 20, 2016. From http://americanreadingforum.org/yearbook/yearbooks/91_yearbook/pdf/04_Arthur.pdf

Harada, M. (1995). Minamata disease: methylmercury poisoning in Japan caused by environmental pollution. Critic Review Toxicol. 25(1):1-24. Retrieved February 20, 2016. From https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7734058

Hernandez, Jaview C. (2015, November 12). Q. and A.: Ezra F. Vogel on China's Shifting Relations with Japan and Taiwan. Online. Retrieved February 26, 2016. From https://www.chinafile.com/links/q-and-ezra-f-vogel-chinas-shifting-relations-japan-and-taiwan

Gilhooly, Rob. (2015 Jun 13). Mercury rising: Niigata struggles to bury its Minamata ghosts. The Japan Times. Retrieved February 20, 2016. From http://www.japantimes.co.jp/news/2015/06/13/national/history/mercury-rising-niigata-struggles-bury-minamata-ghosts/

Minamata Disease. Retrieved February 20, 2016.

From http://www.bu.edu/sustainability/minamata-disease/

Patrick, Hugh. (2010, November 20). The Japanese economy's recovery. Retrieved November13, 2015. From http://www.eastasiaforum.org/2010/11/20/the-japanese-economys-recovery/

Potter, David M. (2008). "Evolution of Japan's Postwar Foreign Policy". Retrieved November13, 2015. From https://office.nanzan-u.ac.jp/cie/gaiyo/kiyo/pdf_09/kenkyu_03.pdf ()

Post-war Prime Ministers of Japan. Retrieved February 20, 2016. From http://jjmccullough.com/japan.htm

Takahashi, Toshiya. (2014). Abe's Yasukuni visit: the view from Japan. Online. Retrieved February 25, 2016. From http://www.eastasiaforum.org/2014/01/24/abes-yasukuni-visit-the-view-from-japan/

Toshiya, Takahashi. (2014). Abe's Yasukuni visit: the view from Japan. Retrieved February 25, 2016. From http://www.eastasiaforum. org/2014/01/24/abes-yasukuni-visit-the-view-from-japan/

Saruya, Hiroe (2012). Protests and Democracy in Japan: The Development of Movement Fields and the 1960 Anpo Protests. Retrieved February 20, 2014. From https://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/96001

Spitzer, Kirk . (2012). Why Japan Is Still Not Sorry Enough. Retrieved February 20, 2016. From http://nation.time.com/2012/12/11/why-japan-is-still-not-sorry-enough/

Yan, Holly; Kwon, KJ; Ogura, Junko; and Ap, Tiffany. (2015, December 29). South Korea, Japan reach agreement on 'comfort women'. Online. Retrieved February 26, 2016. From http://edition.cnn.com/2015/12/28/asia/south-korea-japan-comfort-women/index.html

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล นางสาวศิริพร ดาบเพชร
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เขตวัฒนา
กรุงเทพฯ 10110

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2556 Ph.D. (History) National University of Singapore
พ.ศ. 2552 M.A. (History) National University of Singapore
พ.ศ. 2543 ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์เอเชีย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2540 ศศ.บ.(ประวัติศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ 2)
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ